

SBORNÍK
Státního okresního archivu
Přerov

Přerov 2016

Sborník Státního okresního archivu Přerov.
Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Přerov.
Přerov 2016.

Odpovědný redaktor Jiří Lapáček.

Počet stran 160.

Grafická příprava Miloslav Flašar.

Tisk Euro-print Přerov.

Počet výtisků 400.

ISBN 978-80-87632-37-6

ISSN 1214-4762

Obsah

Hana Seichterová – Jan Štěpán Zlatník Wilhelm Mackmorgem a pečetidlo města Lipníka nad Bečvou z roku 1619	5
Jan Štěpán Perokresba lipenského znaku zhotovená lipenským malířem Janem Alexandry	12
Jan Štěpán Pranýř na náměstí v Lipniku a tzv. železný muž	17
Miroslav Marada Ke vzniku židovských politických obcí v Přerově, Lipníku a Hranicích	30
Zdeněk Fišer Biografický přehled slovenských žáků na gymnáziu v Přerově v letech 1875–1914	37
Eva Slováková Okrašlovací spolek města Přerova	71
Milan Geryk RNDr. Karel Janoušek, armádní generál a letecký maršál	88
Petr Jirák V Újezdci před 55 lety vyvrcholila tragédie rodiny Zavadilovy	95
Pavčina Zimová – Jana Zimová Primář MUDr. Pavel Zíma	134
Jiří Lapáček Karel starší ze Žerotína na přerovském zámku	139
Karel Müller „Poznamenání věci“ v kanceláři Karla staršího ze Žerotína dne 9. října 1636	155
O autorech	160

Zlatník Wilhelm Mackmorgem a pečetidlo města Lipníka nad Bečvou z roku 1619

Sfragistika města Lipníka nad Bečvou je neobyčejně bohatá a v zásadě značně neprobádaná. V literatuře nacházíme drobné zmínky a z modernějšího zpracování lze hovořit jen o příspěvku Vlasty Fialové o městských pečetidlech dochovaných v Moravském zemském muzeu v Brně.¹ Jedním z nich je typář z roku 1619, cenný hned v několika směrech, a autorka mu také věnuje větší část svého pojednání. Upozorňuje nejen na vysokou hodnotu jeho uměleckého zpracování, ale i na to, že se na něm mimo samotný pečetní obraz objevují nápisy upřesňující dobu jeho vzniku, možný doklad o stáří nejstaršího městského pečetidla, a rovněž i jméno rytce, který typář zhotovil.

Nápis se nachází na hraně pečetidla, přičemž udávaný letopočet zpochybňuje již Vlasta Fialová: „1287•PECZET•NADANA•MIESTV•LIPNIKV•NABVDINIE•AOBNOWENA•“.² Představa, že by původní pečeť či privilegium obdržel v udávaném roce Lipník na Budíně, je zcela nesmyslná. Mohlo se to stát na Budyni nad Ohří, ovšem je otázkou, jak to rytec pečetí v roce 1619 zjistil.³ Možností výkladu je hned několik. Je nepravděpodobné, že by tuto informaci rytec získal z dochovaných privilegií, neboť ty byly známy už jen z opisů a tak staré privilegium mezi nimi není. Pokud byl nápis na některém starším typáři, bylo by to stejně unikátní, jako samotné zmatení názvu místa. V té době byl běžný zápis letopočtu římskými číslicemi a na novém typáři jsou číslice arabské, což znevěrohodňuje i letopočet. Oba případy ukazují, že čtení původního nápisu bylo složité, nebo mohlo jít pouze o tradici a nápis není podložen ničím jiným. Možností také je, že chybné nebylo místo – Budín, ale letopočet, který mohl být 1487.⁴ Nemáme dochován žádný znak ani pečeť města mezi lety 1464 až 1525 a v těchto letech se znak výrazně změnil od nezřetelného polovičního zvířete na lva vyrůstajícího z trojvrší.⁵ Pokud Lipníku polepšil znak Matyáš Korvín, mohl příslušné privilegium vydat v Budíně v roce 1487.

Pečetní obraz je shodný s městskými pečetidly ze 16. století a lze jen konstatovat, že rozdíl spočívá hlavně ve skutečně mistrném zpracování.⁶

1 FIALOVÁ, Vlasta: *Stříbrná pečetidla města Lipníka nad Bečvou*. In: Nikoli nejmenší na Moravě, kniha o Lipníku nad Bečvou. Lipník nad Bečvou 1965, s. 29–35.

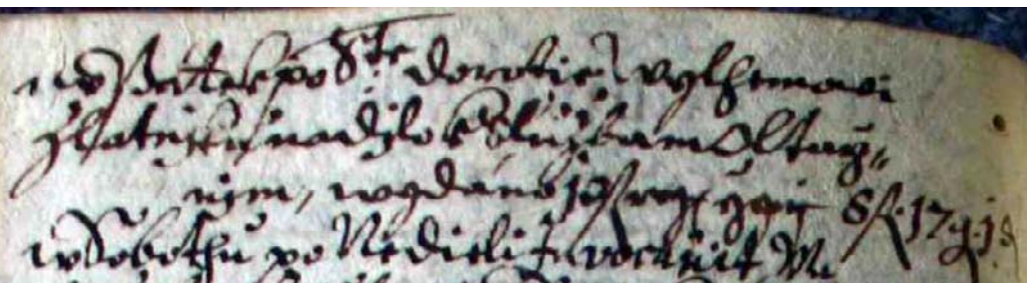
2 Text upraven podle stavu na typáři, v původním článku nejde o přesný přepis.

3 FIALOVÁ, V.: c. d., s. 31–32 – *Zamyšlíme se nad letopočtem 1287: byla to doba panování mladého krále Václava II., o němž víme, že mu byla nabídnuta také uherská koruna. Než k tomu došlo až v červenci 1301, kdy král Václav deputaci magnátů uherských však místo sebe navrhl za uherského krále svého syna Václava III. Nemohl tedy v r. 1287 vydávat svobody městu Lipníku „na Budíně“. Ale mohlo se to stát na Budyni (nad Ohří), starodávném obilbeném sídle Přemyslovců...*

4 Za upozornění na tuto skutečnost děkujeme PhDr. Karlu Müllerovi.

5 V roce 1464 byl Lipníku ulit zvon Jakub, který nese vyobrazení polovičního lva či psa a z roku 1525 je dochován otisk pečetí, na které je již lev vyrůstající z trojvrší.

6 Podobně mistrné zpracování má např. pečeť města Olomouce, zhotovená olomouckým zlatníkem Asverem Fiedlerem v roce 1566, viz SEICHTEROVÁ, Hana – ŠTĚPÁN, Jan: *Typáře a pečetě města Olomouce*. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, 306/2013, s. 23–24, 29–30.

Práce na kostelním náčiní z roku 1622. SOKA Přerov

Opis pečeti mezi dvěma věnci lemovanými linkami: +SIGILLVM+MAIVS+/+CIVITATIS+LIPNIK nám říká, že jde o velkou městskou pečeť, a tomu odpovídá i průměr 50 mm.⁷ Tvary a velikost jednotlivých písmen naznačují, že nebyly provedeny pomocí razidel, ale písmena jsou skutečně rytá. Je možné, že přerušení opisu dole, vyplněné zdánlivě prohnutou nápisovou páskou, je důsledek chybně vyrytého písmena. Při otištění pečeti totiž vyniká jeho nepřirozená hloubka, oproti ostatním částem pečetního obrazu. Typář je zhotoven ze zlaceného stříbra, má sklopné držadlo s ozdobným řetízkem k zavěšení. V pečetním obraze se nachází kartuše se lvem vyrůstajícím z trojvrší, zbytek pečetního pole je vyplněn rozvilinami a nad štítem se nachází letopočet 1619. Nápis na rubní straně pečetidla uvádí, že k jeho zhotovení došlo v době náboženských válek v roce 1619, a jsou zde vyjmenováni členové městské rady.⁸

Poslední nápis se nachází na štítku na držadle, zní: WILHELM•MACK-MORGEM•G•Z•L a prozrazuje nám jméno zlatníka, který pečeť zhotovil. O jeho osobě zatím nebylo nic známo a jeho jméno se nevyskytuje ani v literatuře (vyjma ve spojení s lipenskou pečetí). Vlasta Fialová pouze uvádí, že to byl on, kdo pečeť vyrýl a že datum zhotovení není jasné, neboť letopočet na rubní straně odkazuje na „dobu rebelie“. Ovšem přehlédla, že se tentýž letopočet objevuje i v pečetním obraze a lze jej tedy považovat za skutečné datum dokončení typáře. Německé jméno zlatníka nám v podstatě nic nenaznačuje, jen to, že vůbec nemusel být z Lipníka, v němž se z velké části vyskytovala česká jména. Vlasta Fialová v souvislosti s typářem zmiňuje, že je velké štěstí, že se dochoval a že byl snad zazděn, jak tomu bylo s pečetidlem Rožnova pod Radhoštěm, které bylo 126 let zazděno a díky tomu se dochovalo dodnes. Konstatuje, že typář byl pro město bezvýznamný, neboť v roce 1628 byl polepšen městský znak novým vlastním Františkem kardinálem z Ditrichštejna. Typář skutečně mohl být po dobu třicetileté války ukryt, ale město jej používalo i přes rozdílnou podobu znaku nadále. Z let 1660 a 1666 se totiž dochovaly listy od rodu, které městská rada Lipníka vystavila svým obyvatelům, a oba jsou zpečetěny tímto pečetidlem.⁹

Lipenské městské účty z let 1618—1620 nejsou kompletně dochovány, a proto nelze zjistit bližší okolnosti samotného zhotovení typáře. Přesto nám účty výrazně pomáhají k objasnění otázek kolem osoby jeho tvůrce. Kniha příjmů purkrechtních peněz z let 1610—1635 totiž v roce 1617 uvádí příjem „od Wylima zlatníka na 121 R závdanku za dům po Blažkovi Pol-

ku 50 R. Z toho Janovi Gazdovi, fojtu bohulávskému, dluhu dle připovědí vydáno dne 5 7bris 4 1/2 R item. Benedykovi zedniku vydáno 3 R a Maty-sovi Mohrynkovi dle připovědí 4 R 4 gr.“¹⁰ Následujícího roku „Od Wylima Zlatnika na závdanek domu spraveno 20 R, dne 14. Januarii opět položil 15 R“. V roce 1620 to bylo „Od Wylima Zlatnika na závdanek domu opět přijato 9 R a na lipenským hlásným 1R odvedl činí 10 R“. Navíc v příjmech purkrechtních peněz za léta 1624—1625 se objevuje zápis „Od Hanse Pulcha za grunt neb dům po Zlatníku přijato 16 R“.¹¹ Uvedené záznamy dokládají, že zlatník Vilhelm zakoupil v Lipníku v roce 1617 dům a před rokem 1624 jej buď prodal, nebo zemřel.

V pozemkové knize města Lipníka nacházíme dům, který od Jana Fučíka v roce 1581 zakoupil Matěj Postříhač za 300 zlatých. Od něj dům v roce 1593 koupil kněz Matouš Mezříčský a když zemřel, odkoupil v roce 1597 dům Petr konvář za 360 zlatých. Vlastnil jej do roku 1612, kdy jej koupil Blažej Polka z Potštátu již za 550 zlatých, přičemž součástí zařízení byl také šenk a výčepní načiní.¹² Za něj záznamy končí rokem 1617, což ale odpovídá roku, kdy jej získal zlatník Vilhelm. Podle údaje z doby kněze Matouše se dům nacházel u Hrbáčkovského dvora. Oba doklady působnost zlatníka Vilhelma v Lipníku směřují k roku 1617, a přestože neexistují pozemkové knihy právě z doby, kdy zlatník dům získal, jiný pramen jej představuje trochu blíže. V knize svatebních smluv se totiž k datu 10. července 1617 nachází svatební smlouva zlatníka Wilhelma Mökmorgera/Mögmorgema z Krysemberku s Anežkou, služebnicí paní Heleny Bruntálské z Vrbna.¹³ Jiří starší Bruntálský z Vrbna v roce 1604 založil vesnici Oderberg, nyní Novou Ves nad Odrou, a v zakládací listině je mezi osadníky zmíněn také „Siemon Rudolff“, otec služebnice Anežky.¹⁴ Je hypoteticky možné, že Vilhelm pracoval příležitostně jako zlatník i pro samotného Jiřího staršího Bruntálského z Vrbna.¹⁵

7 CHALOUPKA, Jan: *Městská a obecní pečeti dle ve sbírkách Moravského muzea*. Časopis Moravského muzea 63/1978, s. 58 až 59 – Pečetidelní deska je stříbrná, boční stěna pozlacená. Zadní strana pečetidelní desky je zdobena třemi linkami a rozdělena zlateným sklopným držadlem. Prolamované sklápěcí držadlo je tvořeno rostlinným ornamentem a je vysoké 30 mm a pozlacené. Je doplněno ozdobným řetězem, dlouhým 8,6 cm, složeným z 18 kroužků.

8 První nápis: 1619 ZA CISARZE MATIASSE W CZAS WELIKEHO POZDWIZENI O NABOZENSTWI W CZECHACH W MORAWIE Y WYPOWIEDIENI IEZVITV PECZET TATO ZNOWV PRZEDIELANA; K tomuto záznamu se vyjadřovala již Vlasta Fialová s tím, že je poněkud zvláštní. Jak bude v našem příspěvku dále ukázáno, je možné, že zlatník Mackmorgem přišel z Bystřice pod Hostýnem a vedlejší holešovské panství bylo v té době pod velkým rekatolizačním tlakem jezuitů. Je možné, že právě proto tento nápis nese podobu, která příliš nesedí prostředí Lipníka nad Bečvou. Blíže viz zápis k roku 1619 o vyhánění jezuitů v holešovské kronice editované shodou okolností toutéž autorkou – FIALOVÁ, Vlasta: *Kronika holešovská 1615—1645*. Holešov 1967, s. 62. Druhý nápis: ZA•PVRGMISTRV•MARTINA•ZIGMVNDKA•IANA•ZAHRADKY•WP•T•AV•APISARZE•WF•STARVCH•RAD•M•KANTVRKA•M•SLOWACZKA•IF•GSS•GO• Co se týče identifikace zkratk, pak píšář WF je dle všeho Václav Sokol, který tuto zkratku v městských účtech používá, a může být německou variantou jeho jména Wenceslaus Falke, M(artin) Kantůrek, M(artin) Slováček, WP by mohl být konšel Václav Patera, GSS by mohl být konšel Gabriel Seda (Sseda), IF by mohl být konšel Jakub Fučík, GO by mohl být konšel Jiřík (Girzik) Opavský.

9 Národní archiv ČR, fond Premonstráti klášter Strahov, inv. č. 420; fond Křížovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, inv. č. 748.

10 Tento zápis zároveň odpovídá knize přípovědí, kde jsou uvedeny stejné položky, viz SOKA Přešov, fond AM Lipník, kniha přípovědí 94, fol. 75r.

11 SOKA Přešov, fond AM Lipník, kniha účtů 7169, fol. 22r, 23v, 27r, 32r.

12 SOKA Přešov, fond AM Lipník, pozemková kniha 85, pag. 391—393.

13 Snad by se mohlo jednat o Krucemburk u Ždírcu nad Sázavou. Podle jiných zápisů v knize by lokalita byla označena zemí, pokud nebyl z Moravy. Pokud by tomu tak v tomto případě nebylo, mohl pocházet např. z rakouských nebo německých zemí. Je samozřejmě možné, že chybu při zápisu udělal už píšář a jde např. o lokalitu začínající písmenem G. Zkratka na typáři GZL by snad mohla mít význam Grysenberský zlatník lipenský.

14 Národní archiv Archiv České koruny (1158—1935) 2258, in: monasterium.net, URL <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2258/charter>, accessed at 2016-09-14.

Licní strana městského pečetidla z roku 1619. MZA Brno

Rubní strana pečetidla se sklopným držadlem. MZA Brno

Existuje ještě jedna možnost, jak se zlatník Vilhelm Mackmorgem do Lipníka dostal. Z kroniky lipenského primátora Martina Zikmundka se dozvídáme, že v roce 1617 se Jiří starší Bruntálský Vrbna vydal spolu s Lipenskými do lesů mezi Podhořím a Slavkovem, kde se měly nacházet staré doly na zlato. Skutečně zde našli rudu a Bruntálský ji údajně vzal na „prubování“ zlatníku Václava Bítovského z Bítova na Bystřici pod Hostýnem, který skutečně potvrdil v hornině přítomnost zlata a stříbra.¹⁶ Jméno zlatníka uvedeno není, ale hypoteticky to mohl být buď přímo on, nebo jeho tvariš, tedy snad Mackmorgem, který se pak do Lipníka přiženil. Pokud by ve městě v době, kdy rudu hledali, nějaký zlatník působil, jistě by nechali provedení zkoušky na něm.

Z dalších dokladů uveďme dochovaný rejstřík platů vydaných na vojsko od února do června roku 1621, kde se uvádí, že zlatník Vilhelm zaplatil na vojáky Jana Kryštofa Löble 70 zlatých a na vojáky Neapolitány kapitánů Carolo Folia, Fabricia a Andrae Capece (italské vojsko) 62 zlatých, přičemž na poslední uvedené ještě dodatečně doplácel šest zlatých. Z 5. února 1622 se dochoval soupis osob a věcí použitelných pro vojsko u lipenských měšťanů, ve kterém je uvedeno, že zlatník Vilhelm u sebe jen občas měl lidi z Nové Vsi (pravděpodobně příbuzné jeho ženy), cizince v domě neměl vůbec, mimo jednoho vojáka z vojska Jana Jiřího Krnovského. Měl doma dva horníše, rapír, mušketu a něja-

ké sukno. Dne 23. září téhož roku ještě odváděl jeden zlatý obilní kontribuce.¹⁷ V knize městských účtů k roku 1622 je zapsaná sbírka na vojsko ubytované v Lipníku mezi lednem a květnem, na níž přispěl zlatník Vilhelm částkou 12 grošů šest denárů.¹⁸ V následující knize účtů z druhé polo-

Rubní strana pečetidla se záznamem o událostech roku 1619. MZA Brno

viny roku 1622 je tento plat zlatníka zaznamenán od května a činil 93 zlatých.¹⁹

Nejcennější záznam z knihy se nachází v položce oprav na kostele „v pátek po sv. Dorotě Wylhemovi zlatniku na dilo k službám Božím oltářním vydáno 10 R činí 8 R 17 gr 1 d⁴. V uvedeném roce se opravoval kostel sv. Jakuba a součástí byly i opravy mešního náčiní, které prováděl uvedený zlatník. Ze stejného roku máme doklad, podle něž byl zlatník Vilhelm jedním z ručitelů konváře Martina Fišera

při koupi domu.²⁰ Po tomto roce zlatník Vilhelm z městských knih mizí a snad poslední zápis nacházíme v knize přípovědí na domy. Jednalo se o dluhy na jeho statku, které byly zapsány mezi květnem a červnem 1623. Zdá se tedy, že v této době zlatník Vilhelm Mackmorgem zemřel.²¹ Uvedené částky byly zaplacený převážně židům za různé zlatnické práce, či za kov, který od nich měl pro zpracování. Vezmeme-li je postupně, pak jako první bylo uvedeno množství 26 lotů stříbra od Leveka Šťastného. K témuž je uvedeno, že bylo Levekovi vydáno 23 lotů stříbra. Mojžíš, syn žida Eliáše, zapůjčil Vilhelmovi 14 lotů stříbra. Konkrétní zakázky se dále týkaly syna fojta Mojžíše Starého, od něhož zlatník dostal pět lotů stříbra na zhotovení pásku. Žid Josef, či jeho syn, mu pak dal čtyři dukáty na výrobu dvou

Jméno zlatníka Mackmorgema na držadle pečetidla. MZA Brno

15 FUKALA, Radek: *Karel, Jiří a Jan Bruntálští z Vrbna a jejich životní osudy v pobělohorské emigraci*. In: *Víra nebo vlast? Ústí nad Labem 2001*, s. 241—242.

16 BAĐŮRA, Jan: *Lipenský okres*, Brno 1919, s. 6.

17 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 7222.

18 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 7201, nestránkováno.

19 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 7203, nestránkováno.

20 SOKA Přerov, fond AM Lipník, pozemková kniha 86, fol. 379v.

21 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha přípovědí 94, fol. 78r.

Rubní strana a hrana lipenské pečeti na perokresbě z konce 17. století. SOKA Přerov

prstýnků a mimo to 60 lotů stříbra a pět dukátů na zlacení předmětů.

Komunální a osobní sfragistika je založena především na zkoumání otisků pečeti a čím více se dostáváme do minulosti, tím méně toho víme o typářích a jejich tvůrcích. Některé zůstávají nezodpovězenou hádankou, u některých lze poodhalit jejich tajemství. Tak je tomu nyní i s typářem lipenské velké pečeti z roku 1619. Je ukázkou mistrovské zlatnické práce a jeho šťastné dochování je výsledkem snahy Moravského zemského muzea o co nejbohatší akviziční činnost. Město si přilepšilo nákupní částkou a typář se někdy v první polovině 19. století ocitl v muzeu. Nápis na jeho rubní straně pak umožnil určení doby vzniku pečetidla. Záhadné jméno

jeho tvůrce však zůstávalo utajeno a teprve nyní je jeho tajemství poněkud poodhaleno. Rytcem kvalitního typáře byl dnes zcela neznámý místní zlatník, který sice byl v okolí proslaven svou kvalitní prací, neboť jej hypoteticky zaměstnával i Jiří starší Bruntálský z Vrba, žádné další památky na jeho činnost se ale nejspíše nedochovaly.

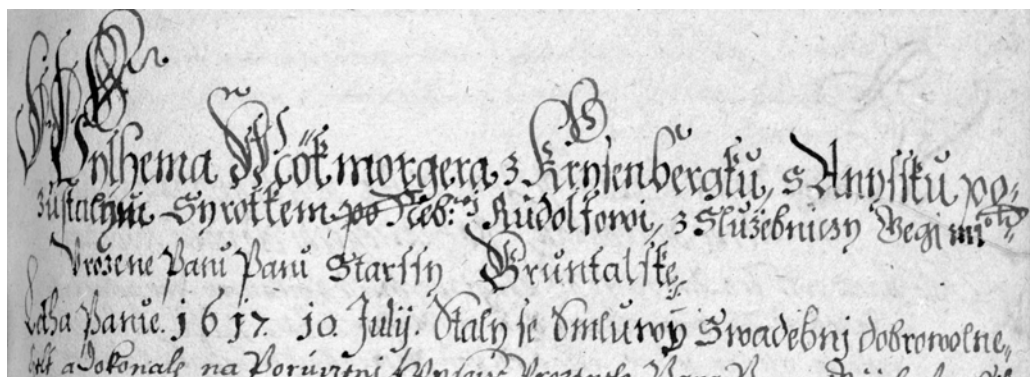
Není sice známo, kde se vyučil řemeslu, ani odkud přesně přišel, ale v Lipníku zakotvil jako vyučený zlatník ve věku kolem 24–30 let, oženil se zde, zakoupil dům a zařídil si svou zlatnickou živnost. Byl nejspíše protestantem, ale to se lze jen dohadovat, stejně otevřenou zůstává otázka, zda po něm zůstaly děti, neboť nejstarší lipenská matrika začíná až po jeho smrti a sirotčí kniha z této doby zápisy nemá. Relativně krátké působení v Lipníku nad Bečvou mezi lety 1617–1623 je ale spojeno s cenným dochovaným artefaktem a snad se ještě pod zemí u kostela sv. Jakuba někde nachází jeho ostatky.

Svatební smlouva Vilhelma Mackmorgema a Anežky²²

Wylhelma Mökmorgera z Krysenbergku s Anyžkou pozůstalým sirotkem po nebožtíkovi Rudolfovi, služebnicí Její Milosti urozené paní paní starší Bruntálské

Léta Páně 1617 10. July staly se smlouvy svatební dobrovolné, celé a dokonalé na poručení vysoce urozeného pána pana Jiřího staršího Bruntálského z Vrba na hradech Helfštejně, Kvasicích a Lipníku, jeho milosti císaře římského, uherského a českého krále rady etc.

Mezi osobami v stav svatý manželský vstupujícími zejména Wylhelmem Mögmorgem z Krysemberku, zlatníkem, a Anyžkou, pozůstalým sirotkem po nebožtíkovi Šimonovi Rudolfovi z dědiny Nové Vsi, služebnicí její milos-

Záhlaví svatební smlouvy zlatníka Mackmorgema z roku 1617. SOKA Přerov

ti paní paní milostivé, a to takové: pojmajíce sobě Wylhem k stavu sv. manželství Anyžku, sirotka a služebnici její milosti paní, za věrnou a pravou manželku, slíbil se s ní s pomocí Boží obchodem svým poctivým a uměním zlatnickým, kterémuž se vyučil, živiti, a cokoliv při vandru svém zachoval, nyní má a míti by mohl, po rodičích, přátelích aneb po komkoliv, od této hodiny smluv svatebních Anyžku podle sebe mocnou hospodyní čini, nic sobě uvymouce, nezanechávajíce, a když by jemu pán Bůh jsa bohatý milosti své uděliti ráčil a obchodu jeho požehnati slibuje a připovídá, dle nejvyšší možnosti své ukoupení sobě učiniti, na čemž její milosti paní paní na místě nevěsty, služebnice své, přestati ráčila. A naproti tomu její milost paní paní oddávati ráčí služebnici svou Anyžku Wylhemovi zlatníkovi za věrnou a pravou manželku s tím vším, jakž jí z milosti výpravou učiniti ráčila a činiti ráčí, i což by buď po rodičích, přátelích aneb po komkoliv dostati se mohlo, v tom Wylhelma, zlatníka, mocného hospodáře čini, nic jí uvymouce, nepozůstavujíce, na čemž Wylhem ženich i s přáteli svými s náležitou uctivostí sou přestali a tak ty smlouvy svatební zavřeny jsou.

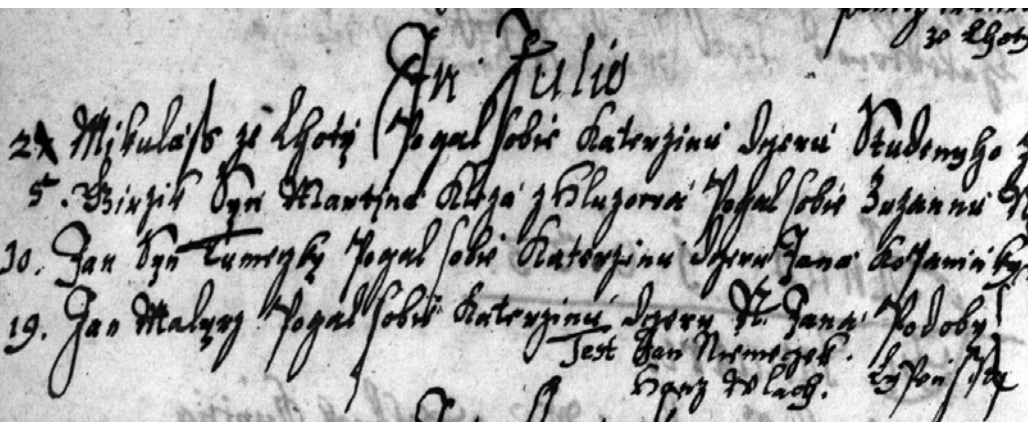
K rovnání osoby.

Jan Štěpán

Perokresba lipenského znaku zhotovená lipenským malířem Janem Alexandry

Město Lipník nad Bečvou bylo malířským centrem již od 16. století. Prakticky nepřetržitě zde žili a působili malíři, kteří uspokojovali potřeby města, církve a obyvatel po obrazových památkách všeho druhu a známí byli i v širokém okolí. Jedním z těchto malířů byl Jan Alexander či Alexandry, který v Lipníku působil někdy v letech 1622—1640. Byl synem evangelického kněze Pavla Alexandryho Uničovského, který působil jako farář v Pavlovicích a v Oseku a který zemřel v roce 1608. Jan Alexandry se vyučil u lipenského malíře Václava Svobody a nejspíše roku 1620 odešel na tovaryšský vandr. Zřejmě se zdržoval převážně v tehdejších Horních Uhrách, kde působil i jeho učitel Svoboda. Později máme doloženo, že byl v roce 1633 v Trenčíně, kde se podepsal do štambuchu Blažeja Suľovského a namaloval do něj vyobrazení Fortuny stojící na kole.¹ Do Lipníka se z vandru vrátil snad někdy před rokem 1628, a protože jeho otčím Jan Němeček působil jako vrchnostenský úředník, mohl se tak dostat k městským zakázkám. Mimo to nejspíše přestoupil na katolickou víru. V roce 1633 se zde oženil s Kateřinou, dcerou Jana Podoby, a za svědky jim šli Jan Němeček a lipenský stavitel Hans Vlach. Měli několik dětí, které ale možná všechny zemřely, a poslední se snad narodilo 3. června 1640 Janku Malíři, jako matka je však uvedena Markéta, takže mohl jít o někoho jiného. Prozatím také není jasné, kam se po roce 1640 poděl, Indra zvažuje opět cestu do Uher, a po tomto roce o něm také není nic dalšího známo.²

Ve fondu Archiv města Lipník nad Bečvou se nachází kniha privilegií „Vejpis všech hamfeštů obdarování města Lipníka a obyvatelů jeho“, kte-

Záznam o sňatku malíře Jana Alexandryho v lipenské matrice. ZAOp0

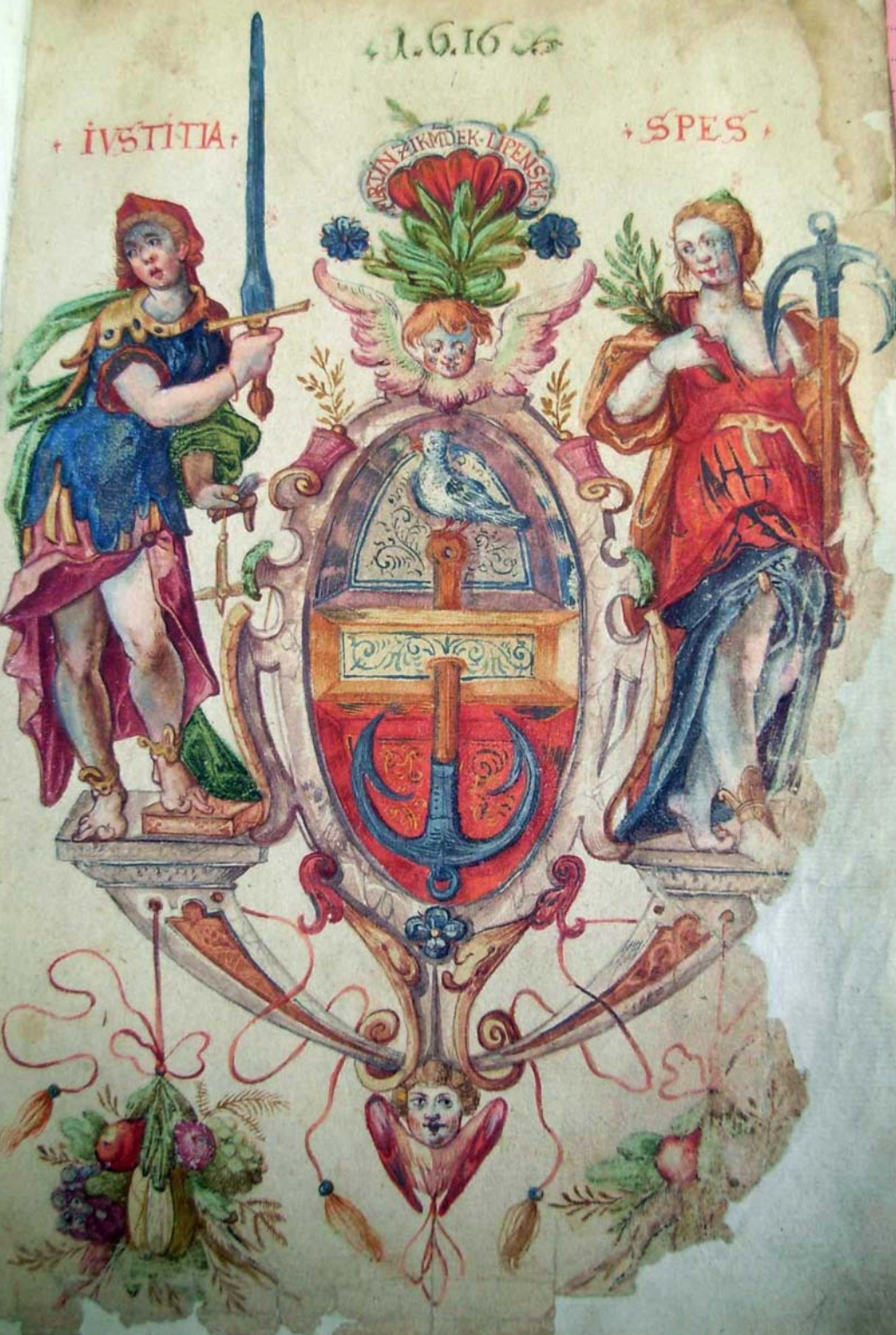
rou nechal sepsat lipenský primátor Martin Zikmundek.³ Kniha byla psána od roku 1616, zapisovalo se do ní ale průběžně nejméně do roku 1835. Mimo kaligrafickou výzdobu, použitou u písma opisu listin, jsou v knize jen dvě iluminace, obě heraldické povahy. První datovaná do roku 1616 je erb Martina Zikmundka provázený postavami Spravedlnosti a Víry. Kolorovaná malba je na listu, jehož dolní pravá část chybí a není signována, v chybějící části snad bylo i jméno malíře.

Značka a iniciály malíře Jana Alexandryho. ZAOpO

Druhé vyobrazení se nachází na straně 81 a jde o kopii znaku města Lipníka z privilegia vydaného biskupem Františkem kardinálem z Ditrichštejna 10. května 1628.⁴ Originál a tuto kopii dle všeho nemaloval tentýž malíř, kopie vykazuje oproti originálu některé změny, které jsou dány nejspíše jinou malířskou rukou. Zatímco je ale v originále znak města umístěn v oválné zlacené kartuši, v kopii je v kruhovém věnci typickém pro pečetní lemování, který je také zasazen do kartuše. Kartuši v horní části miniatur drží postavy Statečnosti a Víry, v dolní části jsou zbraně, zbroj, výstroj a praporce. Heraldicky v levém dolním rohu se nachází pažba arkebuzy, na které jsou v kopii připsány iniciály I.A.L. Tato kresba také bezpečně spadá do období působení Jana Alexandry v Lipníku, zatímco kresba Zikmundkova znaku nikoliv, v roce 1616 zřejmě Alexandry ještě nebyl ani učněm. Co však spojuje obě kresby, je poněkud pitoreskní podoba končetin a obličejů postav.⁵ Jestliže byl Jan Alexandry žákem u lipenského malíře Václava Svobody, lze usuzovat, že autorem Zikmundkova erbu může být právě malíř Svoboda, který v dané době v Lipníku aktivně působil. Vyobrazení ctností na těchto miniaturách zapadá do dobového vnímání symbolů a alegorií, pro což mimo jiné svědčí řada dobových knih symbolů a emblemat, citátů z bible či antických autorů a jde také o prvek typický pro nedalekou Olomouc nejméně od 2. pol. 16. století, který byl používán jako motiv uměleckých děl, na předmětech denní potřeby či v architektuře jako ozdobný motiv.⁶ Není tedy nijak zarážející, že lipenští umělci přebírali a kopírovali vzory používané právě v Olomouci.

- HÖRVÁTH, Pavel: *Výtvarní umělci a stavební remeselníci na Slovensku v posledných storočiach feudalizmu*. Vlastivedný časopis (Pamiatky a múzeá). Roč. 28, č. 1 (1978), s. 47. Indra ovšem uvádí Blažeje Suchonského a rok 1622, viz další poznámka.
- INDRA, Bohumír: Malířské dílny a malíři ve městech severovýchodní Moravy a těšínského Slezska od 16. století do osmdesátých let 17. století. *Časopis Slezského muzea B* 1990/39, s. 147.
- SOKA Pterov, fond Archiv města Lipníka n. B., inv. č. 18, sign. N8.
- SOKA Pterov, fond Archiv města Lipníka n. B., inv. č. 3. MÜLLER, Karel: *František kardinál z Ditrichštejna a komunální heraldika*. Mikulovské sympozium XXIX. 2006, Mikulov 2007, s. 360.
- Podobná malířská invence se ale objevuje i na polepšeném znaku města Hranice, vydaném také kardinálem Františkem z Ditrichštejna 6. srpna 1629, viz SOKA Pterov, fond Archiv města Hranice, inv. č. 2.
- Např. známé dílo CAMERARIUS, Joachym: *Symbolorum & emblematum ex re herbaria*. Norimberk 1590; REUSNER, Nicolas: *Aureolorum Emblematum Liber Thobiae Stimmeri Iconibus*. Strassburg 1587; BURCKHARDT, Jacob: *Kultur und Kunst der Renaissance in Italien*. Berlin 1936, s. 513—515, 549—550, 560—562, 567—569; ŠTĚPÁN, Jan: *Olomoucký renesanční zlatník Mořic Kaldtschmidt a jeho nápojová holba s vyobrazením ctností*. Zprávy Vlastivedného muzea v Olomouci – společenské vědy. 2010/300, s. 31—41.

Erb primátora Martina Zikmundka z roku 1616. SOKA Přešov

Znak města Lipníka na kresbě Jana Alexandry. SOkA Přerov

V opisu záznamů z bány lipenského kostela sv. Jakuba, spojeném s překladem do němčiny, se dochoval nejen již známý záznam o pozlacení koflíku věže v roce 1635 Janem Alexandry, ale také jeho iniciály a znak či spíše značka, kterou používal.⁷ Právě tyto iniciály jsou totožné se znakem Lipníka v opisu privilegii pro lipenského primátora Martina Zikmundka. Na značce ve tvaru srdce Alexandry používal tři předměty (2,1), které snad představují malířské misky na barvy a možná tuto

Iniciály malíře Jana Alexandry na kresbě znaku.
SOkA Přerov

7 ZAOpO, fond VS Lipník, karton 902, sign. 6c, inv. č. 2185.

Polepšený znak města Lipníka z privilegia biskupa Ditrichštejna. SOkA Přerov

Znak města Hranic z privilegia biskupa Ditrichštejna. SOkA Přerov

značku použil i jinde. V účtech města Lipníka se k němu dále dochoval záznam ze září roku 1628, kdy dostal zapláceno za barvy nakoupené v Olomouci.⁸ Objednávka snad může souviset se zmíněným polepšením lipenského znaku z května téhož roku, kdy Alexandrymu mohla být zadána kupř. zakázka na vymalování městského znaku při oslavě, která v Lipníku proběhla po udělení privilegia. Jeho další tvorba je však neznámá a lze jen doufat, že se časem opět nějaká jeho malba objeví.

8 SOkA Přerov, fond Archiv města Lipníka n. B., inv. č. 7204, nefoliováno úcty mezi 11.—14. zářím.

Jan Štěpán

Pranýř na náměstí v Lipníku a tzv. železný muž

Mezi jedno ze starobylých práv města Lipníka nad Bečvou patří tzv. *ius gladii*, tedy hrdelní právo či právo meče. Výkon tohoto práva měl mít v rámci samotné exekuce také odstrašující účinek a jeho informativnost byla zvyšována zřízením místa konaných poprav na dohled města, na cestě, která k němu vedla. Šibeníky (kde se obecně prováděly všechny druhy poprav) nebo Stínadla (kde se prováděly jen popravy setnutím) ale byla místa prokletá či nečistá a lidé se jim měli mimo popravy zdaleka vyhýbat. Neméně důležitým právním symbolem byl pranýř, který se naopak většinou nacházel v části města, která byla přístupná a obyvatelům dobře na očích – na náměstí, u radnice, u kostela.¹ I když u něj zrovna nikdo nebyl trestán, symbolizoval práva města jako taková a zřejmě se původně stavěl v místech konání veřejných soudů.² Asi nejstarší doklad o užití sloupu ve funkci pranýře máme již v Břetislavových dekretech kladených do roku 1039. Zde se mluví o trestu za vedení k opilostem a svévolnému zřizování krčem „*Který krčmář by byl postižen jako rušitel tohoto ustanovení, buď uprostřed tržiště ke kůlu přivázán, mrskán tak, až biřic umdlí, a na hlavě oholen*“. Byť jde o mladší výklad kronikáře Kosmy, jde o trest, který je odpovídající pozdějšímu pranýřování.³

Podoba pranýře byla různá, mohlo se jednat jen o holý dřevěný či kamenný sloup s okovy, sloup s různě zdobenou hlavicí, výklenek s okovy či okovy zapuštěné do budovy.⁴ Velikostí mohl být pranýř od výšky člověka až po výšku domu (spíš pro zviditelnění sloupu, delikvent nebyl tak vysoko). Někdy na jeho vrcholku stávala postava, jejíž výklad může být víceméně dvojitý. Buď se jedná o rytíře Rolanda, a to

Plán Lipníka z roku 1727 pranýř a vedle stojící trdlice. ZAOpO

1 Německy Pranger, Schandbühne, polsky przęgierz, slovensky pranier, maďarsky pellengér, anglicky/francouzsky pill(ory), latinsky cirus/columna infamis.

2 WOJTUCKI, Daniel: Szubienica i przęgierz – urządzenia penitencjarne na ziemi kłodzkiej w okresie nowożytnym. Zeszyty Muzeum Ziemi Kłodzkiej, nr. 12, Muzeum Ziemi Kłodzkiej, 2013 s. 59. Rád bych zde poděkoval kolegovi Wojtuckému za nevšední pomoc při bádání o pranýřích.

3 http://www.psp.cz/eknih/snemy/lb_dekreta.htm (navštíveno 16. 1. 2016).

4 SOKOL, Petr: *Pranýře a klece hanby – drobné památky práva a soudnictví*. Památky Západních Čech I/2011, Plzeň, s. 26.

Veduta Lipníka cca 1729 – pranýř vlevo od číslí-
ce 4. AMB

Indikační skica Lipníka z roku 1830 – pranýř černý
kruh dole. MZA

hlavně v německých zemích a Rakousku, kdy šlo o starobyrou tradici navazující na legendy z doby Karla Velikého. Rytíř má zpravidla štít, meč, nebo kopí. Postava „Rolanda“ symbolizovala nejspíše městská práva a svobody v saských oblastech. Ve skutečnosti se ale řada vyobrazení diametrálně liší, takže se dodnes německá historiografie pře nejen o to, o koho se jedná, ale i o samotnou symboliku postavy. Některé z postav totiž mají symboly panovnické moci, a ty mít Roland rozhodně nemohl.⁵

Každopádně pro naše účely postačí, že tyto tzv. Rolandské sloupy nejsou pranýře, spíše jakési vzory. Na pranýřích totiž bývají postavy velmi podobné těm z Rolandských sloupů. Nejčastěji jde o postavu v brnění s mečem, kopím či halapartnou a štítem v nejrůznějších kombinacích.⁶ V polských zemích se objevuje tentýž motiv rytíře, ale v některých případech jde přímo o postavu symbolizující kata.⁷ Rekonstrukce takového pranýře je dnes ve Vratislavi, kde kat má v jedné ruce meč a v druhé březové koště sloužící k výprasku, dochovaná kopie podle originálu je také v městečku Żmigród a existují doklady o podobných vyobrazeních kata z dalších měst Lwówek Śląski a Jelenia Góra.⁸

V obou zemích se příležitostně objevují pranýře, ze kterých pouze vystupuje ruka držící nejčastěji meč. Tento symbol ale mohl zároveň znamenat upozornění na uplatňování práva jako takového, či na počátek trhu.⁹ V zásadě lze konstatovat, že to vše platí i pro naše země, byť lze opět těžko usuzovat, o jakou postavu se vlastně jedná. Obdobně je totiž vnímána socha Bruncvíka na Karlově mostě a, i když se nejedná o pranýř, jde o variantu uvedených Rolandových sloupů. Respektive tvořil ji původní sloup s postavou rytíře, současná varianta Bruncvíka je z roku 1886, tedy z doby, kdy už nešlo o žádný právní symbol. Prozatím u nás není doložen pranýř, který by nesl figuru kata, ale nelze vyloučit, že i takové u nás byly. Převážně ze zahraničí máme zmínky o tom, že dehonestující byla samotná stavba pranýře a k jeho stavbě se pojila celá řada rituálů, včetně společně

účasti všech zástupců čestné společnosti.

Z hlediska trestů, které pranýř umožňoval, byl v první řadě trest sám pranýř. Jednalo se o objekt hanby a zneuctění (infámie), který ji přenášel na delikventy, odtud je známý výraz pranýřování.¹⁰ Člověk odsouzený k trestu u pranýře byl veřejně zostuzen a v dané společnosti již neměl místo. Zpravidla byl takto nejen veřejně souzen a trestán na očích veřejnosti, ale zároveň byl také odsouzen k vypovězení bez možnosti návratu. To bylo často doprovázeno vypálením cejchu na viditelné místo, který dotyčného z dálky označoval jako zločince. Trest na pranýři delikventa zároveň ukazoval veřejnosti, takže ho tak mohlo poznat mnoho lidí a návrat do společnosti byl pro něj prakticky nemožný.¹¹ U pranýře se zpravidla dostával výprask, tzv. šilink. Jde o přenesený výraz, kdy měnová jednotka solidus, německy šilink, byl dělen na dvanáct denárů. Výprask tedy většinou obnášel dvanáct ran. Jiný výraz používaný v této souvislosti byl pardus, který je vykládán ze staročeského rána.¹² Snad nejstarší doklad pro okolí máme z Olomouce, která byla vrchní právní instancí Lipníka, a pochází z poloviny 15. století. V kodexu městského písaře Václava z Jihlavy je mezi platy kata uvedeno „wann

Železný muž v roce 1935. Žurek – Lipník

- 5 PÖTSCHKE, Dieter, *Ursprung und rechtliche Bedeutung insbesondere der märkischen Rolandstandbilder* (27. September 1999). In: forum historiae iuris, <http://www.forhistiur.de/en/1999-09-potschke/?l=de> (navštíveno 16. 1. 2016).
- 6 SOKOL, Petr: *Pranýře a klece hanby – drobné památky práva a soudnictví*. Památky Západních Čech 1/2011, Plzeň, s. 29.
- 7 WOJTUCKI, Daniel: *Kat i jego warstat pracy*. Warszawa 2014, s. 370, 373.
- 8 MAJDAN, Jerzy – WOJTUCKI, Daniel: *Pręgieryz lwówecki*, Biuletyn Sudety 8/113. Wrocław, srpen 2010, s. 22—23. Za „likvidaci“ těchto pranýřů může z velké části druhá světová válka.
- 9 SOKA Rajhrad, AM Modřice, inv. č. 9, fol. 187r – ein handt mit einem schwert zw der freyung.
- 10 Tereziánský zákoník z roku 1769 v článku šest § 8 uvádí: Zahanbující tresty jsou rozličné, jako: na planýř aneb před kostel do trdlice vystaviti, do sroubku zavřiti, představení na veřejném lešení anebo v kleci, aneb na potupném sloupu, bez aneb se zavěšením kradené věci, aneb cedule přičinění v sobě obsahující a co víc podobných trestů jest.
- 11 DÜLMEN van, Richard: *Divadlo hrůzy*. Rybka Publishers 2001, s. 72.
- 12 Výklad od jména husitského vojévůdce Parduse z Horky je nesmyslný, ale jeho jméno naopak nejspíše souvisí s tím, že byl silný a měl pádnou ruku.

Železný muž v restauraci na Helfštýně

*der zuchtiger ymantz zu Olomuncz staupt am pranger ader ein or absneit, ein aug auspricht, die handt abhaut ader durch die zen pruet, von ytzlichem gepuren im 4 gr.*¹³ V nedaleké Velké Bystřici se za něj katu platilo dva rýnské 24 krejcarů, v Drahotuších to bylo v roce 1669 18 grošů.¹⁴

Vzhledem k přechodu hrdelních práv pod státem regulovanou spravedlnost byla řada pranýřů zrušena v souvislosti s nařízením císaře Josefa II. z roku 1788 o ukončení veřejných trestů a o zrušení popravišť. V případě popravišť bylo nařízení plněno takřka beze zbytku. Co se týče pranýřů, naštěstí ne vždy a řada jich byla druhotně použita.¹⁵ Jak uvádí Petr Sokol, v současné době je 18 pranýřů v Čechách a osm na Moravě památkově chráněno. Ivan Vokáč ve své práci eviduje více než 70 pranýřů nebo jejich pozůstatků, včetně přesných GPS souřadnic, a v budoucnu lze očekávat jistě další nálezy.¹⁶ Z nedalekého okolí zmiňme např. nález základů pranýře v Olomouci a Litovli či nález základů a částí pranýře v Uničově.¹⁷ Dochované pranýře nebyly vždy zcela zničeny, ale byly použity jako podstavce či sloupy pod sochy svatých, jako existují např. v Chvalšinách, Vyšším Brodě, Kašperských Horách, Vratětině, Strachotících, Slavonicích, Šafově či Znojmě. Z blízkého okolí uvedme dochované pranýře nejčastěji v podobě sloupů ve Starém Jičíně, Hranicích či Valašských Kloboukách.

Nyní se konečně přenesme k lipenskému pranýři, zatím toho mnoho nevíme. Pranýř stával na náměstí poblíž dnešní kašny sv. Floriána směrem k mariánskému sloupu. Nacházela se u něj také trdlice, což je vlastně obdoba klády, a jde o dva či více trámů s otvory na krk, ruce a nohy. Odsouzenec tak seděl, zohýbal se, či jinak se hrbil v nepřirozené pozici po stanovenou dobu a název je odvozen od nástroje na zpracování lnu či konopí.¹⁸ V roce 1556 byly k trdlici zhotoveny dva zámky a deset řetízků.¹⁹ Paměti lipenského primátora Martina Zikmundka ze 17. století nám přináší informaci o pranýři, byť bezpochyby nevěrohodnou. Podle starých tradic měl být Lipník založen v místě kláštera a jeho budova prý byla součástí radnice. Vedle kláštera stával hřbitov, a když získali panství páni z Kravař a založili zde samotné město, došlo i na pranýř. Slovy Zikmundka „a na tom místě, kde byl krchov při tom klášteře, pro podstatu práva planýř postaviti“.²⁰ Reálně na tomto vyprávění je jen to, že pranýř stál na náměstí a že šlo o právní symbol. Odráží ale také důležitost vnímání pranýře v Lipníku

13 SPÁČILOVÁ, Libuše – SPÁČIL, Vladimír: Památná kniha olomoucká (kodex Václava z Jihlavy) z let 1430—1492, 1528. Olomouc 2004, s. 266 – Když kat někoho v Olomouci pranýřuje na pranýři, nebo ucho odřezá, oko vypíchne, ruku odsekne nebo skrz vyražení zubů, od každého se platí 4 groše. Záznam dále uvádí, že pokud dojde k oddělení obou uší, očí, rukou, částka je 8 grošů.

14 LAPÁČEK, Jiří: *Drahotuše v letech 1620—1848*. Drahotuše – historie a přítomnost. Hranice 2008, s. 71. ŠTĚPÁN, Jan: *Příspěvek k velkobystřickému hrdelnímu právu*. Velká Bystřice – pohledy do dějin. Velká Bystřice 2002, s. 51—63.

15 SOKOL, Petr: *Pranýře a klece hanby – drobné památky práva a soudnictví*. Památky Západních Čech 1/2011, Plzeň, s. 31.

16 VOKÁČ, Ivan: *Zachované pranýře v Čechách a na Moravě*. Vlastním nákladem. Rád bych zde panu Vokáčovi poděkoval za laskavé poskytnutí jeho publikace, kterou zhotovil v rámci svého zajímavého koníčku.

17 BLÁHOVÁ, Zdeňka: *Pranýř na olomouckém Horním náměstí*. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 284, 2002, s. 69 až 74; ŠLÉZAR, Pavel: *Uničovský pranýř*. Vlastivědný věstník moravský 4/2012, s. 342—349; ULČÍK, Zdeněk: *Z historie Uničova: Kam zmizel městský pranýř?* Uničovský zpravodaj roč. XI, č. 2, 31. 1. 2008, s. 5.

18 BÍLÝ, Jiří, L.: *Znamení, gesta a rituály ztráty cti (právně-archeologický aspekt)*. Acta Iuridica Olomucensia 2013, Vol. 8, Univerzita Palackého Olomouc, s. 18—19.

19 SOKA Pterov, fond AM Lipník, kniha účtů 1556, inv. č. 7181, nestránkováno, účty na opravu šerhovny.

20 MZA Brno, fond Sběrka rukopisů zemského archivu G 10, kniha č. 283, fol. 107v. Tento text byl také přeložen do němčiny a poslán městským syndikem Hajdučkem do Brna Dismasi Hofferovi jako dějiny Lipníka viz LAPÁČEK, Jiří: *Korespondence D. J. I. Hofera s moravskými městy*. Sborník Státního okresního archivu Přerov 2005, s. 17.

Železný muž v expozici mincovnictví na Helfštýně

(s laskavým svolením pana kastelána J. Laura)

jako nedílné součásti města a jeho práv. Páni z Kravař panství získali někdy během první poloviny 14. století a pokud zde byl v této době pranýř postaven, jednalo se bezpochyby o dřevěný sloup. Každopádně nejstarší doklad o městském soudnictví máme z roku 1448, kdy se lipenská městská rada zavázala držet se právních naučení města Olomouce tak, jako v minulosti.²¹ To je prokazatelný doklad nejen existence samotného práva, ale také jeho existence před tímto datem, neboť šlo jen o jeho potvrzení.

Nejstarší doklad o samotném pranýři ale máme až z následujícího století. V účtech města Lipníka sepsaných lipenským městským písařem Martinem Hubou z Přerova v roce 1560 nacházíme několik dokladů o jeho existenci a jde hned o nesmírně zajímavý doklad o jeho podobě.²² Roku 1560 „v pondělí před svatým Stanislavem učiněna

jest smlouva s mistrem řezačem, kterýž obrázky dřevěné vyrývá v Olomouci, že má muže podobného ve vši zbroji na pranýř vyřezati stříbrem všiho a něco zlatem palcátu meč bozykan i cokoli k tomu náleží a od toho se jemu dáti má 8 zlatých, téhož dne zavdáno mu na to 2,5 zlatého, týž mu dáno 1 zlatý, týž mu opět dáno 1 zlatý“. Mimo to je v účtech ještě uvedeno, že „v úterý před svatým Havlem dáno od vstavení kyrysara na pranýř a jiného zdělávání 12 grošů... „týž dáno mistru do Olomuce od rytí a dělání kyrysara na pranýř podle smlouvy – 1,5 kopy grošů“.

V tomto roce byla tedy na sloup, do té doby prostý (ovšem nejspíše s okovy), postavena socha muže ve zbroji, kyrysara. Šlo o postavu v dobovém kyrysu, který sestával z přední, či zadní ochrany trupu. Pokud byl ale ve vši zbroji, pak šlo o přední i zadní plát, suknicí chránící bedra a část stehen a mohlo jít také o pláty chránící nohy a ruce. Hlavu by nejspíše zdobila nějaká forma helmy či přilbice. Kyrysar měl mít buď palcát, meč nebo bozykan. Je evidentní, že městská rada nechala zbraně na samotném umělci. Jasný je v tomto případě meč, palcát se ale dříve říkalo také bozykanu (snad nejnámější je jeho vyobrazení ve spojení s Janem Žižkou z Trocnova), zvláštní je ale uvedení obou těchto termínů.²³ Možností tedy je, že se tak v Lipníku říkalo v 16. století maďarské variantě bozykanu, kterou je sekera na dlouhém toporu. A to by se na pranýř hodilo zvláště, když šlo o dlouhou zbraň, kterou tento kyrysar skutečně držel. Postava měla být zdobena zlatem a stříbrem, tedy běžné zdobení používané po celá staletí. Zhotovení dřevěné sochy trvalo přibližně půl roku, poté byla postavena na pra-

nýř a není doloženo, že by se k tomu pojily nějaké zvláštní rituály. Připome ještě zmínku v účtech šerhovi z roku 1556 o dřevěném meči, určeném „pro vystrkování na frejunku“ za jeden groš dva denáry.²⁴ Šlo o znamení, které v rámci trhu signalizovalo, že nastává svobodná část trhu, kdy bylo možno volně nakupovat a prodávat a místní již neměli právo předkupu a prodeje oproti přespolním. V Olomouci či Uničově se používaly korouhvičky, které se vyvěšovaly z radnice, ale zdá se, že v Lipníku to byl dřevěný meč. Je možné, že se připevňoval právě k pranýři, neboť podobnou symboliku máme doloženu i jinde.

Socha ani pranýř ale nevydržely dlouho, z roku 1595 máme doklad, že byl postaven pranýř nový. V účtech za opravu městské šatlavy nacházíme částku šest grošů staviteli Honzovi Vlachovi za „spravování sloupců na planýř“ a 37,5 groše za přivezení kamení k pranýři. Není příliš jasné, o jakou změnu šlo, ale je možné, že doposud byl pranýř dřevěný a teprve v tomto roce byl postaven z kamene. Dne 15. července je v účtech uvedena částka pět kop grošů „od udělení tatrmana na planýř i od malování jeho“ a dále čtyři groše dva denáry spropitného tovaryšům. Pět grošů bylo utráceno za dovezení „tatrmana“ a město dále vyplatilo 15 grošů hostinskému Kreyslovi, „co u něho bildmacher protrávil“. Toho roku se dále přestavoval Hrbáčkovský dům a tento nejmenovaný olomoucký malíř v něm vymaloval panské a městské erby, přičemž se zde také objevila dne 28. července částka čtyři groše dva denáry „za palcát tomu tatrmanovi a obmalování jeho“.²⁵ Opět zde tedy stála malovaná postava, která držela v ruce palcát. Vidíme zde také posun ve vnímání sochy na pranýři, kdy předchozí socha, nazvaná kyrysar, byla míněna jako postava v brnění symbolizující právo, zatímco v tomto případě slovo tatrman ve významu panák či loutka již má bezpochyby pejorativní význam. Na druhou stranu nevíme, jak obec přistupovala k samotné stavbě pranýře, protože zmíněný stavebník se podílel i na stavbě městské zvonice a v účtech není doklad o nějaké slavnosti spojené s očištěním stavebníků, kdy by se bezpochyby platilo za pivo či víno.

Z dosavadní literatury nijak nevyplývá, jakým způsobem a jak často byl pranýř využíván. Nejvíce poznatků v tomto smyslu přináší edice tzv. smolné knihy města Lipníka vydané péčí Miroslava Marady. Zde jsou uvedeny celkem čtyři případy, kdy byl odsouzený nějakým způsobem pranýřován. V prvním případě z roku 1600 šlo o pastýře Jakuba z Lazníků, který se ve volném čase věnoval čarodějnictví a krádežím dobytka. Byl odsouzen k upálení, ale nejprve „od poprave 2 šnyty u planýře na zádech jemu udělal“. Zde tedy pranýř nebyl použit jako nástroj hanby, ale pro výstrahu a jako opora provinilci, kdy mu na náměstí byly vyřezány dva pruhy kůže ze zad.²⁶

21 SOKA Olomouc, fond AM Olomouc M 1-1, listiny, inv. č. 184.

22 INDRÁ, Bohumír: *Malíři, řezbáři a sochaři v Olomouci 1500—1650*. Umění 31/1983, s. 78 (heslo „Řezbář olomoucký“); Týž: *Malířské dílny a malíři ve městech severovýchodní Moravy a těšínského Slezska od 16. století do osmdesátých let 17. století*. Časopis Slezského muzea B 1990/39, s. 143, poznámka č. 7. Indra ztotožňuje tuto sochu s dnešním „železným mužem“, což ale není možné.

23 Buzogány, buzdován, bozykán, bodzikan, budzikan – původně turecká maršálská hůl, které mohlo být použito jako palcátů, u Madarů se udržel po Turcích v pozmeněné formě jako sekýra na dlouhé násadě (něco mezi sudlicí a berdychou). Ottův slovník naučný díl 4., Praha 1891, s. 993. <https://cs.wikipedia.org/wiki/Palc%C3%A11/nav%C5%A1tveno> 16.1.2016/.

24 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1556, inv. č. 7181, nestránkováno, účty na opravu šerhova příbytku.

25 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1595, inv. č. 7189, nestránkováno, účty za opravu radnice, šerhovny a na dům Hrbáčkovský.

26 MARADA, Miroslav: *Smolná kniha města Lipníka*. Sborník Státního okresního archivu Přerov 1994, s. 30, 39, 43.

Druhý případ z roku 1612 uvádí jistého Floriana Hevnara, který podváděl, padělal listiny, kradl, smilnil a byl již jednou trestán. Ten byl „*u pranýře na rynku mečem popraven*“. A konečně případ z téhož roku, kdy byl trestán osobní písař pana Bruntálského z Vrbna Václav Milius pro podvody a padělání listin. Za trest byl popraven oběšením, ale před tím „*kus jazyka jemu uřezán u pranýře*“. V roce 1615 byla odsouzena Manda ze Slavkova za smilstvo a „*jest metlami u pranýře mrskána a jeden cejch dán*“. Mimo to jsou zde nejméně další tři případy, kdy je analogicky pravděpodobné, že byl trestaný také u pranýře. První z nich z roku 1600, kdy byl vyšetřován jistý Jan Kubka z Oseka pro zabití spolu se synem jakéhosi Kutra z Oseka. Zatímco Kupka byl odsouzen ke stětí, Kutrův syn měl být „*metlami od mistra ztrestán*“. Druhý případ je jakási Maruše z Lipníka, která byla odsouzena za cizoložství a původní trest smrti jí byl zmírněn na „*trestána..metlami a cejchem*“. A poslední případ z roku 1672, kdy byl jistý David, syn svobodného dvořáka z Podhoří, odsouzen „*mit einem ganzen Sschilling öffentlich abgestraften*“.²⁷ Všechny tři případy vymrskání metlami a vypálení cejchem se běžně odehrávaly u pranýře, takže je lze přiřadit k předchozím případům.

Smolná kniha ovšem není soupis všech případů projednávaných před lipenským hrdelním právem a navíc zde nejsou ve všech případech uvedeny tresty. Smyslem knihy bylo evidovat podobné případy, aby nebylo potřeba neustále zjišťovat, jaký trest má být za určité delikty udělen. Jde tedy jen o výběr z projednávaných kauz, sloužících jako jakási kniha právních naučení do budoucna. Dokládá to mimo jiné pamětní kniha lipenského primátora Martina Zikmundka, která eviduje další případy projednávané před lipenským hrdelním právem.²⁸ Jde jednak o opisy právních naučení lipenskému nižšímu právu z vyšší právní instance v Olomouci z let 1541—1553 a jednak o samotné projednávané kauzy v Lipníku z let 1569—1639.²⁹ Zikmundek si dále opsal některé případy, které s lipenským právem nesouvisí, ale zřejmě je hodlal použít pro některé podobné případy projednávané u lipenského práva. Šlo o naučení města Brna nižšímu soudu v Kvasicích z roku 1616. Také v Zikmundkových opisech nacházíme trest, kdy byla osoba pranýřována. V roce 1624 to byla Dorota, dcera Daniela Kroměřížského, odsouzená za smilstvo, která měla být „*najprv na pranýři vymrskána*“.³⁰ Další dva případy se udály v roce 1635 v Dolním Újezdě a v roce 1637 ve Slavkově, kde dva sedláci smilnili se svými nevlastními dcerami. Oba byli odsouzeni k trestu stětím a pastorkyně byly trestány metlami a vypálením cejchu. Je tedy pravděpodobné, že exekuce byla u obou žen provedena na pranýři.³¹ Tyto případy doplňují řadu těch, zapsaných ve smolné knize, přesto však stále nejde o všechny případy projednávané před lipenským hrdelním soudem.

Z Lipníka ale máme také doklady o příležitostných trestech stanovených nepoctivým řemeslníkům. Nejméně v případě řezníků zde byl trest, který odpovídá tomu na pranýři, byť se na něm zřejmě objevil jen někdy. Pokud některý z řezníků prodával uhřivé (zkažené či nemocné) maso, musel „*slaměný věnec pro vědomost domácích lidí na štendlíku zavěsiti*“.³² Trestům u pranýře také odpovídaly dehonestující tresty po roce 1788, kdy máme na Lipensku doloženo vyměření desítek ran karabáčem na kládě a stání s tabulkou, na které byl napsán zločin provinilce.

Občasné zmínky nacházíme také v knihách městského účetnictví, kde jsou uvedeny faktické částky vyplacené katu za jednotlivé úkony. V roce 1617 zde nacházíme zmínku o vymrskání děvečky lipenského šerhy, která zřejmě nedopatřením podpálila šatlavu, kat za výkon dostal 16 grošů a v roce 1618 mu za popravu mečem a vymrskání dvou žen byly vydány tři zlaté.³³ Roku 1622 měl popravit jednu děvečku „a druhou osobu metlami vymrskání pro krádež času nočního“.³⁴ Jako drobnou ojedinělou zmínku z městských účtů uvedme, že v roce 1611 byla opravována dlažba nad trubkami u „chodníka blíž planýře“.³⁵ Roku 1686, v květnu, byl zedníku Jakubu Zdražilovi vyplacen jeden zlatý deset krejcarů za opravu pranýře, ale není jasné, o jaké úpravy se jednalo.³⁶ V roce 1700 bylo 14. srpna zapláceno 45 krejcarů za dvě stě cihel „na opravení planýře“ a o tři dny později dostali zedníci jeden zlatý za opravení pranýře. Mimo to se ve stejnou dobu proplácely účty za dlažbu, takže šlo nejspíše o opravu či zpevnění základů pranýře. O rok dříve se totiž v jeho blízkosti stavěla nová kašna sv. Floriána, ke které se kopaly výkopy pro přívod vody trubkami, a je možné, že došlo k pohybu podloží u pranýře.³⁷

V roce 1737 došlo k opravě kašny sv. Floriána a při té příležitosti byl také 27. září rozebrán starý a 1. října postaven na jiném místě nový pranýř.³⁸ Základ (respektive v účtu je uvedeno za dva grunty, tedy dva zákłady, snad šlo o vykopání starého a nového) kopali čtyři nádeníci již 25. září a každý dostal po třech krejcarech. Poté byl zhotoven nový zděný základ a zvýšeny schody, které k pranýři vedly, opraveny dva kameny na „postamentě“, které prý byly uražené. Stavbu podle účtů provedli zedník Mates Čander, kamenické práce na pranýři provedl kameník z Bystřice Josef Adamík a jejich tovaryši. V účtech sklenáři je uvedena také položka za 35 liber oliva ke kašně a k pranýři, takže u něj zřejmě byly některé kamenné části zalaty olověným spojem. Na závěr se ještě zaplatilo malíři Antonínovi za „malování a zlacení vrchu na planýři“ 30 krejcarů. Jak je známo i z jiných míst, při rozebírání a stavbě nového pranýře se konala malá slavnost, která měla zaručit čestnost všech zúčastněných při práci na nečisté stavbě.

27 Tamtéž, s. 50, 58.

28 MZA Brno, fond Sběrka rukopisů zemského archivu G 10, kniha č. 283.

29 MZA Brno, fond Sběrka rukopisů zemského archivu G 10, kniha č. 283, fol. 126v—159v.

30 MZA Brno, fond Sběrka rukopisů zemského archivu G 10, kniha č. 283, fol. 146v.

31 MZA Brno, fond Sběrka rukopisů zemského archivu G 10, kniha č. 283, fol. 147r.

32 ZAOpO, VS Lipník, listina inv. č. 220, sign. 73, štendlík je kotel s trojnožkou.

33 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1617—1618, inv. č. 7200, nestránkováno, účty mistru popravnímu.

34 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1622—1623, inv. č. 7203, nestránkováno, účty mistru popravnímu.

35 SOKA Přerov, fond AM Lipník, kniha účtů 1611—1612, inv. č. 7198, nestránkováno, účty dlaždičům od dělání dlažky.

36 ZAOpO, VS Lipník, karton 116, městský účet z roku 1686.

37 ZAOpO, VS Lipník, karton 117, městský účet z roku 1700.

38 Tereziánský zákoník z roku 1769 uvádí v osmáctém článku § 10: jest totiž jeden každý pán krevního aneb hrdelního práva povinen v svém hrdelním okrsku znamenati majícího hrdelního práva totiž: šibenici, stínadlo, planýř v patřících místech na svém však gruntu a půdě (leč by od starodávna uzvolen a mocen byl, takové na cizím gruntu postaviti) vyzdvihnouti, a když by zsešly, zase podle jednoho každého místa dobrého zvyku a spravedlnosti obnoviti a vždy k neodkladnému vykonání vymešených ortelů připraveně míti. A v článku padesát třetí § 2: týkaje se stálého zachování obyčejných znamenatí krevní pravomocnosti, již výše v článku 18 § 10 patřící nařízení se stalo; k čemuž ještě se připojuje, že kdyby hrdelního aneb zemského práva pán šibenici a stínadla na jiném novém místě vyzdvihnouti chtěl, on nejmén čtyři a dvacet loket od gruntu svého souseda je postaviti povinnen jest, aby stín jeho se netýkal, a kdyby se stalo, že by prv zmíněným způsobem buďto popravní místo, šibenice, planýř nově se vyzdvihnouti neb sešly obnoviti měl, tu jest skrze našich nejvládnějších předků a naše vlastní před tím prošlá nařízení již co nejdotisklivěji poručeno, že k vyzdvžení a obnovení takových popravních míst k vystavení neb opravení žalářů, pak zhotovení útrpných nástrojů potřební řemeslníci se k tomu nesporně potřebovati nechati; a kdyby se v tom sporovati, skrz naše vyšší zemská místa se vši přísností a ostrostí k tomu se přidržeti mají...

17	Johanna Johanna			
18	Johanna	1		7
19	Hain von Jauern	1		17

Liquidation N. März 1859.
 Coram me: [Signature] [Signature] [Signature]

Záznam o uložení kamene z pranýře na městské váze z roku 1859. SOKA Přerov

Účty za stavbu a muziku popisují, kdo se jí zúčastnil, i jak slavnost přibližně probíhala: „Z Case obecní zaplatí se za pivo vybrané při demolování starýho planýře dne 27. 7bris a zasej při postavení dne 1. 8bris 1737 roku na jiným místě téhož planýře. Které tak pro kaprály a deputirovaný mušketyry, tambora, zedníka spolu jeho i cizíma v díle stojící tovaryše, cechmistry kovářské i zámečnické, jako i pro kamenáře s jeho tovaryši, jakož obdankovaným vojákům a jiným po dvakráte při též zapotřebnej slavnosti se vydalo v jednej sumě sedm rýnských dvaceti a sedm krejcarů tři denáry. Item pro počestný magistrát s panem rychtářem, panem syndikusem, zedníkem a kamenářem za 19 mázů vína á 10 krejcarů v sumě tři rýnské a deset krejcarů což obojího v jedné sumě deset rýnských a třicet sedm krejcarů 3 denáry činí a v počtě obecním se u vydání položí. Actum v Lipníku dne 8. Octobris Anno 1737.“

A druhý účet: „Z Case obecní zaplatí se za trunk piva turnerovi a rektorovi se svýma pomocníky, kteří při slavnosti demolování, jakož i novýho planýře na jinší místo přestavení s bubnami a trúbami na zdejším rathauzi trúbili a oslavovali, a to po dvakráte, třicet krejcarů, které v počtě obecním se u vydání položí. Actum v Lipníku dne 3. Octobris Anno 1737.“

Posléze bylo ještě 16. listopadu zedníku zapláceno za dláždění místa, kde stával starý pranýř. Je možné, že pranýř byl přesunut kvůli vedení potrubí do kašny svatého Floriána, stejně jako při opravě v roce 1700. Dláždění ale samozřejmě proběhlo dříve, než je datum účtu, jak dokládá i jiný účet Martinu Šenkovi za dovezení 13 fůr písku ke kašně a pranýři. Cenné na tomto přesunu a stavbě je to, že zde již můžeme jednoznačně mluvit o nečisté stavbě, kdy v rámci oslavy městský učitel a věžný s pomocníky hráli na trubky a bubny. Mimo to se stavby zúčastnili nejen samotní řemeslníci a tovaryši, ale i městská rada spolu s vojáky z Helfštýna a jako forma očistění dotyčných při nečestné stavbě bylo vyšenkováno víno. Podobný rituál se objevil při stavbě pranýře v Drahotuších v roce 1750, kdy byl také zbořen starý pranýř a postaven nový kamenný zhotovený kameníkem z Krásna.³⁹

Z 18. století máme k pranýři spíše sporadické zprávy, ale je to dáno tím, že se nedochovaly spisy kriminálií hrdelního práva, pozdějším zrušením hrdelní pravomoci a přenesením na státní soudní orgány. Důležitým pramenem pro poznání podoby pranýře v této době je ale plán města Lipníka z roku 1727, který byl vyhotoven podle nařízení císaře Karla VI. o separaci křesťanských a židovských obcí.⁴⁰ Zde je pranýř zachycen na náměstí jako sloup se sochou na dvojitém kruhovém podstavci, vedle kterého stála

trdlice a opodál městská váha se stromy. Nejspíše hned v následujícím roce vznikla veduta města Lipníka zhotovená pro potřeby Dismase Josefa Ignáce Hoffera, na které je pranýř zachycen v podstatě na stejném místě.⁴¹ Poté ale prozatím prameny o pranýři mlčí. V září roku 1765 byly na náměstí zbourány boudy trhovců a pokáceny lípy, které ustoupily nové městské strážnici.⁴² O něco později, v květnu 1773, byly u sochy Panny Marie a kašny sv. Floriána vztyčeny „májky“ na slavnost a stejně tak máme doklad z května 1775.⁴³ Kde stál pranýř po přesunutí v roce 1737, bylo nejspíše zřejmé ještě dlouho poté, co byl odstraněn. Zmiňuje to např. Rudolf Kout v roce 1924: „V jihovýchodním koutě náměstí, těsně u silnice, před domem č. 14 (dům p. Liedla), stával kdysi pranýř, na němž byli veřejně vystavováni různí provinilci.“⁴⁴ V zásadě podobnou byť daleko stručnější a chybnou zmínku přináší i Jan Baďura, který říká, že „Na jihozápadní straně náměstí stával pranýř“.⁴⁵ Na indikační skice města Lipníka z roku 1830 je podle všeho základ pranýře zachycen ještě před domem č. 14, tedy tam, kam byl skutečně přesunut.

V červnu roku 1788 vyšly doplňky k josefskému kriminálnímu právnímu řádu, kde § 304 mluví o odstranění popravišť a v rámci tohoto paragrafu byla odstraněna i řada pranýřů (i přesto, že to v něm není výslovně řečeno). Jak zjišťujeme z městských počtů, takovým případem byl i lipenský pranýř.⁴⁶ Ze 14. srpna 1788 pochází účet za práci dvou vězňů, kteří dva dny bourali pranýř, 23. srpna bylo zapláceno 24 krejcarů za čtyři dny odvážení kamenů z pranýře šafářem do městské zahrady. 20. října byly kameny z pranýře složeny do šopy na uskladnění šindele, což pod dohledem šafáře prováděli opět dva vězni. Naneštěstí nejsou dobové městské inventáře dostatečně podrobné, abychom zjistily osudy všech částí pranýře. Kamení vhodné ke stavbě bylo jistě použito v brzké době. Šlo nejspíše o podezdívku a snad i části základů. Samotný sloup pranýře ale delší dobu k ničemu použit nebyl. První podrobný inventář městských movitostí je z roku 1841 a zde je kámen z pranýře uveden uložený v městské váze (byla součástí radnice) v hodnotě 10 krejcarů.⁴⁷ Až do roku 1851 je stav neměnný, ale potom došlo jednak k pronájmu váhy soukromým osobám, takže váha z inventářů movitostí města mizí a jednak se některé městské inventáře nedochovaly. Shodou okolností se však v městském inventáři dochoval i inventář pronájmu váhy z 10. března 1859 nájemci Karlu Loderovi, který zde stále kámen z pranýře uvádí a uvedená hodnota je 17 krejcarů vídeňské měny.⁴⁸ Poslední inventář, kde kámen z pranýře najdeme, je z roku 1861 a stále se nacházel na městské váze.⁴⁹

39 LAPÁČEK, Jiří: *Drahotuše v letech 1620—1848*. Drahotuše – historie a přítomnost. Hranice 2008, s. 72—73.

40 ZAOpO, VS Lipník, karton 70, inv. č. 685, sign. I 953, k dispozici na digi.archives.cz.

41 Archiv města Brna, Sběrka rukopisů Antonína Bedřicha Mitrovského, inv. č. 85, sign. A 1.23.

42 ZAOpO, VS Lipník, karton 126.

43 ZAOpO, VS Lipník, karton 128 – „Maybaumern bey der Statue Unser Lieben Frauen und Sanct Joannes Nepomuceni“.

44 KOUT, Rudolf: *Památosti Lipníka a jeho okolí. Hrad Helfštýn v minulosti a památky města Lipníka*. Lipník 1924, s. 19. Dnes ovšem náměstí T. G. Masaryka 14/22.

45 BAĐÚRA, Jan: *Lipenský okres*. Brno 1919, s. 70.

46 ZAOpO, VS Lipník, karton 230, inv. č. 1244, sign. 10, účty z roku 1788.

47 ZAOpO, VS Lipník, karton 599, inv. č. 1816, sign. 205, účty z roku 1841, nevýhodou je to, že teprve tento městský inventář je podrobnější než předchozí, zřejmě tedy došlo k přepracování způsobu jejich vedení.

48 SOKA Pterov, fond AM Lipník, inv. č. 7025, 7552.

49 SOKA Pterov, fond AM Lipník, inv. č. 7554.

Číslo položky	Pojmenování předmětu	kusů	v ceně	
			Kč	h
			22420	-
12	Upravený předmět kof. ^{podstavce}	1	100	-
13	106 křeslo rodinný p. pro.	1	40	-
14	1 kus dřev.	1	50	-

Železný muž „rytíř“ v městském inventáři. SOKA Přerov

tresty na pranýři v zákoníku císaře Josefa II. zůstaly i v zákoníku z roku 1803.⁵¹ Tresty, které byly dříve vykonávány u pranýře, se však přesunují buď k trdlici či kládě, popřípadě zanikají jako takové. Místo toho je totiž daleko více finančních postihů, což přinášelo do městské pokladnice finance, které naopak v případě trestu vykonaného katem či posléze biřicem bylo potřeba vydávat, popřípadě jsou tresty nahrazeny fyzickou prací v okovech pro potřeby města, nebo na opevňovacích pracích u Olomouce. Mimo to se lipenský kat v městských financích ztrácí v padesátých letech 18. století a nahrazuje jej pohodný, který se již staral jen o úklid města (to dříve dělal kat). Převzetí exekutivní funkce státem tak vlastně znemožnilo vykonávání rozsudků v Lipníku a delikventi, u nichž byl v rozsudku vynesen trest proveditelný pouze katem, byli odesíláni do Kroměříže.

Na závěr ještě uvedme, co se stalo se sochou kyrysara či tatrmana poté, co byl pranýř zbořen. Není sice úplně jasné kde přesně se socha nacházela a kdy byla z pranýře sundána, ale dochovala se dodnes. Buď byla tedy jistou dobu umístěna v městském skladišti, nebo byla rovnou přemístěna do radnice. Socha je zhotovena z jednoho kusu dřeva od podstavce až po hlavu a odnímatelných rukou. Nejstarší fotografie pocházející z počátku třicátých let 20. století ukazuje, že se její stav mimo zbraně v podstatě nezměnil. Dva prsty chybějící na pravé ruce již chybí na fotografii, naopak prsty na levé ruce byly zřejmě poničeny v posledních několika desetiletích. Zatímco na této fotografii zbrojnoš držel partyzánu a řemdich, dnes drží pouze partyzánu. V době, kdy se nacházel ve druhé polovině 20. století v hradní restauraci, měl místo partyzány v rukou praporec, později se mu pro lepší využití místa v restauraci do ruky vrátila partyzána.

Od dvacátých let 20. století se socha také začíná postupně objevovat v literatuře. Jednak ji uvedl Rudolf Kout v brožůře k Lipníku a Helfštýnu, vydané u příležitosti Řemeslnicko-živnostenské výstavy v Lipníku v roce 1924 v části Památnosti Lipníka a jeho okolí: „V zasedací síni vedle některých starých maleb spatřuje se lipenská pamětihodnost: v životní velikosti ze dřeva vyřezaný rytíř, pokrytý železným brněním, v jedné ruce třímající kopí a v druhé jakousi husitskou zbraň (nebo snad železné dűtky). Jak a kdy se sem tato figura dostala, nedovede zatím nikdo pověděti.“⁵² Antonín

Vzhledem k absenci dokladů o vykonaných trestech u pranýře v 18. století musíme konstatovat, že v té době byl pranýř vnímán více jako symbol trestního práva. Při již zmiňované přestavbě pranýře v Drahotuších byl pranýř označen „*vestigium juris publici aut criminalis*“, není tedy důvod domnívat se, že by v Lipníku byl vnímán jinak.⁵⁰ Zločinů ani trestů totiž v žádném případě nebylo (spíše naopak), ale rozsudky nad provinilci odpovídaly dobovým trestním zákoníkům. Ba dokonce

Frölich rytíře zmínil těmito slovy v turisticko-vlastivědné brožurce z roku 1931 „V zasedací síni mohli bychom spatřiti pamětihodnost lipenskou, totiž v životní velikosti ze dřeva vyřezaného rytíře, pokrytého brněním a třímajícího v jedné ruce kopí a v druhé jakousi zbraň (řemdiň). V jeho hrudi nachází se schránka, kdysi snad tajná skrýš důležitých listin.“⁵³ V roce 1933 se fotografie rytíře s označením „železný muž“ objevila na straně 39 dějin Lipníka.⁵⁴ V inventáři městských movitostí jej nacházíme jen jednou v roce 1930, a to skutečně v zasedací místnosti, jako položku č. 14 – rytíř, s uvedenou hodnotou 50 korun.⁵⁵ Socha se ke konci třicátých let přestěhovala do skladu na souběhu ulic Novosadská a Smetanova, kde ji bývalo vidět za výlohou a rodiče jí prý strašily děti, když nebudou poslouchat. Posléze byla socha přemístěna na hrad Helfštýn, kde stávala v různých expozicích, v hradní restauraci a přitom jí byly měněny zbraně, které držela v ruce.⁵⁶ Nyní je již delší dobu součástí hradních expozic a v současné době střeží expozici mincovnictví. V roce 2011 se rytíř na čas vrátil do Lipníka na výstavu Město Lipník v proměnách staletí, kde byl umístěn v expozici, aby strávil lipenské právo.

Lipenský pranýř byl typickým představitelem místa výkonu trestu i právního symbolu moravského města v minulosti. Byl prozatím nejstarší zmínkou o jeho existenci je rok 1560, existoval nejspíše daleko dříve. Jeho přestavba v roce 1595, oprava dlažby v jeho okolí 1611 a následné úpravy v letech 1686 a 1700 ukazují, že nebyl z jednoho trvanlivého kusu kamene, ale z více spojených částí. To ostatně dokládá také dochovaná socha rytíře, která na něm stála. Kompletní přestavba spojená s přesunem pranýře o několik metrů jižněji na náměstí v roce 1737 jej plně řadí do řady infamizovaných míst, které se vztahovaly i k jeho stavbě, včetně doložené očistné oslavy pro zúčastněné osoby. Také rozšíření doposud známých vykonaných trestů, ke kterým u pranýře v Lipníku došlo ukazuje, že byl skutečně plnohodnotně využíván a snad jen špatné pochopení josefského zákona z roku 1788 způsobilo, že se dodnes nedochoval jako celek.

50 LAPÁČEK, Jiří: *Drahotuše v letech 1620—1848*. Drahotuše – historie a přítomnost. Hranice 2008, s. 72. ... znamená veřejných či trestních práv.

51 Ještě v roce 1786 byl vydán apelační dekret N.IX, kterým se nařizuje, aby provinilci vystavení na pranýři měli odhalenou tvář, neboť se jí často snažili zakrývat a ztrácel se smysl tohoto veřejného zostuzení, viz Handbuch aller unter der Regierung Kaisers Josef des II. ... ergangenen Verordnungen und Gesetze. Ffter Band. Wien 1788, s. 830. Následně vydaný Josefský trestní zákoník z roku 1787 dělí delikty na kriminální a politické a v obou případech je jedním z trestů pranýř. V případě kriminálních trestů (§ 33) je to hodinové stání na pranýři po tři dny v okovech a s cedulkou na krku, na které je popis provinění, v případě politických (§ 12) hodinové stání na pranýři s holou hlavou jeden až tři dny v okovech v pravé poledne opět s cedulkou na krku a trest mohl být opakovaný. Handbuch aller unter der Regierung Kaisers Josef des II. ... ergangenen Verordnungen und Gesetze. Vierzehnter Band. Wien 1789, s. 812, 873.

52 KOUT, Rudolf: *Památosti Lipníka a jeho okolí. Hrad Helfštýn v minulosti a památky města Lipníka*. Lipník 1924, s. 19.

53 FRÖHLICH, Antonín – FRÖHLICHOVÁ, Marie: *Město Lipník nad Bečvou a hrad Helfštýn*. Dolní Újezd 1931, s. 34.

54 ŽŮREK, Karel: *Lipník nad Bečvou, město a okres*. Vyškov 1933, s. 39.

55 SOKA Pterov, fond AM Lipník, inv. č. 8020, karton 376, mimo to, že byla socha přesunuta, se následující chronologická řada inventářů jen odkazuje na dílčí nedochované inventáře. Nejinak tomu je u inventářů poválečných, kde se inventáře mobilizace vůbec nedochovaly, viz fond MěNV Lipník nad Bečvou, inv. č. 357, 358, 359, 360.

56 Za vstřícnost, doplňující informace k jejímu osudu a za poskytnutou fotografii děkuji kastelánu Janu Laurovi.

Miroslav Marada

Ke vzniku židovských politických obcí v Přerově, Lipníku a Hranicích

K nejvýznamnějším systémovým změnám, iniciovaným revolučními událostmi roku 1848, patřila zásadní reforma všech oblastí veřejné správy v rakouské monarchii. Se zrušením poddanství a zánikem patrimoniálního systému bylo nově definováno i postavení a kompetence obecní samosprávy, jež byly dopodrobna rozvedeny v ustanoveních Prozatímního obecního zákona,¹ vydaného v Olomouci 17. března 1849, necelé dva týdny po přijetí březnové ústavy. První článek všeobecných ustanovení obecního zákona zní: „Základ svobodného státu jest obec svobodná.“ Pro obsah tohoto příspěvku je důležité ustanovení § 1 první hlavy zákona, O obci místní, kde obcí „rozumí se vůbec obec katastrální, která jakožto samostatný celek vyměřena jest, pokud snad již nepůsobí více takových obcí skutečně jednu samostatnou obec místní“. Následující paragraf pak uvádí, že předměstí tvoří s městem jednu obec. Tato vcelku jednoznačná ustanovení byla na Moravě provedena s jednou unikátní výjimkou, nemající analogii nejen v ostatních zemích monarchie, ale v celé Evropě, a tou byl vznik židovských politických obcí. Okolnosti jejich vzniku v našem regionu se zde pokusíme přiblížit.

V době přijetí prozatímního obecního zákona existovalo na Moravě 52 židovských obcí, v převážné většině vzniklých během 2. poloviny XV. a v XVI. století v poddanských městech a městečkách. Tyto obce se, pokud jde o vnitřní záležitosti, řídily vlastními statuty,² vycházejícími z židovské nábožensko-právní tradice, a jejich autonomii začal ve větší míře regulovat až byrokratizující se stát poslední třetiny XVII. a první poloviny XIX. století. Z uvedeného počtu 52 obcí měly pouze dvě, Boskovice a Holešov,³ samostatné katastrální území, ostatní se nacházely v katastru příslušné lokality, nejvýše byly chápány jako osady. Ve smyslu citovaných paragrafů obecního zákona, a také v duchu březnové ústavy, která zaručila i moravským izraelitům občanskou rovnoprávnost a zbavila je tak nuceného setrvání v ghettech, tedy měly být židovské obce sloučeny s křesťanskou obcí v jednu samosprávnou místní obec.

Na tuto změnu reagovala i moravská židovská reprezentace v čele se zemským rabínem Samsonem Raphaelem Hirschem. Byl ustaven zvláštní komitét pro reformu samosprávné organizace moravského židovstva v nových státoprávních poměrech,⁴ tvořený Hirschem a několika významnými rabíny, jehož hlavním úkolem bylo vypracování nových zemských statut.⁵ V návrhu stanov, který ovšem nebyl nakonec přijat a byl nahrazen pouhým prozatímním opatřením,⁶ byly židovské obce definovány pouze jako náboženské komunity a pojmenovány jako místní synagogy.

Co však stálo v cestě bezproblémovému sloučení křesťanských a židovských obcí v přibližně polovičním počtu lokalit, a to nejen těch, v nichž izra-

elitě tvořili početnou minoritu, byl silný odpor ze strany tamní většinové populace, která v řadě míst ještě nebyla připravena akceptovat, že by židé byli zastoupeni v obecní samosprávě, nabývali majetku mimo území svých ghett, a která se především cítila hospodářsky ohrožena židovskou konkurencí. O tom vypovídají prakticky všechny petice, zasílané již na jaře roku 1848 moravskému zemskému sněmu, v nichž je zmínka o židech,⁷ ve kterých obavy ekonomického rázu zcela převážily nad náboženskými či národnostními předsudky. Jak se postupně začali židé usazovat na území křesťanských částí měst, došlo na jaře 1850 v několika moravských městech (avšak nejen moravských⁸) k protižidovským výtržnostem⁹ čili „kraválům“, přidržíme-li se termínu z německého tisku, provázeným vytloukáním oken a jiným poškozováním majetku. Jednalo se především o Třebíč, Jihlavu, Strážnici, Holešov a Přerov, o němž bude řeč níže. Díky včasným bezpečnostním opatřením nepřerostla uvedená vystoupení, na nichž se dle komentáře v *Brünner Zeitung* podílel „proletariát“ svedený osobami, které se cítily ohroženy ve svých materiálních zájmech,¹⁰ v nezvládnutelné excesi. Pod vlivem zmíněných protestů přijala ministerská rada ve Vídni na zasedání dne 24. května 1850 rozhodnutí, s vědomím jeho spornosti ve vztahu k obecnímu zákonu, aby v místech, kde došlo k protestům a kde ještě nebylo provedeno sloučení, zůstaly na společném katastrálním území zachovány samostatné obce židovské a křesťanské.¹¹ Tuto možnost ostatně zvažoval již o několik měsíců dříve moravský místodržitel hrabě Leopold Lažanský.¹² Na Moravě tak roku 1850 vzniklo 25 židovských politických obcí, k nimž roku 1867 přibýly ještě další dvě, vzniklé rozdělením doposud jednotných obcí, Miroslavi a Šafova. Ostatní židovské obce zůstaly pouze obcemi náboženskými.¹³

Na území dnešního přerovského okresu se nacházelo pět židovských obcí, vzniklých v průběhu XV.—XVII. století – v Kojetíně, Tovačově, Přerově, Lipníku a Hranicích. V roce 1848 v těchto obcích žilo (v pořadí, jak uvedeny) 501, 181, 342, 1664 a 657 izraelitů.¹⁴ V Kojetíně a Tovačově, kde izraelité tvořili ani 15 % celkové populace, proběhlo v roce 1850 sloučení

1 Císařský patent č. 170/1849 říšského zákoníku, vydán též samostatně.

2 Srv. Wolf, Gerson: Die alten Statuten der jüdischen Gemeinden in Mähren (311 Thekanoth) sammt den nachfolgenden Synodalbeschlüssen. Wien: Alfred Hölder 1880.

3 Haas, Theodor: Die Juden in Mähren. Brünn: Jüdischer Buch- und Kunstverlag Max Hickl 1908, s. 25.

4 Podrobněji viz Frankl-Grün, Adolf: Geschichte der Juden in Kremsier mit Rücksicht auf die Nachbargemeinden. Nach Originalurkunden dargestellt. 2. Theil: 1848—1898. Frankfurt a. M.: J. Kauffmann 1898 [Kap. I. Entwicklung der Judenemanzipation (1848—1860), s. 1—35].

5 Entwurf einer Synagogaal-Verfassung der Bekenner des jüdischen Glaubens in Mähren. Brünn: F. Gastl [1849].

6 Místodržitelství výnos č. 194/1850 moravského zemského zákoníku

7 Srv. Radimský, J. – Würmová, M. (eds.): Petice moravského lidu k sněmu z roku 1848. Archivní správa ministerstva vnitra Praha – Státní archiv Brno 1955.

8 O podobných událostech v dalších zemích monarchie srv. Dubnow, Simon: Die neueste Geschichte des jüdischen Volkes: Band IX. Die Zeitalter der Reaktion und der zweiten Emanzipation (1815—1881). Berlin: Jüdischer Verlag 1929 [Die Emanzipation in Österreich-Ungarn, s. 362—394].

9 Miller, Michael L.: Rabbis and Revolution. The Jews of Moravia in the Age of Emancipation. Stanford: Stanford University Press 2010, s. 143—144.

10 *Brünner Zeitung*, č. 113, 18. 5. 1850, s. 616.

11 Kletečka, T. – Schmieď-Kowarzik, A. (eds.): Die protokolle des österreichischen Ministerrates 1848—1867: II. Abteilung: Das Ministerium Schwarzenberg, Band 3: 1. Mai — 30. September 1850. Wien, Österreichischer Bundesverlag 2003, s. 100.

12 Miller, c. d., s. 276—277.

13 V pramenech bývá pro politické obce používáno obvykle označení Judengemeinde, příp. Judenstadt nebo Israelitengemeinde, pro náboženské obce Israelitische Kultusgemeinde.

14 Haas, c. d., s. 58n.

Öbliche KK Bezirks hauptmannschaft.

Das gefertigte gesehliche Comen. Act. No. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Das gefertigte gesehliche Comen. Act. No. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

židovské a městské obce bez zaznamenaných projevů odporu a patrně k němu došlo ještě před zveřejněním možnosti zachování statu quo. Jiná byla situace ve zbývajících třech lokalitách.

V Přerově se koncem dubna 1850 několik izraelitů „opovážilo“ pronajmout si byty v křesťanské části města, což u místních vzbudilo značnou nevoli. Ke konfliktu, o jehož průběhu přináší nejobširnější, avšak neutřídně a tudíž zřejmě i ne zcela zaručené zprávy F. Bayer ve své vlastivědě přerovského okresu,¹⁵ došlo o měsíc později, ve dnech 27. a 28. května. Z Bayerova líčení vyplývá, že mělo dojít nejméně ke dvěma událostem. Jednak k potyčce, vyprovokované dvěma krejčovskými tovaryši u židovského krámu, při níž došlo ke sročení lidu, a následně pak k mnohem závažnější výtržnosti, zapříčiněné pohoršením některých obyvatel města nad tím, že kolem domů, do nichž se židé nastěhovali, měl procházet průvod k nadcházejícímu svátku Božího těla. Židovští nájemníci byli vyzýváni, aby se vrátili zpět do „židovny“,¹⁶ a spor vygradoval ve vyloukání oken a demolicí kavárny, pronajaté rovněž izraelitovi. Sročení lidu se údajně zúčastnilo na dva a půl tisíce osob a situaci zklidnil až příjezd padesátičlenného vojenského oddílu z kroměřížské posádky a osobní přítomnost kroměřížského okresního hejtmana,¹⁷ který představitelům města objasnil, že židé mají podle ústavy stejná práva jako ostatní obyvatelstvo. Ve městě byl na několik dnů vyhlášen zákaz nočního vycházení. Přerovské kravály byly patrně nejzávažnějšími protizidovskými vystoupeními, ke kterým na Moravě v květnu 1850 došlo, a zprávy o nich přinesl tisk vycházející v ostatních korunních zemích monarchie a některé zahraniční listy. Za upozornění stojí, že v Přerově měli židé nejnižší početní zastoupení ve srovnání s ostatními obcemi na území okresu, necelých 10 %. Po proběhlých protestech nelze pochybovat, že obě strany uvítaly možnost koexistence dvou samostatných obcí.

V Lipníku tvořili židé v roce 1850 více jak třetinu z celkového počtu 5 442 obyvatel, zdaleka nejvíce ve srovnání s ostatními čtyřmi obcemi. Židovské osídlení netvořilo uzavřený územní celek a bylo soustředěno v prostoru dnešních ulic Perštejnské a 28. října. Ve 2. desetiletí XIX. století byla vrchností povolena pro odlehčení přelidněné židovské obce výstavba osady Horecko severozápadně od městského jádra. I v Lipníku zavládl proti sloučení silný odpor, nedošlo zde však k masovým nepokojům. Pouze jednomu izraelitovi, který se na podzim 1849 přestěhoval do křesťanské části města, se dostalo od sousedů pozornosti v podobě pomazání domu, v němž bydlel, exkrementy.¹⁸ Zastupitelé města zvolili kultivovanější formu odporu. Z dochovaného souboru dokumentů¹⁹ je patrné, že nejprve proběhlo osobní jednání na okresním hejtmánství v Hranicích. Po kategorickém písemném vyjádření z hejtmánství, datovaném 18. března 1850, že sloučení obcí musí proběhnout v souladu se zákonem, následovalo odeslání obširného rekursu z 20. března, jehož díkce napovídá právníckému vzdělání pisatele. Dokument nezpochybňuje přímo zákony ani emancipaci židů, ale argu-

15 Bayer, František: Přerovsko. Město i hejtmánství. Díl I.: Soudní okres přerovský. Přerov 1893, s. 223—224.

16 Židovské osídlení v Přerově bylo soustředěno v prostoru dnešního Žerotínova náměstí a jeho přechodu do Wilsonovy ulice.

17 Přerov se stal sídlem okresního hejtmánství až v roce 1877.

18 Miller, c. d., s. 267.

19 Státní okresní archiv Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 6927.

Hoch R.R. Statthaltereii

Abwaßl d'raufsampt d'well unpaubliche Comunal
Angelegenung in dem Ländl d'rauf d'rauf
den Willen d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf

f.

den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf
den d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf d'rauf

mentuje problémy, které by sloučení městu přineslo, a to především pokud jde o ekonomický dopad. Židovská obec nedisponovala totiž kromě obecního domu a kulturních objektů (tj. synagogy a hřbitova) žádným jméním a nemajetná byla i nemalá část jejích obyvatel. Rovněž ze stavebního hlediska neviděli otcové města ve sloučení žádný přínos a samozřejmě existovaly obavy z účasti izraelitů na správě města a městského majetku. Z celé reklamace vystupuje nejzřetelněji argument, že sloučení by bylo pro město prodělečné, a přesvědčení, že židovská obec se snad až dvěma tisíci obyvatel může nadále existovat samostatně.²⁰ Reakce hejtmanství byla stejně zamítavá, jako předchozí vyjádření, a tak 28. dubna následovalo odvolání ke krajskému úřadu v Olomouci, resp. jeho prostřednictvím k místodržitelství v Brně, v němž se na podporu požadavku města poukazuje na údajné opětovné rozdělení Mikulova na křesťanskou a židovskou obec. Odpověď z místodržitelství soubor písemností neobsahuje, avšak vzhledem k výše uvedenému ministerskému výnosu z 25. května, který umožnil městu se sloučení vyhnout, to již není podstatné.

Podobný, či spíše zcela stejný odmítavý přístup ke sloučení jako v Lipníku můžeme sledovat v sousedních Hranicích, ačkoli zde tvořila židovská menšina kolem roku 1850 jen asi kolem 12 % populace a obývala nevelké území dnešní Janáčkovy ulice. Z obsahu dochovaných písemností²¹ lze usuzovat, že obě městské reprezentace jednaly ve vzájemné shodě. Reklamace s datem 26. března, podaná k Okresnímu hejtmanství v Hranicích, obsahuje v podstatě totožnou argumentaci, jako lipnická, totiž že příslušníci židovské obce přijetím do svazku města získají sice stejná práva se stávajícími obecními příslušníky, ale nebudou schopni stejným dílem dostát odpovídajícím povinnostem, což povede k daňovému zatížení křesťanského obyvatelstva, které bude znevýhodněno i při odvodech do armády, prý kvůli pobývání židovských mladíků odvodního věku v cizině, při zajištění ubytování vojska pro nevyhovující prostory v židovské ulici apod. Nechybí ani poukaz na samostatnou administrativu židovské obce jako další důvod proti spojení obou obcí. Zamítavé stanovisko okresního hejtmanství sice není přiloženo, avšak je zmíněno v následném odvolání k místodržitelství, datovaném 12. dubna. V odvolání se jen opakují uvedené argumenty, jsou ale zdůrazněny velké obavy ze sloučení a jeho důsledků, které vládnou i v dalších obcích, jichž se to týká. Obav z finančního zruinování zbavilo i hranické zastupitelstvo zmíněné rozhodnutí ministerské rady.

Existence židovských politických obcí je zajímavou a dosud málo probádanou kapitolou v dějinách veřejné správy, zejména pokud jde o jejich další fungování a řešení úkolů v oblasti přirozené i přenesené působnosti a o jejich vztahy s místní samosprávou a úlohu v politickém životě země jako německojazyčných ostrůvků ve vesměs českém okolí. Židovské politické obce na Moravě přetrvávaly rakousko-uherskou monarchii, přesto, že v roce 1877 správní soudní dvůr rozhodl, že jejich existence odporuje zákonu. Příčin jejich přetrvávání bychom shledali více, avšak k nejpádnejším důvodům patří skutečnost, že se z původních židovských ghatt stala v průběhu 2. poloviny XIX. století zanedbaná ghetta chudinská, zámožnějšími

20 Odvolání obsahuje i nesouhlas se sloučením osady Nových Dvůrů s městem, ke kterému mělo rovněž dojít a také se uskutečnilo, avšak v celém sporu se jednalo o okrajovou záležitost.

21 Státní okresní archiv Pterov, fond Archiv města Hranice, inv. č. 619.

izraelity opuštěná, o jejichž integraci stejnojmenné obce nadále nestály a odmítaly ji.²² Sloučení s místními obcemi se uskutečnilo až v letech 1919/1920, na základě usnesení vlády Československé republiky, ve smyslu § 23 novely k obecnímu zřízení č. 76 Sb. z. a n. ze 7. února 1919.²³ Sloučení jednotlivých obcí bylo zveřejněno vyhláškami zemské politické správy v Brně ve sbírce zemských zákonů a nařízení. Pro Přerov vyhl. č. 63 z 18. července 1919, pro Lipník vyhl. č. 77 z 9. srpna 1919 a pro Hranice vyhl. č. 88 ze 4. září 1919. Sloučení proběhla v celé zemi bez větších nesnází. Můžeme tedy závěrem shrnout, že židovské politické obce na Moravě vznikly v přechodném období upevňování nových struktur státní moci a v nikoli nepodobné situaci také zanikly. Obce v našem regionu z rámce těchto procesů nikterak nevybočovaly.

22 Ve většině židovských politických obcí převažovali v roce 1900 již počtem křesťané, včetně Přerova, Lipníka a Hranic (srv. Haas, c. d. s. 65—66).

23 Ševčík, Antonín: Židovské obce na Moravě. In: Brněnský archivní věstník, 1958, č. 2, s.23.

Zdeněk Fišer

Biografický přehled slovenských žáků na gymnáziu v Přerově v letech 1875—1916

Problematika slovenských žáků na gymnáziu v Přerově není zcela neznámým tématem. V minulosti se jím už zabývalo několik autorů. Na jejich studium upozornil již Jan Kabelík při příležitosti oslav 25 let trvání vzpomínaného vzdělávacího ústavu¹ a při podobných příležitostech o nich psali i jiní, jako F. Brdlík v Památníku 60. výročí gymnázia² nebo F. Sedláček v Almanachu k 100. výročí gymnázia.³ Samostatnou studii jim pak věnovala doc. Katarína Ditrichová z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, která upřesnila počet slovenských žáků a upozornila na jejich existenční podporu z české strany.⁴ V širěji pojaté studii pak o několik let později vzpomínal František Hýbl, tehdy ředitel přerovského muzea, nejvýznamnějšího žáka uvedeného gymnázia Vavro Šrobára, a stručně také několik dalších.⁵ Sám jsem se uvedenou problematikou zabýval nedávno v článku *Profesor Ludovít Čulík a jeho slovenští žáci na gymnáziu v Přerově v letech 1875—1880*,⁶ v němž jsem ovšem hlavní pozornost soustředil na jejich dočasného preceptora, dohlížitele a vychovatele, který se narodil v revolučním roce 1848 a který jakoby do vínku dostal poslání bojovat za národní, kulturní a politickou emancipaci Slováků, což mu přineslo perzekuci ze strany tehdejší vládní (maďarské) moci a v letech 1902 až 1903 i pobyt ve vězení. Po studiích byl profesorem patronátního gymnázia v Revúci, později po přerovském angažmá se v roce 1881 stal kaplanem a o tři roky později farářem evangelické komunity ve Staré Turé. Článek jsem vystavěl zejména na korespondenci, zasílané Ludovítem Čulíkem různým slovenským osobnostem, v níž zachytil své působení v Přerově, a dále, jak svůj tamní pobyt prožívali jeho slovenští svěřenci. Úzce pak se sledovaným tématem souvisí má další práce, nazvaná *Studium slovenských žáků na gymnáziu v Přerově v době před první světovou válkou*, určená pro sborník Literární archiv,⁷ vycházející v Martine, v níž jsem sledoval život-

Jakub Škoda, první ředitel gymnázia. SOkA Přerov

1 KABELÍK, J.: *Prvních 25 let trvání c. k. gymnasia v Přerově*. Přerov 1896, s. 44.

2 *Památník 1870—1930. Šedesát let českého státního reálného gymnázia v Přerově*. Přerov 1931, s. 29—31.

3 *Almanach k 100. výročí založení gymnázia*. Přerov 1970, s. 31.

4 DITRICHOVÁ, K.: *Slovenskí studenti na přerovském gymnáziu v letech 1874—1915*. In: Protokol z kolokvia Jakub Škoda – průkopník českého školství. Přerov 1987, s. 48—53.

5 HÝBL, F.: *Slovenští studenti na moravských středních školách v 19. století*. In: Česko-slovenské vztahy v oblasti školství. Přerov 1994, s. 65—72.

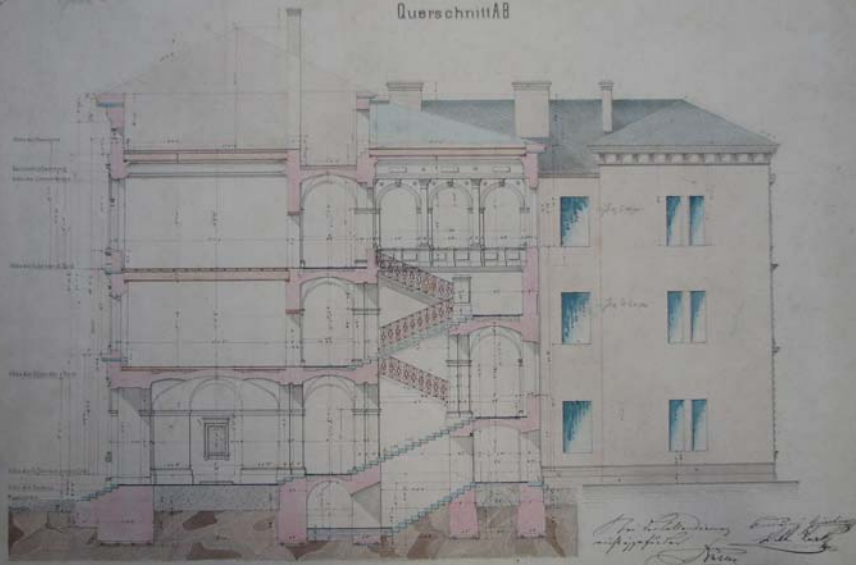
6 *Vlastivědný věstník moravský* (dále jen VVM) 68, 2016, s. 238—252.

7 Literární archiv, 2017, v tisku.

Handwritten notes:
Höhe = 11,50 m
Breite = 12,50 m
Länge = 12,50 m

Querschnitt AB

Handwritten signature and notes:
A. Gruška
1871

QUERSCHNITT

Handwritten notes:
A. Gruška
1871

QUERSCHNITT

Plány přerovského gymnázia od Antonína Grušky. SOKA Přerov

ní i studijní limity těchto žáků, jednak daných podmínkami studia, jednak se odrážejících v jejich osobní korespondenci.

Vracím-li se k uvedeně problematice, pak proto, abych se zaměřil na biografické profily slovenských žáků, jichž za vymezené období prošlo přerovským gymnáziem 62. Dosavadní literatura totiž individuality žáků více méně opomíjela, spíše se soustředila na všeobecnější pohled a jen ojediněle vzpomenula jejich další životní osudy, přičemž většinou vyzvedla osobnost Vavro Šrobára, několikanásobného ministra a významného představitele čechoslovakismu, který na svůj pobyt v Přerově zanechal vřelou vzpomínku ve svých pamětech.⁸ Nepochybuji ale, že biogramy, pokud se údaje o žácích podařilo zjistit, budou zajímavé i pro českého čtenáře, protože je jisté, že střední škola významně formuje osobnost každého žáka a napomáhá při volbě jeho povolání, takže ve svém důsledku pobyt na ní v mnoha případech určuje životní osudy dotyčného. Vliv školy byl v tomto okruhu silný i v národnostním ohledu, protože více někdejších slovenských žáků přerovského gymnázia řadu let i desetiletí pobývalo mimo svou domovinu, nebo se posléze rozhodlo nevrátit na Slovensko vůbec a najít existenční zajištění v Čechách či na Moravě.

Uvedme následně celkový tabulkový přehled, kdy a jak dlouho slov. žáci na přerovském gymnáziu studovali (roč. 1874/1875—1887/1888 viz tab. na následující dvoustraně).⁹

Můžeme dále uvést, že v období let 1888/89 až 1909/10 nestudoval v Přerově žádný slovenský žák, ti se v malém počtu objevili znovu teprve ke konci monarchie:

rok příchodu	jméno	absol. třídy	studoval v rocích a třídách					
			1910 1911	1911 1912	1912 1913	1913 1914	1914 1915	1915 1916
1910/1911	Húska Štefan	1-4	I.A	II.A	III.A	IV.A		
1911/1912	Chorvát Miloš	1-5		I.A	II.A	III.A	IV.	V.
1913/1914	Hatala Milan	1				IV.A		
1915/1916	Chvašfula Ján	1						I.A

Z přehledu je zřejmé, že pobyt mnohých slovenských žáků v Přerově měl jen epizodický charakter, vystudovali sotva jednu či dvě třídy a odešli jinam. Jiní ale prošli celým učebním cyklem a v místě nakonec maturovali (celkem deset žáků).

První vlna slovenských žáků v Přerově z let 1875—1876 souvisí se zrušením jediných tří tehdejších slovenských gymnázií v Martine, Klášťore pod Znievom a Revúci. V důsledku maďarizační politiky tehdejší uherské vlády tak Slovinci ztratili až do konce 1. světové války svou i tak minimální možnost vzdělávat se v mateřském jazyce. Náhradu nejvíce hledali v jim jazykově i národnostně blízkém prostředí Čech a zejména Moravy, kam na začátku roku 1875 přišlo do Přerova osm žáků a počátkem školního roku 1875/1876 dalších 23 žáků, tedy ve svém souhrnu prakticky polovina všech

8 ŠROBÁR, V.: *Z mého života*. Praha 1946, s. 140. Nejnověji je V. Šrobárovi věnován obsáhlý sborník PEKNIK, M. a kol.: *Dr. Vavro Šrobár politik, publicista a národnoosvětový pracovník*. Bratislava 2012, 826 s., jeho přerovský pobyt je však v celé knize vzpomenuť jen ojediněle.

9 Tabulka je sestavena na základě údajů obsažených v jednotlivých výročních zprávách gymnázia a katalogů jednotlivých tříd v daných letech.

rok	absol.	1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
příchodu	trždy	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	
1876/1877	1		I.A													
	1	Schmídt Vladimír		I.A												
1877/1878	1	Filo Miloslav		I.Aop	I.A											
	1-2	Hanzel František			I.Aop	I.A	II.A									
	1-4	Devan Pavol			I.B	II.B	III.B	IV.B								
	1-4	Krišov Vladimír			I.B	II.B	III.B	IV.B								
	1-4	Mudroň Ján			I.B	II.B	III.B	IV.B								
	1-4	Roy Jaroslav			I.B	II.B	III.B	IV.B								
	1-8	Stabej Ján			I.B	II.B	III.B	IV.B	V.B	VI.	VII.	VIII.M				
	1-4	Štarke Pavol			I.B	II.B	III.B	IV.B								
1878/1879	1-3	Valocký Samuel			I.B	II.B	III.B									
	1-4	Holuby August			I.A	II.A	III.B	IV.								
	1-2	Pauliny Toth Ludvík			I.A	II.A										
1879/18780	1-2	Cajka Ondřej				I.B	II.B									
	1	Duchaj Ján				I.B										
	1	Križan Gustav				I.B										
	1	Tallo Samuel				I.B										
	2	Kohút Milan				II.A										
1880/1881	1-4	Holý Martin				I.A	II.A	III.A	IV.A							
	1-3	Lacko Ján				I.A	II.A	III.A								
1882/1883	1-3	Chorvát Ján				I.A	II.A	III.A								
	1-4	Šmid Bronislav				I.A	II.A	III.B	IV.							
1883/1884	1	Pefko Ján				I.A										
	8	Daxner Štěpán						VIII.M								
	2	Zajacz Ján							II.A							
1886/1887	1-2	Pretor Miloš							I.B	II.B						
	1	Zachej Ján							I.B							
	6-7	Hajdúk Jozef							VI.	VII.						
	8	Šrobár Vavro							VIII.op.	VIII.M						

Vysvětlivky: op – opakoval ročník, M – maturoval

slovenských žáků studujících v Přerově až do 1. světové války. Následně příchody pak již většinou souvisely s jinými důvody, především s obvyklou tendencí získat v mládí středoškolské vzdělání.

Příchod prvních slovenských žáků na přelomu let 1874/1875 byl asi poněkud chaotický. Bohužel nemáme doklady, kdo a jak tento příchod ze slovenské i moravské (přerovské) strany domlouval a organizoval. V Martine sice existoval Slovenský odbor pre podporu učiacej sa slovenskej mládeže v Čechách a na Moravě, písemnosti k uvedenému přechodu v něm ale nejsou dochovány. Ovšem rozhodnutím uvedeného odboru byl za dohlázeatele podstatné části slovenských žáků evangelického vyznání pověřen mladý učitel a kandidát teologie Ludovít Čulík (1848—1913), který byl do roku 1874 profesorem gymnázia v Revúci. Z dopisů, jím zasílaných různým osobám víme, že řada žáků měla s přechodem na nové působiště potíže a že zápasili nejen s učivem, ale rovněž s existenčními podmínkami. Preceptor často psal o jejich kázni a měl radost z jejího zlepšování i výsledků ve škole, jako v listě z 3. října 1877, určeném Zigmundu Melfelberovi do Martina: „*Naši šuhajci sa držia dobre, bo tá zmet' z predošlych rokov vyvstala a jest tedy tá nejpeknější nadeja v dobrý pokrok... Je to i pre mňa radosť, keď o našich Slovákoch pochvaly počúvam a nie ustavičné žaloby a ponosy jako lonského a tamtoho roku.*“¹⁰

Čulíkovy dopisy jsou rovněž plné starostí o živobytí jeho svěřenců, vždyť nemalá část z nich pocházela z chudých poměrů; podobně na tom ale byla i řada žáků českého původu. Pro ně všechny byl zřízen jednak peněžní podpůrný fond, jednak byla v městě řada dobrodinců, kteří jim zdarma poskytovali obědy či večeře. Slovákům byla navíc určena peněžní podpora, přicházející z Prahy od Českého klubu (sdružení českých poslanců na říšské radě). Přehled této podpory s uvedením konkrétních dárců obsahují každoroční výroční zprávy gymnázia.

Řada studentů měla potíže s vlastním studiem, i když vzdělávací program původních slovenských gymnázií a gymnázia v Přerově byl dosti podobný; jen o něco intenzivnější výuce v Přerově svědčí větší počet vyučovacích hodin týdně, jak vyplývá z následujícího srovnání.¹¹

Přerov / Klášter pod Znievom / Martin (šk. rok 1874/1875)

předmět	třídy	I.	II.	III.	IV.
náboženství		2/2/2	2/2/2	2/2/2	2/2/2
jazyk latinský		8/6/5	8/6/6	6/5/6	6/5/6
jazyk francouzský		—	—	5/0/0	4/0/0
jazyk německý		5/2/2	4/2/2	4/3/2	4/3/2
jazyk český/slovenský		2/3/2	2/3/2	2/2/2	2/2/2
jazyk maďarský		0/2/4	0/2/3	0/3/3	0/3/3
zeměpis a dějepis		3/2/2	4/2/4	3/2/4	3/2/4
matematika/počtoveda		3/3/2	3/3/2	3/3/2	3/3/3
přírodopyt		3/2/3	3/2/3	0/2/3	0/0/3
fyzika, příp. chemie		—	—	3/0/0	3/3/0
měříctví a kreslení		4/3/2	4/3/2	3/2/2	4/2/3
krasopis		0/0/1	0/0/1	0/0/1	0/0/1
zpěv		0/0/1	0/0/1	0/0/1	0/0/1
CELKEM HODIN		30/25/26	30/25/28	31/24/28	31/24/30

Patrně přece jen o něco vyšší studijní nároky v Přerově vedly z počátku k tomu, že někteří studenti na základě přijímací zkoušky byli zařazeni o třídu níže, než původně byli ve svých mateřských ústavech. Ne všichni byli rovněž ve studiu úspěšní – třídní katalogy se jen hemží jmény těch, kteří v prvním nebo druhém pololetí propadali z některého předmětu. Strašákem nebyla jen matematika či jazyky – uveďme, že deseti- až patnáctiletí žáci museli zvládnout základy tří až pěti jazyků, vyučovaných obvykle s nemalou intenzitou, jako třeba u latinského jazyka, kterého v 1. i 2. třídě žáci měli po osmi hodinách týdně – ale někdy i zdánlivě „bezproblémové“ předměty, jako bylo kreslení či dokonce zpěv.

Slovenští žáci, studující v Přerově, v místě trávili prakticky celý rok (kromě prázdnin) a ve většině případů je patrně neopouštěli ani na vánoční či velikonoční svátky. Důvod byl nasnadě – většinou pocházeli z chudých rodin a cesta domů, zejména vlakem, nebyla nejlevnější záležitostí. Muse-li také platit ubytování, stravu, školní pomůcky, majetnější odváděli i školní plat. Všichni bydleli v soukromí a z přehledu jejich domácích je zřejmé, že ubytování hledali spíše u drobných řemeslníků, živnostníků nebo majitelů realit (bytů), často vdov, které si pronájmem jednoho či dvou pokojů studentům vylepšovaly svůj životní standart. Výše nájmu se lišila asi případ od případu, ale můžeme odhadnout, že měsíčně se nájem pohyboval v rozmezí 10 až 15 zl. Alespoň z listu jednoho z nich, Bohuslava Hurbana víme, že za podnájem u vdovy Černé platil měsíčně 13 zl.¹² Zdá se rovněž, že žáci málokdy vydrželi v jednom podnájemě déle než rok, spíše podnájem každoročně měnili.¹³ Za příklad můžeme uvést jednoho z prvních slovenských žáků v Přerově, Žigmunda Pauliny-Tótha. Ten ve školním roce 1874/1875 (v 2. polovině) bydlel u městského sekretáře Jana Gayera, v druhém ročníku u profesora gymnázia Hynka Krcha, ve III. třídě tamtéž, ve IV. třídě u privatního učitele Arnolda Nosswitze na Horním náměstí č. 5 a konečně v V. třídě, kdy končil, u soukromnice Alžběty Schnoblové na Horním náměstí č. 6.

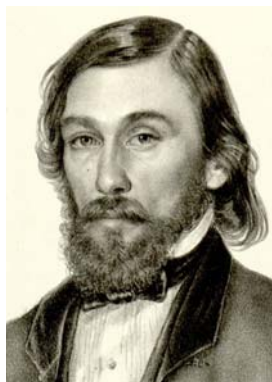
Ale je zřejmé, že někteří obyvatelé města poskytovali podnájemy trvaleji a že tyto žáci pravidelně využívali. Tak „oblíbenou“ adresou byl podnájem u školníka Antonína Vyplela, u cukrářky Terezie Grögrové ve Školní ulici čp. 113, u Antonína Führmanna, malíře a natěrače v Nádražní ulici čp. 669, u vdovy po učitelce Františce Förchgottové, nebo u Valentina Hlaváče, obuvníka na čp. 614.

10 List uložen Slovenská národní knižnica v Martine, Literárny archív (dále jen SNK LA), poz. Samuela Jurkoviče, sign. 10 H 28. Melfelber byl v letech 1881—1888 starostou Martina.

11 U Přerova vycházím z údajů uvedených in LAPÁČEK, J.: *Historie přerovského gymnázia do roku 1918*. Sborník SOKa v Přerově, s. 99—149, tabulka na s. 111; u gymnázia v Kláštere pod Znievom údaje je ŠTILLA, M.: *Znievské gymnázium*. Banská Bystrica 1966, údaje na s. 300—304; údaje z martinského gymnázia dle ČEČETKA, J.: *Slovenské evanjelické patronátne gymnázium v Turčianskom Svätom Martine*. Turčiansky Svätý Martin 1939.

12 List B. Hurbana zasláný otci J. M. Hurbanovi dne 29. 9. 1876. Uložen SNK LA, poz. J. M. Hurbana, fond M 23, sign. 23 C 7.

13 Takové ubytování bylo v té době obvyklé, ne všichni je ale považovali pro výchovu žáků za vhodné. Kněz Tomáš Šmýd, který se zabýval problematikou zaniklých slovenských gymnázií, uváděl: „*Že ale později Slovinci na gymnasiu přerovském přece neobstáli, jaká toho příčina? – Já od svědků zcela spolehlivých, totiž od svědomitých stravovatelů vím jen to zcela určité, že nadání, ale přitom velmi chudobní synci slovenští, nemožouce si bytu zaplatiti u rodin přednějších, potloukali se leckde mezi třídou nejnížší, kde zcela zpusťli; potom arci nebyli ke studiu schopní.*“ Aby k tomu nedošlo třeba na gymnázium v Uherském Hradišti, kde v době napsání jeho článku studovalo hodně Slováků, doporučuje, aby Slovinci měli své vlastní gymnázium: „*A věru nevím, proč by Slovinci ještě i nadále měl býti psancem ve své vlastní domovině, jenž by ani své dětiky po svojem u vzdělávati nesměl.*“ Viz ŠMÝD, T.: *Zaniklá gymnázia slovenská*. Vlast. Časopis pro poučení a zábavu IX, 1892—1893, Praha 1893, s. 26—31, 109 až 116, 169—178, 249—257; citace s. 254.

J. M. Hurban. Zdroj Wikipedia

O vlastním životě žáků v Přerově toho mnoho nevíme. Základem byly jistě školní povinnosti, když na každý den připadalo pět a více vyučovacích hodin po šest dnů v týdnu. U slovenských evangelických žáků k tomu přibýly ještě hodiny výuky maďarštiny a historie Uher. Nemálo času žáci trávili po škole samostudiem a na nějaké osobní záliby asi mnoho prostoru nezbývalo, snad kromě nějakých procházek apod.

Léta studia ovšem plynula a děti, které se v místě začínaly vzdělávat, pomalu přecházely do jinošských let a nezhřídka i do věku mladých mužů, kteří už začali uplatňovat vlastní rozum a vlastní názory a nápady. Vzpomenutý přechod můžeme dokumentovat na příkladu již připomenutého Bohuslava Hurbana, který jako čtrnáctiletý naznačil otci, že by se chtěl stát učitelem. Otec J. M. Hurban to pova-

žoval za předčasné a synovi domlouval, ať se hlavně věnuje studiu, a také že by ho rád viděl na vysoké škole:

„Lúbilo sa nám to, že sa Ty o budúcnosť staráš, ale Tvoja starosť je planá, velice planá; my ľudia sa nič nenastaráme, starať sa musí o nás Ten, ktorý i môže obstaráť všetko. My sme len povinní práce svojho povolania svedomite a verne konať a starosť Pánu ponechať. On, keď my budeme verní, jiste verný zostane a opatrí nás.

Ty chceš teda byť učiteľom? Ty menovito chceš pomahať utlačenému národu našemu? To je všetko dobrý a pekný úmysel.

Ale nieje to Tvoja starosť teraz, Ty sa len staraj o to, abys povolaniu Tvojmu IV. klasníka na gymnasiu prerovskom radosť a nielen radosť, ale i k pochvale našej a učiteľov Tvojích radosť učinil. Kdo chce národu výborne pomahať, ten sa musí mnoho učiť a zo seba rázného, čestného muža vychovať.

Pokým som ja živý a Ty jakú takú pomoc na mne môžeš mať, teda hľadaj s vďačnosťou naproti Pánubohu pilne a svedomite Tvoju povinnosť plniť. Keď sa vyučíš, keď menovito gymnasium čestne dokonáš, potom sa ohliadni po povolání budúcom. Z takých učiteľov, ktorí ničomu sa nenaučili, jako s tím šľabykárom šermovať a tie sedliacke deti za 6 rokov dresirovať, aby trochu čítať sa naučili a pri tom musejú živoriť s 250 zlatými ročne, ani osveta, ani národ, ani oni sami nič nemajú. Ty tomu nerozumieš ešte. Ale ani sa o to nestaraj, než otca matku poslúchaj, pilno sa uč, hračky a darobné fantázie odlož a študuj v prvej čiare rečtinu a latinčinu, potom matematiku, históriu a cvič sa v prázdných hodinách v kreslení, v krasopísaní atd.

Potom už, ak budeš mať povolanie k stavu učiteľskému, budeš môcť i učiteľom sa stať; pomysli si, že Tvój dedaško boli theologom odbaveným, potom stali sa učiteľom. Ale aj takých učiteľov potom hľadajú cirkve a národy, kdežto ti novomodní abendári len darmo humplujú národ a človečenstvo.

Bohuško môj milý! Povedz mi uprímne v najbližšom liste, kdo ťa to tak nabalamutil? Kdo ti to takého blázna na nos zavesil? Prosím Ťa, nechytaj sa darebných kamaratov, raduj sa, že máš na mne ešte živého najlepšieho po Bohu radcu a pomocníka. Vidíš na Kostušovi¹⁴ príklad hrozny toho, jaké

následky má darebáctvo a kamarádstvo hlúpe. Druhý taký príklad máš na Palovi Kuliškovi. Ty sa nekamarát s nikým, leda s Tvojmi knihami. Jakmile stihnem, ja vybehnem do Prerova a ústne Ti ešte obšírnejšie vysvetlím vŕsecko. Ty slož se seba starosti márne a staraj sa len o Tvoje školské povinnosti. Tak Ti vŕsecko dobre vypadne a mne a mamušenke nebudeš k omrzlosti a žalosti.

Keby sme sa ešte i na Tebe mali dožiť takej žalosti, jako na Kostovi, to by nás zavčasu do hrobu položilo. Že na tyto myšlienky prichádzam príčina, že Tvoj posledný list, z ktorého sa mi zdá zatvárať môcť, že sa Ti ťaží hryzt do Tvojích gymnasiálných predmetov. Len ty Bohuško môj hryz do toho, tá skupina je tvrdá, ale jadro v nej je sladké a dlho Ti potrvá v živote k živnosti duchovnej, a to nie len Tebe, ale i tým, ktorí časom spolu s Tebou žit budú, ano národu Tvojmu.

Mňa by to nesmierne tešilo, kebych Ti mohol pomahať ešte i po gymnasiu, abys na vysokých daktorých školách sa vzdelať mohol. To bys už potom mohol byť učiteľom národu nášho! Ale o tom potom!

*Teraz len synáčku pilne a svedomite a verne sa uč a pln povolanie svoje, ku ktorému sme ťa poslali do Prerova.*¹⁵

Četli jsme tedy list milujícího rodiče, který si přál, aby syn řádně studoval. Zda se otec Hurban následně vypravil do Přerova, aby svou ratolest povzbudil, nevíme, ale o několik dní později otec znovu zasedl k psacímu stolu a 29. listopadu. napsal synovi další list. Zdá se totiž, že syn se vytrvaleji potácel v jakýchsi „životních“ pochybnostech (tak trochu se nevíme, bylo mu 14 let) a otec se mu je snažil vyvrátit. I zde bohužel neznáme synův dopis, který reagoval na otcův list předchozí a na který otec odpověděl v podobném duchu, jako o něco dříve (napsal jej nyní česky):

„Milý Bohuslave!

Chci věřit, žes mi nelhal v Tvém posledním psaní a že jsi nespravedlivě přetrpěl trest, a ač mne to bolelo, však předce upokojil sem se Tvou, jak se zdálo, upřímnou, v psaní vyjevenou myslí. Budiž Ti to posledním napomenutím k pozoru na sebe. Při confirmaci Tvé jen nedávno vykonané slibovals nový život, nuže budiž bedliv novoty života, která záleží v čistotě v slovích i skutcích, v obcování, v povolání. To znej, že i když Tě otec a učitel nevidí, máš být řádným žákem. Sv. Pavel říká: „Když sem byl dítě, činil sem jako dítě.“ I ty jistě až po confirmaci byl si dítětem, teď ale již jsi dospělým a vždy dospívajícím víc křesťanským mladíkem, na kterého rodiče, přátelé, národ, církev očekávají, že jim bude k pomoci, k práci, k spoluúčinkování na lepším losu národa. Tak tedy snaž se dospět ku chvále Tvých učitelů.“

S osobností J. M. Hurbana máme spojenou ještě jednu zajímavou záležitost. Tentokrát se netýká studia jeho syna, ale šíření slovenské literatury v Přerově, konkrétně jeho almanachu Nitra z roku 1876, případně i 1877.

Z různých zdrojů víme, že po příchodu slovenských žáků do Prerova přišlo ze Slovenska několik knižních darů k obohacení učitelské a žakovské knihovny nebo různých artefaktů do některého z kabinetů. Tak již Pro-

14 Jako odstrašující případ byl vzpomenut Bohuslavův starší bratr Konstantin Hurban (1858—1924), který neúspěšně studoval na evangelické akademii v Bratislavě, aby se v polovině 80. let učil v železárnách v Krompaších. Později úředník v Terstu, Vyhniach, Praha a od roku 1886 Tatrabanky v Martine. Konečně byl správcem banky v Starej Pazove (dnes Srbsko). Blízké mu bylo divadlo, dokonce se v letech 1886—1912 živil zčásti jako herec.

15 List J. M. Hurbana z 21. 11. 1876. Uložen SNK LA, poz. J. M. Hurbana, fond M 23, sign. 23 CH 38.

gram c. k. středních škol v Přerově na šk. rok 1876/77¹⁶ uvádí dar ředitele Čulena – 21 spisů do učitelské a pět spisů do žákovské knihovny. Zdá se, že některé z nich zachycuje katalog učitelské knihovny, otištěný ve výročních zprávách přerovského gymnázia za školní roky 1896/1897 a 1897/1898.¹⁷ Možná, že mezi Čulenem darovanými knihami byly tituly Ján Hollý: *Básně 1—4*. Budín 1841—1842; Ján Kollár: *Staroitalia slavjanská*. Vídeň 1853; Ludovít Štúr: *O národních písních a pověstech plemen slovanských*. Praha 1853, nebo díla F. V. Sasinka: *Dejiny drevnych narodov na území terajšieho Uhorska*. Skalica 1867—1868, či *Dejiny královstva Uhorského*. Banská Bystrica 1869, I. diel.

V seznamu jsou ale i jiné knihy. Patrně darem od autora se do knihovny dostal spis *Rostlinnictví* od Daniela Slobody, evangelického faráře na Rusavě, původem Slovák ze Skalice, který byl v letech 1875—1880 cenzorem slovenských žáků v Přerově a hodnotitel jejich znalostí z evangelického náboženství. Z jiných novějších děl od slovenských autorů jsou to *Spisy* od J. Rájeckého (Vídeň 1882), za nímž se skrýval významný slovenský národovec Juraj Sota, který vystudoval teologii v Brně, nebo *Básně* Janka Krála, sebrané J. Vlčkem (Martin 1893).¹⁸

V době hlavního pobytu slovenských žáků v Přerově tam ale plynula i soudobá literatura. Z dopisů Jána Francisciho, jedné z nejvýznamnějších slovenských osobností 2. poloviny 19. století, se dozvídáme, že v letech 1876 a 1877 přerovský knihkupec K. V. Krch prodával knihu Štefana Hýroša *Zámek Lykava a jeho páni, poťahom na državie, Liptov a okolie*.¹⁹ Zda byl prostředníkem již vícekrát vzpomenuť preceptor Ludovít Čulík, zcela přesně nevíme, ale je to pravděpodobné, protože týž zřejmě zprostředkoval i dodání literárního almanachu Nitra, jehož redaktorem byl Jozef Miloslav Hurban, jedna z vedoucích osobností slovenského národního hnutí, který v revolučních letech 1848/1849 vícekrát pobýval v Přerově či jím projížděl. Překvapí, že v učitelské knihovně gymnázia jsou evidovány starší ročníky Nitry (svazek II. z roku 1844 a svazek V. z roku 1853), ale ne již poslední dva ročníky almanachu z let 1876 a 1877, vydané kupodivu v češtině, ač Hurban byl přitom jedním ze zakladatelů spisovné slovenštiny. O tom, že několik desítek výtisků Nitry směřovalo i do Přerova, víme ze dvou dopisů Františka Višňáka, profesora přerovského gymnázia, který byl právě jejich širitel.²⁰ Psal je J. M. Hurbanovi 6. února 1877 a 3. června 1878.²¹ Pravda, tehdy byl již Višňák profesorem Slovanského gymnázia v Brně (od začátku školního roku 1877/1878), ale šíření almanachu *Nitra* za rok 1876 probíhalo v Přerově.

V prvním z dopisů autor potvrzuje, že na konci prázdnin roku 1876 obdržel přes Ludovíta Čulíka zásilku Nitry, ale dosud s peněžním vyrovnáním otálel. Důvody byly dva: jednak se teprve finančně vyrovnal s knihkupcem, který část dodaných almanachů prodával, jednak se stěhoval do Brna. Nyní tedy posílá za 35 exemplářů Nitry (kus po 1,50 zl.) celkem 52 zl. 50 kr. a prosí o potvrzení, že Hurban peníze obdržel. Ptá se na další ročník, vyjde-li, s tím, že by nový svazek šířil i v Brně. Z dopisu ještě vyplývá, že v roce 1876 se seznámil se třemi členy Hurbanovy rodiny a nyní tedy nechává pozdravovat paní Royovou,²² pana advokáta Svetožára²³ a pana faráře Vladimíra.²⁴ Nakonec přeje „*vašnosti*“, tj. samému Hurbanovi, „*v hájení práv bratrského národa slovenského i nadále síly mladistvé*“.

Druhý list byl psán o více jak rok později. Višňák v něm žádá o 20 exemplářů nové Nitry. Dodává: „Přičiním se i dále, abych počet ten dle možností rozmnožil, ač nyní zlá doba jest a mnoho podniků, jež vyžadují obět vlastenskou a kruh obětavý málo se šíří.“ Doporučuje ještě, aby se vydavatel a redaktor Nitry obrátil na Františka Bílého, profesora na české vyšší reálce v Praze a také budoucího profesora v Přerově (od konce roku 1879 do roku 1888), který by se snad v šíření almanachu mohl také angažovat. „Znaje ho co znamenitého vlastence, jsem přesvědčen, že by list Váš nemilul se dobrého účinku,“ končí list.

Z výše uvedeného je zřejmé, že Přerov se Slovenskem nespojovalo jen studium slovenských žáků, ale že se v městě šířilo i povědomí o slovenské literatuře, a co je důležité, že v uvedené věci se aktivně angažovali i profesori přerovského gymnázia.

Prozatím jsme spíše připomínali skupinu žáků, příšlých do Přerova po zrušení slovenských gymnázií. Jistě právem, protože tvořili prakticky polovinu všech žáků slovenského původu studujících před 1. světovou válkou v Přerově. Řada dalších přicházela již jen se záměrem studovat v místě, které poskytovalo kvalitní vzdělání. Připomenout ale můžeme ještě rok 1886, kdy z politických důvodů přišli do Přerova dostudovat dva slovenští žáci. Byli to Josef Hajdúk, a zejména dodnes známý Vavro Šrobár, za Československé republiky několikanásobný ministr. Oba byli vyloučeni v Levočči²⁵ za tzv. panslavismus ze studia na všech středních školách v Uhrách. Oba v Přerově strávili dva roky, Vavro Šrobár na gymnáziu dokonce maturoval. Nás však zaujme i jako autor obsáhlých pamětí, v nichž celou jednu kapitolu věnoval Přerovu.²⁶ Několik ukázek z nich snad bude možné zveřejnit v samostatném článku v příštím ročníku Sborníku Státního okresního archivu v Přerově.

Protože dosud se žádný z autorů, zabývajících se problematikou slovenských žáků v Přerově, nepokusil o podrobnější nástin jejich životních osudů, učiníme tak nyní. Následný přehled, abecedně seřazený, pak přináší stručné biogramy těchto žáků, pokud se je z různých zdrojů podařilo zjistit.

Dodejme, že pobyt slovenských žáků na přerovském gymnáziu je i důkazem silného slovakofilství, prorůstajícího českou společností v době před

16 *Program c. k. středních škol (realného i vyššího gymnasia a vyšších škol realných) v Přerově*. Olomouc 1877, s. 35—36.

17 *XXIII. Program c. k. vyššího státního gymnasia v Přerově*. Vydán na konci šk. r. 1897. Přerov 1897; *XXIV. Program c. k. vyššího státního gymnasia v Přerově*. Vydán na konci šk. r. 1898. Přerov 1898.

18 Janko Král pobýval v roce 1849 po několik měsíců u přítele B. M. Rozehnal v Hulíně. U něj pak zůstala řada básnických rukopisů, z nichž někdo pořídil opisy, které se dostaly do gymnaziální knihovny, byly svázané a po čase jako Přerovský sborník byly darovány na Slovensko. Podle Pavla Vongrejce, autora knihy *Dvaja romantici. Prípád Janko Král a Ján Botto*. Martin 1994, s. 69, byl oním opisovačem přerovský vlastenec František Hořislav Řepka. K pobytu Krála v Hulíně viz FIŠER, Z., *Konstituce a jiné lapálie (Revoluční léta 1848—1849)*. In: KOLEKTIV: Hulín. Město na křižovatkách. Brno 2014, s. 143 a dále, zejména s. 150.

19 Viz Eliáš, M. (ed.): *Listy Jána Francisciho 2*. Martin 2004, s. 216, 217 a 228.

20 F. Višňák působil v Přerově v letech 1873—1876; vyučoval latině, řečtině, dějepisu a zeměpisu. Později c. k. školní rada a ředitel českého státního gymnázia v Kroměříži.

21 Listy uloženy SNK LA, pozůstalost J. M. Hurbana, fond 32, sign. 32 F 70.

22 Božena Royová, roz. Hurbanová (1848—1928), se narodila na Rusavě. Posléze se provdala za Pavla Petera Roye (1839—1909) evangelického faráře, od roku 1874 v Adamovských Kochanovicích.

23 Svetozár Hurban Vajanský (1847—1916), neznámější syn J. M. Hurbana a v mnohém jeho pokračovatel. Významný spisovatel, redaktor, publicista a politik, organizátor slov. národního hnutí. Proslul rovněž jako velký rusofil.

24 Vladimír Hurban (1850—1914), syn J. M. Hurbana, od roku 1875 evangelický farář ve Staré Pavově, literárně činný.

25 Slovácký biografický slovník, sv. V., Martin 1992, s. 499 uvádí, že se tak stalo v Banské Bystrici. Ale dle Šrobárových pamětí to bylo v Levočči.

26 ŠROBÁR, V.: *Z mého života*. Praha 1946, s. 125—144.

Ulice Komenského, vpravo budova gymnázia. SOKA Přerov

1. světovou válkou, a že – byť malým – způsobem přispěl ve svých důsledcích k vytvoření společného státu Čechů a Slováků a k uplatnění ideí čechoslovakismu, jehož velkým zastáncem a prosazovatelem bylo také několik z někdejších žáků přerovského gymnázia slovenského původu, jako byl Ján Šipka²⁷ a především Vavro Šrobár.²⁸

Biografický přehled slovenských žáků na gymnáziu v Přerově v letech 1875—1916

Pozn.: U vyznání zkratka a. v. znamená evangelík augšburského vyznání.

Bodický Cyril

Nar. 31. 1. 1863 (v katalogu za šk. rok 1875/76 uvedeno 30. 1.) Nemecká (dnes Partizánska) Lupča – 18. 9. 1945 Trenčín. Otec Daniel B. (1829 až 1897), statkář v Lupči, matka Izabela, roz. Zimová, ženat s Emou, roz. Lojkovou (1872—1932). Vyznáním evangelík a. v.

Základní (Ludovou) školu vychodil v Martine, tam začal studovat na nižším gymnáziu, v polovině roku 1875 přešel na gymnázium v Přerově (přijat na základě přijímací zkoušky), kde dokončil 2. pol. III. třídy. Postoupil do IV. třídy, kdy byl ve šk. roce 1875/76 v 1. pol. hodnocen jako dvanáctý z 55 žáků, v 2. pol. jako šestnáctý z 57 žáků. Následně studoval v místě až

²⁷ K němu více JADRNÍČEK, L.: *Městečko Fryšták*. Fryšták 1947, s. 293—294.

²⁸ Nejnověji DUBNÍČKA, I.: *Čechoslovakistické pozície Vavro Šrobára*. In: PEKŇÍK, M. a kol.: *Dr. Vavro Šrobár politik, publicista a národnosvetový pracovník*. Bratislava 2012, s. 455—471.

do VIII. třídy ve šk. roce 1881/82, zakončené maturitou. V Přerově zprvu bydlel u školníka Antonína Vyplela, ve IV. třídě u cukrářky Terezie Grögrové na Školní ulici čp. 113, v VIII. třídě u Jana Křístka, obuvníka, čp. 149.

Po maturitě studoval teologii v Bratislavě, Rostocku a Erlangen. R. 1886 se stal ev. kaplanem v rodné obci, od r. 1887 působil v Hybiach, pak byl farářem v Štrbe a od r. 1897 v Malých Stankovciach, z nichž r. 1930 odešel do důchodu. Dosáhl hodnosti trenčianského seniora. Literárně činný, překládal náboženské práce z němčiny, přispíval do náboženských časopisů Cirkevné listy, Stráž na Sione, Svědectví víry apod. Autor práce Rozpomienka na krstnú smluvu (Liptovský Mikuláš 1903).

Bodický Metod

Mladší bratr předchozího, nar. 28. 9. 1864 (katalog uvádí 28. 3.) Nemecká (dnes Partizánska) Lupča – 21. 2. 1901 v Opavě, pochován v Martine. Manželka Marta, roz. Búľovská (1874—1955), v mládí ochotnická herečka v Martine, jako vyučená krejčová pobývala od r. 1904 po řadu let v USA, kde pracovala jako módní návrhářka. Vyznáním evangelík a. v.

Metod B. od r. 1874 začal studovat na nižším gymnáziu v Martine, od šk. roku 1875/76 II. třídu v Přerově (na základě přijímací zkoušky), kdy byl hodnocen v 1. pol. jako třináctý z 56 žáků, v 2. pol. jako dvanáctý z 48 žáků. Ve šk. roce 1878/79 v V. třídě hodnocen v 1. pol. jako devatenáctý z 37 žáků, ve 2. pol. opět jako devatenáctý z 30 žáků; v dalších ročnících se ještě zlepšil. V r. 1882 v místě maturoval. Platil školné. Po příchodu bydlel u cukrářky Terezie Grégrové na Školní ulici čp. 113, ve šk. roce 1877/78 u Antonína Führmana, malíře a natěrače, Nádražní ulice čp. 669, ve šk. roce 1879/80 u Františka Hulla, kožešníka, na Školní ulici čp. 111.

Po maturitě studoval lékařství na univerzitě ve Vídni, to však ze zdravotních důvodů přerušil. Vrátil se do Martina, kde se živil jako úředník v tamní spořitelně. Už ve Vídni se angažoval v slovenských spolicích Tatan a Národ, v Martině pak byl známým divadelním ochotníkem v Slovenskom spevokole, kde v letech 1893 až 1896 vystoupil ve 14 hrách. Překládal i divadelní hry.

Čajka Ondřej

Narodil se 19. 7. 1868 v Mošovcích. Otec Ondřej Č., kožešník. Vyznáním evangelík a. v.

V Přerově jen ve šk. letech 1879/80 a 1880/81, kdy prošel I. a II. třídou. V prvním ročníku byl hodnocen jako devátý z 52 žáků, ve 2. pol. jako sedmý z 46 žáků (prospěl s vyznamenáním, i když ve většině předmětů byl jen chvalitebný, v matematice jen uspokojivý, ale v náboženství výborný). Podobně ve šk. roce 1880/81 byl v 1. pol. hodnocen jako šestý z 54, ve 2. pol. rovněž jako šestý ze 47 žáků. Od školného osvobozen výnosem zemské školní rady 5. 4. 1880. Z počátku bydlel u Michala Koblihy, sluhy při dráze, na č. 18, ve 2. ročníku u Jana Stroffa, strážníka na dráze, č. 17.

Daxner Štěpán (Štefan)

Narozen 18. 8. 1865 v Tisovci, zemřel r. 1933. Otec Štefan Marko Daxner (1822—1892), původem ze šlechtického rodu, jinak publicista a právník, jeden z ideologů slov. národního hnutí; matka Paulína, roz. Štěpánová

(1838—1895). Původně studoval na evangelickém lyceu v Bratislavě, odkud byl vyloučen pro členství ve spolku Zora.

V Přerově absolvoval jen VIII. třídu ve šk. roce 1883/84, završenou maturitou.

Poté studoval lékařství v Praze, které ale nedokončil, když neuspěl z patologie. Tam se také angažoval v akademickém spolku Detvan, kde spolu s Jánem Slabejem, Bohušem Klemensem a Jánem Hanzelem vytvořili pěvecké kvarteto (Daxner 2. bas). Byl dobrým hráčem šachu. Po návratu z Prahy byl úředníkem jakéhosi peněžního spolku v Rimavské Sobotě. Po převratě v r. 1918 ho ministr Vavro Šrobár jmenoval slůžným (okresním hejtmanem). Později předseda kolonizačního družstva v Bratislavě.

Devan Pavol

Narozen 13. 1. (jinde 12. 1.) 1863 na Myjave. Otec Štěpán D., rolník. Vyznáním evangelík.

V Přerově studoval I. až IV. třídu ve šk. letech 1877/78 až 1880/81. Od školného byl osvobozen výnosem Zemské školní rady z 3. 4. 1878, výhody ale pozbyl rozhodnutím z 28. 2. 1881. Vynikající žák, v I. třídě v 1. pol. druhý z 53 žáků, v 2. pol. třetí ze 48 žáků (prospěl s vyznamenáním, když i v chování byl vzorný, pozornost měl „vytrvalou“ a úpravu prací „velmi úhlednou“). O něco se zhoršil ve III. třídě ve šk. roce 1879/80, kdy byl hodnocen v 1. pol. jako šestý z 43 a v 2. pol. jako desátý z 41 žáků. V prvním ročníku bydlel u Václava Angenbauera, truhláře na čp. 169, ve čtvrtém u obuvníka Josefa Křístka.

Duchaj Ján

Nar. 12. 3. 1869 Blatnica — 2. 4. 1954 Blatnica. Otec Ján D. (1837—1880), původně rolník, se zabýval obchodem, matka Anna, roz. Dulová (1842 až 1925), manželka Gizela, roz. Škripeňová. Vyznáním evangelík.

V Přerově studoval jen I. A třídu ve šk. roce 1879/80, kdy v 1. pol. hodnocen jako dvacátý devátý z 52 žáků, v 2. pol. se ale nečekaně zhoršil, když z většiny předmětů byl jen dostatečný a z matematiky dokonce propadal, k opravné zkoušce se ale nedostavil. Bydlel u Alžběty Schnoblové, Horní náměstí č. 5.

Gymnaziální studia dokončil v Banské Bystrici. Několik let působil v Kežmarku, následně převzal rodinný majetek v Blatnici (statkář). Za Rakousko-Uherska člen Slovenské národní strany, po vzniku Čs. republiky člen Republikánské strany zemědělského a maloroľnického ľidu (agrárníci). V roce 1918 po rozpadu monarchie se stal členem Slovenské národní rady a signatářem Deklarácie slovenského národa v Martine. V letech 1919—1920 poslanec Národního shromáždění, 1920—1925 senátorem téhož. Představitel zájmů slovenských statkářů, angažoval se v řadě hospodářských spolků, např. předseda Slovenského dobytkařského družstva. Publikačně činný, 1900—1914 spolupracovník Kupeckých, priemislenných a hospodářských novin.

Duchoň Gabriel

Nar. 8. 3. 1863 v Kláštore pod Znievom. Otec Ján D., kupec. Vyznáním katolík.

Na gymnázium v Přerově (přijat na základě přijímací zkoušky) studoval II. a III. třídu ve šk. letech 1875/76 a 1876/77; osvobozen od školního platu výnosem z 27. 3. 1876. V prvním roce svého studia byl v 1. pol. hodnocen jako čtyřicátý druhý z 56 žáků, v 2. pol. jako třicátý pátý z 48 žáků. Podobně byl hodnocen v 2. ročníku, kdy byl devětadvacátý z 36 žáků a v 2. pol. dvacátý z 26 žáků. Chování byl ovšem vždy vzorného, pilnosti uspokojivé, úpravu písemných prací měl „čistou“. Zpočátku bydlel u vdovy po učitelce Františce Förchgottové na č. 4, pak u vdovy Marie Kleinové čp. 152.

Filo Miloslav

Přišel z Benice, narozen ale 2. 2. 1866 ve Valči. Otec Matouš F., obchodník v Benici. Vyznáním katolík.

V Přerově byl jen ve třídě I. A ve šk. roce 1876/77, přičemž 20. 1. 1877 ze školy vystoupil. Přitom v 1. pol. nebyl z většiny předmětů vůbec hodnocen, jen z matematiky, přírodovědy a kreslení, ve všech byl ale nedostatečný. Zřejmě opakoval, protože v katalogu šk. roku 1877/78 byl hodnocen v 1. pol. jako čtyřicátý druhý z 53 žáků; v 1. i 2. pol. propadal z matematiky, na konci šk. roku i z němčiny. U matematiky mu byla povolena opravná zkouška, k níž se však o prázdninách nedostavil. Bydlel u obuvníka Jindřicha Kocmana na Ferdinandské ulici čp. 152, při opakování ročníku u Josefa Křížka, dohlázeatele na železniční dráze, čp. 745.

Gášpar Pavol

Nar. 20. 8. 1857 Čáčov (dnes Senica – Čáčov) — 6. 9. 1950 Senica. Otec Andrej (Ondřej) G. byl v místě hrobařem, matka Anna, roz. Bellanová, manželka Irena, roz. Šetková. Vyznáním evangelík.

Po uzavření gymnázia v Martine, kde začal studovat (I. a II. třída), přešel v polovině šk. roku 1874/75 do II. třídy gymnázia (po vykonání přijímací zkoušky) v Přerově. Následně ve šk. roce 1875/76 bydlel u školníka Antonína Vyplela č. 10. V 1. pol. byl hodnocen jako dvacátý čtvrtý z 55 žáků, v 2. pol. jako třicátý čtvrtý z 57 žáků, ovšem jako nedostatečný byl klasifikován v němčině a teprve po opravné zkoušce přešel do další, IV. třídy, kdy ale na konci šk. roku zase propadal z řečtiny. Byla mu sice povolena opravná zkouška, k té se ale nedostavil. Osvobozen od školného.

Po ukončení šk. roku 1876/77 v Přerově odešel na učitelský ústav v Šoproni a následně (1880—1882) studoval hudbu na varhanní škole v Praze, kde r. 1882 spoluzakládal akademický spolek Detvan. Od r. 1882 učitel, později ředitel školy v Senici (do 1928). Po vzniku Čs. republiky v r. 1918 školní inspektor pro okresy Skalica a Senica. Byl autorem několika hudebních sborů a jako sbormistr vedl v Senici tamní spevokol.

Hajdúk Jozef

Nar. 16. 6. 1868 Štefanov nad Oravou — 29. 5. 1932 Levoča. Otec Jozef H., včelař, matka Mária, roz. Havrilová. Dvakrát ženat, měl celkem devět dětí.

Žák základní školy v Brezovici na Oravě a gymnázií v Trstenej a Levoči, odkud byl vyloučen za údajný panslavismus na konci šk. roku 1885/86. Následně dva roky (1886/87 a 1887/88) strávil na přerovském gymnázium, zřejmě ale jen jako privatista, protože ve školních katalogích uveden není. V Přerově bydlel u zlatníka Stoupy na Dolním náměstí.

Z Přerova odešel na obchodní školu v Praze a konečně na učitelský ústav v Čakovci (dnes v Chorvatsku), kde do r. 1905 také vyučoval. Následoval návrat na Slovensko, když byl do r. 1918 učitelem ve Východnej. V letech 1919—1924 školní inspektor v Trnavě, pak v Kežmarku a Levoči. V mládí perzekuovaný maďarskými úřady, po r. 1918 přispěl k budování slovenského školství.

Hanzel František

Nar. 4. 5. 1865 (v katalogu 1878/79 datum 3. 12. 1866) v Kláštore pod Znievom. Otec František H., kupec. Vyznáním katolík

V Přerově přijat do I. třídy ve šk. roce 1877/78, ale tu opakoval ve šk. roce 1878/79 („repetent zdejšího ústavu“, jak uvádí poznámka v katalogu), kdy uveden znovu v I. A třídě; v 1. pol. hodnocen jako třicátý z 43 žáků, v 2. pol. jako dvacátý osmý z 39 žáků. Postoupil sice do druhé třídy ve šk. roce 1879/80, ale ani v ní se mu příliš nedařilo – v 1. pol. hodnocen jako třicátý čtvrtý z 38 žáků, v 2. pol. propadal z latiny, češtiny, matematiky a přírodovědy a zřejmě se studiem skončil. Bydlel u Josefa Křížka, dohlázeatele na dráze, čp. 745.

Hanzel Ján František

Nar. 12. 5. 1864 (katalog I. A třídy na šk. rok 1875/76 uvádí 10. 5., katalog II. A třídy na šk. rok 1876/77 uvádí 16. 5.) Kláštor pod Znievom — 23. 8. 1907 Zvolen. Otec František H., kupec v Kláštore, matka Mária, roz. Orságová, manželka Beata, roz. Burjanová. Vyznáním katolík.

Slovenské příručky udávají, že studoval na katolickém gymnáziu v Kláštore pod Znievom, což patrně není pravda (snad se mohlo jednat jen o I. ročník, když ústav byl zrušen na konci šk. roku 1873/74), protože od šk. roku 1875/76 je evidován v písemnostech přerovského gymnázia jako žák I. třídy (ale v katalogu neuvedeno, že by dělal přestupovou zkoušku). V místě absolvoval celé gymnaziální studium, zakončené v r. 1884 maturitou. Patřil k chudším žákům, proto od 27. 3. 1876 osvobozen od školného. Již od příchodu patřil k lepším žákům – v I. třídě hodnocen v 1. pol. jako dvacátý pátý z 60 žáků, v 2. pol. jako dvacátý druhý z 56 žáků; ve II. třídě v 1. pol. jako dvacátý šestý z 49 a v 2. pol. jako osmnáctý z 44 žáků. Zprvu bydlel u vdovy po učitelu Fr. Förschottové čp. 547, pak u Marie Kleinové, vdovy, na Ferdinandově ulici čp. 152.

Po odchodu z Přerova studoval na lékařské fakultě v Praze, kde byl i funkcionářem akademického spolku Detvan (1885 zapisovatel, 1892 předseda, 1893 pokladník). Konečně v roce 1898 získal titul MUDr. a zanedlouho poté se vrátil na Slovensko, kde od roku 1900 provozoval lékařskou praxi ve Zvoleně.

Hatala Milan

Nar. 19. 3. 1895 v Prietrži (o. Senica). Otec Samuel. H., učitel

Přerovským gymnáziem se jen mihnul, ve šk. roce 1913/14 absolvoval třídu IV. A, přičemž na konci šk. roku je v katalogu poznámka: „Vystoupil z ústavu, nezaplátiv školného, dne 7. října 1914.“

Holuby August

Nar. 14. 8. 1867 v Zemianskom Podhradí, zemřel 14. 4. 1887. Otec Jozef Ludovít H., evangelický farář, významný botanik a etnograf, od r. 1922 čestný doktor Karlovy univerzity. Vyznáním evangelík a. v.

V Přerově prošel I. až IV. třídou ve šk. letech 1878/79 až 1881/82. V prvním ročníku hodnocen jako desátý z 43, v 2. pol. jako dvanáctý z 39 žáků, když výborný byl z náboženství, latiny, češtiny, němčiny a přírodovědy. Ve III. třídě v 1. pol. byl šestý z 33, ve 2. pol. pátý z 29 žáků. Výnosem zemské šk. rady z 31. 8. 1879 osvobozen od školného. Po příchodu bydlel u Antonína Šumbery, kominického mistra, na čp. 104, ve III. třídě u Karla Procházky, železničního úředníka, na Nádražní ul. čp. 741.

Tragicky zemřel jako voják základní služby ve věku 20 let.

Holuby Cyril

Nar. 5. 7. 1863 Zemianské Podhradie — zemřel neznámo kde. Otec Jozef Ludovít Holuby (1836—1923), evangelický kněz, proslulý botanik a etnograf, matka Emília, roz. Čulíková. Vyznáním evangelík a. v.

Z Martina, kde začal studovat druhý ročník tamního gymnázia ve šk. roce 1874/75, odešel do Přerova, kde absolvoval II. (jen 2. pololetí, kdy byl hodnocen jako desátý z 48 žáků) až VIII. třídu ve šk. letech 1875/76 až 1881/82. Patřil vždy k vynikajícím žákům, např. ve šk. roce 1877/78 ve IV. třídě hodnocen jako čtvrtý z 37 a v 2. pol. jako čtvrtý z 34 žáků (prospěl s vyznamenáním). Od školného osvobozen výnosem z 29. 10. 1877, ale tuto výhodu ztratil výnosem z 1. 3. 1880 a znovu ji získal výnosem z 28. 3. 1882. V Přerově zprvu bydlel u dozorce ev. žáků L. Čulíka na č. 169.

Následně zkoušel studovat vysokou školu v Praze a patrně techniku v Brně; neúspěšně. V Brně zůstal a v letech 1886—1902 byl účetním v knihkupectví Karla Winklera; od roku 1892 byl rovněž členem Sokola Brno. V roce 1902 se stal správcem a inspektorem v lázních Luhačovice, k jejichž rozvoji významně přispěl. Představitel a organizátor česko-slovenských vztahů, např. známých luhačovických porad Československé jednoty. Po vzniku čs. státu jmenován ředitelem Státních lázní v Tatranské Lomnici. Krátce po nastoupení funkce v místě byl od 19. 5. 1919 neznámý a 31. 12. 1929 úředně prohlášen za mrtvého. Jeho pozůstatky se nikdy nenašly.

Holý Martin

Nar. 16. 9. 1868 (v katalogu šk. roku 1882/83 uvedeno 3. 5.) v Malých Levárech. Otec Josef H., rolník. Vyznáním katolík. Jako mateřská řeč uvedena řeč česká (slovenská).

V Přerově absolvoval I. až IV. třídu ve šk. letech 1880/81 až 1883/84. Ve šk. roce 1880/81 v 1. pol. propadal ze země-a dějepisu, přírodovědy a němčiny, ve 2. pol. vše polepšil, přičemž v 1. pol. toho roku byl hodnocen jako čtyřicátý sedmý z 57 žáků, ve 2. pol. jako čtyřicátý ze 49 žáků. Také v druhém ročníku byl v pololetí nedostatečný z matematiky, a na konci šk. roku musel dělat opravnou zkoušku. Platil školné. Bydlel zprvu u Antonína Fuhrmanna, natěrače, čp. 669.

Hurban Bohuslav

Nar. 15. 4. 1862 Hlboké — 6. 7. 1889 Martin. Otec Jozef Miloslav Hurban (1817—1888), ideolog slovenského národního hnutí, spisovatel, polemik, redaktor a vydavatel.; matka Anna, roz. Jurkovičová (1824—1905).

Základy vzdělání získával v rodišti, 1873/74 a následný rok studoval I. až III. třídu v Martine. Na základě přijímací zkoušky počátkem roku 1875 přijat za žáka veřejného gymnázia v Přerově, kde byl zařazen do II. třídy. Při hodnocení jen 2. pol. uvedeného roku byl dvacátý sedmý z 48 žáků. Ve šk. roce 1875/76 v 1. pol. hodnocen jako čtyřicátý osmý z 55 žáků, přičemž propadal z latiny, němčiny, kreslení a dokonce ze zpěvu; v 2. pol. propadal z řečtiny a z němčiny, obojí si zřejmě opravil. Ve IV. třídě byl v 1. pol. hodnocen jako čtyřicátý z 41 žáků, ve 2. pol. jako třicátý třetí z 42 žáků, přičemž propadal z řečtiny, matematiky a kreslení, což znamenalo i konec studia v Přerově. Zprvu bydlel u sekretáře Jana Gayera na č. 224., ve II. třídě v 1. pol. u školníka Antonína Vypletala. Ve šk. roce 1876/77 ve IV. třídě bydlel v 1. pol. u Fr. Černé, vdovy, ve Sladovnické ulici čp. 95; počátkem 2. pol. se přestěhoval pod dohled L. Čulíka.

Z Přerova odešel na gymnázia v Novom Sadu a Sriemských Karlovičích. Pak se věnoval studiu teologie: 1881—1883 na univerzitě v Rostocku, rok v Erlangen a 1884/85 na evangelické teologické akademii v Bratislavě. Z ní byl vyloučen před koncem studia pro panslavismus. Nově jej zaujala orientalistika. Zprvu (1885/86) na univerzitě ve Vídni, kde byl r. 1886 předsedou akademického spolku Tatran. Následoval rok v Praze a dva roky v ruském Petrohradě (1887 až 1889), odkud se vrátil nemocen a krátce poté zemřel. Překládal z němčiny a ruštiny, v Petrohradě přispíval do tamních novin Izvestijí.

Húska Štefan (Štěpán)

Narozen 18. 1. 1898 v Brezové. Otec Štěpán H., rolník. Vyznáním evangelík. Mateřská řeč slovenská

V Přerově studoval I. až IV. třídu ve šk. letech 1910/11 až 1913/14. Není vyloučeno, že přešel do I. třídy z jiného ústavu. Byl celkem dobrý žák (v I. třídě ve většině předmětů dobrý, velmi dobrý v zeměpisu, přírodovědě, kreslení a náboženství). Podobně dobré měl výsledky ve 2. ročníku, takže na konci roku uvedeno, že „*Žák tento jest výborně způsobilý postoupiti do vyšší třídy*“. Od školního byl osvobozen výnosem zemské šk. rady ze dne 23. 11. 1910. Studium patrně ukončil v důsledku vypuknutí 1. sv. války. V I. třídě bydlel u Fr. Zlámala, železničního zřízence, na Kramářově ul. č. 17, později bydlel u Žofie Mühlsteinové, soukromnice, na Komenského ul. č. 45.

Chorvát Ján

V písemnostech jej psávali Charváth i Chorváth. Nar. 2. 3. 1869 (jindy 3. 3.) Višňové — 11. 6. 1941 Stará Turá. Otec Ján Ch., učitel, matka Katarína, roz. Kozáková. Vyznáním evangelík a. v.

Základní školu navštěvoval v Zemianskom Podhradí. Od šk. roku 1882/83 byl žákem gymnázia v Přerově, kde absolvoval I. až III. třídu. V prvním ročníku byl v 1. pol. desátý z 50, v 2. pol. čtvrtý ze 45 žáků a pro-

spěl s vyznamenáním, přičemž chování byl vzorného, pilnosti vytrvalé a úpravu písemných prací míval „velmi čistou a úhlednou“. Jen zpěv a kreslení mu příliš nešly, obvykle býval jen uspokojivý. Ve šk. roce 1884/85 byl v 1. pol. druhý z 28, v 2. pol. druhý z 23 žáků. Na počátku svého pobytu v Přerově bydlel u Elišky Schnoblové, soukromnice, Horní náměstí č. 5.

Z Přerova odešel do Modry, pak nějakou dobu strávil v misijním ústavu v St. Chrischone ve Švýcarsku. Stal se učitelem, působil v Moravskom Lieskovom, ve Staré Turé a v rumunské Sv. Heleně. Šířil ideologii tzv. Modrého kříže (náb. sekta), byl kazatelem reformované církve v Praze, Plzni a Náchodě. Muž mnoha zájmů: r. 1903 založil knihkupectví v Novom Meste nad Váhom, pak v Adamovských Kochanovciaci a od r. 1909 v Staré Turé. V r. 1918 se stal profesorem slovenského jazyka na učitelském ústavu v Banské Štiavnici, pak byl učitelem a ředitelem měšťanských škol v Staré Turé, Púchove a Vrbovém. Vydavatel náboženské a protialkoholní literatury. V letech 1905—1915 redigoval časopis Svetlo.

Chorvát Juraj

V Přerově zapisován jako Horváth. Nar. 24. 4. 1862 Dolné Srnie — 13. 6. 1934 Záríecie. Otec Juraj Ch. (1819—1876), rolník, matka Zuzana, roz. Trksáková. Se dvěma manželkami měl celkem 15 dětí. Vyznáním evangelík.

V letech 1871 až 1875 studoval na gymnáziu v Martine, odkud přišel do Přerova (přijat na základě přijímací zkoušky) a je zaznamenán ve třídě III. A ve šk. roce 1875/76, přičemž v 1. pololetí zameškal 100 hodin a byl hodnocen jako čtyřicátýsedmý z 57 žáků; v obou pololetích propadal z latiny a němčiny, o prázdninách si oba předměty zřejmě opravil. Studoval ještě ve školním běhu 1876/77, kdy na konci 1. pol. ale propadal z latiny, řečtiny a matematiky; začátkem 2. pol. z ústavu vystoupil. Bydlel u Eduarda Boháče, školně platil.

V letech 1877 až 1880 vystudoval učitelský ústav v Modre. Pak vystřídal řadu míst, např. 1890—1898 ve Veličnej, nejdéle učitel v Brezové pod Bradlom (1898—1919). Od r. 1923 byl ve výslužbě. Dopisoval do řady dobových periodik, úzký vztah měl k hudbě, zvláště církevní. V Brezové pod Bradlom a následně ve Staré Turé vedl pěvecké spolky. R. 1927 upravil pro školy Spevník ev. mládeže. Teprve posmrtně vyšlo jeho hlavní dílo – Velká partitúra k Tranosciu a Zpěvníku.

Pozn.: Maťovčík, A.: Biografický slovník dejatelov Oravy. Martin – Námestovo 2010, s. 105 uvádí, že 1875—1877 studoval v Prešově, což je nepříjemný tiskový omyl.

Chorvát Miloš (někdy Milan)

Nar. 10. 7. 1899 (v katalogu 1914/15 uvedeno 18. 7.) v Brezové. Otec Jiří Ch., učitel. Vyznáním evangelík a. v. Mateřská řeč slovenská.

Do Přerova přišel v šk. roce 1911/12, absolvoval tam I. až V. třídu, kdy končil ve šk. roce 1915/16. V průběhu studia patřil spíše k lepším žákům. Na konci šk. roku 1915/16 oznámil, že z ústavu vystupuje a obdržel dne 28. 6. 1916 závěrečné vysvědčení. K tomu uvedena poznámka, že duplikát vysvědčení byl 27. 1. 1917 odeslán na žádost ředitelství královského maďarského gymnázia v Jászberény, kde tedy dotyčný patrně pokračoval ve studiu. Osvobozen od školného výnosem Zemské šk. rady dne 28. 11. 1911.

V prvním ročníku bydlel u Františka Zlámala, konduktéra státní dráhy, na Kramářově ul. 17, v následném u Josefy Hlaváčkové, soukromnice, na Blahoslavově ul. č. 36.

Chvaštula (česky psáno Chvastula) Ján

Nar. 11. 6. 1902 Brezová — 3. 11. 1965 Prievidza. Otec Štěpán (Štefan) Ch., koželuh tamtéž, matka Judita, roz. Juríčková. Vyznáním evangelík a. v. Mat. řeč slovenská.

V katalozích přerovského gymnázia je zaznamenán jen ve šk. roce 1915/16 v I. A třídě. Platil školné. Bydlel u F. Matušky, železničního zřízence, Blahoslavova 32. Hodnocen celkem jako dobrý žák s doporučeným postupem do vyšší třídy.

V letech 1941—1952 člen symfonického orchestru Čs. rozhlasu v Bratislavě, 1953—1960 ředitel hudební školy v Prievidzi, následně učitel na Pedagogickom inštitúte v Prievidzi. Hrál dobře zejména na housle. Autor několika populárních skladeb, které vyšly i na gramofonových deskách.

Kadavý Branislav

Nar. 1. 3. 1861 Nemecká (dnes Partizánska) Lupča — 10. 9. 1917 Martin. Otec Ján Kadavý (1810—1883), známý osvětový a kulturní pracovník českého původu, vydavatel, publicista a učitel (mj. v letech 1871—1875 na gymnáziu v Martine), matka Johanna Škodová.

Mladík studoval v letech 1872—1875 na gymnáziu v Martine (naposledy žák IV. třídy), pak dvě třídy (III. a IV. ve šk. letech 1874/75 a 1875/76) na gymnáziu v Přerově. (Na základě přijímací zkoušky byl tedy přijat do nižší třídy než končil v Martine.) Ve IV. třídě byl v 1. pol. padesátýprvní z 52, ve 2. pol. čtyřicátý třetí z 45 žáků; propadal z latiny, řečtiny a němčiny. V posledním roce studia bydlel u obuvníka Valentina Hlaváče č. 614.

Pro špatné studijní výsledky v Přerově záhy skončil a v letech 1876 až 1878 se vyučil na obchodníka u R. Adriányho ve Velké. Pracoval v několika obchodech, mj. v Ružomberku u bratrů Makovických. R. 1900 přijal místo pokladníka v Dielni na náradie v Martine. Zůstal ve stínu svého daleko známějšího otce.

Kamenár Eugen

Nar. 3. 1. 1865 (jinde 5. 1. v katalogu gymnázia 1877/78) Polovec ve Slavonii. Otec Jozef K. ve Staré Pazové ve Slavonii. Vyznáním evangelík.

V Přerově studoval I. až V. třídu ve šk. letech 1875/76 až 1879/80. V prvním ročníku v 1. pol. hodnocen jako čtyřicátýčtvrtý ze 60 žáků, v 2. pol. jako třicátý z 56 žáků. Ve III. třídě hodnocen jako třicátýprvní z 52, ve 2. pol. jako třicátýprvní z 46 žáků. Na konci V. třídy ve šk. roce 1879/80 propadal z latiny, řečtiny, češtiny, matematiky a němčiny, což bylo jistě důvodem ukončení studia v Přerově. Platil školné. Bydlel u soukromnice Kateřiny Plačkové č. 18.

Karlovský Cyril

Nar. 7. 8. 1863 Příbovce. Otec Pavel K., statkář tamtéž. Vyznáním evangelík a. v.

Gymnáziem v Přerově prošel jen I. třídou ve šk. roce 1875/76 jako slabší žák, když v 1. pol. hodnocen jako třicátýosmý z 60 žáků, v 2. pol. ale jako poslední z 56 žáků, když propadal z latiny, češtiny, přírodopisu, němčiny a matematiky. U úpravy jeho písemných prací poznamenáno „neúhledné a nečisté“. Platil školné, bydlel u Valentína Hlaváče č. 614.

Klačko Gustav

Nar. 19. 2. 1860 v Lúkach. Otec Jiří K., učitel ve Vysoké. Vyznáním katolík.

Gymnáziem v Přerově se jen krátce mihl ve šk. roce 1875/76, kdy byl v I. A třídě hodnocen v 1. pol. jako čtyřicátýsedmý ze 60 žáků. V 2. pol. propadal z latiny a byla mu povolena opravná zkouška, v níž uspěl. Platil školné. V Přerově bydlel u obuvníka Huberta Hatláně č. 135.

Kohút Milan

Nar. 17. 7. 1868 Martin — 9. 12. 1915 Žilina. Otec Ján K. (1829—1903), matka Hermína, roz. Nandrášiová (1845—1903). Vyznáním evangelík a. v.

Základy vzdělání získal v Martine, ale kde studoval I. gymnaziální třídu nevíme. Patrně ve šk. roce 1878/79 začal studovat v Přerově v II. třídě (v poznámce, že byl přijat na základě zkoušky konané 16. 9. 1879 za veřejného žáka ústavu); slovenské příručky jeho studium v Přerově neuvádějí. Tehdy byl hodnocen v 1. pol. jako třicátýpátý z 38 žáků, v 2. pol. jako dvacátýdevátý z 30 žáků a propadal z latiny, matematiky, přírodovědy a kreslení.

Ve šk. roce 1882/83 studoval již na gymnáziu v Banské Bystrici, pak do r. 1887 na evangelickém lyceu v Kežmarku, odkud odešel studovat práva do Budapešti. R. 1895 složil advokátské zkoušky a založil si vlastní kancelář v Novom Meste nad Váhom; od r. 1901 ale působil v Žilině. Aktivně se podílel na slov. národním životě, byl členem Slov. národní strany, přispěl k založení několika slov. průmyslových podniků a peněžních ústavů (1897 Ludová banka v Novom Meste nad Váhom). V období 1887—1893 člen Slovenského spevokolu v Martine, hrával i ochotnické divadlo. Podílel se na životě evangelické církve, např. církevní dozorce v Moravskom Lieskovom. V Žilině se zasloužil o postavení ev. kostela.

Korausík (Korauš) Jozef

Nar. 29. 9. 1861 (katalog šk. roku 1877/78 uvádí 22. 9., katalog 79/80 pak 20. 9.), pocházel z Lazan / Lažan. Otec Jozef K. byl kupcem, v době studia ale zemřel. Za poručníka uveden Ján Čapko, rychtář v Kláštore pod Znievom. Vyznáním katolík.

Uveden v Přerově jako student až ve III. třídě (přijat na základě přijímací zkoušky), kdy byl v 1. pol. hodnocen jako třicátý z 41 žáků, v 2. pol. jako dvacátýosmý ze 40 žáků; měl potíže s latinou, v 1. pol. z ní byl dokonce nedostatečný. Absolvoval ještě IV. třídu ve šk. roce 1876/77, ve šk. roce 1877/78 v V. třídě, kdy v 1. pol. byl dvacátýdruhý z 27, v 2. pol. třináctý z 22 žáků. Pak ale ve šk. roce 1879/80 hodnocen jen v 1. pol. v VI. třídě reálné, kdy ale propadal z češtiny, matematiky, fyziky a obecní lučby, tedy chemie. Na konci roku z ústavu sice vystoupil, následně ale opakoval VI. reálku ve šk. roce 1880/81, kdy ovšem byl nedostatečný v deskriptivní geo-

metrii. Platil školné, bydlel u vdovy Fr. Förchgottové, později u Antonína Fuhrmanna, malíře a natěrače, na č. 669, v VI. třídě u Josefa Topolánka, kupce, na nádraží.

Krivoš Vladimír (psával se též Krivoss)

Nar. 1. 7. 1865 Liptovský Mikuláš — 4. 8. 1942 Ufa (tehdy SSSR). Otec Ján K. (1832—1888), obchodník a rychtář, matka Zuzana, roz. Pálková (1839—1914), manželka Nina Ivanovna, roz. Jakšinská (1876—1942). Evangelík a. v.

Po základním vzdělání v rodném městě vystudoval čtyři třídy (I. až IV.) na gymnáziu v Přerově ve šk. letech 1877/78 až 1880/81. Vždy dobrý žák, v první třídě hodnocen v 1. pol. jako pátý z 53, v 2. pol. jako sedmý ze 48 žáků (výborný z matematiky a přírodopisu, prospěl s vyznamenáním). Platil školné. Po příchodu bydlel u Arnolda Nosswitze, privátního učitele, na č. 5.

Po Přerově nastoupil ve Spišské Nové Vsi a 1883—1885 na gymnáziu v Riece. Ve šk. roce 1885/86 pobýval na diplomaticko – vojenské akademii ve Vídni, pak do r. 1889 studoval právo a východní jazyky na univerzitě v Petrohradě, posléze byl promován na pařížské Sorbonně. Vrátil se zpět do Ruska, kde v Petrohradě byl profesorem stenografie na polytechnice. (K stenografii ho přivedl prof. A. Krondl* v Přerově.) Vypracoval se až na ředitele parlamentní stenografické kanceláře a ředitele knihovny v carském Zimním paláci; posléze tajný rada cara Mikuláše II. Po vypuknutí 1. sv. války sloužil jako tlumočnick ve štábu armády generála A. A. Brusilova, r. 1915 ale zatčen pro podezření ze špionáže ve prospěch Rakousko-Uherska, následně vězněn a poslán do vyhnanství na Sibiř. Po revoluci v r. 1917 vstoupil do služeb nově se utvářející sovětské vlády (znal se osobně s V. I. Leninem) a v období 1917—1923 pracoval jako vysoký úředník Lidového komisiariátu pro zahraniční věci v Petrohradě a Moskvě. R. 1924 byl znovu zatčen a nespravedlivě odsouzen; do r. 1928 pobýval ve vyhnanství na Soloveckých ostrovech. Po návratu v letech 1928 až 1936 znovu pracovník Ministerstva zahraničních věcí v Moskvě.

Od mládí jazykový polyglot. Významně přispěl k rozšíření stenografie v Rusku, k níž vydal i učebnici. Literárně činný, překladatel a dopisovatel do novin. V r. 1929 vydal svou autobiografii pod názvem Memories. Jedna z nejzajímavějších osobností, která prošla přerovským gymnáziem, jehož prostředí ovlivnilo i volbu jeho životního povolání – stenografie.

* Antonín Krondl vyučoval v Přerově v období 1876—1881 latině, češtině, němčině. Později ředitel učitelského ústavu v Kroměříži. Těsnopisu učil v Přerově jako nepovinnému předmětu.

Křižan Gustav Adolf

Nar. 25. 2. 1868 v Zariečí — 1920. Otec Karol K., evangelický kněz, v letech 1855—1883 farář v Zariečí. Vyznáním evangelík a. v.

V Přerově studoval krátce, jen I. třídu ve šk. roce 1879/80, když přišel jako repetent z trenčínského gymnázia. Ale ani na novém místě si nevedl o mnoho lépe: V 1. pol. byl hodnocen jako padesátý z 52 žáků, ve 2. pol. jako předposlední z 46 žáků, když propadal z latiny, češtiny, matematiky a němčiny. Bydlel u Josefa Bráneckého, rolníka, na č. 107.

Odešel do Prahy, kde vystudoval techniku; později pracoval jako elektrotechnik. Ve svých pamětech jej ve šk. roce 1888/89 vzpomíná Vavro Šrobár.

Kužel Jan

Nar. 7. 5. 1862 v Kláštore pod Znievom. Otec Matěj K., kupec tamtéž. Vyznáním katolík.

V Přerově studoval jen I. A třídu ve šk. roce 1875/76, kdy byl v 1. pol. hodnocen jako třicátýšestý ze 60 žáků, v 2. pol. jako čtyřicátý z 56 žáků; v obou pololetích propadal z němčiny. Od 27. 3. 1876 osvobozen od školného. Bydlel u Matěje Kořínka, pomocníka na dráze, na č. 446.

Lacko Ján

Nar. 17. 9. 1867 v Mlázdove, později bydlel v Suchém Brezove, kde byl jeho otec Pavel učitelem. Vyznáním evangelík a. v. Mateřská řeč česká (slovenská)

V Přerově absolvoval I. až III. třídu ve šk. letech 1880/81 až 1882/83. Ve šk. roce 1880/81 byl v 1. pol. hodnocen jako dvacátýdruhý z 57 žáků, ve 2. pol. jako osmnáctý z 49 žáků, ve II. třídě byl hodnocen v 1. pol. jako čtrnáctý z 45, ve 2. pol. jako čtrnáctý z 36 žáků. Ve III. třídě se poněkud zhoršil, když na konci šk. roku byl jednou uspokojivý, jednou chvalitebný a ze šesti předmětů hodnocen jen jako dostatečný. Platil zprvu školné, od 28. 3. 1881 výnosem Zemské šk. rady byl od něj osvobozen. Ve 3. ročníku bydlel u Jana Synka, slévače, č. 126.

V katalogu za šk. rok 1880/81 u něj uvedena poznámka „*repentent zdejšího ústavu*“, ale v roce předchozím jako žák vůbec uveden nebyl a i vzhledem k dosahovaným výsledkům se zdá, že jde patrně o omyl, nanejvýš že byl veden pouze jako privatista.

Lacko Vilém

Nar. 22. 12. 1862 (katalog na šk. rok 1876/77 uvádí 24. 12.) v Moravské Lieskové. Otec Ján L., evangelický farář tamtéž. Vyznáním evangelík a. v.

V Přerově přijat na základě přijímací zkoušky, studoval II. a III. třídu gymnázia ve šk. letech 1875/76 a 1876/77. V prvním ročníku byl v 1. pol. hodnocen jako dvacátýšestý z 56 žáků, v 2. pol. jako třicátýdevátý z 48 žáků. V následném roce na konci šk. roku propadal z latiny, matematiky, přírodovědy (naopak z tělocviku byl výborný), což zřejmě vedlo k ukončení jeho studia. Platil školné. Bydlel u cukrářky Terezie Grégrové č. 113.

Lackovič František

Nar. 21. 2. 1863 v Oslanech. Otec František L., rolník tamtéž; v katalogu šk. r. 1875/76 (i. č. 266) uveden jako poručník František Tagáni. Vyznáním katolík

Původně žák II. třídy gymnázia v Kláštore pod Znievom, na základě výsledků přijímací zkoušky ale v Přerově přijat do I. třídy za veřejného žáka ve šk. roce 1874/75 (jen 2. pol., kdy byl hodnocen jako osmý z 32 žáků, ovšem byl nedostatečný z němčiny). V následném roce měl potíže s chováním (v zápise za 1. pol. katalogu šk. roku 1875/76 doslova uvedeno, že chování „*měně příslušné pro rozpustilost a zanedbávání služeb božích*“; ovšem

polepšil se, protože v 2. pol. už měl chování „příslušné“. V tomto ročníku byl hodnocen v 1. pol. jako padesátýtřetí z 56 žáků, ve 2. pol. jako čtyřicátýdruhý z 48 žáků. Platil školné. Bydlel u Antonína Vaňka, měšťana, č. 78, ve druhém roce studia u Františka Henčla, hostinského na č. 150.

Matúščík Július

Nar. 17. 2. 1862 v Nesluši. Otec František M., myslivec tamtéž. Vyznáním katolík

V Přerově prošel dvěma ročníky (třídy III. a IV.) ve šk. letech 1875/76 a 1876/77. V prvním z nich byl v 1. pol. hodnocen jako třicátýsedmý z 55 žáků, v 2. pol. jako dvacátýpátý z 57 žáků, ve druhém v 1. pol. jako dvacátýdevátý z 41 žáků a ve 2. pol. jako dvacátýsedmý z 42 žáků.

Platil školné. Bydlel u Josefa Štastného, stolaře, další rok u Jindřicha Kotzmana, obuvníka, Ferdinandská ulice č. 152.

Mudroň Ján

Nar. 12. 1. 1866 Martin — 29. 3. 1926 Martin. Otec Pavol M. (1835—1914) byl pravotárem (zastarale advokát), matka Anna, roz. Kašovičová. Vyznáním evangelík a. v.

Na gymnázium v Přerově nastoupil ve šk. roce 1877/78, absolvoval tam čtyři třídy (I. až IV.) a odešel po ukončení šk. roku 1880/81. V prvním roce svého studia byl hodnocen v 1. pol. jako osmnáctý z 53, v 2. pol. jako dvacátý ze 48 žáků. V prvním ročníku bydlel u Arnolda Nosswitze, privátního učitele, na č. 5, v posledním 1880/81 u Elišky Schnoblové, soukromnice, Horní náměstí č. 5.

Ve studiu pokračoval na evangelické akademii v Bratislavě, posléze maturoval v Debrecíně. Jako životní povolání si vybral práva, která studoval v Budapešti a Kluži. Roku 1895 promoval a získal titul JUDr., o dva roky později složil advokátské zkoušky. Zprvu působil v Trnavě, pak v Martine. Bojoval za národní práva Slováků, což mu vyneslo věznění ve Vacově (1903). Přispíval do řady novin, mj. články o česko-slovenské otázce. V letech 1920—1925 senátor Národního shromáždění Čs. republiky. Měl blízko k Hlinkově Slovenské ľudové straně.

Olejček Josef

Nar. 15. 3. 1863 (jinde 15. 4.) v Martine. Otec Jan O., kolář tamtéž. Vyznáním katolík.

V Přerově vystudoval II. (přijat na základě přijímací zkoušky) až VIII. třídu ve šk. letech 1875/76 až 1881/82, kdy také v místě maturoval. V II. třídě po příchodu byl v 1. pol. Třicátý sedmý z 56 žáků, v 2. pol. třicátý šestý z 48 žáků. Z počátku platil školné, od něj osvobozen výnosem zemské školní rady z 30. 10. 1876. Zprvu bydlel u Anny Altmannové, Horní nám. č. 19, ve III. třídě u Michala Koblihy, dělníka, na č. 18; konečně v V. třídě měl privát u Antonína Otáhala, stolaře, na Kozlovské ulici čp. 203.

Po gymnáziu vystudoval teologii a stal se kaplanem v Líbeznicích u Měšic v Čechách.

Országh Ján

Nar. 29. 6. 1861 ve Valči (v slovenských příručkách 28. 6.) — 5. 6. 1922 v Kláštore pod Znievom. Otec Ján O., kupec, šafraník a statkář v Kláštore pod Znievom, matka Katarína, roz. Peťková, manželka Paulína, roz. Matuškovičová. Vyznáním katolík.

Základní školu a patronátne gymnázium navštěvoval v Kláštore pod Znievom, odkud odcházel ze III. třídy. Do Přerova přišel jako jeden z prvních začátkem 2. pololetí šk. roku 1874/75 a absolvoval zde III. třídu a ve šk. roce 1875/76 i IV. třídu, kdy byl v 1. pol. hodnocen jako dvacátýdruhý z 52 žáků a ve 2. pol. jako čtrnáctý ze 45 žáků. Zprvu platil školné, od něj osvobozen výnosem Zemské školní rady z 22. 11. 1875. Z počátku bydlel u soukromnice Marie Krennové čp. 225, následně u Antonína Fuhrmanna, malíře a lakýrníka na čp. 669.

Z Přerova odešel na obchodní akademii do Prahy. Po nástupu do praxe se úspěšně podílel na velkoobchodu bratří Országhových ve Varšavě. Stoupenec slov. národního hnutí, česko-slovenské i slovanské vzájemnosti vůbec. Ve Varšavě organizoval společenský život místní české a slovenské kolonie, byl např. prvním předsedou tamní Česko-slovenské besedy a místopředsedou Svazu čes. slov. spolků v Rusku. Po vypuknutí 1. sv. války podporoval čs. zahraniční odboj, mj. byl splnomocněncem České družiny a místopředsedou ruské odbočky Čs. národní rady. Po válce se vrátil domů a pomáhal budovat různé hospodářské společnosti. Byl předsedou Čs. společnosti pro obchod, průmysl a hospodářství.

Országh Jozef

Nar. 20. 4. 1864 v Kláštore pod Znievom, mladší bratr předchozího. Vyznáním katolík.

V Přerově vystudoval I. až IV. třídu. Přišel ve šk. roce 1875/76, kdy byl v 1. pol. hodnocen jako třicátý čtvrtý ze 60 žáků, v 2. pol. jako dvacátý osmý z 56 žáků. V druhé třídě propadal na konci roku z latiny a němčiny, z nichž udělal opravnou zkoušku. Ve III. třídě propadal v obou pololetích z němčiny. Platil školné. S bratrem bydlel u Antonína Fuhrmana, malíře a lakýrníka, na č. 669, v 2. ročníku u Marie Krennové, soukromnice v Sladovnické ulici čp. 74, ve 3. ročníku u Josefa Šponara, soukromníka, na Horním nám. čp. 16.

Podílel se na rodinných obchodech, zejména od roku 1879 na velkoobchodu bratří Országhů ve Varšavě.

Pauliny-Tóth Ludvík

Nar. 26. 10. 1868 Martin — 29. 3. 1905 Myjava. Otec Viliam Pauliny-Tóth (1826—1877), spisovatel, novinář, politický a kulturní činitel, matka Vilhelmína, roz. Tóthová (1837—1875). Po úmrtí otce se jeho poručníkem stal Matuš Dula, advokát v Martine. Vyznáním evangelík a. v.

V Přerově nastoupil do I. A třídy ve šk. roce 1878/79 a po absolvování II. třídy ve šk. roce 1879/80 z gymnázia odešel na jiné středoškolské ústavy. V prvním ročníku byl v 1. pol. hodnocen jako dvacátý pátý z 43, v 2. pol. jako dvacátý třetí z 39 žáků. Na konci druhého ročníku propadal z přírodovědy a kreslení. Platil školné

V letech 1880 až 1883 pokračoval ve studiu v Banské Bystrici, následovaly roční pobyty na gymnáziích v Nitře, v Kežmarku a v Kečkemétu. Po maturitě se zaměřil na práva a po studiích jako advokát – koncipient prošel více právnických kanceláří, aby posléze zakotvil u Jána Valáška na Myjave. Od mládí se účastnil slov. národního života, zvláště jej přitahovalo divadlo. Jako člen Slovenského spevokolu v Martine vystoupil v letech 1886 až 1897 v 18 představeních.

Pauliny-Tóth Žigmund

Nar. 12. 5. 1865 Skalica — 6. 3. 1906 Martin; starší bratr předchozího. Rodiče tíž jako u předchozího. Vyznáním evangelík a. v. V katalogích přerovského gymnázia psán jako Pauliny Tóth Sigmund.

Byl jedním z prvních slov. žáků v Přerově, když 1. pol. I. třídy absolvoval ještě v Martine, zatímco 2. pol. šk. roku 1874/75 již v Přerově, kdy byl hodnocen jako dvacátý z 39 žáků. Ve II. třídě hodnocen v 1. pol. jako dvacátý třetí z 56 a v 2. pol. jako dvacátý pátý z 48 žáků, když ve většině předmětů byl dostatečný a uspojitý, ze zeměpisu byl v 2. pol. dokonce výborný. Ve šk. roce 1878/79 v V. třídě propadal v obou pololetích z matematiky, neuspěl ani při opravné zkoušce a ročník opakoval, ovšem s ne o mnoho lepším výsledkem – na konci roku byl nedostatečný v matematice a němčině. U matematiky mu byla povolena opravná zkouška po prázdninách. Platil školné. Jeho dozorcem a bytným byl nejprve městský sekretář Jan Gayer na čp. 402, v 2. ročníku bydlel u prof. gymnázia Hynka Krcha na č. 217, v III. a IV. třídě u Arnolda Nosswitze, privátního učitele, na Horním náměstí č. 5, v V. třídě u Alžběty Schnoblové, soukromnice, na Horním nám. čp. 6.

Otec uvádí jako penzionovaného c. k. stoličného komisaře, kteroužto funkci ale otec vykonával již v letech 1853—1860 v Kečkemétě. Slovenské příručky Žigmundovo studium v Přerově neznají a mylně uvádějí, že v letech 1876 až 1882 studoval na lyceu v Bratislavě. Jde o omyl, mladík v Přerově absolvoval I. až V. třídu a končil tam až ve šk. roce 1879/80.

Teprve pak odešel na bratislavské lyceum, kde byl ovšem vyloučen jako panslavista ze všech středních škol v Uhrách. Následoval přechod do Prahy na ekonomickou školu (1882—1888), po níž pracoval jako úředník. V r. 1892 se stal zástupcem ředitele, v letech 1894—1906 byl ředitelem Tatra banky v Martine, kdy mj. přispěl k založení Turčianského pivovaru (1903). Aktivně se podílel na slov. národním pohybu, r. 1901 neúspěšně kandidoval za poslance do uherského sněmu za okres Turčianské Teplice. Byl literárně i redakčně činný, psal povídkové fejetony a cestopisy i studie o obchodu a průmyslu do Národných novin. V období 1882—1900 účinkoval jako herec a zpěvák v programech Slovenského spevokolu v Martine.

Peniažtěk Ján (psán též Peniažček)

Nar. 26. 3. 1865 Martin — 15. 6. 1911 Chicago v USA. Otec Samuel P. (1832—1898), tesař, později stavitel v Martine a národně uvědomělý měšťan. Vyznáním evangelík.

V Přerově absolvoval I. až IV. třídu ve šk. letech 1875/76 až 1878/79; v prvním ročníku byl v 1. pol. hodnocen jako padesátý první z 60 žáků (propadal z latiny), ve 2. pol. jako čtyřicátý druhý z 56 žáků. Na konci šk. roku

1876/77 propadal z němčiny, na konci IV. ročníku z řečtiny, matematiky a němčiny. Platil školné. Bydlel u Anny Altmannové, soukromnice na Horním nám. č. 19. Údajně r. 1874 studoval v Martine na gymnáziu.

Zřejmě po návratu z Přerova se u otce vyučil za tesaře a podchytil základy stavebního řemesla, což se mu hodilo po emigraci do USA, kde se stal úspěšným stavitelem v Chicagu. Tam se rovněž angažoval v krajinském hnutí.

Petko Ján

Nar. 24. 7. 1871 ve Valči (region Turiec). Otec Jan, kupec tamtéž. Vyznáním katolík.

V Přerově prošel jen I. A třídou ve šk. roce 1882/83, a to jako privatista. Studium však bylo nad jeho síly – na konci roku byl nedostatečný z náboženství, latiny, češtiny, zeměpise, matematiky, kreslení a němčiny, dostatečný byl jen z přírodovědy. Bydlel u Antonína Vyplela, školníka, čp. 800.

Petrovič Ján

Nar. 11. 2. 1861 (jinde uvedeno 10. 2.) v někdejším Freistadtu, dnes Hlohovec — 28. 11. 1931 Viničné. Otec Ján P., vinař, matka Mária, roz. Klúčiková, manželka Anna, roz. Kiblová. Vyznáním katolík.

Studovat začal ve šk. roce 1873/74 na katolickém gymnáziu v Kláštore pod Znievom, od šk. roku 1875/76 pokračoval v Přerově (přijat na základě přijímací zkoušky) ve II. třídě, kdy v 1. pol. byl desátý z 56 žáků a ve 2. pol. jedenáctý z 48 žáků. V dobrých výsledcích pokračoval i v následujících letech. Studium ukončil v VI. třídě ve šk. roce 1879/80. Zprvu platil školné, ale ještě během prvního ročníku byl od něj výnosem Zemské školní rady z 27. 3. 1876 osvobozen, tuto výhodu ale ztratil výnosem z 1. 3. 1880. Bydlel u vdovy Anny Altmannové na Horní nám. č. 19, ve III. třídě u Jana Stroffa, dělníka, na č. 19.

Z Přerova odešel do Olomouce, kde vstoupil do dominikánské řehole, z níž ale r. 1883 zase vystoupil. Vojenskou službu odsloužil v Komárně, studia uzavřel až poté na učitelském ústavu v Trnavě. Od r. 1887 byl učitelem ve Vajnoroch, od r. 1889 ve Viničném. Literárně činný, prózou i poezií přispíval do řady tehdejších slov. periodik (Katolické noviny, Černokňažník, Obzor, Slovenské pohľady), po r. 1900 hlavně v časopise Posol božského srdca Ježíšova).

Pietor Miloš

Nar. 19. 12. 1876 (katalog 1886/87 uvádí 21. 3.) Martin — 19. 7. 1914 Budapešť, pochován v Martine. Syn Ambra Pietra (1843—1906), novináře, redaktora a publicisty, a matky Zuzany, roz. Kašovičové (1848—1897). Vyznáním katolík, mateřská řeč slovenská.

Přerovem se jen mihnul v I. a II. třídě ve šk. roce 1886/87 a 1887/88. V obou ročnících v chování a pilnosti byl uspokojivý, také známky měl průměrné, většinou dostatečné a uspokojivé. Bydlel u Fr. Dolečka, berního kontrolora, Loučka čp. 760.

Následně odešel na Obchodní akademii do Prahy, kterou úspěšně zakončil. Vrátil se do Martina, kde pracoval jako hlavní pokladník tamní spořitelny. Národně a literárně činný, v letech 1899—1903 vydával a redigoval

edici Zábavné a poučné knížky. Od roku 1906 redaktor týdeníku Národní hláskník. Byl členem Slovenského spevokolu v Martine, kde odehrál na 50 postav a také v něm režíroval a zpíval. Ze strany maďarských úřadů perzekuovaný, roku 1902 a 1912 vězněn za údajné pobuřování.

Privrel Antonín

Nar. 7. 4. 1862 ve Velkých Levárech. Otec Jozef byl učitelem. Vyznáním katolík.

V Přerově absolvoval I. třídu, kdy v 1. pol. byl celkově hodnocen jako čtyřicátýpátý z 60 žáků, v 2. pol. jako čtyřicátý čtvrtý z 56 žáků, přičemž na konci šk. roku propadal z němčiny. Úspěšně udělal opravnou zkoušku a postoupil do II. třídy ve šk. roce 1876/77, kdy definitivně skončil. Platil školné. Bydlel u písaře Eduarda Boháče na č. 22, ve 2. ročníku u Jana Strofa, dělníka při dráze.

Roháček Štěpán

Nar. 26. 10. 1865 ve Staré Turé. Otec Martin R., kupec tamtéž. Vyznáním evangelík a. v.

V Přerově jen v I. A třídě ve šk. roce 1876/77, kdy hodnocen v 1. pol. jako desátý z 43 a v 2. pol. jako pátý z 41 žáků, kdy dosáhl vyznamenání. Výtečný v zeměpisu, přírodovědě a také v náboženství, kdy jej v 1. pol. zkoušel evangelický senior Ján Szepessi a v 2. pol. ev. farář Daniel Sloboda z Rusavy. Platil školné. Bydlel u Edvarda Širokého, stolaře, na č. 19.

Roy Jaroslav

Nar. 16. 12. 1866 ve Staré Turé, otec známý evangelický farář Augustin Roy. Vyznáním evangelík a. v.

V Přerově studoval I. až IV. třídu ve šk. letech 1877/78 až 1880/81. V první třídě byl hodnocen jako třináctý z 53, ve 2. pol. jako osmnáctý z 48 žáků; většinou hodnocen jen dostatečně, u přírodovědy výborně, v kreslení u něj poznámka „dostatečně vzhledem k znalosti měřičských tvarů“. Od školného osvobozen výnosem z 3. 4. 1878, výhody ale pozbyl výnosem Zemské šk. rady dne 28. 2. 1881. Bydlel nejprve u Antonína Schmidta, dozorce na dráze, na čp. 693.

Schmidt (Šmíd) Vladimír Svetožár

Nar. 15. 9. 1866 ve Velké Revúci. Otec Gustav S., učitele ve Staré Turé. Vyznáním evangelík a. v.

V Přerově byl jen ve třídě I. A ve šk. roce 1876/77, kdy byl za 1. pol. hodnocen jako šestnáctý ze 43 a v 2. pol. jako dvacátý první z 41 žáků. Kupodivu slabší byl v náboženství – senior Ján Szepessi mu napsal na vysvědčení za 1. pol. uspokojivý, v 2. pol. pak zkoušející farář z Rusavy Daniel Sloboda dostatečný. Platil školné. Bydlel u Huberta Hatláně na Malé kostelní ulici čp. 136.

Skriabik (Škriabík) Jozef

Nar. 12. 3. 1864 Valča. Otec Ján S., tesař ve Valči. Vyznáním katolík.

Mladík v Přerově nastoupil do I. třídy ve šk. roce 1875/76, kdy byl v 1. pol. padesátý ze 60 žáků, v 2. pol. čtyřicátý sedmý z 56 žáků (z němči-

ny klasifikován jako nedostatečný a pilnosti „nestejně“); při opravné zkoušce uspěl. Absolvoval ve šk. roce 1876/77 ještě II. třídu (v 1. pol. hodnocen jako čtyřicátý první ze 49 žáků), pak však už bylo studium nad jeho síly (propadal na konci šk. roku z latiny a němčiny, přičemž mu byla povolena opravná zkouška, k níž se však po prázdninách již nedostavil) a z ústavu odešel. Platil školné. Bydlel u Fr. Förchgottové čp. 547.

Slabej Ján

Nar. 5. 2. 1866 (katalog 1882/83 uvádí 4. 2. Liptovský Mikuláš — 18. 11. 1945 Bratislava. Otec Ján S., řemeslník (sedlář, † 1898), matka Anna, roz. Jurenková. Vyznáním evangelík a. v.

Po docházce do základní školy v rodném městě začal ve šk. roce 1877/78 studovat na gymnáziu v Přerově v I. třídě, kdy byl v 1. pol. hodnocen jako šestý z 53, v 2. pol. dokonce jako druhý z 48 žáků (prospěl s vyznamenáním). Ve šk. roce 1882/83 byl hodnocen v 1. pol. jako dvacátý třetí z 27 žáků, v 2. pol. jako devatenáctý z 36 žáků. Prošel všech osm tříd a r. 1885 tam i maturoval. V první třídě bydlel u Antonína Schmidta, dozorce na dráze, na čp. 693, v druhé u Josefa Křížka, dozorce na dráze, na čp. 77. Od školného byl osvobozen výnosem Zemské šk. rady z 27. 10. 1879.

Po studiích na lékařské fakultě v Praze (1892 MUDr.) se vrátil na Slovensko, kde až do r. 1919 byl městským lékařem v Myjavě a tam následně i okresním lékařem. V letech 1923—1935 působil jako hlavní župní lékař v Košicích, kde také odešel do důchodu. Po zabrání Košic Maďary na podzim 1938 se odstěhoval do Nového Mesta nad Váhom a pak roku 1940 do Bratislavy. Propagoval spolupráci Čechů a Slováků, již za studií v Praze se podílel na založení studentského spolku Detvan (1891 jeho předseda) a o jeho činnosti psal do Národních novin. V rámci své profese se podílel na činnosti řady lékařských i jiných spolků, zvláště Sokola, kdy byl i starostou Východoslovenské sokolské župy.

Šipka Ján

Nar. 15. 5. 1862 (v katalogu 1875/76 uvedeno 5. 5.) Martin — 1. 7. 1917 Fryšták. Otec Samuel Š. (1827—1917), účetní, národní a kulturní pracovník a ochotnický herec. Matka Pavlína, roz. Krasnecová (1835—1899), manželka Regina, roz. Šimková. Vyznáním evangelík a. v.

Začal studovat na gymnáziu v Martine (1872—1874), v 2. pol. šk. roku 1874/75 byl už žákem gymnázia přerovského, a to třídy III. A. Ve IV. třídě šk. roku 1875/76 byl hodnocen v 1. pol. jako třicátý šestý z 52, ve 2. pol. rovněž jako třicátý šestý z 45 žáků, když v kreslení byl nedostatečný. Bydlel u Valentína Hlaváče, obuvníka, na čp. 614, později u Michala Koblihy, dělníka při dráze, na č. 18. V místě vystudoval celé gymnázium a jako vůbec první Slovák tam r. 1880 maturoval.

J. Šipka v letech 1880—1886 vystudoval ve Vídni a v Praze lékařství a od r. 1887 se usadil ve východomoravském městečku Fryšták, kde až do konce života pracoval jako obvodní lékař. Od mládí se angažoval v slov. národním hnutí (1885/86 předseda akademického spolku Detvan) a postupně se stal stoupencem ideového proudu čecho-slovakismu, kdy jej oslovil zejména T. G. Masaryk, jehož medailonem na venkovní fasádě si ještě za Rakousko-Uherska nechal vyzdobit svůj nový dům (1905, dům čís. 2/7 na

náměstí). Ve Fryštáku se podílel na kulturně osvětové práci i místní politické činnosti.

Šipkova sestra Anna (1863—1956) se provdala za ředitele Josefa Krumpolce, známého komeniologa a muzejního pracovníka v Přerově. Ten mj. byl rovněž žákem přerovského gymnázia.

Šmid Branislav (Bronislav) Mojmir

Nar. 5. 4. 1870 v Ratkové — Staré Turé. Otec Gustav Š, učitel tamtéž. Vyznáním evangelík a. v. Mat. řeč slovenská.

Studentem přerovského gymnázia ve šk. letech 1882/3—1885/86, kdy absolvoval I. až IV. třídu. V první třídě v 1. pol. byl první z 50 žáků, ve 2. pol. druhý z 45 žáků – prospěl s vyznamenáním. Podobně úspěšný byl i v dalších letech, např. ve šk. roce 1884/85 byl v 1. pol. druhý z 44 žáků, ve 2. pol. druhý z 39 žáků – opět prospěl s vyznamenáním. Výnosem Zemské školní rady z 27. 3. 1883 osvobozen od školného. Bydlel zprvu u Ferdinanda Nárožného, hodináře, čp. 111.

Vavro Šrobár. Zdroj Wikipedia

Šrobár Vavřinec (v zápisech Šrobař, křestním jménem Vavro).

Nar. 9. 8. 1867 v Liskové (okr. Liptovský Mikuláš) — 6. 12. 1950 Olomouc, pochován v Bratislavě. Otec Štefan Š. (1836—1911), rolník a rychtář, matka Mária, roz. Šeferová – Dvorská (1839—1900). Byl dvakrát ženat.

Základní vzdělání získal v rodné obci, v období 1878—1882 studoval I. až IV. třídu na gymnáziu v Ružomberku, pak rok v Levoči, v letech 1883 až 1885 patrně v Banskej Bystrici a ve šk. roku 1885/86 opět v Levoči, odkud byl ale před maturitou vyloučen pro panslavismus ze všech středních škol v Uhrách. Záchranou se mu stalo přerovské gymnázium, kam byl přijat na základě konferenčního usnesení ze dne 8. 10. 1887. V Přerově pobýval dva roky. Ve šk. roce 1886/87 jako privatista, neboť z předchozí školy mu nevydali doklady o studiu a závěrečné vysvědčení; v katalogu také není uveden, přestože mu bylo povoleno maturovat. Tehdy ale neuspěl z řečtiny, a ani při opravné zkoušce nedopadl lépe, takže musel ročník opakovat. Následně se stal řádným studentem ve šk. roce 1887/88, kdy již úspěšně odmaturoval. Studentem ovšem budoucí ministr nebyl nijak excelentním – z většiny předmětů měl jen dostatečnou, uspokojivý byl v češtině a filozofické propaedeutice. Ve svých pamětech Z mých života (1946) zachytil hezké vzpomínky na tento relativně krátký pobyt v Přerově. Zprvu bydlel u JUDr. Edmunda Palkovského, advokáta, jehož byt se tehdy nacházel v prvním patře přerovského zámku, v druhém roce pobytu u Antonína Pavelky, úředníka, na Horním nám. 32.

Obědy míval u majitele pivovaru Šilhavého, večere pak u uzenáře Černého. Z Přerova odcházel ve věku 21 let.

V Praze vystudoval lékařství (promován 1898) a pak jako praktický lékař působil až do roku 1918 v Ružomberku. V roce 1923 se habilitoval na lékařské fakultě v Bratislavě, kde byl od roku 1935 i profesorem.

V. Šrobár byl od mládí národně a politicky činný, což mu přineslo perzekuci ze strany vládní moci v Uhrách (vězněn r. 1906, 1907—1908, 1918 internovaný). V Praze se sblížil s T. G. Masarykem, účastnil se na veřejném životě. Byl členem hlasistického hnutí, stoupenec čecho-slovakismu. Po převratu na konci r. 1918 se stal předsedou dočasné slovenské vlády (4. 11. — 14. 11. 1918), pak do r. 1920 byl ministrem pro Slovensko a v letech 1921—1922 ministrem školství a národní osvěty. Následně působil jako pedagog na lékařské fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. Od r. 1937 žil na odpočinku v Trenčianských Tepliciach. Po 2. světové válce krátce (1945/46 ministrem financí, 1948—1950 ministr pro sjednocení zákonů. Dlouholetý člen agrární strany, 1918—1925 a 1945—1950 poslanec, 1925—1935 senátor Národního shromáždění Čs. republiky. Jeden z nejznámějších představitelů česko-slovenské jednoty.

Štarke Pavol

Nar. 16. 10. 1865 Mošovce — 22. 1. 1947 Martin. Otec Pavel Š. (1833—1912) byl pekařem, matka Júlia, roz. Šimková (1832—1889), manželka Anna (1877—1949). V přerovských gymnaziálních katalogích psán Starke. Vyznáním evangelík a. v.

Základní školu vychodil v rodném městě. V Přerově vystudoval I. až IV. třídu ve školních letech 1877/78 až 1880/81. V prvním ročníku byl hodnocen v 1. pol. jako sedmý z 53, ve 2. pol. jako šestý ze 48 žáků (prospěl s vyznamenáním), ve IV. ročníku byl v 1. pol. hodnocen jako třináctý z 33, ve 2. pol. jako šestý z 31 žáků. Zprvu bydlel u vdovy Louise Helmové na č. 5, v třídě druhé u Michala Koblihy, sluhy na dráze, na č. 18.

Z přerovského gymnázia odešel do Martina, kde se v letech 1881—1890 vyučil za kuchaře a cukráře a pracoval u strýce Pavla Balky. Od r. 1891 do r. 1908 byl spolumajitelem hotelu Balko a Štarke, pak majitelem vlastní cukrárny. Byl úspěšným podnikatelem a oblíbenou osobností, takže v letech 1919—1921 starosta Martina. V letech 1921 až 1937 pokladník Matice slovenské. Od r. 1937 byl na odpočinku. Aktivní účastník společenského dění v Martine, národovec a mecenáš, zájmy filatelista a včelař (1919 zakladatel, do r. 1940 předseda včelařského spolku v Martine).

Tallo Samuel

Nar. 15. 7. 1867 v Myjavě. Otec Pavol T., hostinský tamtéž. Vyznáním evangelík.

V Přerově krátce jen v I. třídě ve šk. roce 1879/80. V 1. pol. byl hodnocen jako čtyřicátý třetí z 52 žáků, v 2. pol. jako čtyřicátý z 46 žáků. Na konci šk. roku propadal z latiny, matematiky a němčiny, jen z náboženství byl výborný. Třidu opakoval, ve šk. roce 1879/80 v 1. pol. hodnocen jak dvacátý čtvrtý z 43, ve 2. pol. jako šestnáctý z 41 žáků. Platil školné. Bydlel u Jakuba Křístka, hajného, na čp. 136.

Valocký Samuel

Nar. 20. 1. 1866 v Mošovci. Otec Ján V., obuvník tamtéž. Vyznáním evangelík.

V Přerově absolvoval I. až III. třídu ve šk. letech 1877/78 až 1879/80. V prvním roce byl hodnocen v 1. pol. jako dvacátý první z 53, ve 2. pol. jako devatenáctý z 48 žáků. Chování byl vzorného, pilnosti uspokojivé, z jazyků dostatečný. Od školného byl osvobozen výnosem Zemské školní rady z 3. 4. 1878. Bydlel zprvu u Louise Helmové, vdovy, na č. 5, ve 3. třídě u Michala Kopřivy, sluhovi při dráze, na č. 18.

Zachar Jozef

Nar. 24. 5. 1864 Slaviany. Otec Jozef Z., kupec tamtéž. Vyznáním katolík.

V Přerově nastoupil do I. třídy ve šk. roce 1875/76, kdy byl v 1. pol. hodnocen jako sedmnáctý ze 60 žáků, v 2. pol. jako devátý z 56 žáků. Postoupil do II. A třídy ve šk. roce 1876/77, kdy byl v 1. pol. hodnocen jako patnáctý z 49, ve 2. pol. jako jedenáctý z 44 žáků. Rozhodnutím zemské školní rady z 27. 3. 1876 osvobozen od školného. Bydlel u obchodníka Jana Šteinerera na čp. 224, ve druhém roce u Marie Kleinové, vdově, na Ferdinandské ulici čp. 152.

Zachej Ján

Nar. 6. 6. 1874 v Kláštore pod Znievom. Vyznáním katolík.

V době příchodu do Přerova bydlel v Srědeci (Bulharsko). Přijel ale ze Sofie, jak uvádí školní katalog.

Syn Samuela Z. (1841—1918) a Kataríny, roz. Capkové (1853—1896), spoluzakladatelky spolku slov. žen Živeny. Měli syna Jána (Ivana) a Vladimíra. Otec byl v letech 1869—1874 profesorem gymnázia v Kláštore pod Znievom, 1875—1878 redaktorem a vydavatelem, od r. 1880 se trvale usadil v Sofii jako úspěšný obchodník. Známý osvětový a veřejný činitel, obránce slov. národních práv. V Bulharsku založil r. 1880 Slovanskou besedu.

V Přerově studoval jen v I. třídě ve šk. roce 1887/88. Známky měl většinou dostatečné a uspokojivé, podobně jako chování a pilnost. V místě platil školné. Bydlel u Františka Dolečka, berního kontrolora, Loučky čp. 760.

O jeho dalších osudech toho mnoho nevíme. Posléze zřejmě žil v Sofii, měl však trvale rakousko-uherské občanství, takže od 27. 5. 1896 měl nastoupit vojenskou službu v monarchii, kolem čehož se dochovala obsáhlá úřední korespondence.

Zajacz Ján

Nar. 5. 7. 1871 v Beluši. Otec neuveden, matka Terezie, hospodyně v Šavníku. Vyznáním katolík. Mat. řeč slovenská.

V Přerově jako privatista navštěvoval jen II. třídu ve šk. roce 1884/85, když I. třídu vystudoval na německé reálce v tehdejší Těšíně, kdy byl hodnocen na konci roku jako třicátý třetí ze 40 žáků. V Přerově se mu nedařilo: V 1. pol. byl hodnocen jako nedostatečný z náboženství, češtiny, země- a dějepisu, přírodopytu, v 2. pol. byl nedostatečný ze země- a dějepisu, ale k opravné zkoušce, ač mu byla povolena, se nedostavil. Platil školné. Bydlel u Václava Polívky, obuvníka čp. 704.

Zaymusz (Zajmus) Jozef

Nar. 20. 6. 1861 (katalog 1877/78 uvádí 21. 6.) Rajec — 1931. Otec Ondřej Z., farbiar v Rajci. Vyznáním katolík. Poručník Jozef Z., farbiar v Rajci

V Přerově nastoupil do III. třídy ve šk. roce 1875/76, kdy byl v 1. pol. hodnocen jako dvacátý devátý z 55 žáků, v 2. pol. jako dvacátý sedmý z 57 žáků. Postupoval následně až do VIII. třídy ve šk. roce 1883/84, kdy maturoval. Pronásledovaly jej trvale zdravotní problémy, v důsledku čehož některé třídy opakoval. Tak nedokončil pro nemoc 2. pol. šk. roku 1879/80. Ve šk. roce 1880/81 u něj v katalogu poznámka: „V druhém semestru šk. roku 1880 zůstal pro nemoc nedozkoušen. K zkoušce dodatečně s počátkem škol. roku 1881 se nedostavil, byv přijat provisorně na základě vykonané zkoušky z latiny a řečtiny, opustil, neodbyv v povolené mu lhůtě (do konce listopadu 1880) zkoušky ostatní, zdejší ústav.“ Studie tedy dočasně opustil a pobýval v Rajci. Ve šk. roce 1881/82 mu zemřel otec a jeho poručníkem se stal Jozef Zaymusz z Rajce, patrně otcův bratr. Ve šk. roce 1881/82 byl hodnocen v 1. pol. jako desátý z 32 žáků, ve 2. pol. jako sedmý z 32 žáků. Ve šk. roce 1882/83 v VIII. třídě hodnocen jen za 1. pol., přestože zameškal 348 hodin a propadal z matematiky. Ve 2. pol. z ústavu vystoupil a další rok tuto třídu zopakoval, což se mu podařilo včetně maturity. Zprvu platil školné, od něž byl osvobozen výnosem Zemské školní rady z 27. 3. 1876. V Přerově nejdříve bydlel u vdovy Altmannové na Horním náměstí čp. 19, ve šk. roce 1877/78 u Jana Štroffa, strážce při dráze, také na Horním nám. čp. 19, ve šk. roce 1879/80 u Jana Duška, nožíře, čp. 674.

Později byl úředníkem dráhy v Benešově.

Zúbek Jozef

Nar. 1861 ve Velkých Levároch. Otec Ján Z. byl halenár. Vyznáním katolík.

Studoval v Přerově jen ve III. třídě ve šk. roce 1875/76, kdy přijat na základě přijímací zkoušky. V 1. pol. hodnocen jako čtyřicátý třetí z 55 a v 2. pol. jako třicátý osmý z 57 žáků. U většiny předmětů klasifikován jako dostatečný, jen v tělocviku jako chvalitebný. Platil školné. Bydlel u Emanuela Boháče

Práce vychází s podporou Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Literatura k biogramům

- BIELIKOVÁ, V.: *Významné osobnosti Nitry*. Nitra 1997.
Biografický lexikón Slovenska. Sv. I.—V., Martin 2002—2013.
BLAHA, A. a kol.: *Osobnosti Kysúc*. Bratislava 2004.
CÍGEROVÁ, E.: *Významné osobnosti mesta Senice*. Senica 1992.
Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti. Bratislava 2007.
DUBOVSKÝ, D.: *Biografický lexikón mesta Revúce*. Revúca 2000.
ĐURIŠKA, Zdenko: *Národný cintorín v Martine. Pomníky a osobnosti*. Martin 2007.
Encyklopédia miest a obcí Slovenska. Lučenec 2005.
Encyklopédia Slovenska. Sv. 1—6, Bratislava 1977—1982.
Vanjelíci v dejinách slovenskej kultúry 1—3. Liptovský Mikuláš 2002, 2005 (2. vyd.).

- Evanjelická encyklopédia Slovenska*. Zostavovateľ B. Petrik a P. Rybár. Bratislava 2001.
- HROZIENČÍK, J.: *Slováci v Bulharsku*. Martin 1985.
- JURÁK, J.: *Osobnosti Podjavoriny I*. Nové Mesto nad Váhom 2001.
- Kláštôr pod Znievom. Dôveryhodné miesto*. Pamätnica vydaná v Roku kresťanskej kultúry 1999 na Slovensku. Zostavil J. Felix, Bratislava 1999.
- Biografický slovník osobností okresov Bánovce nad Bebravou, Partizánske a Topoľčany*. Topoľčany 2000.
- KÜHN, L.: *Buditelia v župe bratislavskej*. Bratislava 1928.
- Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Sestavil J. Paštek a kol. Bratislava 2000.
- Lexikón slovenských žien*. Martin 2003.
- MAJTÁN, M.: *Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773—1997*. Bratislava 1998.
- MAŤOVČÍK, A.: *Biografický slovník dejateľov Oravy*. Martin – Námestovo 2010.
- MAŤOVČÍK, Augustín – PARENÍČKA, Pavol – DURÍŠKA, Zdenko: *Lexikón osobností mesta Martin*. Martin 2006.
- Osobnosti mesta Pezínok*. Zostavili P. Kopec a M. Hovorská. Pezínok 1999.
- Ottův slovník naučný*. Sv. 1—28, Praha 1888—1909.
- PALKOVIČ, K.: *Osobnosti Záhoria. Heslá a osobnosti Záhoria*. Senica 1993.
- PETIC, P.: *Národovci Hornej Nitry*. Martin 1931.
- Reprezentačný biografický lexikón Slovenska*. Zostavil A. Maťovčík a kol. Martin 1999.
- Riegrův Slovník naučný*. Sv. 1—10, Praha 1860—1873.
- Slovenský biografický slovník*. Sv. I.—VI. Martin 1986—1994.

Prameny:

- Kartotéky Slovenského biografického ústavu v Martine.
- Fondy a kartotéky Literárneho archívu Slovenské národné knižnice v Martine.
- Státní okresní archiv Přeřov, fond Gymnázium Jakuba Škody Přeřov.

Eva Slováková

Okrašlovací spolek města Přerova

Spolky umožňovaly lidem různého věku, profese, sociálního postavení, národnostní i náboženské orientace sdružovat se ke spolupráci s podobně zaměřenými lidmi. Jejich činnost založená na základě dobrovolnosti dovoľovala vlastní seberealizaci a pokrývala mnohem větší rozsah lidských zájmů, potřeb a požadavků, než nabízely třeba místní organizace politických stran. Svým působením patřily spolky k těm nejvýznamnějším složkám ve veřejném a společenském životě jak celého státu, tak zejména jednotlivých regionů a míst.¹

Termínem spolek můžeme označit dobrovolné sdružení několika lidí podobného smýšlení v jednotný celek, který představuje samostatnou osobnost, jejímž účelem je dosažení nějakého stanoveného cíle. Spolek vystupoval navenek vždy jednotně bez ohledu na osobnosti jednotlivých členů.²

Velký rozmach zakládání moderních spolků přinesl všeobecný zákon o spolcích z 15. listopadu 1867, č. 134 ř. z., jehož ustanovení se stala součástí základního zákona o všeobecných právech státních občanů z 31. prosince 1867, č. 142 ř. z., který uznal právo státních občanů utvářet spolky (prosincová ústava). Tento zákon zůstal v platnosti až do roku 1951, kdy byl nahrazen zákonem č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních, který svým důrazem na masové společenské organizace předznamenal zánik drobných lokálních zájmových spolků.

Ke vzniku nového spolku podle zákona z roku 1867 stačilo pouhé oznámení, které podali zakladatelé spolku zemské vládě před započítím spolkové činnosti. K tomuto oznámení bylo třeba přiložit stanovy, ve kterých bylo uvedeno: a) účel, který si spolek vytyčil, prostředky k dosažení tohoto účelu a způsob, jakým si spolek zajistí tyto prostředky (např. zápisné, pravidelné příspěvky), vše muselo být ve stanovách vypočteno taxativně; b) způsob utvoření a obnovení spolku; c) sídlo spolku; d) práva a povinnosti členů spolku; e) orgány spolkové správy, které lze rozčlenit na usnášející, výkonné a kontrolní, mezi usnášející patřila valná hromada a sjezd, mezi výkonné představenstvo, užší a širší výbor, složení orgánů i jejich funkce muselo být ve stanovách jasně uvedeno; f) náležitosti platných usnesení, písemných vyřízení a vyhlášek; g) způsob urovnání sporů vzniklých ze spolkového poměru; h) zastoupení spolku navenek; i) ustanovení o rozpuštění spolku. Zakladatelé spolku měli za úkol svolat shromáždění, tj. ustanovující valnou hromadu, na které byly zvoleny spolkové orgány. Spolková činnost mohla být zahájena do čtyř týdnů od oznámení.³

Mezi kulturní spolky i spolky pro ochranu přírody či ochranu památek můžeme zařadit též okrašlovací spolky, jež si za svůj účel určily osazovat

1 BARTOŠ, Josef: *Struktura spolků na severozápadní Moravě po roce 1918*. In: *Severní Morava*, č. 74, 1996, s. 5.

2 JANÁK, Jan: *Spolky v českých zemích do roku 1951*. In: XXII. Mikulovské sympozium 1992, Brno 1993, s. 60.

3 Tamtéž, s. 63—64.

24.
Zápis
valné hromady Okreslavoucího spolku z Přerově
konané dne 3 května 1910 v rozsedací síni
městského výboru.

Přítomno 12 členů spolku. Předseda M. H. D. Leopold Kicoll zahájil
jako s 4 1/2 hodiny valnou hromadu, pítá přítomné a čte na to
zápis z poslední valné hromady.

Přehled schůze Postavil se člen spolku p. městský official Uhlář.
P. M. H. D. Kicoll dep. na to vmlouvá resp. předemvírá, p. H. D. Lipička Aug.
jednotelce spolku a jedlovat na něho správu jednotelskou.

Dle ní provedeny rozličné úpravy sady - zejména Michalova -
a stromová, předložil koncert a v manské ples který vyba-
ruje dosti rozličný ústí výsledky (výnos) totiž 372 Kč 50 hal.

Děkuje za kvalitní záměstí městských úředníků ze spolku.

Referuje o akci vypracování sady na Přerově květinami a předkládá že
v této věci se předtím mnoho činilo pro poměrně malou obec, která
které v dce květinami více.

Návrhuje aby se aplikovalo na obec, aby ona sama co
nejvíce zpracovala vlastní těžbu sady.

Přemlouvá na to v rozsedací síni stromy zejména
lipami a akácií a v obcích, které se musí přikláněti proto že
obec sama je s přírodou vypracování lipami, které mají mu oslebit
velmi mnoho sady.

Referuje o polstrování lůvek ze Přerově a přenesení jich
do Třebíče - Dole o přenesení pamníků Kamenského
na místo vylučně jich, pak o sady Kamenského víbec, který
bydli také rozličně Devostovinu.

Návrhuje přenesení pamníků ke školám a úpravě oteví
jich. Předložil tuchlickou správu o jímání členů spolku M. H. D.
M. H. Kayský a p. lékařník Hyněk Pasty, kterým probírá
poovním rozložení sady.

P. D. Křivánek se na to kládá ke slovu ve věci sady a oteví
lip na Přerově a čte na to jímání:

poovním rozložení sady, městského rozložení sady z Prahy
oklepné předložení a v rozsedací síni, městského rozložení sady z
Ulanovci p. Pohlů oklepné čte věci a oklepné předložení

a zalesňovat vhodná holá místa i pusté stráně v nejbližším okolí svého působiště, zřizovat a udržovat stromořadí a cesty, dávat podél nich, ale i do sadů a hájů lavičky a starat se celkově o okrašlení a zvelebení svého sídla a zejména míst, kam se obyvatelstvo uchýlovalo k odpočinku. Tyto spolky nesly různá jména, např. okrašlovací a ovocnické spolky, spolky pro vysazování stromů, spolky pro vysazování rostlin a okrašlování, jednoty pro zakládání sadů, pro okrašlování města a ochranu ptactva, sadařské spolky, spolky pro zakládání stromořadí a sadu. Na přelomu století se vesměs tento název ustálil na podobě Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny.⁴

Jindřich Matzenauer, předseda spolku v letech 1879 až 1896. SOKA Přerov

Spolek pro vysazování a okrašlování města Přerova se poprvé sešel ještě před schválením stanov dne 4. dubna 1879 za přítomnosti šesti členů a ihned se pustil do zvelebování města. Prvním jeho počinem byla výsadba stromů od Šířavy k telegrafnímu úřadu. Stanovy byly následně schváleny moravským místodržitelstvím v Brně dne 18. dubna 1879. Zakládajících členů bylo 32 a jejich vklad činil minimálně 10 zl. Podle stanov získával spolek prostředky zejména z ročních příspěvků zakládajících členů, nejméně 2 zl., z příspěvků ostatních členů, které činily 2 zl., a dále z darů. Správu spolku a obstarávání běžného řízení zajišťoval spolkový výbor, tvořený předsedou, místopředsedou, jednatelem, pokladním a dalšími dvanácti členy. Výbor byl volen na valné hromadě a jeho funkční období trvalo tři roky. Ustanovující valná hromada se konala 10. srpna 1879, prvním předsedou byl zvolen Jindřich Matzenauer, starosta města v letech 1874 až 1895, místopředsedou Alfred Skene, jednatelem Jakub Škoda a pokladníkem František Vrba.⁵

Hlavními počiny spolku byla výsadba stromů, ale též oprava cest a chodníků, zřízení přechodů přes cestu pro Kostelní ulici a naproti vchodu do gymnázia, zpevnění obou břehů Bečvy a zřizování a údržba parků a sadů, mj. park na Loučkách, před budovou gymnázia, park Michalov, na Šířavě či před hřbitovem.⁶

Jindřich Matzenauer se narodil 2. února 1835 v Přerově. Protože mu brzy zemřeli oba rodiče, bydlel do jedenácti let u své tety, poté nastoupil studia v hlavní piaristické škole v Kroměříži. Po pěti letech studií nastoupil do učení k přerovskému kupci Kunertovi, následně pobýval v Praze jako příručí a v roce 1857 si v Přerově zařídil vlastní obchod. V roce 1867 byl ve volbách zvolen za člena městské rady a byl jím nepřetržitě po třicet let. Po tři volební období zastával též funkci starosty města Přerova. Coby starosta se velmi zasadil o rozvoj města, byla provedena kanalizace, postavena hřbitovní budova, zakoupen hostinec v parku Michalov. Patřil mezi zakladatele Obchodního grémia v Přerově, byl členem správní rady akciového pivovaru v Brodce, stál v čele celé řady spolků. Mezi jeho největší

4 JANÁK, Jan: *Spolky v českých zemích do roku 1951*. In: Mikulovské sympozium. Brno 1993, s. 80.

5 SOKA Přerov, fond Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Přerov, inv. č. 1.

6 Tamtéž.

MUDr. Leopold Riedl, předseda spolku v letech 1896 až 1913. SOkA Přerov

počiny patří rozvoj přerovského školství. Zejména se zasloužil spolu s ředitelem školy Jakubem Škodou o rozšíření přerovského gymnázia na osmileté a výstavbu nové školní budovy v nynější Komenského ulici, slavnostně otevřené v listopadu 1877. Dále se mu podařilo otevřít střední hospodářskou (zemědělskou) školu v roce 1875 a pokračovací průmyslovou (učňovskou) školu v roce 1882. Zemřel v Přerově 28. dubna 1915.⁷

Jako předseda spolku působil Jindřich Matze-
nauer v letech 1879 až 1896. Hlavními počiny té
doby byl park před budovou gymnázia, kde se vya-
dily nové stromy, holá místa byla zatravněna a zalo-
žen hlohový plot. Dále bylo dvěma řadami lip vysá-
zeno nábřeží u železného mostu, též na Horním
náměstí byly vysázeny lípy, alej od cukrovary ke
klášteru byla doplněna chybějícími platany a lípa-

mi, do Žerotínovy ulice bylo dáno 18 javorů, břeh pod Markem byl vysázen
křovím a kolem pomníku Jana Amose Komenského provedena květinová
výsadba. V roce 1889 byl vysazen park na Šířavě. Lékárník Hynek Psota
se zasadil o pořízení ptačích budek, které byly umístěny v Michalově, na
Šířavě i jinde. Postupně narůstal počet členů (v roce 1885 čítal 88 osob).⁸

Na jedenácté valné hromadě, konané dne 8. dubna 1896, byl za přítom-
nosti 16 členů zvolen nový předseda spolku **MUDr. Leopold Riedl**, jenž
funkci zastával v letech 1896 až 1913. MUDr. Leopold Riedl se narodil
10. listopadu 1860 v Bystřici pod Hostýnem. Svá studia zahájil na piarist-
ické reálce v Lipníku, následovalo reálné gymnázium v Přerově, slovan-
ské gymnázium v Olomouci a Brně a konečně vyšší reálné gymnázium
v Přerově, odkud pokračoval v roce 1880 ve studiích medicíny na ústavu
pro výchovu vojenských lékařů ve Vídni. V roce 1888 už byl ovšem zase
v Přerově, kde zásluhou lékárníka Hynka Psoty působil jako praktický
lékař. Od roku 1905 zastával funkci městského lékaře. MUDr. Leopold Rie-
dl se zapojil do veřejného dění, působil jako člen a později předseda dozor-
čí rady Úvěrního spolku Záložna přerovská, funkci předsedy vykonával též
v kuratoriu Městského muzea či ve spolku Ruské zrno, kde pořádal spolu
se svým přítelem Hynkem Psotou výměnné zájezdy naší a ruské mládeže
či vysílání ruské mládeže na zkušenou k českým zemědělcům. Mezi jeho
největší zásluhy patří městská elektrárna, vybudovaná v roce 1897, dokon-
čení budovy Záloženského, později Městského domu, stavba obecných
a měšťanských škol v Palackého ulici, výstavba nového železobetonového
mostu přes Bečvu (namísto původního dřevěného), vybudování městského
vodovodu, městské plovárny a především zřízení moderního parku z neu-
praveného lesíku Michalov. Spoluzaložil Národní jednotu v Přerově, která
měla být protipólem vůči germanizačním snahám. Byl velkým podporova-
telem místního odboru Ústřední matice školské. Zemřel náhle 22. červen-
ce 1913 v lázních Teplice nad Bečvou.⁹

V roce 1906 se spolek začlenil do Svazu českých okrašlovacích spolků
v Praze. Toho roku se konala valná schůze v Brně, na které došlo k vytvo-
ření organizace okrašlovacích spolků pro Moravu a Slezsko, členem výbo-

ru této organizace se stal také MUDr. Leopold Riedl. Z pokynů Svazu okrašlovacích spolků vzešlo schválení nových spolkových stanov v roce 1912. Od této chvíle nesl název **Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny v Přerově**, zkráceně Okrašlovací spolek města Přerova. Rovněž byly ve stanovách určeny nové roční příspěvky: činní členové platili 6 K, přispívající 2 K a zakládající 50 K.¹⁰ (3)

Nadále probíhala výsadba stromů a zakládání nových stromořadí (akáty, platany, lípy, javory, kaštany aj.) v ulicích na Širavě, Svisle, Nádražní, upravovala se prostranství před veřejnými budovami (školy) a před hřbitovem. Dne 21. června 1897 bylo na valné hromadě usneseno zřídit stravovací stanice v parku Komenského a v parku Michalov. Od roku 1899 se do parků začaly pořizovat lavice. Na udržování veřejných sadů byl přijat městský zahradník, který byl vyplácen ze spolkové pokladny. V parku Michalov se pořádaly kulturní pořady: v srpnu 1903 vojenský koncert, v letech 1905 až 1908 vždy v květnu nebo i v červnu slavnosti (květinové, jubilejní v roce 1908), jejichž výtěžek šel ve prospěch spolku. V důsledku výstavby nové průmyslové školy vedle budovy gymnázia se od roku 1906 vedly debaty o přenesení sochy Komenského z Komenského třídy do parku mezi školy v Palackého ulici. K přestěhování sochy došlo v roce 1913. V témže roce byl v parku Michalov postaven hudební pavilon, který navrhl stavitel František Weinling. V roce 1911 obdržel spolek od pořadatelů Umělecké a průmyslové výstavy Obchodní a živnostenské komory v Praze, pořádané v roce 1908, uměleckou plaketu za svou výstavku. Spolek se usnesl věnovat tuto plaketu městskému muzeu.

V říjnu 1913 zemřel předseda MUDr. Leopold Riedl a novým předsedou byl zvolen lékárník **PhMr. Vítězslav Nečas**, který se narodil 5. září 1861 v Uherském Hradišti. Po obecné škole vystudoval gymnázium v Uherském Hradišti a následně farmacii ve Vídni, kde byl v roce 1884 promován. O deset let později přišel do Přerova a v Komenského ulici si otevřel vlastní lékárnou. Už v Uherském Hradišti byl velkým příznivcem i podporovatelem kulturního a uměleckého života. Mezi jeho přátele patřili bratři Mrštíkové, malíři Joža i Franta Uprkovi, Kalvoda, Mandel Lolek, Kašpar, Marold a další. Pro Jožu Uprku dokonce zřídil ve své zahradě ateliér. Po příchodu do Přerova se zapojil do veřejného kulturního života, stal se předsedou spolku divadelních ochotníků Tyl, čestným členem pěveckého spolku Přerub, předsedou rady Masarykovy městské knihovny, předsedou kuratoria městského muzea, místopředsedou tiskařského a vydavatelského družstva Obzor, 17 let byl nepřetržitě členem městského zastupitelstva

PhMr. Vítězslav Nečas, předseda spolku v letech 1913 až 1923. SOKA Přerov

7 LAPÁČEK, Jiří: *Jindřich Matzenauer, starosta města Přerova v letech 1874—1883*. Přerovské echo, č. 1, 1995, s. 12. FIŠMISTROVÁ, Věra: Kalendárium. Přerovské listy, č. 4, 2010, s. 7.

8 SOKA Přerov, fond Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Přerov, inv. č. 1.

9 FIŠMISTROVÁ, Věra: *MUDr. Leopold Riedl, 1860—1913*. Přerovské echo, č. 7—8, 1998, s. 11. Dostál, Josef: *Přerovský lékař MUDr. Leopold Riedl*. Kultura Přerova, č. 17, 1974, s. 151—152. FIMBINGER, Josef: *Vděčnost zapomenutému*. Obzor, 16. 9. 1934, s. 1—2.

10 SOKA Přerov, fond Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Přerov, inv. č. 1.

Vojtěch Tšpon, předseda spolku v letech 1923 až 1952.

SOKA Přerov

v Přerově a v letech 1914—1923 byl zvolen do městské rady. Po dobu první světové války vedl finanční referát, mj. patřil mezi pracovníky tenisového klubu SK Přerov. Vždy podporoval akce pořádané ve prospěch chudých a trpících, byl členem Okresní péče o mládež, Československého červeného kříže, výboru Svazu československého lékárnictví v Praze a Zemské zdravotní rady v Brně, byl též místopředsedou Okresní nemocenské pojišťovny v Přerově. Zemřel náhle 18. ledna 1929 v Přerově.¹¹

Během první světové války spolek činnost nevykonával, k její obnově došlo až v březnu 1920. Za předsednictví lékárníka Nečase byla zahájena parková úprava na náměstí Svobody, kde v té době probíhala intenzivní výstavba třípatrových domů, jako nejhodnější místo pro park uvnitř města. V nově

zřízeném parku bylo nutné provést nejprve terénní úpravy (navázka a srovnání) a poté měl být vysázen javory. Také v parku Michalov se konaly stavební změny, v roce 1921 byla započata stavba hospodářských budov a pařenišť, která byla dokončena o rok později. Kolem Bečvy probíhaly stavební regulační úpravy, již od roku 1904 se provádělo zvětšení a rozšíření koryta a výstavba betonových a kamenných nábřeží, které byly dokončeny v roce 1933.¹²

Na třicáté valné hromadě konané 26. května 1923 v hotelu „U radnice“ za přítomnosti šesti členů byl zvolen novým předsedou Vojtěch Tšpon, který ve funkci setrval až do zániku spolku v roce 1952. Místopředsedou se stal lékárník Vítězslav Nečas, jednatelem Bohuslav Maška a pokladníkem Arnošt Svoboda. Nadále probíhala výsadba stromů i květin, nově též ovocnými stromy. Pořizovaly se nové lavice, tabulky s označením vzácných stromů, v Michalově a později i v parku na náměstí Svobody se pořádaly koncerty (hudby Železniční a Rund).¹³

Vojtěch Tšpon se narodil 18. prosince 1876 v Přerově. Jeho rodiče Vojtěch a Františka Tšponovi měli na Horním náměstí hostinec. Začínal jako obchodnický učeň ve Vyškově, v Brně se chtěl osamostatnit, to se mu ale nepodařilo. Pro své hrdé češství se často bouřil a vzdoroval. Osamostatnil se až po příchodu do Přerova, kde si v roce 1905 otevřel koloniál v Mostní ulici. V roce 1913 obchod přestěhoval na roh Mostní a Pivovarské ulice a zapojil se do veřejného dění. V témže roce byl zvolen do obecního zastupitelstva, v roce 1919 se stal členem městské rady. Stal se místopředsedou Obchodního grémia v Přerově, pracoval ve výboru Obchodní jednoty brněnské, byl předsedou Národní jednoty v Přerově, Československého červeného kříže, zástupcem předsedy Spolku ozdravovny Charlotty Masarykové, členem Úvěrního spolku Záložna přerovská. Zasloužil se o zřízení obchodní akademie a postavení nové budovy pro obchodní školu. Zemřel 16. dubna 1961 v Přerově.¹⁴

Meziválečné období lze charakterizovat jako období velkého rozmachu v činnosti spolku. V Michalově byl v roce 1924 slavnostně otevřen nový velký skleník, který byl částečně hrazen z pouliční sbírky a z pořádaných promenádních koncertů. O rok později se uvažovalo o přístavbě skleníku

v botanické zahradě a o jejím rozšíření. Dále se spolkový výbor usnesl podporovat kroužek akvaristů příspěvím na zřízení akvária. Členská základna byla posílena o členy jiných přerovských spolků: Včelařský spolek, Klub fotografů amatérů a Ornitologický spolek. V červnu 1927 se konal v Přerově sjezd Svazu československých okrašlovacích a ochranných spolků. Místo nebylo vybráno náhodně, na valné hromadě předchozího roku o pořádání sjezdu požádal předseda Vojtěch Tšpon a žádosti bylo vyhověno. Celý rok probíhaly velké přípravy spočívající v úpravě a výzdobě celého města a parků, městu Přerovu bylo věnováno zvláštní číslo časopisu Krásy našeho domova, připravoval se též průvodce městem, který byl vydán ale až později (1930). Spolku se podařilo získat pod svou správu pořádání hudebních koncertů v parcích Michalov a na náměstí Svobody. Tehdy se jen v Michalově v období od května do října (1929) střídaly hudby Havlíček (12 koncertů), Marx (12 koncertů), Rund (22 koncertů) a Železniční (13 koncertů). Do plánu dalšího zvelebování parku Michalov byla dána výstavba palmovniku (1928), dětský koutek na dětském hřišti (1928), oplocení parku, stavba dalších skleníků v botanické zahradě (1934), skalka-alpínium (1937), květinová výsadba aj. Spolek se též zaměřil na zvelebení prostranství před hřbitovem a zřízení urnového háje. Ve třicátých letech uspořádal zájezdy za pamětihodnostmi a poznáním sadových úprav v jiných městech, např. Opava, Lednice a Valtice, Kroměříž, Potštát, Lešná u Zlína či Bzenec. Při projednávání stavebního plánu města měli zástupci spolku zájem, aby okolí parku Michalov bylo vyňato ze zastavování. Bylo to období největšího rozvoje a aktivity, též počet členů dosáhl v roce 1932 759 osob, roční příspěvek činil 10 K.¹⁵

Po celou dobu svého působení se spolek snažil ovlivňovat myšlení ostatních obyvatel i návštěvníků města, aby parky a upravená prostranství neníčili, neznečišťovali a nesnižovali práci členů spolku, ale naopak aby i oni sami se zapojili a zvelebovali své příbytky a jejich okolí. Kolem parků, soch a pomníků se stavěly ploty a ohrazení, v parcích zpočátku hlídkaovali sami členové či najatí hlídači, později tuto úlohu převzali strážníci. Leč toto úsilí se někdy podobalo boji s větrnými mlýny. Výmluvně o tom píše Antonín Kubát v přerovském Obzoru: „...nikde jsem neviděl ani neslyšel, aby někdo předělal obyčejnou vysokokmennou hrušku na kulovitý akát. To jsem otvíral oči, když jsem tuto věc před málo lety zočil před přerovským nádražím. Mi neznámý «kumštýř» ořezal hrušně jako věšáky restaurační; ovšem že zašly a na jejich místo nedáno nic a to nic zídkaou betonovou (...). Každoročně z jara v každé ulici spatřiti lze člověka na žebři, an přímo z perversní rozkoši řeže ubohé zpotvořené stromy.“ Tento rozsáhlý článek je přímo nabitý dalšími podobnými příklady toho, jak si lidé nevážili a vlastně dodnes neváží práce a snahy jiných a jak zcela bez rozmyslu dokázali už hotové dílo zničit. Za všechny uvedeme ještě jeden příklad: „Stromy na Velkých Novosadech, které zvláště v květu tvořily rozkošný koutek tohoto mís-

11 FÍŠMISTROVÁ, Věra: *PhMr. Vítězslav Nečas, první předseda Národního výboru v Přerově*. Přerovské echo, č. 4, 1996, s. 12. BOŘECKÝ, Karel: *Nad ostatky zemřelého Vítězslava Nečase*. Obzor, 23. 1. 1929, s. 2.

12 SOKA Přerov, fond Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Přerov, inv. č. 1.

13 Tamtéž.

14 *Náměstek starosty V. Tšpon šedesátiletý*. Obzor, 18. 12. 1936, s. 1. *Vojtěch Tšpon sedmdesátníkem*. Naše Haná, 20. 12. 1946, s. 6.

15 SOKA Přerov, fond Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Přerov, inv. č. 1.

číslo čl. P. F. členové a členky. Okrašlovací přisp. Kč P. F. členové.
 dom. 10

Masarykovo nám.

	Mgr. Ph. Šteblík Rudolf		10 - 10 Kč
	maj. lékařský, maj. domem		
2	Škácel A. a Rozsypal Josef		10 - 10 Kč
	stěhovací dům		
1	J. U. D. P. Adal. Ladiškov		10 + 10 Kč
	řídil ml. př. náčelní		
18	Prohoda František		
	občanský knihov.		
5	Šebal Oskar		10 - 10 Kč
	mozdni dům		
8	Škrátek Šimonek		
	obč. kolektivní, lid. knihov.		
17	Šimek František		
	edleom. spolek		
4	Šofle František		10 Kč
	stěhovák, maj. domem		
	Šichý Eduard		10 - 10 Kč
	kol. a kvaterník		
	Uvěrní spolek záložna		
	v Přerově		
3	Vanoušek Jan		10 - 10 Kč
	obč. smiř. plošinu, maj. domem		
10	Vignati Kilem		10 - 10 Kč
	stěhov. maj. domem		
12	Vonáček Karel a Pazdák		10 - 10 Kč
	stěhov. subnem		

Jvěrní spolek záložna
 10 Přerov

120 Kč

Komenského třída, v pavilonku před budovou gymnázia byly umístěny veřejné záchody. Lapáček Jiří: Zmizelá Morava. Přerov, Praha 2010, č. vyobrazení 112

ta, byly do jednoho bez rozdílu druhu a věku vykáceny. (...) okolní obyvatelé prý si nařtkali na nevzhlednost této «periferie». Tu nevzhlednost však nečinilo stromová, nýbrž shnilé z pensionovaných hnojných prken udělané ploty. (...) Majitelé tamnějších usedlostí prý chtěli dříví oněch stromů. (...) Konečně se uvádí důvod «pádny». Má tam prý býti zřízen – parčík.“ Na druhou stranu je třeba poctivě přiznat, že s některými autorovými názory nelze tak úplně souhlasit, k posouzení dáváme následnou ukázkou o umístění veřejných toalet: „Vedle gymnasia postaven ohyzdný a zcela nepraktický záchod. Jediný akát dosti mohutný skrýval hanebný ten «pavilon». S úžasem jednoho jara našel jsem dosti mohutný ten strom tak zkomolený, že téhož roku zašel a vyřadit býti musil. Raději tedy vedle postaven ohyzdný transformátor a mezi obě se usadila babka s krámkem. Komplex těchto tři stavbiček kráslicích nejjrekventovanější místo lid posměšně «malým gymnasiem» nazývá.“¹⁶

Rovněž se zaměřili na okolní obce, aby i ony měly zájem o zvelebování a zakládaly okrašlovací spolky, to se podařilo uskutečnit v Brodce u Přerova, Staré Vsi, Horní Moštěnici a Předmostí.¹⁷

Dne 3. prosince 1923 se konala ustanovující schůze **Okrašlovacího spolku Brodek u Přerova**. Návrh na jeho založení podal Josef Habán, který byl též zvolen předsedou, zapisovatelem se stal Ladislav Zajíc, obecní tajemník. Oznámení o jeho vzniku nebylo podáno na Zemském úřadě v Brně, takže spolek nebyl spolkem v pravém slova smyslu, ale pouze jakýmsi odborem, který řídilo obecní zastupitelstvo, jež bylo zastoupeno

¹⁶ Hyzdění města Přerova a jak mu čelit. Obzor, 22. 4. 1928, s. 2—4.

¹⁷ SOKA Přerov, fond Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Přerov, inv. č. 1.

osobou ředitele chemické továrny a radního Ležatky. Prvním úkolem, který si spolek vytyčil, byla úprava náměstí. Uvažovalo se o vykácení přebytečných stromů a zřízení pomníku padlým v první světové válce. Na další schůzi konané dne 7. března 1932 se přítomní členové dozvěděli, kdo byl obecním zastupitelstvem navržen: MUDr. Julius Červinka, Josef Habáň, Hynek Kadlčík, PhMr. Karel Neškudla, Alois Kubíček, František Procházka, Alois Raška a Čeněk Spáčil, kteří byli pověřeni vypracovat plán na vysazení, upravení a oplocení sadu na Masarykově náměstí a na náměstí Svobody. Kniha zápisů ze schůzí však bohužel obsahuje pouze dva zápisy, takže o osudu tohoto spolku se nám již nepodařilo zjistit žádné další zprávy.¹⁸

Oznámení o založení **Okrašlovacího spolku Horní Moštěnice** podal dne 20. června 1930 Jindřich Vrtěl. Nicméně prvním předsedou se stal Msgr. dr. Inocenc Obdržálek, tehdejší moštěnický farář, místopředsedou Karel Běhal a jednatelem Karel Sekanina. Účelem spolku bylo zvelebování obce i okolí výsadbou stromů, keřů a květin, pěstování lásky k přírodě a její ochrana a celková ochrana památek, též architektuře a výstavbě obce se přikládal význam, bylo pamatováno na zachování lidového umění a v neposlední řadě se spolek snažil o zlepšování komunikací, zdravotnictví a čistotu obce. Hned prvním úkolem byla úprava návsi. Veškeré stromy před domy měly být vykáceny a nahrazeny okrasnými keři a květinami. V roce 1937 byl jako předseda zapsán Josef Ludva, místopředsedou byl nadále Karel Běhal a jednatelem Julius Novotný, spolek čítal 37 členů. Po dobu druhé světové války byla zřejmě činnost oslabena, nicméně se v letech 1941 až 1943 konaly v hostinci pana Janoty valné hromady. Předsedou byl tehdy až do zániku spolku Julius Novotný, místopředsedou Karel Běhal a jednatelem Ferdinand Pospíšil. V roce 1941 měl spolek 15 členů, v roce 1943 již jen 12 členů. Po osvobození spolek nadále trval, ale zřejmě nevyvíjel žádnou činnost. Dne 1. března 1951 předseda oznámil, že se spolek pro nedostatek členů rozešel a dne 19. března proběhl jeho výmaz ze spolkového katastru.¹⁹

Z let 1942—1945 se dochovaly zápisy ze schůzí **Komise pro zvelebování obce Předmostí**, jejímž předsedou byl Alois Charamza. Kdy byla komise založena, se nepodařilo zjistit, nicméně v zápisech ze schůzí obecní rady ze dne 27. června 1935 se uvažovalo o založení ovocných sadů a stromořadí, úpravě nových cest a přeměnu nepřístupných a neplodných svahů na sady a trvalé louky.²⁰ Na jiném místě se zase hovoří o pojmenování nově vzniklých lipových stromořadí, a sice v ulici Dr. Beneše to byly lípy 28. října, v ulici táhnoucí se kolem hřiště až ke dráze Šrámkovy lípy, v ulici Tyršově Klofáčovy lípy a konečně v ulici Boženy Němcové Hořžovy lípy.²¹ Podobně jako v Brodsku u Přerova i zde nevznikl samostatný okrašlovací spolek, ale pouze byla ustanovena skupina lidí, kteří byli pověřeni jednotlivými úkoly. Jak vyplývá ze zápisů z let 1942—1945 byla komise poměrně činorodá. Během tohoto období se kromě pronájmu obecních pozemků, prodeje trávy a ovoce, úpravy stromů komise zabývala také úpravou trávníku na návsi, opravou parčíku u škol, opravou chodníků okolo kostela, úpravou okolí pomníku M. Jana Husa, vykácením přerostlých lip, výsadbou kulovitých javorů či pročištěním Vinarského potoka, který každoročně páchal škody. Komise plánovala též zříditi další parčíky, opravit sochy

u cest či upravit a osázet hřbitov a postavit tam kapličku.²² Poslední zmínka, kterou se podařilo dohledat, je z roku 1954. Rada místního národního výboru na své schůzi konané 17. listopadu 1954 ustanovila komisi pro úpravu měst a obcí u příležitosti desátého výročí osvobození republiky. Komisi tvořilo deset členů a jejím předsedou byl zvolen členy rady František Bláha.²³

Obecně lze tedy říci, že v obcích se výsadbou stromů a okrašlováním zabývala zpočátku obecní samospráva (Brodek u Přerova, Stará Ves, Předmostí). Teprve později byl zvolen zvláštní odbor (Brodek u Přerova), ustanovena komise (Předmostí) či dokonce založen spolek (Horní Moštěnice). Na rozdíl od spolku, který byl již postaven na základě dobrovolného členství, měl jasně stanovený účel svého působení a dané cíle, kterých chtěl dosáhnout prostřednictvím svého rozhodnutí, a v neposlední řadě mohl volně nakládat se svými finančními prostředky, komise či odbory stále podléhaly rozhodnutím obecní samosprávy, plnily pouze zadané úkoly, rovněž členové byli určení a voleni samosprávou, finanční prostředky byly vyčleněny z obecního rozpočtu.

Během druhé světové války byla činnost Okrašlovací spolku města Přerova omezená, zaměřila se na zřizování a údržbu laviček, stále probíhal zájem zřídit zelené pruhy uprostřed Komenského třídy jako náhrada za zrušený park u gymnázia, zřizování a úprava návněstních tabulí ve městě či vypomáhání ornitologickému spolku. Také počet členů se znatelně snížil, v roce 1940 spolek oznamoval ve zprávě okresnímu úřadu 84 činných členů. Po válce byla činnost obnovena, např. již v roce 1946 měl spolek velkolepé plány, např. vybudování obřadní síně na městském hřbitově, úpravu márnice i bytu hrobníka, stavbu učňovské školy a školy pro ženská povolání, řízení dopravy na hlavních křižovatkách pomocí semaforu. Dále chtěl vyzvat větší podniky, újezdní rady osvětové, školní rady i místní národní výbory, aby přispěly na pořízení dětských houpaček na plovárnu, náměstí, v parcích a jinde, zřídit z protiatomového krytu na Žerotínově náměstí veřejné záchody, opravit při náletu zbořenou kapličku u nemocnice, zhotovit pamětní desku obětem nacismu z řad zaměstnanců místního národního výboru či dobudovat střechu na baště zámku. Poslední zápis v knize zápisů ze schůzí a valných hromad je z roku 1947. Tehdy počet členů vystoupal na 350 osob. Spolek nadále nesl oficiální název Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny v Přerově, častěji však užíval zkráceného pojmenování **Okrašlovací spolek města Přerova**.²⁴

Vydání zákona č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních znamenal likvidaci všech typů spolků a vytvoření tzv. dobrovolných organizací. Úkoly těchto organizací a způsob jejich plnění stanovoval organizační řád, který byl schválen krajským národním výborem. Členství zůstalo nadále dobrovolné, ovšem byla stanovena zásada demokratického

18 SOKA Přerov, fond Okrašlovací spolek Brodek u Přerova, nezprac., kniha zápisů ze schůzí 1923—1932.

19 SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, inv. č. 68 – spolkový katastr a inv. č. 690, kart. č. 387 – spolkový spis. ŠPAL-KOVÁ, Marie: *Horní Moštěnice: kapitoly z dějin obce*. Horní Moštěnice 2006, s. 182—183.

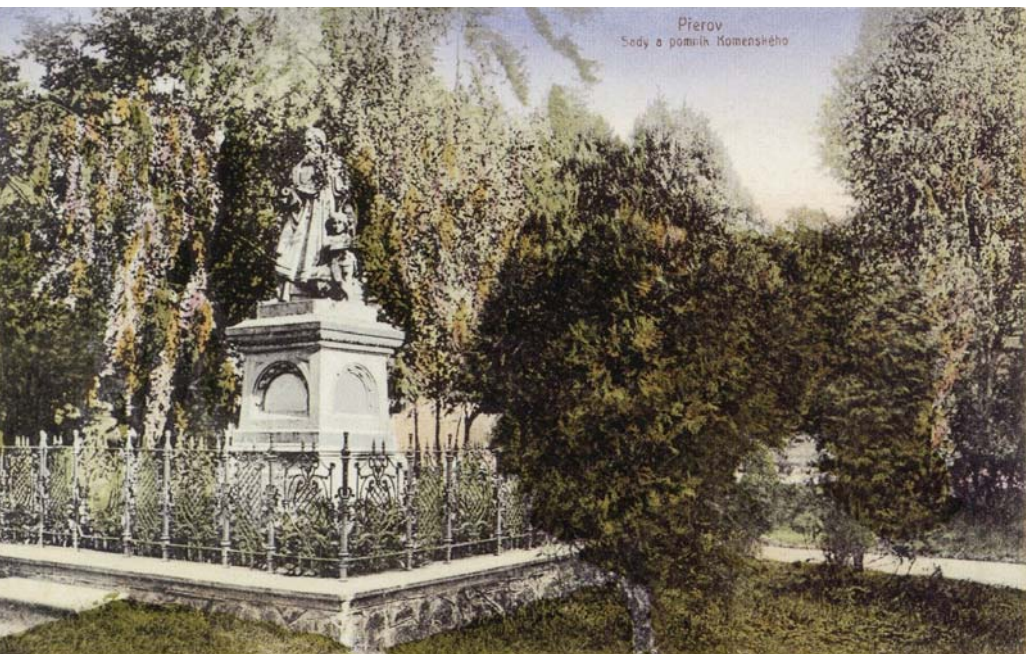
20 SOKA Přerov, fond Archiv obce Předmostí, inv. č. 9.

21 SOKA Přerov, fond Archiv obce Předmostí, inv. č. 7.

22 SOKA Přerov, fond Archiv obce Předmostí, inv. č. 25, kart. č. 1.

23 SOKA Přerov, fond Místní národní výbor Předmostí, inv. č. 33, kart. č. 3.

24 SOKA Přerov, fond Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Přerov, inv. č. 1.

Park před budovou gymnázia v roce 1912. Lapáček, Jiří; Hloušek, Jiří: Pířerov v proměňách času, Pířerov 2002, č. vyobrazení 234

centralismu, což znamenalo, že všechny organizace byly podřízeny v nejvyšší instanci ústřednímu výboru komunistické strany a orgány této strany rozhodovaly o činnosti těchto organizací i o složení jejich výborů, a to od nejnižších složek, jimiž byly výbory místní nebo závodní, přes výbory okresní a krajské, až po výbory ústřední. Péče o organizace byla svěřena národním výborům. Mezi tyto organizace se řadily: Revoluční odborové hnutí, Jednotný svaz českých zemědělců, Český svaz mládeže, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz žen, Československá obec sokolská a Československý červený kříž. Za další organizace podle tohoto zákona mohly být prohlášeny spolky, které vznikly před 1. říjnem 1951, pouze ministerstvem vnitra. Dle přechodných ustanovení se mohly ty spolky, které svou činností byly ve shodě se zájmy pracujícího lidu, přeměnit v organizace nebo do nich vělenit. Jestliže spolek ohlásil rozchod, stačilo k tomu pouze usnesení předsednictva či výboru. Až do svého přeměnění, vělenění či zániku spolek vykonával nadále svou činností podle schválených stanov. Finanční opatření přesahující rámec běžné správy se prováděla pouze s předchozím souhlasem krajského národního výboru. Zákon nabyl účinnosti 1. říjnem 1951, zákony spolčovací a shromažďovací z roku 1867 byly zrušeny.²⁵

V roce 1950 byl okrašlovací spolek stále v činnosti, avšak pro malý zájem členstva nevyvíjel žádnou aktivitu. Na valné hromadě svolané dne 29. ledna 1951 bylo rozhodnuto spolek likvidovat. Likvidaci spolku provedl předseda Vojtěch Tšpon, jednatel dr. Břetislav Veselý, pokladník Josef Kuchyňka a oba revizoři účtů Vojtěch Netopil a Ladislav Kouřil. Činnost byla ukon-

Parčík na šířavské návsi se sochou sv. Františka Xaverského. Lapáček Jirí: Zmizelá Morava. Přerov, Praha 2010. č. vyobrazení 89

čena 2. dubna 1952, přičemž vázané vklady ve výši 50 392,70 Kčs spolek věnoval na obnovení československé měny, volné vklady 10 101 Kčs daroval podle svých stanov Místnímu národnímu výboru v Přerově pro akci O lepší vzhled města Přerova, další majetek neměl. Předseda Vojtěch Tšpon i další členové se nadále věnovali okrašlování města v komisi **O lepší vzhled města Přerova**.²⁶

25 JANÁK, Jan: *Spolky v českých zemích do roku 1951*. In: XXII. Mikulovské symposium 1992, Brno 1993, s. 86—87.

26 SOkA Přerov, fond Okresní národní výbor Přerov, inv. č. 67 – spolkový katastr a inv. č. 690, kart. č. 379 – spolkový spis.

Parčík na Šířavě. Lapáček Jiří: *Zmizelá Morava. Přerov, Praha 2010, č. vyobrazení 88*

Hlavní činností spolku byla péče o okrašlování města, osazování volných prostranství stromy, keři či květinami, oprava cest a zřizování chodníků, údržba výsadby, pořizování nových laviček. Mezi nejvýznamnější počiny patří zřizování nových parků a parčíků. První park, který byl zřízen, se nacházel mezi pivovarem a gymnáziem. Návrh na jeho zřízení byl podán již v lednu roku 1881. Prostranství bylo zatravněno, později zde byl vysázen hlohový plot a umístěna socha Jana Amose Komenského. **Park u gymnázia** byl zrušen výstavbou nové školní budovy odborné školy strojnické v letech 1909 až 1914 (dnešní Střední průmyslová škola Přerov), v roce 1913 byla socha Komenského přenesena do Palackého ulice mezi budovy obecných a měšťanských škol. Jako náhrada za zrušení parku u gymnázia se okrašlovací spolek snažil zřídit zelené pásy vedoucí středem vozovky třídy Komenského, které se ale prosadit nepodařilo. Dalším parkem, který spolek založil, byl **park na Šířavě** v roce 1889. Už od roku 1880 zde probíhala výsadba stromů. Park tvořily především lipové aleje podél cest, ale též zde byly vysázeny keře a květiny.²⁷ Od roku 1963 zde probíhala výstavba bytových domů, které park musel ustoupit.²⁸

V pořadí třetím parkem byl v roce 1890 z části lesa **Michalov** vytvořený park, který byl teprve od roku 1904 soustavně přebudováván v moderní park. Práce byla svěřena řediteli pražských sadů Františku Thomayerovi, pro nějž jsou typické kvetoucí keře tvořící ucelené řady a skupinky, bohaté květnice, souvislé lemování záhonů, výrazné stromy a keře. Park se začal přetvářet v pravidelném francouzském slohu. Postupně zde přibývaly nejrůznější stavby. První hostinec zde stál již v roce 1870, ten byl v roce 1892 nahrazen novou restaurací. V roce 1912 byl otevřen hudební pavilon. V následujících letech byly za velkého přispění okrašlovacího spolku postaveny tyto stavby: v roce 1921 hospodářské zázemí, následujícího roku 16 pařeníků, v roce 1924 velký skleník, v roce 1928 byl slavnostně otevřen u příležitosti desátého výročí samostatné Československé republi-

27 PROCHÁZKA, František: *Městské sady*. In: Přerov a okolí. Průvodce. Přerov 1930, s. 117—121. SOKA Přerov, fond Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Přerov, inv. č. 1.

28 LAPÁČEK, Jiří: *Zmizelá Morava. Přerov. Praha 2010, s. 43.*

Park Michalov. SOKA Přerov, fond Sbírnka fotografií, inv. č. 389

Park Michalov. SOKA Přerov, fond Klimeš Inocenc, inv. č. 4

Park na Náměstí Svobody v roce 1928. Lapáček, Jiří; Hloušek, Jiří: Písek v proměnách času. Písek 2002, č. vyobrazení 376

Park na Náměstí Svobody v roce 1927. Lapáček, Jiří; Hloušek, Jiří: Písek v proměnách času. Písek 2002, č. vyobrazení 359

ky jubilejní palmovník, ve třicátých letech další skleníky. V Michalově byla vybudována umělá skalka – alpinka, botanická zahrada, dětské hřiště, ornitologická stanice, zavedeno elektrické osvětlení a v roce 1932 byl park celý oplocen především kvůli zvěři, která se parkem do té doby volně proháněla, okusovala stromy, keře a ničila záhony. Michalov se proměnil v reprezentativní ozdobu města.²⁹

Jako poslední z velkých parků byl v roce 1922 založen **park na náměstí Svobody**, o nějž se zasloužil lékárník Vítězslav Nečas. Původně se o toto prostranství staral odbor Na Loučkách, který se spojil s okrašlovacím spolkem v roce 1927. V sadu bylo kromě výsadby a pořízených lavic vybudováno dětské hřiště, v roce 1935 zaveden vodovod, upraveny chodníky i hudební pavilon. Přes poněkud těžkopádné začátky se z parku brzo stalo vyhledávané místo, místní i návštěvníci města zde nacházeli odpočinek i zábavu.³⁰

Z dalších menších parčíků je třeba připomenout prostranství u přemístěné sochy Komenského do Palackého ulice, prostranství u gymnázia a park u hřbitova, o které se okrašlovací spolek také staral.³¹

29 ŽUREK, Karel: *K dějinám parku Michalov*. In: Přeřov. Povídání o městě. Přeřov 2000, s. 100—106. KUBEŠA, Petr: *Historie areálu městského parku Michalov*. In: Městský park Michalov. 1904—2004. Přeřov 2004, s. 9—31. SOKA Přeřov, fond Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Přeřov, inv. č. 1.

30 PROCHÁZKA, František: *Městské sady*. In: Přeřov a okolí. Průvodce. Přeřov 1930, s. 117—121. SOKA Přeřov, fond Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Přeřov, inv. č. 1.

31 PROCHÁZKA, František: *Městské sady*. In: Přeřov a okolí. Průvodce. Přeřov 1930, s. 117—121. SOKA Přeřov, fond Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Přeřov, inv. č. 1.

Milan Geryk

RNDr. Karel Janoušek, armádní generál a letecký maršál

Generál Karel Janoušek. SOKA
Přerov

V Přerově na třídě generála Janouška je od 16. května 1993 památník československých letců z oblasti Přerova, kteří padli ve druhé světové válce v zahraničních armádách v boji proti fašismu v letech 1939 až 1945. Zejména jde o letce bojující v anglickém letectvu (RAF), čtrnáct jmen včetně anglických hodností a příslušnosti k perutím. Památník instalovali k 75. výročí vzniku československého vojenského letectva občané Přerovska, Český svaz letců a Český svaz bojovníků za svobodu.

Inspektorem československého letectva RAF ve Velké Británii byl přerovský rodák, generál Karel Janoušek, pozdější maršál letectva. Ulice byla pojmenována po něm. Každoročně probíhá oslava u pomníku letců za účasti Přerovanů a jejich orga-

nizací, včetně krojovaných sokolů. Pár kroků od památníku byla na domě č. o. 11 dne 30. dubna 1991 odhalena zásluhou Přerovanů, Českého svazu bojovníků za svobodu, Sdružení zahraničních letců a Svazu letců pamětní deska generála Karla Janouška, obdobně jako v Praze v roce 2001 za účasti britského premiéra Tonyho Blaira. Již z toho je patrné, že se jedná o mimořádnou osobnost.

Vznikla také snaha umístit pamětní desku na jeho rodný dům. Ten byl však již zbořen a nahrazen moderní zástavbou.¹ Karel Janoušek se narodil 30. října 1893 v domě č. 7 na dnešním Žerotínově náměstí. Ve dvou letech ztratil matku. Otec se po smrti manželky znovu oženil a Karel se svou starší sestrou získal devět sourozenců. Rodina se několikrát stěhovala, v roce 1900 bydlela ve vlastním domku na dnešní Sušilově ulici.

Gymnázium v Přerově vydalo v roce 1970 Almanach k výročí 100 let od založení ústavu. V úvodním textu jsou na str. 59 vyzvednuti absolventi, kteří se proslavili ve druhé světové válce bojem v zahraniční armádě proti nacistům. Na prvním místě je jmenován generál RNDr. Karel Janoušek.² Ten po absolvování obecné školy vystudoval gymnázium v Přerově, kde maturoval v roce 1912. V roce 1915 byl odveden a první světovou válku prožil hlavně na východní frontě. O tom sám píše ve svém příspěvku v Almanachu přerovského gymnázia 1970. Příspěvek napsal v roce 1969 na vyzvá-

1 LAPÁČEK, Jirí: *Kde se narodil Karel Janoušek?* Nové Přerovsko, 4. 7. 2014.

2 Almanach Přerovského gymnázia. Vydáný na počest stoletého výročí založení školy roku 1970 v Přerově.

Památník čs. letců v ulici generála Janouška v Přerově. Foto J. Lapáček

ní ředitelství gymnázia. Janoušek v něm popisuje, že se dozvěděl o existenci dobrovolnických českých jednotek v ruské armádě. Když padl do zajetí, rozhodl se účastnit aktivně boje za samostatnost našich národů. Dostal se do legií a odešel dobrovolně na frontu. Zúčastnil se 2. července 1917 bitvy u Zborova. Jak sám v článku líčí, Čechoslováci vystoupili poprvé po třech stech letech jako organizovaná vyšší jednotka – brigáda. Po zhroucení ruské fronty došlo k velmi dlouhé cestě čs. legií do Vladivostoku. Do vlasti se vrátil v únoru 1920 jako velitel roty. Na Karlově univerzitě v Praze studoval meteorologii a získal titul RNDr. za vyřešení fyzikálního problému „Geografické vlivy Českomoravské vysočiny při přechodu teplých front“. Absolvoval také válečnou školu, přihlásil se k letectvu a stal se velitelem zemského letectva v Praze.

Když nám bylo zabráněno postavit se se zbraní v ruce proti fašismu, utíkali naši vojáci do ciziny. Dostal se do Paříže a na výzvu prezidenta Edvarda Beneše se ujal funkce přednosty leteckého odboru. Zabýval se výstavbou českých leteckých jednotek ve Francii. Byla postavena jen jedna letka, přesto naši lidé tvořili třetinu stíhacího letectva na frontě. Po pádu

Pamětní deska generála Karla Janouška. Foto J. Lapáček

Francie se dostali do Anglie a ihned byli zapojeni do válečného spojeneckého úsilí. Prezident Edvard Beneš ho pověřil vedením organizačních rozprav s britským ministerstvem letectví. Již 12. července 1940 byla postavena první, t. j. 310. peruč, brzy následovaly další dvě, 311. a 312. Naše stíhací i bombardovací peruč se plně zúčastnily bitvy o Británii, která zachránila Anglii a zcela změnila průběh války. Po celou dobu války s vypětím všech sil a s nemalými ztrátami vykonávaly československé peruč RAF úspěšně svou práci. Zúčastnily se i invaze do Evropy a závěrečných bojů v Evropě.

Dále Karel Janoušek píše, že v osvobozeném státě se všichni pustili s radostí do práce, aby svými válečnými zkušenostmi přispěli při budování našeho letectva a aby předali tradici mladé generaci.

V Almanachu následoval odstavec: *„Já sám jsem byl podnáčelníkem hlavního štábu a tím jsem vlastně ze života letců odešel. Potom přišly pohnuté události a prudký politický vývoj v roce 1948 a čs. zahraniční letci a vojáci se stali jako první obětmi křivd a deformací. Byla to těžká léta, která mnozí byli nuceni prožít v krutých podmínkách neshody a v nedůstojném prostředí. Tím také byly tradice činnosti zahraničních letců deformovány a historii psal silnější. Ale přišel konečně den nápravy, kdy je možno rehabilitovat jak historii osvobozených bojů v druhé světové válce, tak i lidi, kteří tyto tradice vytvářeli. Je v povaze lidské, že na špatné věci se snadno zapomíná, zvláště když dochází k nápravám. Po své rehabilitaci jsem měl příležitost hovořit v rozhlasu, měl jsem řadu interview a doufám, že budu mít konečně čas věnovat se také napsání osobních vzpomínek.“*

Závěrečný odstavec byl přáním gymnáziu do další činnosti. Almanach vyšel v tomto znění v roce 1970. Poté co byl vytištěn, svázán a částečně vyexpedován, komunistická cenzura přinutila ředitelství gymnázia celý výše uvedený odstavec dodatečně vypustit. Příslušná stránka Almanachu byla vyřezána a nahrazena stránkou bez tohoto odstavce. Okleštěný příspěvek Almanachu byl dodatečně vyexpedován.³

Profesorka Zdeňka Koluchová, přerovská sokolka, je vzdálená příbuzná s Janouškovými. Jejich rodina stejně jako naše rodina musela v roce 1938 při záboru pohraničí od nacistů utíkat a usadila se ve Vsetíně. Zapůjčila mi knihu Zdeňka Valíše „Generál Karel Janoušek“.⁴ V úvodu je podrobně objasněna bojová činnost a zásluha československých legií v Rusku. Ve druhé světové válce Janoušek úzce spolupracoval s exilovou vládou Edvarda Beneše v Londýně a řídil československé letectvo v rámci RAF jako inspektor československého letectva. Část letectva byla převelena v létě 1944 do Ruska, aby posílila československé jednotky ve Slovenském národním povstání a bojující na hranicích Slovenska o vstup na naše území. Toto bylo dostatečně publikováno v knize letce RAF Stanislava Rejthara „Dobří vojáci padli“.⁵ Jeho synovec Milan Rejthar maturoval na gymnáziu v Přerově v roce 1965 a zajímal se o historii pohraničí v roce 1938. První zásluhou letců včetně našich bylo odražení Němců v bitvě o Anglii v roce 1940. Nema- lou zásluhu získali pak při prosazení převahy západních armád na moři a ve vzduchu. V neposlední fázi bylo nutno vyhrát bitvu o naftu, když americkým rozbombardováním slezských rafinerií i za cenu velkých ztrát a ruským zablokováním přístupu německých vojsk k naftovým polím byla ztížena německá obrana. Naši letci se podíleli i v této fázi.

Ke konci války se však spojenci nechovali příliš spojenecky. Vytyčila se demarkační linie (vlastně předchůdkyně železná opony), kam až smí při osvobození vstoupit která armáda, co smí bombardovat, vše za cenu prodlužování války a ztráty lidských životů. Na Slovensku se aktivně projevila snaha komunistů vysílaných z Ruska o získání převahy v obsazování důležitých funkcí pro poválečný vývoj. Naším letcům organizovaným v RAF byl umožněn návrat do vlasti velmi pozdě, důležité funkce už byly obsazeny.

Podle Jana Gazdíka byl generál Karel Janoušek v roce 1948 vyhozen z armády ministrem národní obrany Ludvíkem Svobodou, ač ve válce stál v čele 1 500 čs. letců RAF. (Asi 500 z nich padlo.) Dvanáct let žil v nejtěžších žalářích, propuštěn byl až v roce 1960 a od té doby bojoval o holou existenci s měsíčním důchodem 200 Kčs. Dřel ve skladu nábytku, aby se vůbec uživil. Částečně byl rehabilitován v roce 1968! Reportér Hann mu nabídl žít v Anglii. Odpověděl: „*Nemám už u vás peníze. A i kdyby se o mě postarali přátelé, nechci se spoléhat na dobročinnost, jsem už starý a zmeškal jsem autobus.*“⁶

Dne 8. ledna 1968 generál Ludvík Svoboda vydal nové svědectví. „*Krátce po únorových událostech dostal jsem se ke mně Reicin z příkazu generálního tajemníka KSČ R. Slánského a sdělil mi jeho jménem, že strana rozhodla, že mají být generálové Janoušek a Píka z armády propuštěni jako politicky nespolehliví. O generálu Janouškovi mi důvěrně sdělil jeden z orgánů vojenské kontrarozvědky, že Janoušek byl zatčen při odchodu za hranice. Chlubil se, jak důmyslně ho k odchodu vyprovokovali.*“ Reicin při rozhovoru s generálem Svobodou poznamenal, že agent sdělil Janouškovi, že má být zatčen. Janoušek provokaci uvěřil a jednal přesně dle pokynů Reicina najatého provokatéra.

K napsání tohoto článku jsem dostal podnět od profesorky Lygie Klossově, se kterou jsem se seznámil již v roce 1944 prostřednictvím MUC Viléma Vignatiho, válečného učitele hry na klavír v Přerově.⁷ Podle naší rodinné kroniky navštívila Přerov 14. února 1948 vládní delegace v čele s ministrem zahraničí Janem Masarykem. Oba moji rodiče – odborní učitelé – se svými třídami tvořili špalír při uvítání delegace. Odpoledne byla slavnostní schůze, na které byl Jan Masaryk prohlášen čestným občanem města Přerova a večer se zúčastnil leteckého plesu. Lygie Klossová mi napsala, že byla s maminkou ve špalíru před Městským domem a tam se její maminka vítala s členem delegace Karlem Janouškem jako s přítelem své rodiny. Maminka představila svou dceru, oběma podal ruku a slíbil, že je navštíví, až bude vhodná příležitost. Od té doby už se s ním nesetkaly. Krátce po této návštěvě totiž vypukly únorové události a Jan Masaryk byl pak 11. března 1948 nalezen mrtev. (6-8)

Lygie Klossová vyčítá, že se v jejím rodném Přerově dostává mladší generaci velmi málo pravdivých informací o tak slavných rodácích. Čs. letci RAF si zasloužili pomník v Praze na počest svých zásluh o Anglii v době druhé

3 Tamtéž.

4 VALIŠ, Zdeněk: *Generál Karel Janoušek*. Praha 1997.

5 REJTHAR, Stanislav: *Dobří vojáci padli*. Praha 2002. Stanislav Rejthar, životopis v Historickém kaleidoskopu 4/2015.

6 GAZDÍK, Jan: *V mládí bojoval o Británii, ve stáří o živobytí*. Mladá fronta DNES 21. 1. 2012. Viz též Peter Hann z The Sunday Express 1966.

7 JIRKA, Jan: *Hudba v Přerově za nacistické okupace*. In: Přerov. Povídání o městě 2. Přerov 2002.

Generál Karel Janoušek na návštěvě v Přerově 25. 8. 1945. SOkA Přerov

Fotografie z návštěvy ministra zahraničních věcí Jana Masaryka v Přerově ve dnech 14.—15. 2. 1948, v doprovodu Karel Janoušek. SOKA Přerov

světové války. Jedná se o památník Okřídlený lev od britského sochaře Colina Spoffortha, odhalený na Klárově 17. června 2014 poslancem britského parlamentu Nicholasem Soamesem, vnukem Winstona Churchilla. Jde o dar britské komunity žijící v Česku a na Slovensku (asi 3 miliony Kč). Odhalení se zúčastnilo osm posledních čs. žijících letců RAF a závěr ceremoniálu tvořil průlet letounu Spitfire z roku 1945.

Připomeňme knihu „Výlet pana Broučka do 15. století“ od Svatopluka Čecha. Brouček oscilloval mezi katolíky a protestanty a vysloužil si kruté odsouzení od Jana Žižky: „*Toho bohdá nebude, abychom takové měli jednou potomky!*“ Osud maršála Karla Janouška viděn očima dnešních „vlastenců“ vede bohužel k vytváření názoru, že vlast se špatně odplácí za dobré činy a že je lépe být bezzásadovým panem Broučkem. Naši letci však svými činy dokázali, že taková filozofie je naprosto zcestná a pro mladou generaci zcela škodlivá!

Karlu Janouškovi udělil anglický král Jiří VI. v roce 1945 nejvyšší hodnost britského letectva Air Marshall a titul LORD. Je to jediný maršál v české armádě. Generál Karel Janoušek byl ve vykonstruovaném procesu odsouzen nejprve k 18 letům těžkého žaláře, k degradaci na vojína, ztrátě majetku, akademického titulu a vyznamenání. Po několika odvoláních Janouška i žalobce byl nakonec trest žaláře zvýšen na 19 let. V roce 1950 byl pak odsouzen znovu za údajnou přípravu pokusu o útěk, tentokrát na doživotí. Plné rehabilitace roku 1991 se nedožil. Jméno Karla Janouška není uvedeno na památníku padlých letců, protože se dožil konce války,

Památník Okřídlený lev v Praze na Klárově, od britského sochaře Colina Spoffortha, věnovaný čs. letcům RAF za jejich zásluhy o Anglii ve druhé světové válce. Foto Mojmír Churavý, 2014

Památník čs. perutí RAF ve druhé světové válce. Foto Mojmír Churavý, 2015

ale v osvobozeném státě byl obětí totalitního režimu. Na to se nesmí zapomenout!⁸ Tento maršál však zemřel v chudobě v Praze a v důsledku vězeňských útrap již v roce 1971. Podle Davida Janouška, vnuka generálova bratra, byl pochován v Praze na Šáreckém hřbitově. Teď už se na svět dívá s vyšším nadhledem a z větší výšky, než létali jeho nebeští jezdci. Už jsou tam téměř všichni jeho vzdušní kamarádi.

Dne 28. října 2016 vyznamenal prezident republiky Miloš Zeman Karla Janouška nejvyšším státním vyznamenáním, Řádem Bílého lva, in memoriam.

8. Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945. Praha 2005.

Petr Jirák

V Újezdci před 55 lety vyvrcholila tragédie rodiny Zavadilovy

Následující text je věnován dramatickým událostem, které, vznešeně řečeno, skončily hluboko v propadlišti dějin, respektive se o nich v podstatě vůbec nepsalo a nepíše, přičemž jedinou výraznou výjimku představuje jedna kapitola knihy Příběhy věrnosti a cti. Autoři publikace (Alois Císař, Ota Holub) popsali události velmi tendenčně, s použitím fabulací a z pohledu tehdy vládnoucího komunistického režimu.¹ Účelem této studie je přinést faktografické informace o událostech v Újezdci ze dne 13. října 1961. Ústředními postavami příběhu jsou Antonín Zavadil a jeho matka Justina, kteří se nesmířili s kolektivizací vesnice a se ztrátou svého statku. Jediný příběh jsem se pokusil zasadit do dobových souvislostí.

O případu jsem se poprvé dozvěděl v roce 2010 v průběhu pořádání archivního fondu Místní národní výbor (dále jen MNV) Újezdec, kdy se mně do rukou dostala zajímavá korespondence týkající se rodiny Zavadilovy. Odtud byl jen krůček k pátrání po dalších archiváliích k případu. Naštěstí se v Archivu bezpečnostních složek v Praze dochoval obsáhlý vyšetřovací spis Krajské správy Ministerstva vnitra v Ostravě, jenž obsahuje i sěžejní dokumenty ze soudního řízení. Soudní spis k případu totiž bohužel není uložen v Zemském archivu v Opavě, buď tedy neexistuje, nebo je stále uložen ve spisovně soudu, kde není badatelsky přístupný. Publikaci Příběhy věrnosti a cti jsem si přečetl kvůli případům z padesátých let, ale vůbec mě nenapadlo hledat v ní případ z Újezdce. Znamená to tedy, že jen shodou okolností nebyla předkládaná studie ochuzena o uvedení a rozbor povídky Škodná ze zmíněné publikace.

Obecný úvod

Kolektivizace zemědělství

Násilná kolektivizace zemědělství byla v Československu provedena v padesátých letech 20. století po vzoru Sovětského svazu (dále jen SSSR). Českoslovenští komunisté sice po roce 1945 tvrdili, že nechtějí kolektivizovat zemědělství. Totéž od nich bylo slyšet i po několik měsíců po převratu (25. února 1948), např. Klement Gottwald prohlásil na sjezdu rolníků konaném v Praze 29. února 1948: „*Jednoduše chceme, aby vám už nikdo nikdy nemohl lhát o tom, že se u nás budou dělat kolchozy. Napříště pamatujte, že každý, kdo k vám přijde s takovým šuškaním na vesnici, patří k záškodníkům a rozvratníkům, které jsme právě z našeho veřejného života vyhnali, a žeňte ho také svinským krokem!*“

1 CÍSAŘ, A. – HOLUB, O.: *Příběhy věrnosti a cti*. Praha 1987, s. 211—217.

Újezdec na staré pohlednici. SOKA Přerov

Rozhodujícím měřítkem pro československé komunisty bylo mínění komunistického vedení v Moskvě, proto záhy došlo k velkému obratu v nahlížení zemědělské otázky. Zlomem byla rezoluce Informačního byra komunistických a dělnických stran o Jugoslávii z června 1948. Rezoluci můžeme označit za Stalinovu reakci na postoj jugoslávského vůdce Josipa Broze Tita, jenž se rozhodl neposlouchat slepě Stalina. Sovětský vůdce nechtěl v žádném případě dopustit, aby se touto cestou vydaly ostatní země vznikajícího východního bloku.

Rezoluce obsahovala tvrzení, že malovýroba nutně a vždy plodí kapitalismus. *„Zkušenosti VKS(b) svědčí o tom, že teprve na základě hromadné kolektivizace zemědělství je možná likvidace poslední a nejpočetnější vykořisťovatelské třídy – třídy kulactva.“* Rezoluce naprosto zavrhla individuální budování socialismu v jednotlivých zemích střední a jihovýchodní Evropy. Jedinou správnou cestou k socialismu se stal sovětský model, jiné řešení agrární otázky než kolektivizace nepřipadalo v úvahu, proto bylo dne 28. června 1948 na zasedání předsednictva ústředního výboru KSČ rozhodnuto o realizaci kolektivizace sovětského typu v Československu.²

V následujících letech docházelo za pomoci legislativy, bezpečnostních složek a soudů k nátlaku na soukromé zemědělce, aby vstoupili do jednotných zemědělských družstev (JZD). Zoufalé akce odbojných skupin a jednotlivců byly komunistickým vedením státu využity k prohloubení represí vůči soukromým zemědělcům. „Směrnice ministra národní bezpečnosti, ministra vnitra a ministra spravedlnosti ze dne 22. října 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů“ byla tajná, nikdy nebyla schválena vládou ani neprošla Národním shromážděním,

přesto se stala mimořádně závazným předpisem s autoritou celostátního zákona s platností od 1. listopadu 1951, na jehož základě byla provedena tzv. Akce K, respektive Akce kulak (slovo ruského původu, často se používal český ekvivalent – vesnický boháč). Nejdůležitější úlohu v celé akci mělo Ministerstvo národní bezpečnosti, které kromě nasazení svých složek určovalo pracovní místo a místo nového pobytu zemědělců. Akce byla ukončena 18. ledna 1954, kdy politický sekretariát ÚV KSČ schválil zrušení směrnic tří ministrů a následně ministr národní bezpečnosti akci zastavil. Zároveň však bylo sekretariátem rozhodnuto, že přesídlené rodiny se nebudou vracet do původního bydliště a že stížnosti proti vysídlení mají být odloženy kvůli neporušení zákona. Velký díl na této obrovské křivdě měli komunističtí funkcionáři na místní úrovni – na okresních, městských a místních národních výborech, kteří určovali, kdo je kulak.³ Obětí Akce K, kterou lze označit za nejrepresivnější část dějin kolektivizace venkova v Československu, se stali většinou soukromí zemědělci s výměrou půdy větší než 15 hektarů.

V okrese Přerov (do roku 1960 se jednalo o malý okres) nebyl do Akce K kupodivu zahrnut nikdo. V okrese Hranice (zanikl v roce 1960) se oběťmi akce staly rodiny zemědělců Jaroslava Holubce, Antonína Sehnala, Antonína Vaňka a Antonína Zámorského z osady Símře u Soběchleb. Pro osadu znamenalo násilné vystěhování čtyř rodin de facto zánik osady.⁴ Největší počet postižených byl v okrese Kojetín (zanikl v roce 1960) – celkem šest soukromých zemědělců a jejich rodin (Josef Bělka z Klopotovic, Cyril Gefing z Pavlovic u Kojetína, Hugo Hamerle a Jan Nesvadba z Dobromilic, Alois Hrušák z Křenovic, Jan Vaculík z Lobodice).⁵

Případ Símře

Průběh akce se v jednotlivých případech příliš nelišil, např. sedláci ze Símře byli zatčeni 26. března 1952 a jejich rodinní příslušníci byli již 7. dubna 1952 vystěhováni ze svých domovů. Násilná akce byla provedena za přítomnosti příslušníků Lidových milicí a Sboru národní bezpečnosti. Selské rodiny byly odtransportovány na území okresu Havlíčkův Brod, kde byly zaměstnány u státních statků. Nejprve bez hlav rodin, které čekaly soudní procesy u Lidového soudu v Hranicích a po odvolání u Krajského soudu v Olomouci, jenž ve všech případech zvýšil tresty pro obžalované.

Proviněním sedláků bylo nesplnění dodávek zemědělských produktů za rok 1951. Optikou komunistických zákonů se jednalo zejména o trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu či dokonce sabotáž. Zemědělci během řízení z velké části dokázali neúměrnou výši dodávek, nedostatek a nedostupnost pracovních sil či nepřízeň počasí, např. obiloviny Jarosla-

2 BUREŠOVÁ, J.: *Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska*. In: BLAŽEK, P. – JECH, K. – KUBÁLEK, M.: *Akce K, Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech – studie, seznamy, dokumenty*. Praha 2010, s. 27, 30–34.

3 RŮŽIČKA, Daniel: *Kolektivizace venkova, Akce K – Kulak* [online]. [cit. 2016-03-17]. Dostupné z: www.totalita.cz/kolekt/kolekt_akce_k.php

4 JIRÁK, P.: *Osada Símře a její obyvatelé – oběti kolektivizace zemědělství*, 1. část. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov 2012, s. 156–183. Týž: *Osada Símře a její obyvatelé – oběti kolektivizace zemědělství*, 2. část. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov 2013, s. 149–171.

5 Případy Aloise Hrušáka a Jana Vaculíka byly velmi podrobně zpracovány na základě studia archivních pramenů viz JIRÁK, P.: *Oběti Akce Kulak z blízkého okolí Kojetína*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov 2014, s. 94–128.

va Holubce (narozen 1907) byly poškozeny hrbáčem osenním asi z padesáti procent, což Krajskému soudu v Olomouci potvrdil i František Navrátil, předseda MNV Soběchleby. Cukrová řepa byla poničena ponravami chrousta.

Jaroslav Holubec za rok 1951 nesplnil dodávku vepřového masa ve výši 26,3 q, v pšenici o 103,4 q, v žitě o 55,8 q, v cukrovce o 1 200 q, v mléce o 20 452 litrů. Obdobná situace panovala u zbývajících trojice obžalovaných sedláků. Všichni simerští zemědělci obhospodařovali velkou výměru půdy: Holubec (49 ha), Sehnal (35,5 ha), Vaněk (31 ha), Zámorský (28 ha), což je automaticky řadilo mezi tzv. kulaky alias vesnické boháče.

Z toho důvodu nemohli očekávat žádnou spravedlnost či shovívavost, např. již zmíněný Jaroslav Holubec byl 26. srpna 1952 Krajským soudem v Olomouci uznán vinným trestným činem sabotáže podle paragrafu 85/1 trestního zákona. Trest zněl: dva roky odnětí svobody, peněžítý trest 60 000 korun, ztráta občanských práv na dobu pěti let, propadnutí celého jmění, zákaz pobytu v okrese Hranice navždy.

V únoru 1954 byl Holubec podmíněčně propuštěn z Vězeňského ústavu Ostrov. Vrátil se k rodině, toho času pracující ve státním statku Pohled. Okresní soud v Přerově rozhodl 17. srpna 1990 v neveřejném zasedání kladně o Holubcově soudní rehabilitaci. Kalvárie sedláků Sehnala, Vaňka, Zámorského a jejich rodin měla podobný průběh.

Hned v roce 1952 osadu Símře převzal do své správy státní statek v Lipníku nad Bečvou, který zde v roce 1970 vybudoval velkokapacitní vepřín. V roce 1976 vše převzalo Jednotné zemědělské družstvo se sídlem v Dolních Nětčicích. Výkrm vepřů, provozovaný od devadesátých let firmou Novax Žákovice, byl v Símři ukončen v roce 2003. Nedávnou existenci Símře připomínají kaple svatého Antonína se zvonící a dva kamenné kříže.⁶

Pokračování a dokončení kolektivizace zemědělství

Ještě před zastavením Akce Kulak sepsala čtyřlenná skupina autorů z oborů zemědělství a státní správy ve dnech 16. a 17. července 1953 tajný elaborát, který byl určen pro náměstka předsedy vlády Jindřicha Uhra. Název elaborátu byl pozoruhodný: *Postup proti kulakům, chyby a nedostatky proti linii strany zatlačování a omezování nesprávnou cestou likvidace kulaků*. Hlavní přílohu představoval výtah ze stížností, hlášení a informací, např.: „V okrese Litomyšl se vyskytly případy, že výměry o vysídlení byly doručeny rodinám v tutéž hodinu, kdy mělo dojít k realizaci. Rodinným příslušníkům bylo sděleno, aby se ihned odebrali autem na ONV v Litomyšli. Po jejich odjezdu z vesnice byl jejich majetek naložen na auto, v Litomyšli byli přibráni rodinní příslušníci a vše pak odvezeno do nového místa pobytu. V jiném případě na tomtéž okrese nemohlo být vysídlení provedeno, protože se ukázalo, že není vůbec zajištěno obdělávání konfiskované půdy a že v obci je proti jejich vysídlení odpor.“ V elaborátu se uvádělo, že časté zaměňování středních i menších rolníků za kulaky nebo naopak vědomé zatajování větších zemědělců (kulaků) před úředním postihem se stalo chronickým jevem. Podle elaborátu byly dokonce národnímu hospodářství způsobeny velké hmotné škody, poněvadž mnohde byli neuváženě likvidováni kulaci, kteří byli schopni ve stávajícím období produkovat dostatek zemědělských výrobků. Spisek čtyř autorů neměl povahu oficiálního pod-

kladu, ani nebyl samostatně projednáván ve vedení KSČ či vládě, ale stal se informačním podkladem při zaujímání stanoviska k tomu, jak a jestli vůbec pokračovat v Akci Kulak.⁷

Zmíněný elaborát vznikl v roce 1953, kdy se ve východním bloku odehrála řada dramatických událostí (úmrť Stalina a Gottwalda v březnu, měnová reforma v červnu, nepokoje v Německé demokratické republice v červnu). V srpnu téhož roku pronesl prezident Antonín Zápotocký na Klíčavské přehradě u Kladna známý projev, kdy veřejně pronesl, že napříště nutno zakládat JZD s tužkou v ruce a že kolektivizaci nelze dělat pomocí nátlaku. Obdobné názory zopakoval i na zasedání ÚV KSČ v září 1953.⁸

Nejpozději od roku 1955 však docházelo k masovému a vynucenému vstupu dosud samostatně hospodařících zemědělců do JZD. Rok 1956 bývá v publicistice před rokem 1989 označován a vnímán jako „rok převratu ve združstevňování zemědělství“. Publicisté minulé doby to zdůvodňovali prosperitou tehdy existujících JZD, avšak realita byla jiná. Velmi důležité bylo zasedání ÚV KSČ ve dnech 29.—30. června 1955, jež zahájilo novou vlnu kolektivizace, čímž bylo odstoupeno od prohlášení prezidenta Zápotockého ze srpna a září 1953. Hlavním propagátorem poslední vlny kolektivizace byl Antonín Novotný, první tajemník ÚV KSČ a od roku 1957 prezident republiky. Podle Novotného a jeho přívrženců měla kolektivizace skončit v roce 1960 oficiálním vyhlášením dokončení výstavby základů socialismu v Československu. XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu v únoru 1956 vyzval k odstranění přehmatů a chyb z předchozích let, avšak v tomto případě to bylo jen s malým vlivem na dění v Československu, o oblasti zemědělství ani nemluvě. Již v roce 1957 hospodařily JZD a státní statky na polovině výměry zemědělské půdy. V oficiálních prohlášeních se neuváděly důvody vstupu řady rolníků do družstev, např. politický či hospodářský nátlak, psychologický teror, výhrůžky, zvyšování povinných dodávek. Velmi významným impulzem k združstevňování vesnice byl III. celostátní sjezd JZD v březnu 1957. Následovaly po něm masová kampaň a náborové akce, jež vedly k založení družstev v drtivé většině obcí. S určitými výhradami byli do družstev přijímáni rovněž majitelé velkých zemědělských závodů („kulaci“). Někdy se takoví lidé dostali dokonce do vedení družstev, což se často kladně projevilo na hospodářských výsledcích. Bohužel však docházelo k případům, kdy byly tyto osoby postupem času označeny za kulaky či rozvraceče a následně byly vyloučeny z JZD. Na celostátní konferenci KSČ ve dnech 5.—7. července 1960 Antonín Novotný hrdě prohlásil, že „socialismus u nás zvítězil“. V každém případě se komunistům v padesátých letech podařilo téměř úplně zlikvidovat soukromé zemědělské hospodaření. Státní a družstevní forma zemědělského hospodaření nedosahovala v té době výsledků z předválečného období.⁹

Vznik JZD v okrese Přerov odpovídal celostátním tendencím. První tři družstva (Milenov, Penčice a Polom) vznikla již v roce 1949, v letech 1950 až 1955 bylo založeno dalších 48 družstev, v letech 1956—1958 došlo k zalo-

6 JIRÁK, P.: *Pa osídlením Símě udělala tečku kolektivizace*. Právo, příloha Střední a východní Morava, 17. 3. 2012, s. 13. Článek vychází ze zmíněné dvoudílné studie, jež je založena na archivních pramenech, zejména soudních spisech z roku 1952.

7 JECH, K.: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 193—196.

8 Tamtéž, s. 199.

9 BŘEZINA, V.: *Poslední fáze kolektivizace na střední a severní Moravě*. In: BŘEZINA, V. — PERNES, J.: *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957—1960*. In: *Sborník příspěvků*. Brno 2009, s. 56—61.

žení 95 JZD a jako úplně poslední bylo v roce 1959 ustaveno JZD v Turovicích. Téměř dvě třetiny družstev byly založeny až v roce 1956 a později (96 ze 147). Do statistiky byly zahrnuty všechny obce, které byly součástí okresu Přerov od roku 1960. V době, kdy družstva vznikala, byly obce součástí okresů Přerov, Hranice, Holešov, Kojetín a Olomouc.¹⁰ V roce 1960 proběhla v Československu správní reforma – velmi se zmenšil počet krajů i okresů. Okresy Holešov, Hranice a Kojetín patřily k těm okresům, jež zcela zanikly. Do uvedené statistiky nebyly pochopitelně započítány ty obce, které do roku 1960 patřily do okresů Holešov, Hranice, Kojetín a Olomouc, a následně nebyly převedeny pod okres Přerov. Týká se to valné většiny obcí zaniklého okresu Kojetín, poněvadž dvě třetiny z nich přešly v roce 1960 pod okres Prostějov.¹¹

Odpor proti kolektivizaci

S kolektivizací nebyla řada lidí spokojena a někteří se s ní jen těžko smířovali. Již za první republiky byl postoj českých sedláků, potažmo agrární strany, vůči Sovětskému svazu a komunistické ideologii zásadně odmítavý. Agrárník Antonín Švehla již v roce 1922 prohlásil: „*O Rusku se hlásá, že tam je vláda dělníků a sedláků. Toť paskvil demokracie, krvavá ironie. V Rusku nevládne žádný sedlák, tam strhlo na sebe vládní moc několik bezohledných jedinců.*“¹² A to Švehla ani netušil, co přinese bezohledná kolektivizace zemědělství v SSSR na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století.

Odpor proti kolektivizaci zemědělství podle sovětského vzoru se projevoval různými formami. Nejrozšířenější formou odporu byly výroky pronášené v hospodách či v průběhu různých rozhovorů na téma zemědělství. Jestliže byl autor výroků proti kolektivizaci udán, mohl se ocitnout před soudem a následně ve vězení. Agitační schůze svolávané za účelem zakládání JZD byly často rozbíjeny odpůrci kolektivizace, např. v Jalubí u Zlína (26. dubna 1949) byl agitátor po zhasnutí světel napaden vhozením 12 půllitrových sklenic od piva. Funkcionářům JZD byly zasilány výhrůžné dopisy, případně jim odpůrci vytloukali okna, psali hanlivá sdělení na domy nebo vyvěšovali před domy členů družstev plakáty s hanlivými a výhrůžnými hesly. Na přelomu čtyřicátých a padesátých let docházelo rovněž k poškozování mechanických prostředků JZD či k odmítání odevzdat k nucenému vykoupení zemědělské stroje. Režim trestal rovněž neplnění povinných dodávek, nedodržení osevního plánu či neobdělávání či nedbalé obdělávání půdy. V těchto případech se většinou jednalo o perzekuci soukromých zemědělců, nikoliv o jejich odpor proti režimu. Povinné dodávky byly totiž často nesmyslně zvyšovány, tudíž je nebylo možno splnit.¹³

Vyskytly se i případy vyhrčeného odporu proti kolektivizaci, jež patří k nejznámějším činům protikomunistického (též třetího) československého odboje. Některé z nich jsou však natolik kontroverzní, že paradoxně většinou nebývají dávány do souvislosti s třetím odbojem. K takovým činům se řadí události z obce Babice u Moravských Budějovic, kde byli 2. července 1951 zastřeleni tři funkcionáři MNV, čtvrtý úspěšně předstíral mrtvého, proto vyvázl jen se zraněními. Vedoucím skupiny a možná jediným, kdo v babické škole střílel, byl Ladislav Malý. Minulý režim ho označoval za agenta americké CIC, zatímco po roce 1989 bývá publicisty často označo-

ván naopak za agenta Státní bezpečnosti, který měl za úkol provést čin, jenž by se stal záminkou pro komunistickou odvetu. V jeho protistátní skupině bylo několik soukromých rolníků, kteří nenáviděli komunistický režim. Před akcí v Babicích skupina prováděla zastrašování komunistů v tamější oblasti. Ať již byl Malý, kdo chtěl, po událostech v Babicích skutečně následovaly brutální perzekuce kněží i soukromých zemědělců na silně katolické jižní Moravě. Navíc se Případ Babice stal součástí komunistické propagandy: vycházely o něm často různé statě či celé publikace, autoři televizního seriálu 30 případů majora Zemana se jím dokonce inspirovali v epizodách Vrah se skrývá v poli (10. díl) a Štvanice (25. díl). Členové skupiny Ladislava Malého byli vykreslováni jako záporní jedinci, kteří chtěli zvrátit poúnorový režim, přičemž šli i přes mrtvolu. Příslušníci JZD a členové MNV byli líčeni jako kladní hrdinové, z nichž někteří byli zavražděni nenávisnými rozvraceči.¹⁴

Dne 10. ledna 1952 byla v Ratajské oboře u Kutné Hory zastřelena Anna Kvášová, členka KSČ z obce Chrástná. Svým aktivním vystupováním při prosazování kolektivizace byla okolím považována za zosobnění násilné politiky vládnoucí komunistické strany. Pachatele vraždy se podařilo vypátrat až na podzim 1957. Tři muži byli v následujícím roce odsouzeni k trestu smrti a popraveni, mezi nimi rovněž Antonín Landstöff, který Kvášovou chladnokrevně zastřelil na místě v lese, kam byla vylákána. Poměrně drastický případ byl rovněž značně využit komunistickou propagandou, ale nutno dodat, že ani po roce 1989 není nijak glorifikován.¹⁵

Určitou částí české veřejnosti jsou naopak glorifikováni bratři Ctirad Mašín (1930—2011) a Josef Mašín (naroden 1932), synové významného účastníka protinacistického odboje Josefa Mašína (1896—1942). Kromě tří akcí, při nichž byli v letech 1951—1952 zabiti dva příslušníci SNB (jeden z nich byl svázán a teprve poté podřezán Ctiradem Mašínem) a jeden pokladník, podnikla skupina bratří Mašínů velkou sabotážní akci na střední Moravě. Dne 7. září 1953 se Ctirad Mašín a Václav Švéda (1921—1955) pokusili zapálit 17 stohů slámy a v celkem jedenácti případech byli úspěšní. Sabotážní akce byla provedena mezi městy Kroměříž a Vyškov, u obce Mořice (tehdy součást okresu Kojetín) Ctirad Mašín postřelil hasiče a člena Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti (dále jen VB) Jana Leciána. Shořelé stohy byly majetkem několika JZD, což svědčí o akci zaměřené proti kolektivizovanému zemědělství. Potvrzují to i následující slova Ctirada Mašína: „V té době byl velký nedostatek slámy – díky státem řízenému hospodářství – který způsoboval nízkou produkci mléka, která způsobovala vysokou nespokojenost občanů. Spálením 500 vagonů slámy (odhad C. Maší-

10 *40 let zemědělství v okrese Přerov*. Přerov 1989, s. 24—25. Statistika uvádí, že se jedná o počátky trvalého hospodaření JZD v okrese Přerov. V řadě obcí byla družstva založena již předtím, ale po krátké existenci zanikla.

11 K územnímu vývoji Přerovska viz LAPÁČEK, J. – PASSINGER, B.: *Pobeží v proměnách času*. Přerov 2005, s. 14—35.

12 ROKOSKÝ, J.: *Mezi hrdostí a zoufalstvím*. Odpor proti násilné kolektivizaci. In ROKOSKÝ, J. – SVOBODA, L.: *Kolektivizace v Československu*. Praha 2013, s. 182.

13 Tamtéž, s. 186—189.

14 Z novějších prací o událostech v Babicích: RÁZEK, A.: *SIB + justice – nástroje třídního boje v akci Babice*. Praha 2002; NAVARA, L. – KASÁČEK, M.: *Mlynář od Babic*. Brno 2008. V kontextu kolektivizace zemědělství se o události zmínil Karel Jech a Jan Kalous viz JECH, K.: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 103—107; KALOUS, J.: *Víra a odpor proti kolektivizaci*. In ROKOSKÝ, J. – SVOBODA, L.: *Kolektivizace v Československu*. Praha 2013, s. 209—210.

15 TICHÝ, M.: *Hledání spravedlnosti v roce 1958*. In PETRÁŠ, J. – SVOBODA, L.: *Československo v letech 1954—1962*. Praha 2015, s. 559—568.

na, pozn. autora) *se hospodářská situace rozhodně nemohla zlepšit. Tato hospodářská škoda však byla asi daleko menší než psychologický účinek, který to mělo na lidi, obzvláště na venkově, kteří byli režimem okradeni o svoje těžce nabyté majetky. A až se sami nezmohli na odpor, měli radost a byli povzbuzeni, když viděli, že se něco dělá proti bezpráví a teroru, kterému byli vystaveni.*¹⁶ Brzy po těchto událostech se ilegální skupina rozhodla k opuštění Československa. Na útěk do západního Německa se vydali oba bratři, Václav Švéda, Zbyněk Janata (1933—1955) a Milan Paumer (1931—2010). Zatímco Mašínům a Paumerovi se koncem října 1953 podařilo dostat do západního Berlína, byli Janata a Švéda ve východním Německu dopadeni, vydáni do Československa a zde 2. května 1955 popraveni.

Podpalování stohů, případně i hospodářských budov JZD nebylo v první polovině padesátých let nijak zvláštním jevem. V okolí Slavkova u Brna založili bývalí skauti odbojovou skupinu nazvanou SODAN (Skautská organizace demokracie a nezávislosti). Kromě letákových akcí prováděli mladí odbojáři sabotážní činy, první z nich uskutečnili koncem roku 1951, když zapálili stodolu v Křenovicích (okres Vyškov). Místnímu JZD shořela ve stodole mj. mlátička, bramborový kombajn, elektromotor, řezačka na slámu či nový secí stroj. V letech 1952—1953 úspěšně zapálili stohy u Šlapanic, v Hruškách, ve Slavkově, v Blažovicích, Holubicích a Křenovicích. Kvůli vadným zapalovačům či jiným nepříznivým okolnostem nebyli úspěšní v řadě jiných pokusů o sabotáže kolektivizovaného zemědělství. Celkové škody způsobené jejich činnostmi dosáhly výše tří miliónů korun staré měny. V posledních měsících roku 1953 byli odbojáři ze skupiny SODAN zatčeni a začátkem následujícího roku odsouzeni k vysokým trestům odnětí svobody. Nejvyšší tresty dostali Mojmír Babušík (odsouzen na 20 let), Rudolf Mrázek (na 16 let) a Oldřich Klobas (na 15 let).¹⁷ Odbojáři ze Slavkovska na rozdíl od skupiny Malého, Landstoffa a skupiny bratří Mašínů nikoho nezabili či nezavraždili, což se jistě podepsalo na skutečnosti, že nikdo z nich neobdržel trest smrti. Paradoxně byla jejich činnost ve srovnání s ostatními třemi uvedenými případy nejméně kontroverzní a svým charakterem měla nejbližší k odboji proti režimu. Za minulého režimu se o skupině SODAN moc nepsalo, po roce 1989 zůstávala skupina dlouho neznámá, což částečně změnil až publicista Luděk Navara.¹⁸

Co předcházelo událostem ze dne 13. 10. 1961

Představení rodiny Zavadilovy

Hlavními aktéry příběhu jsou Antonín Zavadil (narozen 12. května 1923 v Újezdci) a jeho rodiče, zejména matka Justina Zavadilová, rozená Rymešová (narozena 7. října 1890 v Horní Bobrově u Nového Města na Moravě). Pocházela z rodiny zemědělce Františka Rymeše a absolvovala pět tříd obecné školy. Za manžela si vzala zemědělce Antonína Zavadila (narozen 10. října 1891 v Újezdci), s nímž se seznámila v roce 1918 v průběhu návštěvy své sestry, která žila v Újezdci s manželem Janem Velclem. Antonín a Justina měli celkem tři děti: v roce 1919 se narodila Marie, o rok později Josef a v roce 1923 Antonín. Antonín Zavadil starší byl delší dobu starostou Újezdce, teprve v roce 1942 ho této funkce zbavili Němci, poněvadž u něho objevili zatajované obilí. Soukromě hospodařil do začátku padesá-

tých let, poté byl zaměstnán v přerovském podniku Moravostav jako hlídač a následně na státním statku v Újezdci, kde jezdil do roku 1957 jako kočí. Antonín Zavadil byl před druhou světovou válkou i po roce 1945 organizován v lidové straně. Jeho syn Josef (narozen 29. listopadu 1920 v Újezdci) byl zaměstnán jako frézař přerovských strojíren. Dcera Marie, jež se provdala za železničáře Chytila, byla zaměstnána v JZD Újezdec.

Antonín Zavadil mladší absolvoval v roce 1938 měšťanskou školu, poté nastoupil na vyšší rolnickou školu v Přerově. Studium po roce přerušil a dokončil ho až v roce 1947 složením maturity. Ve stejném roce byl na svou žádost přijat na Vojenskou akademii v Hranicích, odkud později zažádal o přeřazení k jinému vojenskému útvaru, poněvadž nezvládal studium. Vojenskou službu ukončil předčasně v hodnosti svobodníka a byl propuštěn na trvalou dovolenou. Využil totiž nemoci svého bratra Josefa a podal si žádost o propuštění z vojenské služby, aby mohl pomáhat rodičům v hospodářství. Již v listopadu 1949 však nastoupil do zaměstnání na ONV Přerov jako asistent užitekivosti dobytka. Asi v polovině roku 1951 byl jako kontrolor přeložen do Mariánských Lázní, kde setrval asi dva měsíce a poté se vrátil do Přerova. Na podzim 1951 nastoupil do práce na státním statku v Újezdci jako traktorista a kočí. Ze státního statku byl v roce 1952 z nařízení MNV propuštěn, aby mohl pracovat na otcově hospodářství v průběhu jeho likvidace. Během poloviny roku nedostával od MNV žádný plat, proto nastoupil do práce v cihelně v Újezdci. Od poloviny roku 1953 do poloviny roku 1955 pracoval ve Strojní a traktorové stanici (STS) Přerov jako úsekový agronom (měl na starosti správné nasazení traktorů a jiných strojů v JZD v Bochoři a Lověšicích). Po sporu s ředitelem Jaklem pracoval od poloviny roku 1955 na svém malém hospodářství (1,88 hektaru). V listopadu 1957 nastoupil do dolu ČSA v Karviné, kde pracoval rok. V roce 1959 pracoval jako pomocný dělník v kovárně Královopolských strojíren v Brně. V červenci 1959 nervově onemocněl při horečnatém zánětu pohrudnice a ve dnech 16. 7. — 12. 8. byl léčen v psychiatrické léčebně v Brně-Černovicích (zde byl na léčení ještě od 6. 11. 1959 do 13. 1. 1960).

Antonín Zavadil starší na snímku z první republiky.

SOKa Přerov

Antonín Zavadil mladší. ABS ČR Praha, sign. V-1652

16 KAČOR, M.: *Svědění hrdinů. Jiná tvář odbojové činnosti skupiny bratří Mašíků*. Praha 2009, s. 100—108. Kniha sice popisuje události z pohledu obětí bratří Mašíků (ty naopak nijak nechválí), avšak obsahuje podrobnější údaje o sabotážní akci proti stohům slámy než jiné publikace o skupině bratří Mašíků, např. uvádí subjekty, jimž patřilo 17 stohů slámy: JZD Postoupky, Bezměrov, Stříbrnice, Dřevnovice, Vrchoslavice, Chvalkovice na Hané, Pustiměř, Státní statek Ivanovice na Hané, cukrovary Kroměříž a Doloplazy. Uvedené obce náležely v roce 1953 k okresům Kroměříž, Kojetín a Vyškov. Švéda byl rodákem z nedaleké obce Pivín (v roce 1953 součást okresu Kojetín, od roku 1960 patří do okresu Prostějov).

17 NAVARA, L. — KASÁČEK, M.: *Příběhy třetího odboje*. Brno 2010, s. 59—109 (kapitola Raději zemřít vestoje).

18 Činnosti skupiny SODAN věnoval rovněž jednu epizodu šestnáctidílného dokumentárního seriálu *Po stopách třetího odboje* (2010, režie Petra Všelichová, Marcel Petrov, scénář Luděk Navara).

Oldřich Kafka, předseda JZD Újezdec. SOKA Přerov

Dne 9. srpna 1959 napsal předsedovi JZD Újezdec žádost o přijetí do družstva, členskou přihlášku vyplnil 29. září 1959 již v Újezdci. V družstvu pracoval od ledna do 5. května 1960. Nejprve jezdil s koňmi, poté byl přidělen do drůbežárny. V roce 1945 vstoupil do KSČ, ale pro neplnění stranických povinností byl ze strany o několik let později vyloučen (1949 nebo 1950). V roce 1954 byl členem zemědělské komise MNV Újezdec a v letech 1953—1955 zastával funkci člena závodního výboru ROH v STS Přerov.¹⁹

Počátky JZD Újezdec

V publikaci, jež byla příznačně vydána v posledním roce existence socialistického Československa, jsou o počátcích JZD v Újezdci uvedeny následující

strohé údaje: „*JZD Újezdec bylo založeno v únoru 1954 jako družstvo I. typu. Předsedou se stal Josef Ondráček, pracovník STS Přerov. Družstvo mělo 17 členů a pracovalo na výměře 13 ha zemědělské půdy. První družstvo však nemělo dlouhého trvání a ještě koncem roku 1954 se rozpadlo. JZD v Újezdci bylo znovu založeno 19. května 1957 s počtem 42 členů a s výměrou zemědělské půdy 61 ha. Do roku 1960 stál v čele JZD Josef Stokláška, pak ho vystřídal Oldřich Kafka, Ivan Törk a od roku 1962 byl předsedou družstva Jan Rolenc.*“²⁰ Ze základních statistických údajů se nedozvíme, jak byla v obci přijímána kolektivizace zemědělství. Jen údaj o brzkém rozpadu „prvního“ družstva prozrazuje, že věc nebyla alespoň zpočátku přijímána s velkým nadšením. Případ, jímž se budeme zabývat, vrhá na události zemědělské politiky v Újezdci v padesátých letech detailnější pohled.

Statek Zavadilových

Hospodářství Antonína Zavadila staršího mělo střední výměru půdy (11,50 ha). V obhospodařování výměry pokračovali jeho synové Antonín a Josef, ale MNV dal jejich pole na podzim 1953 do nuceného nájmu (podle paragrafu 3 zákona č. 55/1947 Sb.) jiným soukromým zemědělcům. Antonínu Zavadilovi mladšímu zbylo pouze šest mír pozemků (1,21 ha), jež obhospodařoval za pomoci matky. Za rok 1953 splnil jen dodávky z této výměry, zatímco nesplnil dodávky z pozemků, které mu byly přiděleny v nuceném nájmu.²¹ Pozemky Zavadilových, jež byly na podzim 1953 dány do nuceného nájmu jiným rolníkům, přešly vstupem rolníků do družstva do jeho užívání.²²

Jednotné zemědělské družstvo žádalo Antonína Zavadila o pronájem hospodářských budov v objektu patřícímu Zavadilově rodině (nacházel se na jihovýchodním konci obce a byl poslední v řadě hospodářských usedlostí, v sousedním domě byla kancelář JZD). Dohoda se však pro nepřijatelné podmínky vlastníka neuskutečnila. Aby rada MNV umožnila JZD řádné plnění úkolů v živočišné výrobě, rozhodla dne 4. ledna 1959 podle paragrafu 23 vládního nařízení č. 50/1955 Sb. takto: „*Jednotnému zemědělskému družstvu v Újezdci se přikazuje s okamžitou platností do užívání na*

dobu 6 let stáj, přípravná krmiv, sýpka a sklep v usedlosti č. p. 18 v Újezdci, vlastníka Antonína Zavadila.“ JZD bylo povinno platit z budov příslušné pojištění a udržovat je v dobrém stavu podle zásad obvyklé údržby.

Justina Zavadilová se odvolala proti rozhodnutí o užívání hospodářských budov v jejich usedlosti, poněvadž potřebovala část stáje pro ustájení vlastního dobytka. MNV v Újezdci se v lednu 1959 vyjádřil, že Justina vlastně u ONV neprotestovala proti vydanému rozhodnutí rady MNV, ale jen žádala o používání části stáje. Justina se tak neodvolala ve lhůtě 15 dnů od vydání rozhodnutí, proto výměr MNV vešel v platnost. Její žádost o uvolnění části stáje byla začátkem února 1959 smetena ze stolu, „... *neboť Justina Zavadilová nemá vlastní hospodářství, není držitelkou žádné půdy a nemá také předepsány dodávkové úkoly. Pokud by chtěla držet drobné zvířectvo, má možnost jeho ustájení v druhém chlévě, který je pro tento účel dostačující.*“ Odvolání Zavadilové na odbor zemědělství a lesního hospodářství (ZLH) rady ONV Přerov bylo taktéž bezvýsledné.

Dne 3. března 1959 se na základě stížnosti Justiny Zavadilové konalo místní šetření hygienických závad v hospodářské budově, která byla družstvem adaptována na vepřín pro 50 kusů. Zavadilová si stěžovala na přetékání močůvky z jímky a částečně i z hnojiště na dvorek a na zápach a znečištění tímto způsobené. Prosakováním močůvky byla ohrožena též nedaleká studna. Místní šetření odboru výstavby a vodního hospodářství rady ONV Přerov potvrdilo tyto závady a navrhlo běžná řešení (např. opatřit jímku na močůvku betonovým poklopem, zabetonovat střední část hnojiště, očistit dvůr od močůvky, odebrat vzorek vody ze studny). Družstvo nemuselo zřizovat nové hnojiště, ustájení prasat u Zavadilových bylo jen provizorní na dobu 3—5 let. Zástupci JZD sdělili: „... *v případě nezávadnosti vody ve studni bude vyveden od výtlačného potrubí na zeď vepřína z vnější strany výpustný kohoutek, z něž si bude moci paní Zavadilová odebírat vodu pro svou potřebu.*“ Zavázali se splnit podmínky rady ONV do konce května 1959. Již v červenci 1959 si Justina Zavadilová stěžovala u ONV na nesplnění některých podmínek. Družstvo bylo upozorněno, aby zbývající nedostatky odstranilo co nejdříve

Antonín Zavadil si v dubnu 1959 stěžoval na nesprávný postup funkcionářů MNV a JZD. Stížnost, kterou zaslal ministerstvu vnitra, prošetřil KNV v Olomouci: „*Údaje, které ve stížnosti uvádíte, jsou zkreslené a z Vaší strany zveličené. Šetřením jsme zjistili, že ke sporu mezi Vámi a některými členy MNV a předsedou JZD došlo, ovšem spor byl zapříčiněn vcelku nevhodnými poznámkami z Vaší strany na adresu místních funkcionářů, když Vám bylo vytýkáno, že činíte v objektech, které má k užívání JZD, některé nedovolené změny, jako např. zadělání okna cihlami a postavení*

19 Archiv bezpečnostních složek České republiky (dále jen ABS), fond Vyšetřovací spisy, sign V-1652. Jedná se o spis Krajské správy ministerstva vnitra v Ostravě ve věci proti Antonínu Zavadilovi a spol.

20 *40 let zemědělství v okrese Přerov*. Přerov 1989, s. 253—254. JZD Újezdec zaniklo v roce 1972 sloučením s JZD Družba Želatovice (od roku 1973 JZD Vítězný únor se sídlem v Želatovicích).

21 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Přerov, fond Okresní soud Přerov, neinventarizováno, sign. T 154/54.

22 Zajímavé informace obsahuje stížnost ze dne 20. 4. 1960, v níž manželé Zavadilovi ministerstvu financí mj. napsali: „*Hned při počátku zakládání JZD byla podána námi přihláška do JZD Újezdec, které se utvářelo členskou schůzí, byli jsme přijati, ale na příkaz ONV Přerov vyloučení. I založení JZD, které nemělo následkem našeho vyloučení ani polahu a dobytka, donuceno zastavit činnost. Krátce poté bylo naše hospodářství násilně likvidováno.*“ Viz SOKA Přerov, fond MNV Újezdec, inv. č. 76, karton 6. K založení JZD v Újezdci však došlo až v roce 1954, tj. rok po přikázání Zavadilovy půdy do nuceného nájmu jiným zemědělcům (pozn. autora).

hromady cihel před vchod do sklepa apod.... Podáváme Vám tuto zprávu a považujeme tím Vaši stížnost podanou ministerstvu vnitra za vyřízenou.“

Dne 24. června 1959 rada MNV Újezdec vydala rozhodnutí o přikázání půdy Antonína Zavadila mladšího (1,88 ha) do užívání JZD v Újezdci na dobu šesti hospodářských let (podle paragrafu 6 vládního nařízení č. 50/55 Sb.). Rada totiž zjistila, že Zavadil, toho času žil v Brně, neobhospodařoval půdu podle úkolů státního plánu zemědělské výroby, např. neměl potřebný stav hospodářského zvířectva. Téhož dne bylo vydáno rozhodnutí rady MNV o prodloužení doby užívání půdy Antonína Zavadila staršího družstvem na dobu dalších šesti let.²³

Zavadilovi versus KSČ a MNV

Antonín Zavadil mladší byl poprvé trestán již v červnu 1952 Okresním národním výborem v Přerově (III-070-12/1952 podle paragrafu 43 trestního zákoníku), kdy obdržel trest pokuty ve výši 1000 korun, eventuálně týden odnětí svobody. O dva roky později byli spolu s matkou uznáni Lidovým soudem v Přerově vinnými, protože 31. března 1954 na své usedlosti uschovali vepře, kterého následně odepřeli vydat orgánům ministerstva výkupu. Po rozhodnutí výkupního pracovníka, okresního plnomocníka ministerstva výkupu Drahomíra Šišky vyžádat si asistenci SNB Zavadilová uzavřela usedlost a úředníky nepustila dál. Se svým synem tak zmařila rozhodnutí odebrat vepře na jatky pro veřejné zásobování. Na Oldřicha Ondráška, člena oblastní komise MNV, křičeli, že je zloděj. Oba byli za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a urážku veřejného činitele podmíněně odsouzeni na tři měsíce odnětí svobody (podle paragrafu 171 tr. z. s použitím ustanovení paragrafu 22/1 tr. z.). Při výměře trestu byly zváženy polehčující okolnosti: do té doby vedli řádný život pracujících, částečně se doznali a čin spáchali v rozčilení. Pokusili se proti trestu odvolat, ale Krajský soud v Olomouci 3. září 1954 potvrdil rozsudek lidového soudu. V rozsudku krajského soudu se již nepíše nic o kladné pověsti Antonína Zavadila: „...jeho postoj k lidové demokracii je vlašný, snaží se poškodit veřejný zájem, a proto vystupuje proti rozhodnutím lidosprávy a proti KSČ.“ Podmíněné tresty byly Antonínovi i jeho matce amnestovány v květnu 1955.²⁴ Události z 31. března 1954 se do jisté míry podobají událostem z 13. října 1961. Naštěstí v prvním případě vše skončilo nevpuštěním úředních osob a jejich urážením.

V souvislosti s událostmi ze 13. října 1961 byla o pět dní později vyhotovena charakteristika Justiny Zavadilové. Zpráva MNV Újezdec podává informace o profilu rodiny Zavadilovy z pohledu tehdejšího režimu: „... *Manžel Justiny Zavadilové Antonín Zavadil byl za prvé republiky starostou obce po dobu 18 let a tuto funkci využíval k tomu, že se na úkor této funkce obhacoval, a to tím způsobem, že získával lacinou pracovní sílu. Čeledíni a služky, kteří u něho pracovali, dostávali velmi malou odměnu, za to však museli pracovat od rána až do noci, při jídle, které bylo velmi špatné a vařilo se pro ně zvlášť, museli být odděleně od rodiny Zavadilovy a spávali tak, že čeledíni spávali v konírně a služky v chodbě a v zimní době v kuchyni. Čeledíni a služky se velmi často střídali pro toto zacházení. V tom zvlášť vynikala Justina Zavadilová, která celé hospodářství prakticky vedla, ježto Zavadil se staral o práci na poli a ona v živočišné výrobě a v domác-*

nosti a která byla známá po celé obci jako povýšená „selka“ s povýšeným jednáním a hrubým jednáním ke služebným. Nepříznivě působila na svého manžela při výkonu své funkce starosty a tento mnohdy jednal pod jejím vlivem. Byla spolujatelkou celého hospodářství včetně budov. V době okupace Zavadil nebyl starostou (jen do roku 1942 – pozn. autora) a také neměli čeleď, ježto jejich děti byly již dorostlé a pracovaly v zemědělství. Již v době okupace upadalo hospodářství pro rodinné nesrovnalosti hlavně mezi manželi a dětmi, ježto se jednalo o to, kdo bude dále hospodařit.“

Podobné posudky byly vypracovávány na různé soukromé zemědělce a jejich rodinné příslušníky. Osočování ze špatného zacházení s čeledí, povýšené chování sedláka a jeho ženy, hamižnost – to vše byly vlastnosti, jež komunisté rádi paušálně přisuzovali soukromým zemědělcům, zvláště těm se střední a velkou výměrou půdy. V tomto případě se navíc jedná o posudek sepsaný po zvláště tragických událostech.

Záporný postoj Zavadilových a jejich syna Antonína ke komunistickému režimu a zvláště k jeho zemědělské politice nelze zpochybňovat, stejně jako nelze zpochybňovat bezohlednost komunistického režimu vůči soukromému zemědělskému sektoru. Marie a Josef, první potomci Zavadilových, se proti režimu naopak nijak nevymezovali. Dne 14. října 1961 Josef Zavadil na otázku „V jakých poměrech jste žil doma se svými rodiči“ odpověděl: „Pokud se týká našich rodinných poměrů, vyrůstal jsem a také žil až do poslední doby společně se svými rodiči a svým bratrem v takovém prostředí, kdy mezi rodiči docházelo neustále k nedorozumění a různým nesrovnalostem, které byly ve většině případů řešeny i cestou vzájemných šarvátek, kdy otec na příklad vůči nám postupoval brutálním způsobem, používal vůči nám i fyzických trestů apod. Vyskytla se v jednom čase mezi mými rodiči taková situace, že se dostali až k rozvodovému řízení a v této době otec chodil i nepravdělně domů, docházelo mezi nimi v této době k ostrým výstupům a tímto jejich záporným vztahem jsme trpěli i my společně s bratrem. Nakonec se však situace mezi nimi vyjasnila natolik, že k rozvodu mezi nimi docházelo i v pozdější době. Jedna z vlastností mých rodičů byla ta, že se projevovali jako mamonáři, viděli pouze svůj majetek a pro něj byli ochotni udělat všechno.“ Josef si nechal postavit v obci rodinný domek a roku 1959 se do něho nastěhoval, poněvadž jeho matka byla vůči němu i jeho manželce nepřátelská. Nepřátelsky začal proti Josefovi vystupovat i jeho bratr Antonín, což Josef připisoval rovněž matce. Josef byl navíc i funkcionářem MNV, proto ho jeho bratr hodnotil záporně stejně jako ostatní funkcionáře MNV či JZD. Josef dokonce bratrovi neúspěšně radil, aby šel pracovat do JZD v sousedních Želatovicích, když nechtěl pracovat v družstvu ve své obci. Od roku 1959 navštěvoval Josef své rodiče a bratra jen zřídka.

Existoval ještě jeden důvod, proč byl postoj Josefa Zavadila k dění v obci jiný, než tomu bylo u jeho rodičů a bratra. Josef se totiž oženil s dcerou Leopolda Písaříka (narozen 1. března 1909 v Újezdci), který byl zootechnikem JZD. Právě Písařík patřil k těm, kdo se dostával do konfliktů s Justinou a jejím synem Antonínem. Na Antonína Zavadila staršího měl Písařík spí-

23 SOKA Přerov, fond MNV Újezdec, inv. č. 76, karton 6.

24 SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov, neinventarizováno, sign. T 154/54. Ve spisu je přiložena i zpráva o pověsti Justiny a Antonína mladšího. Úvádí se v ní, že se Justina v roce 1945 rozešla se svým manželem a od té doby žila ve společné domácnosti s mladším synem Antonínem. Údaj o trestu z června 1952 viz ABS, fond Vyšetřovací spisy, sign V-1652.

**Vilém Beneš, předseda MNV
Újezdec.** SOKA Přerov

še kladný názor, přestože tento rovněž odmítal kolektivní hospodaření. Jeho postoj ale nebyl militantní jako u jeho ženy Justiny a syna Antonína. Podle výpovědí mnoha svědků byl Antonín pod velkým vlivem své matky, jež ho hýčkala a rozmazlovala. Oba využívali k lepšímu živobytí invalidní důchod Antonína staršího, jenž byl roku 1957 raněn mrtvicí a ochrnula mu polovina těla.

Marie, sestra Josefa a Antonína, žila v rodinném domě v Újezdci. Jak již bylo zmíněno, pracovala v JZD Újezdec, které bylo trnem v očích jejímu nejmladšímu bratrovi a rodičům.

Ludmila Vránová (narozena 20. dubna 1931 v Újezdci), tajemnice MNV, podala řadu podrobných informací o Antonínu Zavadilovi mladším. Místní národní výbor v Újezdci po určitou dobu ani nevě-

děl, kde a zda vůbec Antonín pracoval (v této souvislosti byl často označován za věčného studenta).²⁵ Okrskovému zaměstnanci VB dokonce odmítl předložit svůj občanský průkaz. Teprve později se MNV dozvěděl o Zavadilově zaměstnání ve strojárnách v Brně – Králově Poli. Z podniku však přišla odpověď, že u nich již Zavadil není zaměstnán. Asi dva měsíce poté přišel z Brna od Zavadila dopis, v němž předsedu JZD přátelsky žádal o vstup do družstva. Funkcionáři v Újezdci souhlasili a od 1. ledna 1960 se Antonín Zavadil stal členem JZD, jež ho pověřilo krmením asi 500 kuřat. Vstupem do JZD připadlo jeho 1,88 hektaru půdy družstvu. Když byla kuřata na jaře vypuštěna ven, začaly docházet stížnosti občanů. Kuřata byla hladová a začala zkrmovat sousední zahrady. Z toho důvodu JZD zbavilo Zavadila funkce krmiče kuřat. Od té doby odmítal výzvy k práci, na pozvánky MNV a JZD vůbec nereagoval. Od okresního soudu si MNV nechal zjistit, že Zavadil nebyl zbaven svéprávnosti. MNV podal soudu žádost o potrestání Zavadila kvůli narušování chodu celého družstva. Na základě rozhodnutí Okresního soudu v Olomouci (!) se Zavadil musel do 24 hodin dostavit ke dvěma lékařům v Olomouci. V případě jeho nedostavení měl MNV zajistit jeho předvedení, ale Zavadil příslušníkům VB ani neotevřel. Vepřový dobytek u Zavadilů ošetřovaly dvě družstevnice (Vlasta Zavadilová – švagrová Antonína, Anežka Tomaníková). Obě dvě se často staly terčem Zavadilových nadávek a výhrůžek. Z jeho osoby měli strach již všichni a tato nepříjemná záležitost byla řešena i na veřejném zasedání pléna MNV dne 12. října 1961, kde bylo rozhodnuto nahlásit případ okresnímu prokurátorovi. Na schůzi se rozhodli trvat buď na přinucení Zavadila k práci, nebo na jeho odvezení na léčení, čemuž dávali přednost. Obdobně vypo-
vidal Vilém Beneš (narozen 19. února 1914 v Újezdci), předseda MNV Újezdec.

Zejména od května 1960, kdy přestal pracovat v JZD, spolu se svou matkou ostře vystupoval proti funkcionářům. Oba přestali respektovat jakékoliv výzvy (od MNV, ONV, bezpečnosti, soudu, prokuratury), odmítali poštu, neotevírali listonošům a úředníkům apod. Na druhé straně psal Zavadil různé stížnosti úřadům.

Antonín a jeho rodiče se odmítli zúčastnit voleb do MNV a jiných zastupitelských orgánů v červnu 1960. Podle tvrzení Viléma Beneše přišla komise ke starému Zavadilovi s volební urnou, avšak Antonín se vrhl k otci a znemožnil mu volit. Informace o postoji Zavadilových k volbám zveřejnil obecní rozhlas, údajně byli jedinými nevoliči v Újezdci. Antonín mladší později uvedl, že se voleb odmítl zúčastnit, poněvadž krátce předtím byl zbaven práce ošetřovatele kuřat v družstvu. Odmítal nařčení z toho, že ke stejnému postoji musel své rodiče nutit, což tvrdila také jeho matka.

Protokol okresního oddělení ministerstva vnitra (MV), oddělení VB Přerov, z prosince 1960 vypovídá o zcizení části dřevěného tyčkového plotu, který si Zavadil odnesl do vlastní zahrady. Dále zmiňuje stržení rýny ze střechy chléva, kde byl ustájen vepřový dobytek družstva. V prosinci 1960 se Zavadil i jeho matka stavěli proti povinnému očkování jejich dvou koz proti slintavce a kulhavce, jež tehdy sužovaly obce Předmostí a Prusy. Očkování proběhlo za přítomnosti příslušníka VB a předsedy MNV.

Podle družstevního zootechnika Leopolda Písaříka byla Justina zlobivá a agresivní, družstevníkům několikrát dělala potíže v době, kdy užívali budov bývalého Zavadilova hospodářství. Antonín mladší se projevoval jako samotář, který snad ani neměl děvče. Denně chodil do hospody na pivo a pro cigarety. Stejně jako jeho matka nenáviděl socialistické zřízení, což oba dávali verbálně najevo. Obdobný názor zastával Oldřich Kafka (narozen 13. prosince 1908 v Beňově), dříve vedoucí mistr Přerovských strojřen a poté předseda JZD Újezdec: „*Považuji Zavadila mladšího za bezcharakterního člověka a krajně zaujatého proti socialistickému zřízení. Matka pachatele Justina Zavadilová je podle mého duševním původcem všeho zla, nikdy nic nedělala, jen vyloženě vykořisťovala námezdní pracovní síly, je nepřítelkyní socialistického zřízení a podle mého názoru podněcovatelem syna Antonína k odporu vůči stávajícímu uspořádání politických a hospodářských poměrů.*“²⁵

Antonín Zavadil a jeho matka byli osočováni z toho, že žijí z invalidního důchodu Antonína staršího, proto se rada MNV Újezdec na jaře 1961 usnesla důchod snížit, aby donutila Antonína mladšího něco dělat. Mladý Zavadil otcův zkrácený důchod vůbec nepřijal, a tak zůstaly peníze asi tři měsíce uloženy na MNV. Po vesnici se začalo šuškat o utajeném finančním zdroji Zavadilových, ale jejich situace byla naopak velmi bídná. Antonín Zavadil starší žil v hygienicky naprosto špatném prostředí, proto úřady navrhovaly jeho přemístění do ústavu.²⁷

25 Okresní prokuratura v Přerově totiž v létě 1958 sdělovala radě MNV v Újezdci, že vzhledem k opuštění půdy o výměře 1,88 hektaru Antonínem Zavadilem doporučuje, aby bylo zrevidováno dosavadní zamítavé stanovisko MNV v Újezdci k začlenění Antonína Zavadila do průmyslu a vyřešena i otázka obdělávání zmíněné půdy. Prokuratura ani odbor pracovních sil ONV Přerov neznaly místo tehdejšího pobytu či zaměstnání Antonína Zavadila. Dne 11. 9. 1958 MNV odpověděl, že vydá Zavadilovi povolení nastoupit zaměstnání do průmyslu, dohodne-li se s místním JZD o obdělávání jím obhospodařované půdy. Když byl Zavadil delší dobu neznámý, požádal MNV okrskáře VB v Horní Moštěnici, aby zahájil po Zavadilovi pátrání. Viz SOKA Přerov, fond MNV Újezdec, inv. č. 76, karton 6.

26 Dne 28. 4. 1960, tedy těsně před ukončením zaměstnání v družstvu, podal Antonín Zavadil stížnost kanceláři prezidenta republiky na špatný stav hospodaření JZD Újezdec. Funkcionáři MNV se podle této stížnosti přestali po ustavení JZD starat o zemědělskou výrobu v obci, což mělo za následek prudký pokles stavu dobytka v družstvu. Stížnost byla postoupena odboru zemědělství rady ONV Přerov. Následujícím prošetřením v Újezdci byla stížnost vyhodnocena jako neopodstatněná. Viz SOKA Přerov, fond MNV Újezdec, inv. č. 76, karton 6.

27 ABS, fond Vyšetřovací spisy, sign V-1652.

Na přetřes se dostala rovněž otázka duševního stavu Antonína Zavadila mladšího. Funkcionáři MNV si mysleli, že Zavadil byl v souvislosti s dvojí hospitalizací v psychiatrické léčebně (v létě 1959 a na přelomu let 1959 a 1960) zbaven svéprávnosti. V srpnu 1960 se tázali Okresního soudu v Přerově, zda by nemohl být Zavadilův duševní stav přešetřen. Na totéž se soudu ptali v prosinci 1960, případně žádali předání Zavadila do ústavního léčení. V dopise ze dne 12. prosince 1960 se mj. uvádí: „Vzhledem k tomu, že v poslední době poškozuje Zavadil Antonín ml. hospodářské budovy a jiný majetek a narušuje užívání hospodářských budov JZD a způsobuje škody na uskladněných produktech, aniž jeho opatrovnice má nějakou snahu mu v tom zabránit, předpokládáme, že jeho zdravotní stav se natolik zhoršil, že by se mohl dopustit nějakých vážnějších přečinů a způsobit velké škody.“ O dva dny později byl na soudu sepsán protokol, v němž se uvádělo, že Zavadil nebyl zbaven svéprávnosti. Antonín Zavadil se měl dostavit na Okresní zdravotnické středisko v Přerově k odbornému vyšetření, avšak odmítl to jako bezdůvodné. Nedostavil se ani na neuropsychiatrickou kliniku v Olomouci. Okresní národní výbor v Přerově navrhol MNV, aby okresnímu prokurátorovi předložil návrh na zahájení řízení o zbavení Zavadila svéprávnosti. Úřední záznam, jenž toto navrhoval, byl sepsán ještě v lednu 1961 na ONV Přerov. Podepsali ho zástupci ONV Přerov, MNV Újezdec a JZD Újezdec. Okresní soud v Olomouci vydal usnesení ve věci zbavení Zavadila svéprávnosti až 9. srpna 1961, kdy ustanovil znalce (Fakultní nemocnici – psychiatrickou kliniku v Olomouci). Vyšetřením byli pověřeni dva znalci z oboru psychiatrie, kteří měli do tří týdnů podat posudek Zavadilova duševního stavu.²⁸ Dne 6. září 1961 měl být Zavadil předveden na psychiatrickou kliniku v Olomouci, ale příslušníkům VB neotevřel dveře a tito se nemohli dostat do domu bez použití násilí. Bezpečnost vzhledem k tomu žádala o udělení příkazu, jenž by umožnil vniknout do domu i násilně. Všechny taktické způsoby předvedení Antonína Zavadila mladšího byly dle názoru VB vyčerpány. Určitou zajímavostí je, že Zavadil neměl od podzimu 1960 svůj občanský průkaz, protože ho zapomněl v psychiatrické léčebně v Černovicích. Dne 25. listopadu 1960 byl průkaz předán okresnímu oddělení VB v Přerově, jež se ho od prosince 1960 neúspěšně snažilo předat Zavadilovi.

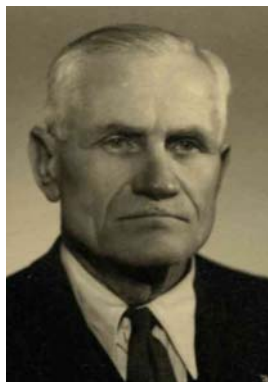
Tragické události ze dne 13. 10. 1961

K vyšetření duševního stavu Antonína Zavadila nedošlo a nic se nezměnilo ani na jeho negativním vztahu vůči JZD Újezdec. Funkcionáři JZD či MNV neměli Antonína a jeho matku rovněž v lásce. Dne 13. října 1961 se v Újezdci odehrálo drama, jímž vyvrcholily spory mezi Zavadilovými a místními funkcionáři.

Střet u studny

Leopold Písařík se večer 12. října 1961 dozvěděl od dcery Vlasty (ošetřovatelka vepřů), že ve studni u Zavadilů není voda. Z toho důvodu se druhého dne vydal s nádrží vody, aby ji vlil do prázdné studny. Když začal s ostatními oddělovat betonový poklop studny, objevila se Justina Zavadilová, jež nadávala, že je studna jejich a nenechá do ní lít dovezenou vodu.

Písařík se snažil vše ignorovat, ale Justina začala poklop strkat zpět, proto jí vysvětlil, že vodu musí doplnit. Mezitím příběh Antonín Zavadil se sekerou v ruce a začal vyhánět Písaříka a kočího Josefa Vítka (narozen 25. července 1892 v Újezdci). Zavadil donutil koně couvat, avšak Písařík vzal do ruky opratě a vrátil se s povozem na původní místo. Zavadil skočil před Písaříka a ohrožoval ho sekerou. Písařík navrhl Vítkovi odvézt vodu do drůbežárny. Zároveň se rozhodl, že incident se Zavadilovými ohlásí a vyžádá si pomoc VB, což sdělil i Zavadilovi. Při odjezdu povozu ze dvora Zavadil nadával, že družstevníci jsou dacani a vrahové, kteří žijí z jejich hospodářství. Vítek uvedl i jiné informace než Písařík, např. se zmínil o slovní výtce Justiny na pokažení studny v případě, když do ní bude vlita voda z nádrže. Na spodku studny byla totiž vrstva bahna. Antonín neúspěšně žádal družstevníky, aby vodu pouštěli přes hadice. Písařík prý Zavadilům řekl: „*Já se vás nebudu ptát, dobytek musí mít vodu, protože za to odpovídám, a můžete být rádi, že vám dovezeme vodu.*“ Na Vítkův dotaz, co chce dělat se sekerou, Zavadil odpověděl, že jde štípat dřevo.

Josef Vítek, kočí. SOkA Přerov

Střelba v bytě

Písařík odvezl vodu do drůbežárny a potom šel za předsedou JZD Oldřichem Kafkou. Oba odešli na MNV, odkud zatelefonovali VB v Přerově, jež slíbila zajistit příjezd několika příslušníků. Písařík se vydal pro další vodu, s níž čekal poblíž státního statku na příjezd příslušníků VB. Kolem desáté hodiny přijeli tři: Pavel Kubačka (narozen 24. července 1924 v Přerově), který byl pověřen řízením „akce proti Zavadilovi“, Lubomír Balatka (narozen 21. listopadu 1928 v Olomouci) a Antonín Hanus (narozen 30. června 1918 ve Vojtěchově na Konicku), jako jediný z nich neměl uniformu. Dostavil se rovněž Chmelař, náměstek okresního prokurátora, jehož přítomnost si vyžádalo okresní oddělení VB v Přerově. Písařík se domluvil s příslušníky VB, že přijede s povozem na dvůr Zavadilových, zatímco oni ho budou hned následovat. Písařík vstoupil na dvůr jako první a začal oddělovat poklop studny. Vzápětí k němu přistoupili Antonín mladší a Justina a začali poklop strkat zpět. Po spatření předsedy JZD a příslušníků VB Zavadilovi rychle uprchli do domu. Kafka je následoval a stačil strčit nohu do dveří. Po vstupu do síně „dobyvatelé“ zjistili, že se Zavadilovi zamkli do kuchyni. Dveře se příslušníkům nepodařilo povolit, proto se vrátili na dvůr. Po výzvě, aby vyšli ven, se Justina a po ní i její syn objevili v oknech do ulice. Chmelař se s nimi chvíli domlouval, např. Antonínovi řekl, že již od dalšího dne může jít pracovat do družstva. Po Chmelařově návrhu, aby se nechal prohlédnout lékařem, zda je zdravý, se Antonín rozzuřil a zavřel okno. Na další Chmelařovo klepání již Zavadilovi nereagovali.

Poté bylo rozhodnuto přivést příslušníka se psem a vstoupit do bytu násilným způsobem. Balatka přivezl psovoda Ladislava Šimka (narozen

Dvůr domu Zavadilových. ABS ČR Praha, sign. V-1652

7. listopadu 1921 v Kolšově na Zábřežsku) a na cestě ještě přibral Jaroslava Bortla (narozen 11. září 1919 v Újezdci). Podporučík Šimek zaklepal na okno ze dvora, poté rozbil vnější i vnitřní tabulku okenního skla a vydal se do útrob domu. V kuchyni odemknul dveře do síně, čímž umožnil vstup do kuchyně i ostatním. Zavadilovi byli uzamčeni v sousedním pokoji. Zatímco příslušníci bouchali na dveře, ozýval se z vedlejšího pokoje rozružený Antonín Zavadil mladší, jenž odmítal výzvy k otevření. Balatka se Šimkem se pokoušeli otevřít dveře pomocí železné tyče, kterou předtím Zavadil zapřel dveře ze dvora do síně. Po několika žduchnutích rameny byly dveře vysazeny z pantů, ale nepřevrhly se, poněvadž byly zajištěny nábytkem (stolem a těžkou truhlou). V pravém rohu dveří se vytvořila škvíra o šířce asi 10 cm. Zavadilová zakřičela na syna: „*Podívej se, jak nám ničí náš majetek!*“ Záhy poté zazněl výstřel, po němž se Šimek skácel k zemi. V ten okamžik bylo okolo tři čtvrtě na jedenáct dopoledne. Balatka spatřil stůl s haraburdím a za ním Zavadila s puškou. Po zasažení Šimka vystřelil Balatka dvakrát směrem do pokoje se Zavadilovými a poté se stáhl do síně. Všechny uvedené výstřely šly skrze dveře. Hanus vypověděl, že při zásahu vůbec netušili o střelné zbrani v Zavadilově držení. Příslušníci VB chtěli odtáhnout Šimkovo tělo z kuchyně, ale služební pes jim agresivním chováním znemožňoval vstup. Bortl se vydal autem do místní cihelny, odkud telefonicky přivolal sanitní vůz. Též byly přivolány další posily VB a Kubačka s Balatkou hlídali dům, aby Zavadilovi nemohli utéct. Pes byl odvolán až po přivezení jeho bývalého majitele – Josefa Veselého, řidiče z Okresního ústavu národního zdraví. Tělo již mrtvého Šimka bylo odvezeno sanitkou.

Zadržení Zavadilových

Zavadilovi se stáhli do zadního pokoje, což zjistil Kubačka škvírou ve dveřích. Dveře z kuchyně do pokoje byly střeženy Balatkou a Kopečkem.

Kozák a Klos, další příslušníci VB, se přiblížili z chodby pod okna, rozbili je kameny a pak vhodili dovnitř slzotvorné dýmovnice. Zavadil několik z nich vyhodil z okna, ale po vhození dělbuchu s tím přestal. Zavadil vyhodil z okna na náves rovněž pušku, kterou usmrtil Šimka. Balatka a Kopeček vyrazili dveře do pokoje dlouhou dřevěnou tyčí, poté Balatka vyrazil skleněné výplně dveří do zadního pokoje, pak k nim přiskočil Kopeček s namířeným samopalem a vyzval Zavadila, aby se vzdal. Zavadil vycházel ze zadního pokoje do předního a svou matku postrkoval před sebou. Příslušníci VB na nic nečekali a obou se chopili, přičemž Zavadil kladl odpor a několika příslušníkům způsobil pěstí a kopanci lehčí poranění.

Kubačka, velitel zásahu, uvedl podrobnosti zadržení: *„Já jsem si v kuchyni připravil pouta, ale Zavadil se pak počal vzpouzet, vytrhl se orgánům, počal se s nimi rvát, bil je pěstmi, kopal, při tom se mi podařilo mu nasažit na jednu ruku pouto, přičemž mne Zavadil silně kopl do pravého kolena, takže jsem musel později vyhledat lékařské ošetření. Rovněž i další příslušníci, než se nám ho podařilo spoutat, utrpěli zranění menšího rázu. Při rvaní se stále Zavadil i jeho matka nám nadávali do vrahů, zlodějí, že prý je chceme zničit. Toto vykřikovali stále i venku, když byl Zavadil veden do auta a Zavadilová se Zavadilem starším do sanitního vozu. Rovněž i Zavadil st. nám nadával do vrahů a zlodějí. Toto jejich jednání vzbudilo značné pohoršení a rozruch mezi přítomnými občany, kteří žádali velmi přísné a okamžité potrestání Antonína Zavadila i jeho rodičů.“*

Podrobné údaje o zastřelení Šimka

Obětí Zavadilovy zoufalé střelby se stal téměř čtyřicetiletý podporučík VB Ladislav Šimek, který tehdy žil v Přerově.²⁹ Dne 14. října 1961 byl sepsán protokol o ohledání místa vraždy. Protokol obsahuje velmi podrobný popis celého stavění, Šimkova oblečení apod. Mrtvola se nacházela v této poloze: *„Ladislav Šimek ,seděl‘ v rohu zárubně dveří obličejem ke dveřím. Na levé noze si seděl a pravou měl vedle sebe pokrčenou v koleně. Pravou ruku měl položenou na levém rameni. Levou ruku měl vedle sebe podél těla a v této držel vodící šňůru od služebního psa „AIDA“. Pes byl bez náhubku a tento seděl vedle nohou ppor. Šimka. Krevní stopy na místě nebyly. Ohledáním mrtvolou zastřeleného ppor. Šimka bylo zjištěno, že na levém rameni, nad klíční kosti je vstřel projektilu. Krev u rány nebyla zjištěna.“* Projektil z kulovnice prošel dveřmi ve výšce 132 cm od země a 20 cm od veřeje. Zdeformovaná střela byla nalezena u sporáku (olověná bez pláště, ráže 6,5 mm). Balatkou vystřelený projektil měl ráži 7,65 mm. V ložnici bylo nalezeno pět nábojnic do kulovnice a ještě jedna zbraň: *„V nohách této postele leží dřevěný samostřil s gumou na vymrštění střely. Spoušť je rovněž opatřena červenou gumou, která má vracet tuto do původní polohy. Na zemi u postele leží tři dřevěné, 15 cm dlouhé tyčinky, opatřené kovovými hroty, zašpičatělými a upevněnými v dřevě mosaznými trubičkami. Zadní část dřevěné násady je opatřena otvorem podlouhlého tvaru.“* Výbuchy byla vyražena okna a dveře obytného domu, přitom byli Antonín starší a Justina lehce poranění střepinami skla. Oba byli ošetřeni v přerovské nemocnici.

²⁹ Šimek pracoval nejprve jako pomocný dělník u různých firem. Za protektorátu byl určitou dobu vězněn a v květnu 1945 se zúčastnil povstání. Po válce vstoupil do KSČ a roku 1950 se stal příslušníkem SNB. Viz Webové stránky Klubu českého pohraničí, Ladislav Šimek. Přístupné z: <http://www.klub-pohranici.cz/news/simek-ladislav/> (cit. 2016-04-29).

Foto z rekonstrukce – Antonín střílí, Justina zajišťuje dveře. ABS ČR Praha, sign. V-1652

Foto z rekonstrukce – páčení dveří do pokoje se Zavadilovými. ABS ČR Praha, sign. V-1652

Smrtící zbraň byla kulovnice značky DUO (č. 1533.39, další č. 16003, R 41, ráže 6,5 mm). Společně s náboji, samostřílem a střelami do samostřílu byla zajištěna a předána orgánům Krajské správy Ministerstva vnitra v Ostravě.

Šimkova mrtvola byla dopravena na Ústav pro soudní lékařství v Olomouci. Krajská správa Ministerstva vnitra nařídila již 13. října 1961 provedení pitvy. Již následujícího dne ji provedli profesor A. Rozmarič a primář L. Neoral ze zmíněného ústavu. Bezprostřední příčinou smrti bylo zakrvácení do levé dutiny hrudní v důsledku porušení velkého tepenného i žilního kmene střelnou ranou. Projektil přerval hlavní tepnu a přes záda vyústil do podlahy. Smrt byla okamžitá a nemohla tedy být odvrácena žádným lékařským zákrokem. Šimek po sobě zanechal vdovu Vlastu, rozenou Kleiblovou (narozena 22. září 1919 v Lesnici

na Šumpersku). Šimkova nepřirozeného skonu se dožili i jeho rodiče Antonín a Matylda.

Zbývající události dne

Po zadržení Zavadilových byla u nich provedena domovní prohlídka. Na půdě byly nalezeny dva pytle pšenice o 50 kg, v plechové vaně v komoře za kuchyní bylo asi 200 kg brambor. Podle předsedy JZD šlo o družstevní brambory, které Zavadil odcizil ze sklepa domu (sklep využívalo družstvo). V jiné komoře byl nalezen zbytek šrotu (asi 20 kg).

Na základě usnesení okresního prokurátora byl Zavadil ve dvě hodiny odpoledne vzat do předběžné vazby (podle paragrafu 80/2 trestního řádu). Okresní oddělení Ministerstva vnitra, oddělení VB, vyšetřovací skupina Přerov, se ještě téhož dne usneslo zahájit vyšetřování a stíhání Antonína Zavadila pro zločin vraždy (dle paragrafu 216/1, 2 a, c trestního zákoníku). V usnesení se dokonce uvádí: „... a při dalším zásahu příslušníků Balatky, Kopečka, Kubačky po těchto soustavně střílel, avšak nikoho již neporanil.“ Ve výpovědích zasahujících příslušníků VB se ovšem nic takového neobjevuje.

Zavadil podal 13. října 1961 stížnost, kterou zároveň odmítl podepsat: „Nechtěl jsem nikoho zabít, vystřelil jsem jen jednou a chtěl jsem docílit, aby mojim rodičům byl dán pokoj, myšleno ze strany MNV a tamních činitelů Kafky, který mi vyhrožoval v hospodě, že mě nechá zdechnout hladý.“ Zavadilova stížnost byla okresním prokurátorem zamítnuta jako bezdůvodná.

První výslech Antonína Zavadila se uskutečnil na okresním oddělení VB v Přerově o půl třetí odpoledne. Zavadil se necítil být vinen a nechtěl nic vypovídat k volbě obhájce. V krátkosti vylíčil svůj život: „Pocházím ze zemědělské rodiny. Já jsem zbaven svéprávnosti a nic nebudu vypovídat. Chci jen vědět, proč jsem zbaven svéprávnosti a proč mně bude odebrán OP.“ K událostem 13. října 1961 vypověděl: „Necítím se vinen, byl jsem přepaden, a proto jsem hájil otce, maminku a sebe. Sovětský svaz sestřelil také americké letadlo a ničeho se nedopustil. Zbavili jste mě svéprávnosti a chtěli jste mě ubít.“³⁰ Na otázku prokurátora, zda je si vědom, že vystřelil, uvedl: „Co se mě ptáte, zbavili jste mě svéprávnosti, co chcete ode mne vědět.“ Poté Zavadil odmítl vypovídat a neustále opakoval, že byl zbaven svéprávnosti, ačkoliv to nebyla pravda. Po poučení o právu stížnosti řekl: „Do uvalení vazby si stěžuji, poněvadž jsem se bránil a byl jsem přepaden a ničeho jsem se nedopustil. Jsem zbaven svéprávnosti. Toto mně káže také občanská čest, abych bránil vymoženosti rolníků a dělníků.“

Proti Justině Zavadilové bylo vzneseno obvinění pro trestný čin návodu a pomoci k teroru (podle paragrafu 7/1, 2, 80 a/1, 3 a, b trestního zákoníku), poté byla vzata do vazby. Její reakce na obvinění: „Do usnesení si stěžuji, poněvadž jsem se ničeho nedopustila. Poněvadž nemám peněz, žádám, aby mě obhájce byl ustanoven.“ Prohlásila, že se necítí vina a také hájila duševní zdraví svého syna, jenž se podle ní ničeho nedopustil: „Naopak

30 Antonín Zavadil měl na mysli sestřelení amerického letounu U-2 v průběhu průzkumného letu nad Sovětským svazem (1. 5. 1960). Jedná se o poměrně známou událost z období studené války. Francis Gary Powers, sestřelený pilot, byl v létě 1960 odsouzen na deset let, ale již v únoru 1962 byl vyměněn za Rudolfa Abela, sovětského špiona zatčeného v USA. Režisér Steven Spielberg natočil v roce 2015 na motivy událostí film *Most špiónů* (Bridge of Spies).

Mrtvola psovoda Ladislava Šimka. ABS ČR Praha, sign. V-1652

synovi se v obci křivdí, vyhnali ho z JZD, že nechtěl krmit kuřata ztuchlým obilím, a proto syn od té doby nikde nepracoval. Syn je naprosto zdravý, nic mu není, on potřebuje práci a pohyb mezi slušnými lidmi.“ Uznala svou chybu, když neotevřela orgánům VB a prokurátorovi. Když se začali příslušníci VB dobývat do jejich domu, dostala strach. Odmítla nařčení, že syna nabádala ke střelení. V době, kdy její syn držel pušku a mířil, držela dveře, aby se neotevřely.

Antonín Zavadil byl v 19 hodin přijat do věznice č. 1 v Ostravě, kde byl již v průběhu dalšího dne vyslýchán.³¹

Události z pátku 13. října 1961 byly pro obyvatele Újezdce jistě výjimečné: obléhání a dobývání zemědělské usedlosti příslušníky VB, výstřely, usmrčená osoba, vzhazování dýmovnic a dělbuchů, zadržení Antonína Zavadila a jeho rodičů. Od rušného roku 1945 již uplynulo 16 let.³² Školní kronika Újezdce si většinou všímala pouze událostí, které souvisely se školou, ovšem přestřelku zaznamenala: „13. 10. došlo k přestřelce mezi Zavadilem, který se zabarikádoval v domě č. 18 a příslušníky SNB. 1 člen SNB byl zastřelen. Po téměř půldenním obléhání domu byl vrah zneškodněn a zatčen. K události došlo tak, že jmenovaný zabránil družstevníkům brát vodu ze studny na dvoře pro družstevní dobytek. Byl povolán člen SNB, který šel s předsedou družstva do domu, aby věc urovnali. Ve dveřích byl příslušník SNB zastřelen.“³³ Připomeňme si, že k událostem došlo pouhý den po schůzi pléna MNV Újezdec, během níž se mluvilo i o Zavadilovi: „... Zároveň byl projednán postoj orgánů k Ant. Zavadilovi, který je stále bez újmy doma a dělá si, co chce. Znovu požádáme prokuraturu o jeho zjištění ... počínání Ant. Zavadila ml., který je stále ponecháván, bez prošetření zdravotního stavu a brání k odpovědnosti za urážky a poškozování hospodaření JZD.“³⁴

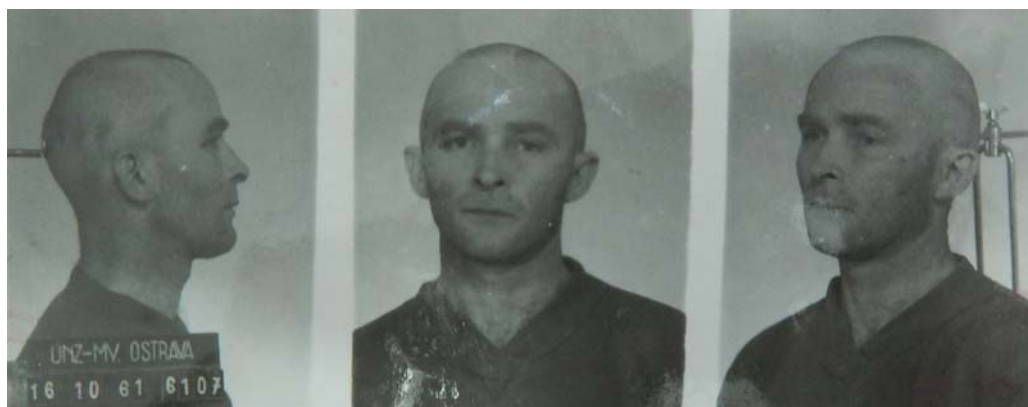
Co následovalo po událostech ze dne 13. 10. 1961

Posudky na Antonína Zavadila

Funkcionáři MNV Újezdec zřejmě situaci nijak nepodceňovali, ale tragédii z pátku třináctého nedokázali zabránit. Na druhé straně ani oni zřejmě nepředpokládali, že vše dojde tak daleko, přestože posudek MNV z 18. října 1961 uvádí opak: „... Jmenovaný byl nepřitelem lidově demokratického zřízení, byl narušovatelem socializace vesnice a jeho nenávisť vyvrcholila zločinem, kterého se dopustil 13. 10. 1961. MNV v Újezdci je toho názoru, že tento se cílevědomě na tuto akci připravoval, že byl k němu naváděn svou matkou Justinou Zavadilovou. Oba dva si zaslouží toho nejtvrďšího trestu, ježto jako třídní nepřátelé se snažili narušovat výstavbu socialismu

Zavadilova kulovnice a samostříl. ABS ČR Praha, sign. V-1652

Antonín Zavadil mladší na vězeňské fotografii. ABS ČR Praha, sign. V-1652

a dopustili se teroru...“ V podobném duchu se nese posudek JZD Újezdec ze dne 21. října 1961: „... Antonín Zavadil je člověk vychovaný svou matkou ve staré selské pýše, která přehlíží ostatní lidi, zvykl si příliš na to, že otec v obci poroučel, že ze své funkce starosty měl také značný hmotný prospěch, nemusíme jistě ani dodávat, tak bylo Antonínu Zavadilovi ml. umožněno žít z práce jiných, lehce, bezstarostně a přímo vykořisťovatelsky... Představenstvo, podávám Vám tyto informace k dokreslení charakteru jmenovaného Antonína Zavadila, který je za svůj čin odsuzován všemi členy JZD Újezdec, kteří žádají nejpřísnější potrestání. Zároveň představenstvo JZD

31 ABS, fond Vyšetřovací spisy, sign V-1652.

32 Dne 1. 5. 1945 se v Přerově uskutečnilo povstání, které mělo vliv i na dění v okolních obcích. Ve škole v Újezdci místní občané odzbrojili pětičlennou skupinu německých telefonistů. Několik občanů se dostalo do krátké přestřelky s německými jednotkami, jež postupovaly z Horní Moštěnice do Přerova. Němci následně obsadili Újezdec a pro výstrahu zapálili jeden dům. Německé pátrání po iniciátorech zatčení telefonistů a přestřelky bylo našťastí neúspěšné. Viz KOPEČEK, P.: *Ohlasy povstání v Přerově 1. května 1945 v dalších obcích na Přerovsku a Olomoucku*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov 2015, s. 127. Poblíž Újezdce došlo v noci z 18. na 19. 6. 1945 k hrůznému masakru 267 německých civilistů. Tzv. Masakr na švédských šancích u Horní Moštěnice je jedním z nejhorších poválečných excesů na Němci v českých zemích. Blíže viz HÝBL, F.: *Krvavá noc na Švédských šancích nedaleko Přerova 18. a 19. června 1945*. Přerov 2015.

33 SOKA Přerov, fond Základní škola 1.—4. ročník Újezdec, inv. č. 1 (školní kronika za období 1939—1964).

34 SOKA Přerov, fond MNV Újezdec, inv. č. 25, karton 1. Kvůli zajištění dodávek vepřového masa byla na 16. 10. 1961 plánována prohlídka stájí vepřů. Týkalo se to především ustájení u Zavadilů, kde podle záznamu schůze prasata velmi špatně rostla.

Rada okresního národního výboru v Přerově

organizační odbor
všeobecný odbor

Za.Mi-kádr-1961

V Přerově dne 23. října 1961

Hlyda

Krajská správa
ministerstva vnitra

O s t r a v a

K tamní žádosti o vypracování pracovního posudku na bývalého zaměstnance ONV Antonína Zavadila, narozeného 12.5.1923 v Újezdci, okres Přerov, posledně bytem Újezdec č. 18. Vám sdělujeme:

Jmenovaný pracoval na ONV více jak před desetiletý jako úsekový zooteknik. Vedoucí zemědělského odboru s. Hřava Gustav hodnotí jmenovaného takto:

v práci se neosvědčil, měl špatný poměr ke kolektivu a špatné charakterové vlastnosti. Osočoval a napadoval spolupracovníky. Proto byl propuštěn. Tolik soudruh Hřava.

S. Václavík Josef, pracovník zemědělského odboru hodnotí Zavadila takto:

byl na ONV zaměstnán po dobu jednoho roku, v práci často vynechával, vymlouval se vždy, že zaspal. Pracovní morálka nebyla dobrá.

Soudruh Zatloukal, tohoto času zooteknik JZD Říkovice, který byl dříve okresním zooteknikem na ONV v Přerově a byl představený Zavadila uvádí: Jmenovaný působil v obci Bochoři, která mu byla přidělena. svou nedbalou práci zapříčinil rozklad plemenářského dobytka, podle jeho názoru byl nedbale v aflink. Dále soudruzi uvádí, že v rámci pomoci pohraničí živočišné výrobě byl vyslán jako zooteknik do Mariánských Lázní. Ale od tamtuh za 14 dní utekl. A více se tam nevrátil, na čež pro tuto věc a výše věci uvedené byl z ONV propuštěn.

S plnou odpovědností jsme vyšetřili uvedené věci, které po nás žádáte od soudruhů, kteří s jmenovaným měli co činiti.

Práci čest !

Okresní národní výbor
organizační odbor
okresní národní výbor
kádrová evidence
PŘEROV

Posudek ONV Přerov na Antonína Zavadila. ABS ČR Praha, sign. V-1652

žádá, aby starí Zavadilovi, Justina a Antonín Zavadil st., byli bráni k zodpovědnosti za to, že svého syna v jeho počínání podporovali a nesou na jeho výchově největší vinu. V případě, že by se měli vrátit do Újezdce, stavíme se proti a žádáme, aby oba starí byli umístěni v domově důchodců, protože jejich příchod by vyvolával neustálé rozbroje v obci, kde je nyní klid a pořá-

dek.“ K vyšetřovacímu spisu jsou přiloženy též posudky Zavadilových zaměstnavatelů. Strojní a traktorová stanice v Přerově, Ostravsko-karvinský revír i ONV Přerov hodnotily Zavadila negativně (špatná pracovní morálka, nesouhlas s pokyny nadřízených, zmeškané směny, slovní napadání spolupracovníků). Pouze v Královopolských strojárnách byli s Antonínem Zavadilem poměrně spokojeni.

Jak Zavadil ke zbrani přišel

Antonín Zavadil byl během vyšetřování přirozeně tázán i na původ střelné zbraně. Již 14. října 1961 vypověděl: „*Uvedenou kulovnici zakoupil jsem si již 1937 neb 1938. Tenkrát jsem si ji objednal podle vydaného ceníku od tehdejší firmy Dušek z Opocna. Kulovnice i s krabičkou nábojů o počtu 25 ks mi přišla obratem na dobírku, aniž bych měl na zakoupení nějaké povolení, ačkoliv mi tenkrát bylo teprve 14 neb 15 roků. Doma jsem s ní několikrát střílel jen po ptáčích. Přes okupaci měl jsem ji uschovanou ve zdi ve stodole. V této skrýši jsem ji měl až do poslední doby. Asi před čtrnácti dny jsem kulovnici ze skrýše vyndal, vyčistil jsem hlaveň, a to v úmyslu, že v příhodné době si půjdu zastřelit na zahradě nějakého zajíce. Vyčištěnou kulovnici uložil jsem pod svou postel na podlahu a náboje, nevím již, kolik jich bylo, uschoval jsem v zásuvce stolu ve světnici. Kulovnici jsem potom použil proti bezpečnostním orgánům, proti nimž jsem vystřelil jednu ránu, když se snažili dostat za mnou do světnice.*“ Expertíza kriminalistického ústavu hlavní správy Veřejné bezpečnosti Ministerstva vnitra potvrdila, že zbraň nebyla použita při jiné trestné činnosti. Znalecký posudek z oboru střelných zbraní věnoval pozornost i Zavadilovu samostřilu: „*Samostříl s trojitými prakovými gumami byl vyzkoušen přímou střelbou do vyschlého hustého smrkového dřeva ze vzdálenosti 1 m. Hrot střely se zaryl přes 20 mm hluboko, což znamená, že jde o zbraň velmi nebezpečnou a zákeřnou (bezhluchá), kterou lze za příhodných podmínek způsobit i usmrcení, pochopitelně v závislosti na důležitosti zasaženého orgánu. Jedna střela byla při zkouškách zničena. Nevýhodou samostřilu je poměrně namáhavá manipulace při nabíjení a natahování.*“ Zavadil si zhotovil samostříl a střely do něho za účelem pytláctví. Během pozdějšího výsledku Zavadil upřesnil údaje o získání kulovnice. Objednal si ji na dobírku a poté ji vyzvedl na poště v Horní Moštěnici či v Přerově. Zbraň ukrýval ve stodole na štítové zdi pod střechou, aniž by to jeho rodiče tušili. O kulovnici věděli pouze jeho bratr Josef a Jaroslav Mikeska. Tomu Zavadil v průběhu války prodal brokovnici, kterou rovněž držel ilegálně. Josef Zavadil přiznal, že o bratrově kulovnici věděl, avšak nebylo mu známo, kde k ní přišel. Podle Josefovy výpovědi byla jeho rodina za války vyšetřována německou policií, poněvadž se šířily zvěsti o Antonínově střelení na zahradě. Naštěstí se tehdy Němcům nepodařilo nic zjistit a ani puška nebyla nalezena.³⁵ Po válce se již Josef o kulovnici nezajímal a nebylo mu známo, zda či kde ji jeho bratr ukrýval.

Zavadilovi známí

Vyšetřovatelé se zajímali o osoby, s nimiž se Zavadil přátelil. Podle výpovědí svědků se jednalo o jeho příbuzné Vladimíra Zapletala a Antonína

35 V katalogu k archivnímu fondu Gestapo Brno nejsou o vyšetřování Zavadilových z Újezdece žádné zmínky. Viz Webové stránky Moravského zemského archivu v Brně, fond Gestapo Brno. Přístupné z: <http://www.mza.cz/gestapo-brno> (cit. 2016-04-28).

Justina Zavadilová na vězeňské fotografii. ABS ČR Praha, sign. V-1652

Pittnera. Oba byli bývalí soukromí zemědělci, jejichž hospodářství převzalo JZD Újezdec. Stejně jako Zavadil neměli v lásce tehdejší státní zřízení ani místní JZD, což platí také o dalších přátelích Antonína Zavadila mladšího. Důchodce Bohumil Čajan (narozen 7. listopadu 1903 v Přestavlkách u Horní Moštěnice) byl pro pytláctví zbaven funkce mysliveckého hospodáře. S bývalým armádním důstojníkem Františkem Bossanym se stýkala i Justina Zavadilová.³⁶ Celkově byl Antonín Zavadil samotář, který se moc nestýkal a ne bavil s ostatními osobami. Rozhodně však nepatřil k těm, co si nechají vše líbit a bojí se konfliktů. Okolí ho často považovalo za podivína nebo dokonce za blázna, což podporovala jeho dvojí krátká hospitalizace v psychiatrické léčebně. Nešlo však o názory všech, např. Písařík o Antonínu Zavadilovi řekl: „*Nikdy jsem od nikoho neslyšel, ani sám nepozoroval, že by nebyl mladý Zavadil normální. Řekl bych, že byl až moc chytrý.*“

Z výslechů Antonína a Justiny

Alespoň v krátkosti by měly být zmíněny výslechy, v nichž obžalovaní popsali události 13. října 1961 ze svého pohledu. Výslechy Antonína Zavadila se uskutečnily ve dnech 14., 17., 25. října. a 14. listopadu 1961. Řekl, že si sekeru vzal pouze na štípání dříví, nikoliv jako zbraň na Písaříka. Během odchodu do domu údajně neviděl příchod příslušníků VB. Když slyšel údery do dveří, vzal si zpod postele pušku, nabil ji a bez míření vystřelil od boku. Následující ticho využil s matkou k odchodu do zadní místnosti, kde byl jeho otec. Příslušníci VB rozbili okna a začali do pokoje vhadzovat dýmovnice, z nichž asi dvě Zavadil hodil zpět. Když zjistil, že je matka zraněná, odhodil kulovnici a náboje z okna a vydal se s matkou do kuchyně, aby jí ošetřil ruku. V kuchyni následovala rvačka s příslušníky VB a zatčení. Dne 17. října 1961 Zavadil řekl: „*Byl jsem od chvíle, kdy se na nás počali dobývat, odhodlán ke všemu. V bytě jsem se uzamčel jen proto, že jsem měl strach, že budu odvezen do blázince, kam jsem nechtěl se dostat, neboť se cítím zdravým.*“ O osm dní později se zmínil o zabarikádování: „*Domníval jsem se, že když zjistí tyto překážky, tak že nás nechají na pokoji a odejdou pryč. Podotýkám, že již dříve, když s námi chtěl někdo úředně jednat, tak jsme se vždy s matkou doma zavřeli a odmítali jsme s přicho-*

zím jednati, ať se to již týkalo čehokoliv.“ Dne 14. listopadu 1961 byla Zavadilovi předložena fotografická dokumentace, přesto stále tvrdil, že střílel níž, než zobrazovala fotografie.

Zavadil byl tázán i na členství v komunistické straně: *„Po osvobození v roce 1945 ustoupil jsem do KSČ v Újezdci, kde jsem byl organizován až do prvé prověrky v roce 1948. Byl jsem sice prověřen, nevím však, jakým způsobem jsem byl potom veden jako kandidát. Po prověrce jsem však neobdržel žádný průkaz, a to po dobu jednoho roku. Když mi potom byl vydán kandidátský průkaz a neměl jsem v něm žádné měsíční známky, šel jsem na okresní sekretariát KSČ do Přerova, kde mi však byl průkaz odebrán, a to předsedou KSČ z Újezdce Ondráčkem a krátce nato jsem byl z KSČ vyloučen pro nezaplacení členských příspěvků. V roce 1949, tedy před mým vyloučením, zastával jsem v KSČ funkci desítkového důvěrníka.“* Po vyloučení z KSČ byl jeho vztah k režimu záporný, což se ještě vystupňovalo, když bylo hospodářství Zavadilových dáno do nuceného nájmu jiným zemědělcům. Během výslechů se doznal k rozebrání plotu: *„Někdy v prosinci 1960 jsem rozebral tyčkový plot a po dílech přenesl do zahrady naší usedlosti a vyspravil s ním náš plot kolem zahrady. Jednalo se o tyčkový plot, který byl kolem naší bývalé chaty, ve které JZD chovalo po mém vstupu do JZD kuřata. Plot jsem odnesl proto, že jsem měl za to, že je to můj majetek a že s ním podle toho mohu nakládat, jak uznám sám za vhodné.“*

Justina Zavadilová byla vyslýchána 14. a 30. října a 16. listopadu 1961. Popírala, že by Písaříkovi a Kafkovi sprostě nadávala. Na otázku, proč pomáhala synovi při barikádování pokoje, řekla: *„To proto, že již dříve bylo hovořeno předsedou JZD Kafkou, že můj syn Antonín bude odvezen pryč. Ještě před tím byl u nás lékař dr. Hrdlička, že ho poslal MNV v Újezdci, aby nechal mého syna odeslat do blázince. Já jsem dr. Hrdličkovi říkala, že synovi nic není, že je zdravý. On mi na to po rozhovoru s mým synem rovněž řekl, že na synovi Antonínovi nic nenachází, proč by měl jít do blázince. Od té doby jsme počali před všemi úředními osobami zavíratí dveře a odepírali jsme vůbec s někým hovořit, jenom nejvýše přes okno, rovněž jsme neotevřeli příslušníkům bezpečnosti, kteří přijeli za synem někdy po návštěvě dr. Hrdličky. Tehdy jsem žala trávu, a když jsem viděla, že přijelo k našemu domu auto s bezpečnostními orgány, tak jsem běžela domů, pozavírala dveře. Orgánu bezpečnosti, který nás tehdy vyzýval, abychom otevřeli, jsem tehdy odpověděla, že když jsem je potřebovala a nepřijeli, tak že teď pro mne žádná bezpečnost není a že neotevřu. Proto taky oni odejeli*

36 O Čajanovi i Bossanyim se dochovaly zajímavé zprávy související s jejich účastí na událostech ze dne 1. 5. 1945. Ve škole v Újezdci místní občané odzbrojili pětičlennou skupinu německých telefonistů. Akce byla vyvolána paralelně probíhajícím povstáním v nedalekém Přerově. Někteří občané chtěli účastit na těchto událostech vyčísti výhody pro sebe. Železničář Bohumír Čajan obdržel od partyzánského velitelství v Přerově partyzánskou legitimaci a na základě toho chtěl získat členství v MNV Újezdec. Bylo zjištěno, že legitimace byla Čajanovi vystavena na základě rozhodnutí štábního kapitána Františka Bossanyiho, jenž měl údajně vést celou akci v Újezdci. Podle několika výpovědí se však akce zúčastnil teprve na výzvu starosty Josefa Vítky, který si Bossanyiho vybral jako vojenského odborníka. Poněvadž Bossanyi akci nevedl, neměl oprávnění vystavovat po válce potvrzení o účasti v povstání druhým osobám. Čajan byl dokonce nařčen z vyvěšení obrazu Reinharda Heydricha v době protektorátu. Od zaměstnavatele (Československé dráhy) si proto nechal vystavit potvrzení o bezúhonném chování za války. V srpnu 1946 žádal MNV o vystavení potvrzení o státní a národní spolehlivosti, jež potřeboval k výkonu práce. Proti tomu podal stížnost některých obyvatelů Újezdce (dokonce padly zmínky o údajném vyhrožování Rudolfu Slováčkovi z Lovčic gestapem). Dne 19. 8. 1946 MNV sdělil Čajanovi rozhodnutí o neudělení osvědčení o národní spolehlivosti. Čajan se proti tomu odvolal a žádal provedení výpovědí svědků, kteří by mu dosvědčili bezúhonnost. ONV Přerov vydal 24. 9. 1946 výměr, v němž souhlasil s Čajanovým odvoláním. Záležitost byla přikázána MNV k novému projednání. Rada MNV dne 25. 10. 1946 rozhodla o udělení osvědčení o státní a národní spolehlivosti Bohumíru Čajanovi. Viz SOKA Přerov, fond MNV Újezdec, inv. č. 47, karton 4.

s nepořízenou. Syn Antonín tehdy s nimi vůbec nejednal, byl v kuchyni. Proto i dne 13. 10. 1961 jsem se domnívala, že když jsme ve svém a nikomu neotevřeme, tak že zase odejdou s nepořízenou. Hlavní důvod našeho odporu byl ten, aby syn Antonín nebyl z domu odveden pryč.“ Do osudného výstřelu ze dne 13. října 1961 vůbec nevěděla, že její syn vlastní pušku. Dle její výpovědi Antonín vystřelil bez předchozí výzvy či varování.

Další údaje z vyšetřování

Antonín i Justina se hájili tím, že bránili svou studnu před znečištěním a poničením. Krajská správa Ministerstva vnitra odmítla jejich obhajobu jako neopodstatněnou, poněvadž si pro svou potřebu mohli opatřit vodu v okolních domech. V průběhu vyšetřování bylo proti Antonínu Zavadilovi rozšířeno obvinění pro trestné činy pytláctví (podle paragrafu 256/1) a příživnictví (podle paragrafu 188a trestního zákoníku). Při domovní prohlídce a po ohledání místa činu byl totiž u Zavadila nalezen upečený bažant, kterého Antonín chytl na zahradě do ok. Bezpečnost navrhovala, aby byla na Justinu Zavadilovou podána žaloba pro trestný čin návodu k teroru (podle paragrafů 7/1 k a 80a/1 trestního zákoníku) a na Antonína Zavadila pro trestné činy teroru (podle paragrafu 80a/1 80a/3 písm. a, b), pytláctví a příživnictví. Dále navrhovala nařízení zkoumání duševního stavu v uzavřeném psychiatrickém ústavu Ministerstva vnitra v Praze-Bohnicích. Chtěla totiž zjistit zdravotní stav a míru trestní odpovědnosti obžalovaného Antonína Zavadila.

Duševní stav Antonína Zavadila byl poprvé zkoumán 11. listopadu 1961 ve zdravotnickém oddělení Krajské správy Ministerstva vnitra v Ostravě. Doktor Rudolf Jura doporučil provést zkoumání duševního stavu ve vězeňské psychiatrické léčebně v Praze-Bohnicích.

Ze spisu se lze dozvědět řadu podrobných údajů, např. Antonín Zavadil měřil 176 cm a vážil 73 kg. K majetku Zavadila patřilo 1,21 hektaru polí, chata v zahradě za domem a motocykl Jawa 250. Zajímavé údaje obsahuje průvodní zdravotnický záznam ze dne 16. října 1961: „... oděrky na hlavě a zádech, tržná rána 1 cm na levém rameni, hematom na levé straně obličeje a na zádech...“ S největší pravděpodobností šlo o následky tři dny staré potyčky s příslušníky VB. Průvodní zdravotnický záznam Justiny byl sepsán již dne 13. října 1961: „Nebyla vážněji nemocná, nyní zranění na pravé ruce. Subjektivní bolesti na prsou a v zádech, v krajně křížové. Hučení v hlavě. Porod 3×, potrat 1×.“ Justina Zavadilová měřila 158 cm a vážila 60 kg.

Krajský prokurátor v Ostravě vydal 18. listopadu 1961 usnesení o zajištění veškerého jmění obou obžalovaných, poněvadž se vzhledem k povaze trestného činu očekávalo vyslovení propadnutí jejich jmění. Téhož dne byl Zavadilovým obhájcem ustanoven JUDr. Jan Blabla a obhájcem jeho matky JUDr. Otto Pechan, členové advokátní poradny v Ostravě. Dne 12. listopadu 1961 MNV Újezdec sepsal prádlo a šatstvo manželů Zavadilových a jejich syna Antonína.³⁷ Krajská správa Ministerstva vnitra ukončila vyšetřování Antonína Zavadila dne 22. listopadu 1961 a o dva dny později vyšetřování Justiny Zavadilové.

Zastavení trestního stíhání Antonína Zavadila

Dne 29. března 1962 se konalo veřejné zasedání Krajského soudu v Ostravě (oddělení 1) v trestní věci proti Antonínu Zavadilovi. Dr. Karel Matys, předseda senátu, seznámil přítomné s předmětem řízení – návrhem krajského prokurátora v Ostravě na vyslovení ochranného léčení Antonína Zavadila, který ani po předložení fotografií nechtěl věřit tomu, že zastřelil příslušníka VB. Obhájce Blabla vyslovil stejný návrh jako prokurátor. Po závěrečné poradě soud vyhlásil usnesení o nařízení ochranného léčení Zavadila v psychiatrické léčebně v Opavě na tak dlouho, dokud to bude účelné: *„Vzhledem k tomu, že posudkem znalců – psychiatrů byla zjištěna nepřítomnost obžalovaného v době činu, zastavil krajský prokurátor jeho trestní stíhání a dne 13. 3. 1962 navrhl, aby bylo vysloveno ochranné léčení Antonína Zavadila podle paragrafu 72 tr. zák... Z posudku znalců – psychiatrů Psychiatrické léčebny v Praze, MUDr. Jana Martilíka a Heleny Švestkové, prom. lékařky, ze dne 15. 2. 1962 vyplývá závěr, že Antonín Zavadil v kritické době jednal pod vlivem bludů a nebyl schopen své jednání rozpoznat jako nebezpečné pro společnost, ani své jednání ovládnout, takže byl ve smyslu paragrafu 12 odst. 1 tr. zák. nepřítomným. Vzhledem k tomu, že Antonín Zavadil byl již v minulosti léčen v Psychiatrické léčebně a opakovaně se pokoušel o sebevraždu, neměl soud důvodu k pochybnostem o správnosti závěrů znaleckého posudku. Z povahy činu i ze závěru posudku pak vyplývá, že pobyt Antonína Zavadila na svobodě by byl nebezpečný.“*

Soudní řízení s Justinou Zavadilovou

Krajská prokuratura podala 13. března 1962 obžalobu na Justinu Zavadilovou, protože 13. října 1961 jako kulačka (!) bránila družstevníkům i Veřejné bezpečnosti ve vstupu do jejich bývalé usedlosti. Syna, o němž věděla, že není duševně zdravý, navíc podněcovala k ochraně jejich majetku, čímž byla způsobena smrt Ladislava Šimka, tj. v někom úmyslně vzbudila rozhodnutí spáchat trestný čin teroru (podle paragrafů 7/1, 80a/1 trestního zákoníku 86/50 Sb. ve znění novely 63/56 Sb.). Podle obžaloby nemusela Justina vědět, že dojde k usmrcení, poněvadž v kritickém okamžiku stál její syn za ní. Krajský soud v Ostravě přijal obžalobu v průběhu neveřejného zasedání dne 2. dubna 1962.

Dne 24. dubna 1962 proběhlo hlavní líčení u Krajského soudu v Ostravě (předseda senátu dr. Karel Matys, soudci Jiří Hališka a Alois Michna, prokurátor Josef Holub, obhájce Otto Pechan). Zavadilová opět obsáhle vypovídala o událostech ze dne 13. října 1961. Některé části její výpovědi jsou těžko uvěřitelné: *„Pak se začali do pokoje přes dveře dobývat, já jsem se držela stolu, avšak nikoliv proto, abych bránila oněm osobám uniknout do pokoje, nýbrž jen proto, abych se sama podpírala, abych neupadla, neboť mi bylo mdlo. Nevím nic o tom, že by se do pokoje dobývali bezpečnostní orgánové, vím jen, že tam byl Vitek, Kafka, Písařík. Neslyšela jsem žádný hlas, který by nás upozorňoval na to, že se do pokoje dobývá bezpečnost. Přes*

37 Již dne 14. 10. 1961 tajemnice MNV Ludmila Vránová převzala od Lužného, nadporučíka VB, dočasné úschovy majetek manželů Zavadilových, zejména bytové zařízení a domáci zvířectvo. O dva dny později bylo žákům školy a dětem mateřské školy předáno přes 90 kg různého ovoce z domu Zavadilových. Viz SOKA Přešov, fond MNV Újezdec, inv. č. 76, karton 6.

zavřené dveře jsem nikoho neviděla a předtím z okna jsem neviděla nikoho v uniformě.“ Její výroky vyvraceli svědkové „z druhé strany“ (Vítek, Kafka či Balatka). Zajímavá byla výpověď Josefa Stokláška (narozen 8. března 1930 v Újezdci), člena JZD Újezdec: „Asi do roku 1959 jsem byl předsedou JZD a mohu potvrdit, že obžalovaná nekladla žádné překážky, když bylo rozhodnuto, že na její usedlosti bude ustájen vepřový dobytek. Ona i její syn Antonín se během adaptací stavěli k věci kladně.“ Výpověď Františka Dostála (narozen 12. června 1907 v Újezdci) stavěla Zavadilovy do lepšího světla: „V kritické době jsem přišel na dvůr obžalované spolu s Písaříkem, který mě požádal, abych pomohl vyjet s koňmi do kopce. Když jsme přijeli, tak vyšli z domu Antonín Zavadil s obžalovanou a oba bránili tomu, aby se voda vlila do studně. Hlavně se dohadoval Zavadil s Písaříkem. Neslyšel jsem, že by Zavadil nebo Zavadilová vůči Písaříkovi použili některých urážlivých výroků nebo výhrůžek. Já jsem jim pouze řekl: „Chlapi, nehádejte se, nemá to cenu“ a odcházel jsem pryč. Když jsem ušel asi 15 m, potkal jsem Kafku, za nímž šli hned příslušníci VB. Během dohadování na dvoře Zavadil říkal, že by ze stěn studny vypadaly kameny, kdyby se tam vlila voda. Když já jsem byl na dvoře, tak jsem neviděl, že by Zavadil měl v ruce sekeru.“ Velmi důležitým protagonistou událostí ze dne 13. října 1961 byl Leopold Písařík, ale ten již na jaře 1962 nežil, proto byly u soudu přečteny jeho výpovědi z konce roku 1961.

Krajský prokurátor navrhl, aby byla Zavadilová uznána vinnou podle obžaloby, případně podle paragrafu 167 trestního zákoníku a postížena přiměřeným nepodmíněným trestem odnětí svobody a trestem propadnutí jmění. Obhájce navrhoval zproštění obžaloby, poněvadž výsledky dokazování dostatečně neprokázaly důvodnost žalobního tvrzení. Rovněž obžalovaná žádala zproštění obžaloby. Předseda senátu vyhlásil po poradě rozsudek. Zavadilová byla uznána vinnou pomoci k trestnému činu útoku na veřejného činitele (podle paragrafu 10/1c, 155/1a trestního zákoníku) a odsouzena k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na dva roky (podle paragrafu 155/1 trestního zákoníku). Při vyměření trestu soud přihlédl k vysokému věku obžalované (72 let), ale i k jejímu nepřátelskému vystupování proti funkcionářům včetně přímých útoků proti veřejným činitelům. Po právní stránce se soud neztotožnil s názorem obžaloby, že se obžalovaná dopustila návodu k trestnému činu teroru: „Skutková podstata tohoto trestného činu předpokládá kontrarevoluční pohnutku jednání pachatele a úmysl odstrašit někoho od aktivní účasti na budování lidově-demokratické republiky, případně úmysl takovou činnost někomu znemožnit. Vzhledem ke konkrétním okolnostem souzeného případu však soud nedospěl k přesvědčivému závěru, že jednání obžalované bylo takovým úmyslem motivováno.“

Ve veřejném zasedání dne 21. června 1962 projednal Nejvyšší soud v Praze (předseda senátu dr. Jan Hlavička) odvolání, které podala Justina Zavadilová proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 24. dubna 1962. Nejvyšší soud odmítl její odvolání podle paragrafu 256 trestního řádu.³⁸

Již na podzim 1962 podala Marie Chytilová žádost o prominutí zbytku trestu své matky formou prezidentské milosti. Ministerstvo spravedlnosti se ptalo MNV Újezdec, jak by prominutí zbytku trestu přijala veřejnost.

MNV Újezdec 1774 67
došlo dne:
pod čís.: 181.

Lékařská zpráva - nález

Označení ústavu, odd., pracoviště
pro MNV v Újezdci u Přerova.

Příjmení, jméno Antonín Zavadil rok nar. 1923 č. prot.
Klin. dg. Provedeno vyšetření dne 9.4.1965

U jmenovaného se jedná o stav po proběhlém onemocnění duševním. Od doby, kdy je u nás v léčení/od 24.1.1964/ se chová klidně, neprojevuje nádadných známek duševní choroby, účelně pracuje, /t.č. pomáhá ústavnímu údržbáři/, má odpovědní volné vycházky v prostorách léčebny. Na oddělení nemá nedorozumění, jeho chování je zcela přiměřené jeho situaci. Neprojevuje se jako osoba nebezpečná svému okolí.

D. D. Rychlá, přednosta odd.
KONZ Psychiatrické léčebny
VE ŠTERNBERKU 1-2340-63

SEVT - 14 144 0

Zpráva psychiatrické léčebny ve Šternberku o Antonínu Zavidilovi. SOKA Přerov

Funkcionáři MNV se proti tomu koncem října 1962 ostře ohradili. Nejenže nedoporučili vyhovět žádosti o milost, nýbrž dokonce označili trest odnětí svobody na dva roky za velmi nízký.

Co se dělo s majetkem Zavidilových

Na základě výměru rady MNV Újezdec byl dvoupokojový byt v domě čp. 18 s platností od 14. března 1962 pronajat Československým státním statkům, podnikovému ředitelství v Lipníku nad Bečvou, a byl určen zaměstnancům farmy v Újezdci. Výměr byl vydán se souhlasem Josefa Zavidila, protože jeho otec a majitel domu byl toho času v trvalém opatrování v domově důchodců v Pavlovicích u Přerova.

Podle usnesení Krajského prokurátora v Ostravě ze dne 18. listopadu 1961 byl finančním odborem ONV Přerov o týden později zajištěn movitý majetek Justiny Zavidilové. Usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 5. listopadu 1962 bylo zajištění majetku Justiny Zavidilové zrušeno s tím, že nebyl vysloven trest propadnutí jmění. Finanční odbor ONV Přerov podnikl kroky k vydání zajištěných movitých věcí Marii Chytilové, dceři Justiny. Při předávání věcí dne 4. prosince 1962 bylo zjištěno, že bytové zařízení, šicí stroj, hodiny a další věci byly naprosto zničeny propadnutým strojem v místnosti, v níž JZD určitou dobu stříhalo ovce. Finančnímu odboru ani Marii Chytilové nebylo známo, kdo a na základě jakého příkazu přestěhoval bytové zařízení z původního bytu, toho času obývaného nájemníky, do místnosti bývalé stříhární ovcí.

15/8 1867

čl. č. 4 v Újezdec

lejší strana a vláda, pověřila M.Č.V. pravomocí, vyšetřit a řešit v obci stížnosti, i já se s prozbou obracím, na čl. č. 8. se stížnosti. Okresní komise, o kterou jsem letos na jaře žádala, uznala, že usedlost č. 18 v Újezdě je v katastrofálním ničeném stavu, na 3 roky k udržení. Což nyní přenaky dosvědčuji a hrazi podmoklému stavění, celému, hnojivkou a střechání vodou, uskutečnit, již nyní. Prosim M.Č.V. o vyšetření a vyřešení, této mojí stížnosti. Je ohrožen, i můj život, měl při deštivém počasí, se katastrofa zhorší.

Dále žádám, aby M.Č.V. nařídil J.Č.D. v Újezdec, vyklizení všech objektů. První, kterou jsem postižena, je na vysokém stupni, utrpěla jsem zde, se mokřivho a zatuchlého bytu, poúštěním střechní vody, pod obytné stavění a nyní již při chladnějším počasí velmi se zhoršuje.

Můj dech, při mlhavém počasí, v zatuchlém bytě, je hrozný. Meklid hrozný, což uznal i předs. J.Č.D. který mě doporučoval, vzstábit se do cizích stavění, což nemohu přijat. Moje stáří, s mojí nemocí, vyžaduje klid a odpočinek, po mojí celoživotní spravedlivé poctivci, práci doma, ve svém vlastním. Již nejsem vstava, ten ruch, na moje nervy, snášet. Žádám, M.Č.V., o nařizení J.Č.D. v Újezdec, vyklizení všech objektů, v usedlosti č. d. 18. v Újezdec.

Fakto týrat a mučit živého člověka po řadu let není lidskost

Děkuji zvdověle za škladné vyřizení
 a prosim za odpověď.

Zavadilova Justina

Justina Zavadilová píše MNV Újezdec – dopis z roku 1967. SOKA Přerov

Antonín Zavadil v psychiatrických léčebnách

Okresní soud v Opavě rozhodl 13. listopadu 1962 o úplném zbavení svéprávnosti Antonína Zavadila mladšího, jehož zastupoval opatrovník Rudolf Plevák, pracovník Státního notářství v Opavě. V odůvodnění se mj. uvádí: „Na základě návrhu okresního prokurátora v Přerově Okresní soud v Opavě nechal jmenovaného vyšetřit dvěma znalci psychiatry a tito podali posudek, ze kterého vyplývá, že jmenovaný trpí těžkou chorobou duševní zvanou schizofrenní psychóza, jevíci se zhoubným systémem bludů úporných a para-

noidních, nekritičností a degradací osobnosti, hlavně ve sféře emotivní.“ Usnesení soudu nebylo Zavadilovi ani doručeno.

Od 24. ledna 1964 byl Antonín Zavadil hospitalizován v psychiatrické léčebně ve Šternberku. Dne 9. dubna 1965 léčebna oznamovala MNV Újezdec: „*Od doby, kdy je u nás v léčeni, se chová klidně, neprojevuje nápadných známek duševní choroby, účelně pracuje /t. č. pomáhá ústavnímu údržbáři /, má odpolední volné vycházky v prostorách léčebny. Na oddělení nemá nedorozumění, jeho chování je zcela přiměřené jeho situaci. Neprojevuje se jako osoba nebezpečná svému okolí.“* Dopis velmi vyděsil MNV v Újezdci, který 30. dubna 1965 zaslal Krajské prokuratuře v Ostravě následující sdělení: „*Aniž bychom žádali, zaslala nám Psychiatrická léčebna ve Šternberku podle přiloženého opisu lékařskou zprávu o zdravotním stavu Antonína Zavadila, narozeného roku 1923. Rada MNV v Újezdci došla na své schůzi konané dne 29. dubna 1965 k názoru, že se jedná o pokus, nevíme však z čí strany, aby léčený byl z ústavu propuštěn. Rada MNV v Újezdci trvá však na svém doporučení, které učinila po spáchaném trestném činu shora jmenovaného, že není žádoucí, aby se vrátil do Újezdce.“* Začátkem června 1965 krajská prokuratura odpověděla, že připsal MNV i zprávu psychiatrické léčebny postoupila Okresnímu soudu v Olomouci, jenž vykonával dohled nad ochranným léčením Antonína Zavadila. Okresní soud v Olomouci dne 14. června 1965 mj. sděloval: „*Návrh, který podala dne 7. 10. 1964 Justina Zavadilová z Újezdce č. 18, aby pacient Antonín Zavadil byl z ochranného léčení propuštěn, byl usnesením tohoto soudu ze dne 13. 1. 1965 pravomocně zamítnut, a tento se ponechává i nadále v ochranném léčení v PL ve Šternberku.“*

Justina Zavadilová opět v Újezdci

Začátkem podzimu 1963 byla Justina Zavadilová opět na svobodě. Dne 10. října 1963 požádala průmyslový odbor ONV Přerov o uvolnění bytu v její zemědělské usedlosti v Újezdci. V bytě tehdy žila šestičlenná rodina Imricha Gelienu, zaměstnance státních statků. Další bytová jednotka nebyla v obyvatelném stavu a vyžadovala opravy. Justině Zavadilové bylo sděleno, aby si tento byt opravila za pomoci rodiny, poněvadž v dohledné době nebyly jiné byty, kde by mohla být umístěna Gelienuova rodina. Zavadilová s tím nesouhlasila a stále se dožadovala vystěhování Gelienuových z obyvatelného bytu. MNV činil opatření, aby nebyl Justině svěřen do domácího ošetřování manžel, jenž byl umístěn v Domově důchodců v Pavlovicích u Přerova. Na druhé straně měla sama možnost žít v tomto domově důchodců, ale dala přednost bydlení u dcery Marie v Újezdci. Dne 8. dubna 1964 MNV Újezdec vypracoval pro redakci Rudého práva zprávu o poměrech Justiny Zavadilové. Již v prosinci 1963 jí odbor sociálního zabezpečení rady ONV Přerov přiznal sociální důchod ve výši 85 korun. Při rozhodování o důchodu se přihlédlo k tomu, že Zavadilová byla stále spolujitelkou zemědělské usedlosti s domovní zahradou.

Stav čp. 18

Josef Zavadil v zastoupení svého otce souhlasil s tím, aby byl byt v čp. 18 pronajat státním statkům za podmínek, že bude opraven. V srpnu 1965 bylo stanoveno nájemné ve výši 50 korun měsíčně.

Dům Zavadilových, Újezdec, č. p. 18. ABS ČR Praha, sign. V-1652

Dnešní dům čp. 18 v Újezdci. Foto Petr Jirák

Justina Zavadilová se bezúspěšně snažila získat nazpět hospodářské objekty (stáj, přípravná krmiv, sýpka, sklep) v domě čp. 18, které byly nadále využívány družstvem. Dne 11. srpna 1965 byl na družstevním jednání konstatován značně zchátralý stav usedlosti, jejíž životnost byla odhadnuta nanejvýš na tři roky. Pro udržení objektu v provozu bylo nutné provést řadu úprav. Do 30. května 1966 mělo družstvo opravit objekt vepřína, vyčistit dvůr a provést odkanalizování hnojiště.

V září 1966 Justina podala zdravotnické komisi ONV Přerov stížnost na hygienické závady ve své usedlosti. Přímo na místě se 22. září 1966 konalo komisionální jednání, jehož se zúčastnili zástupci místního MNV a JZD, zástupci ONV Přerov (z odboru výstavby a z odboru zemědělství, lesního a vodního hospodářství), okresní hygienik a zástupci Okresní zemědělské výrobní správy Přerov. Justina si stěžovala na podmáčení obytného stavení, jež bylo způsobeno zatékáním vody z družstevního vepřína pod zdivo. Zároveň doložila lékařské potvrzení o svém zhoršeném zdravotním stavu. Komise však neshledala žádné závažné okolnosti a příčiny, které by mohly zhoršovat zdravotní stav stěžovatelky.

Z dopisu Justiny Zavadilové ze dne 30. května 1967 plyne, že státní statky jí nakonec byt uvolnily. Justina si stěžovala na špatný stav bytu. Již v září 1967 jí předseda MNV Újezdec napsal, že povinností družstva není starat se o údržbu obytné části budovy čp. 18 a případné opravy záleží pouze na dobré vůli vedení družstva. Ani propuštění dcery Marie z poměru v JZD za účelem ošetřování její matky nebylo možné, poněvadž by šlo o bezpracný zisk na úkor jiných, což odporovalo směrnicím strany a vlády (formulace předsedy MNV).

V jedné stížnosti z roku 1967 Justina uvedla, že její manžel Antonín zemřel (již 29. 12. 1964 v domově důchodců v Pavlovicích u Přerova). Údajně jí těsně předtím prosil, aby ho vzala domů zemřít, o což se neúspěšně pokoušela. Stížnost je velice emotivní: „...1. místnost nazvaná skladištěm, do které jsem nucena se vším se uchýlit, 2. místnost, ve které vařím, spím a je podmočená střešní vodou, hnojůvkou, zatuchlá, plesnivá, ničí nábytek i moje zdraví. 3. místnost je velká spousta slimáků, nemohu upotřebit jen za záchod neb jej nemám a jdu tam do kibli. Toto je celé moje příslušenství. Snímek tento se může zaslat do televize, aby svět shlédl, co se může v soc. lidové demagogické republice dít. Prasata v zavřeném přeplněném chlévě neumí volat o pomoc a jsou předčasně odváženy. Já ještě žiji, o pomoc se domáhám, ale zbytečně. Úřady jsou podváděny, úřední moc se nerespektuje, soukromý majetek se bez svolení majitele mu odebírá. Kde jsme to? V jakém století? Myslím si, že musím jak to prase v chlévě čekat na domučení mého života. Neb je můj život v rukou jiných. Takovou odměnu za svůj majetek má rodina Zavadilova?“

Poslední žádost Justiny je datována ke dni 26. května 1967 a je určena MNV Újezdec. Ze žádosti se dozvídáme, že Justinin syn Antonín byl v té době již propuštěn z psychiatrické léčebny, žil ve Šternberku, ale chtěl se vrátit do Újezdce, aby se mohl starat o matku. Jeho návrat do obce však zamítl MNV Újezdec. Justina byla v důsledku podvýživy tělesně vyčerpaná a slabá, proto žádala MNV o urychlené zabezpečení výživy. Dále žádala MNV, aby dal družstvu příkaz k vyklizení objektů a také příkaz dát zničené obytné stavení do původního stavu. Na závěr Justina napsala: „Nemo-

Ladislav Šimek, podporučík VB. Foto z publikace Příběhy věrnosti a cti

hu zde při mé nemoci být sama. Potřebuji v blízkosti někoho mnou určeného. Proším o laskavé vyřešení MNV neb trýzeň a mučení dostoupilo vrcholu. Doufám, že prosbě mojí bude všestranně vyhověno.“³⁹

Justina Zavadilová zemřela 17. dubna 1968 v Újezdci. Její syn Antonín zemřel 7. srpna 1973.⁴⁰

Povídka Škodná – propagandistické využití případu

V roce 1987 vyšlo v nakladatelství Naše vojsko 2. doplněné vydání publikace Příběhy věrnosti a cti (1. vydání vyšlo roku 1979). Její autoři (Alois Císař a Ota Holub) popsali desítky případů, které skončily zabitím či zavražděním příslušníků SNB. Převažují případy z padesátých let s politickým pozadím

(např. oběti skupiny bratří Mašinů, skupiny Černý lev 777 či několika agentů chodců), kromě toho se v publikaci objevují příběhy z těsně poválečné doby (střety s nacistickými zločinci, s ukrajinskými nacionalisty) i případy, kdy byli příslušníci VB zavražděni kriminálními zločinci (publikace obsahuje i několik případů z osmdesátých let).

Kapitola s názvem Škodná oslavuje Ladislava Šimka, podporučíka VB, který byl 13. října 1961 zastřelen v Újezdci. Text povídky umně kombinuje skutečnost, fikci a dobovou propagandu. Čtenáři se ani nedoví, kde se reálný příběh stal.

Děj povídky

Děj je situován do nejmenované malebné jihomoravské vesnice. Předsesta JZD Pokrok oznamuje na schůzi, že před týdnem nevyjely do polí tři traktory, protože z nich záhadně zmizely součástky. V den schůze navíc uhynuly dvě jalovičky, jež byly ustájeny na bývalém Zaoralově gruntě. Vyšetřování SNB zatím nepřineslo moc výsledků. Družstevnice Žahourková si stěžuje na to, že nechali kulaky bydlet v jejich bývalých domech. Jiný přítomný připomíná Zaoralovy tresty za rozkrádání družstevního majetku. Zaoral žije se starými rodiči a navíc je svobodný. Družstevnice Žahourková připomene dům, v němž žila čeleď Zaoralových, a navrhuje, aby se do něj přestěhovali Zaoralovi. Družstevníci proberou třídní profil Zaoralových: starý Zaoral patřil k dobrým hospodářům, i jeho syn zemědělství rozumí, čeleď se u nich pro jejich hrubé chování často střídala, za války kefasili, ale hospodářské kontroly se jim vyhýbaly, kolaborace jim po válce nebyla dokázána. Jejich hospodářství se dařilo do roku 1948, poté se však úplně změnili a o kolektivizaci nechtěli nic slyšet. Mladý Zaoral vyhnal dvojici agitátorů bičem, pole byla plná plevele a kvůli údajnému nedostatku krmení Zaoralovi začali rozprodávat dobytek. Zaoralovi nebyli schopni plnit předepsané dodávky, přičemž se starý hospodář vymlouval na vysoký rozpis dodávek: „Čmucharové z okresu mi pokaždé tak vymetou sýpku, že mi nezbude na osev. O krmivu pro dobytek ani nemluvě.“ Mladý Zaoral, zvláště v opilém stavu, byl upřímnější: „Než to vrazit komunistům do chřtánu, ať to raději shoří a dobytek chcípne hladý!“ V roce 1958 dospě-

lo jejich hospodaření tak daleko, až byl grunt pro úplný úpadek likvidován a JZD ho převzalo se vším příslušenstvím. Zaoralovi žili i poté na statku a mladý Zaoral nevynechal žádnou příležitost, jak družstevníkům škodit, vyhrožoval jim i se sekerou v ruce.

Žně v roce 1961 proběhly poměrně klidně a zdálo se, že mladý Zaoral zkrotl. Pak ale přišel 13. říjen 1961, kdy tři vyděšené a rozhořčené krmičky vtrhly do kanceláře předsedy JZD. Mladý Zaoral je nechtěl pustit ke studni, přičemž jim vyhrožoval s klackem v ruce. Předseda věděl o poškození stroje Zaoralem a o jeho přidělení na horší práci v továrně. Oblékl se a doprovodil ženy k Zaoralovým, avšak ani přítomnost hlavy družstva Zaorala neobměkčila. Mají si prý vykopat svou studnu nebo si pořídit vodovod. Předseda zachoval klid, ale po zmínce o brzkém pádu komunistického režimu odvětil Zaoralovi, že poslouchá lži Svobodné Evropy. Když se předseda JZD přiblížil ke studni, vytáhl na něho Zaoral sekyru. Předseda se vrátil do své kanceláře, odkud zatelefonoval náčelníkovi okresního oddělení VB. Ten svému kamarádovi slíbil poslat na místo zásahovku a někoho od prokurátora.

Za celou hodinu přijela tříčlenná výjezdová skupina VB a náměstek okresního prokurátora. Spolu s předsedou JZD došli na dvůr statku, ale Zaorala již nespatriili. Když se začali dobývat na domovní dveře, ozval se Zaoralův hlas, který je varovně vyzýval k odchodu. Během rozhovoru přes dveře příchozí zjistili, že Zaoral zabarikádoval dveře nábytkem. Rovněž k oknům do dvora přesunul staré skříně. Velitel zásahu se rozhodl povolat podporučíka Šimka se služebním psem a poté přistoupit k násilnému otevření zabarikádovaného bytu.

Následně se povídka věnuje Šimkovi a jeho psovi: *„Podporučík Šimek a jeho věrný čtyřnohý přítel s nepřítisť lichotivým jménem Gauner si už mnohokrát dovedli poradit v zapeklitých situacích. Jejich zásluhou se podařilo odhalit řadu machinací a šmelin vesnických boháčů a rozkrádání národního majetku v lesním hospodářství. Zadrželi a odzbrojili nebezpečného zločince Vávru. Vypátrali a zajistili značné množství ilegálně držených zbraní a měli ještě mnohé další zásluhy. Zcela právem velitel dával Ladislava Šimka za vzor ostatním příslušníkům okresního oddělení.“* Císař s Holubem nenechávají čtenáře v pochybách o správném profilu Ladislava Šimka. V mládí neměl Šimek uniformy moc rád, poněvadž v průvodu nezaměstnaných dostal od četníků pár rán pendrekem. Jako pomocný betonář na výstavbě pevnůstek měl rád spíše armádní uniformy a těšil se na vítězství nad Německem, které se však nekonalo kvůli Mnichovské konferenci. Za války nechtěl vyrábět součástky k tankům, proto utekl z továrny. Přechod přes hranice se mu nepovedl, padl do zajetí, následně byl ztýrán a uvězněn. Na konci války se stal jedním z prvních členů Revolučních gard na Šumpersku. Po válce vstoupil do KSČ, mj. působil jako předseda závod-

39 SOKa Přerov, fond MNV Újezdec, inv. č. 76, karton 6. V archivním fondu Psychiatrická léčebna Šternberk se nenachází dokumenty, z nichž by bylo možné zjistit datum propuštění Antonína Zavadila. Viz e-mail ze dne 25. 7. 2016 od PhDr. Miroslava Koudely, archiváře SOKa Olomouc. Evidence pacientů by mohla být stále uložena ve spisovně psychiatrické léčebny, avšak ta na autorův dotaz nereagovala.

40 Data úmrtí Justiny a Antonína byla zjištěna od pamětníků. Antonín, který žil po návratu z psychiatrických léčeben krátce v Újezdci a poté v Domově důchodců v Radkově Lhotě, se oběsil v Újezdci v domě č. p. 18, kde vyrůstal a kde dvanáct let předtím zastřešil psůvoda Šimka. V současné době již nežijí ani sourozenci Antonína Zavadila (Josef a Marie). Dům Zavadilových byl zbourán a dnes se na jeho místě nachází novější dům (Přerov VI – Újezdec, Spojovací 18/5).

ní organizace KSČ v podniku MEZ Zábřeh. Po jistém váhání vstoupil v roce 1950 do Sboru národní bezpečnosti. Byl vyslán do dvanáctitýdenního kurzu psovodů, do konce roku 1959 absolvoval celkem pět kurzů psovodů (42 týdnů náročné a tvrdé práce). Vychoval řadu výborných služebních psů (zejména Gaunera), z nichž některé předal svým kolegům.

Čtenář se tak dozvěděl, jak kvalitní příslušník VB přijel na místo činu. Nyní ještě zbývá dovyprávět následující tragické události. Ani příjezd podporučíka Šimka se psem totiž nepřiměl Zaorala k otevření dveří, proto zasahující přikročili k jejich násilnému otevření. Když dveře povolily, vstoupil do zšeřelé chodby Šimek se psem. V ten okamžik zazněl výstřel. Mladý Zaoral mířil svou loveckou kulovnicí přesně – Šimek se skácel k zemi. Zaoral stačil před dotírajícím psem zabouchnout dveře a přirazil k nim další nábytek. Velitel zásahu přerušil celou akci, nechal odvézt Šimkovu mrtvolu a nechal strážit statek. Poté povolal z okresního oddělení VB další posily. Na opětovné výzvy k vzdání se odpovídal Zaoral dalšími výstřely z kulovnice. Několik příslušníků VB dostalo rozkaz přiblížit se těsně pod okna pokoje, v němž se ukrýval Zaoral. Rozbili okna a dovnitř vhodili dýmovnice a bombičky se slzným plynem, zatímco dva projektily ze Zavadilovy kulovnice proletěly v těsné blízkosti jejich hlav. Zaoral začal kašlat, cosi nesrozumitelně zvolal a pak vyhodil z okna kulovnici i karton se zbytkem nábojů. Když byl vytažen ze svého úkrytu, začal kolem sebe mlátit vším možným, přičemž několika příslušníkům VB způsobil zranění. Náhradní psovod jen stěží držel psa Gaunera, aby se nevrhl na Zaorala. Ten zkontroloval až po výhrůžce, že bude pes puštěn z vodítka. Zaoral si tedy nechal přiložit pouta a oddechl si až ve chvíli, když byl mimo dosah psových zubů.

Podle autorů povídky měl Zaoral dost času k přemýšlení v nápravném zařízení, kam ho dovedla zaslepená a krutá nenávist k socialistickému zřízení. Měl dojít k poznání, že sekýra ani puška nemohly zabránit zákonitému procesu kolektivizace. Mladí příslušníci SNB, kteří nastoupili na Šimkovu místo, jsou líčeni jako záruka, že kuláci a třídní nepřátelé již nebudou ohrožovat budování socialistické společnosti.⁴¹

Děj povídky versus skutečnost

Alois Císař a Ota Holub napsali celou knihu velmi poutavě a čtivě. Inspirovali se však skutečnými případy, proto museli počítat s tím, že se jednou někdo bude zabývat rozpory mezi jejich texty a archiváliemi k reálným případům. Sami asi nepočítali s tím, že režim, který ve své knize propagovali a oslavovali, skončí pouhé dva roky po vyjití 2. doplněného vydání publikace.

Povídka Škodná nebyla z neznámých důvodů situována do Újezdce, nýbrž do nejmenované jihomoravské vesnice. Újezdec přitom neleží na jižní Moravě a ani nebyl součástí Jihomoravského kraje. Datace naopak odpovídá skutečnosti, protože děj povídky se odehrává v létě a na podzim 1961. V příběhu se objevují vymyšlená příjmení postav (pouze Šimek vystupuje pod svým pravým jménem), mladý muž stavící se proti JZD se jmenuje Zaoral, nikoliv Zavadil.

Literární Zaoral se dopouští trestných činů, kterých se Zavadil nedopustil – sabotáže traktorů, vyhánění agitátora bičem, snad i trávení krav. Ani události 13. října 1961 se neobešly bez fabulace: Zaoral nejprve vyhro-

žoval krmičkám, poté se dostal do konfliktu i s předsedou JZD. Víme, že Zavadil se dostal do hádky s dvěma mužskými členy JZD a ani jeden z nich nebyl předseda, následně se na místo dostavili příslušníci VB a náměstek prokurátora. Podle archiválií k případu Zavadil nejspíše vystřelil pouze jednou (některé výpovědi však uvádí větší počet výstřelů), zatímco Zaoral v povídce Škodná vystřelil mnohokrát. Do říše fabulací můžeme odkázat rozzuřenost psa Gaunera, který se chtěl vrhnout na Zaorala. Ve skutečnosti pes Aida ohrožoval naopak příslušníky VB, které nechtěl pustit k zastřelenému Šimkovi, čímž paradoxně pomáhal Zavadilovi. Autoři povídky popisují též zářivou minulost psa Gaunera a důležité momenty ze Šimkovy minulosti. V tomto případě autor studie neměl k dispozici zdroje, z nichž Císař s Holubem čerpali informace. Co se týče událostí z Újezdce, využili vyšetřovací spis Krajské správy Ministerstva vnitra v Ostravě (V-1652), přičemž něco si přimysleli a něco zase ubrali. Celkové vyznění povídky bylo zadáno vládnoucím režimem. Autoři povídky ani neuvodili, že ten, kdo usmrtil podporučíka Šimka, skončil v psychiatrické léčebně. Učinili tak asi z jednoduchého důvodu, aby si čtenáři náhodou nekladli otázku: Jak mohl vrah příslušníka SNB skončit v blázinci a ne ve vězení či na popravišti?

Závěr

Mým cílem bylo podrobně popsat tragické události, které se odehrály 13. října 1961 v Újezdci. Tyto události úzce souvisely s rodinou Zavadilových a jejich postojem k vládnoucímu komunistickému režimu. V průběhu zmíněného pátku třináctého vše vyvrcholilo zoufalým střetem, při němž byl usmrčen mladý příslušník VB, který až do té doby zřejmě neměl s děním v Újezdci nic společného. Tragédií byl i další osud Zavadilových. Antonín zastřelil příslušníka VB, za což sice neskončil tam, kde by nejspíše skončil v padesátých letech, ale o to horší byl osud jeho matky, jež se po dvouletém pobytu ve vězení vrátila do Újezdce, kde jako nemocná stařena dožívala ve zcela nevyhovujícím bytě. V roce 1973 tragicky a předčasně skončil život Antonína Zavadila.

Neobhajují zastřelení příslušníka VB. Je nutné se ovšem zamyslet, do jaké míry byly střety Zavadilových s funkcionáři způsobeny bezohlednou kolektivizační politikou vládnoucí KSČ. Snažil jsem se doložit, že právě taková politika byla jedním z důvodů střetů Zavadilových s funkcionáři MNV či JZD. Mohla mít rovněž vliv na zhoršení duševního stavu Antonína Zavadila. Události ze dne 13. října 1961 byly vyvrcholením střetů a byly na svou dobu skutečně extrémní, do určité míry připomínají některé zoufalé činy z první poloviny padesátých let, z nichž některé jsou řazeny i do protikomunistického odboje (viz příklady v kapitole Odpor proti kolektivizaci). K obdobné události mohlo dojít v Újezdci podstatně dříve (např. koncem března 1954 – viz výše), avšak došlo k nim až necelé dva roky po návratu Antonína Zavadila do obce a téměř rok a půl poté, co přestal pracovat v JZD Újezdec.

41 CÍSAŘ, A. – HOLUB, O.: *Příběhy věrnosti a cti*. Praha 1987, s. 211—217.

Pavčina Zímová – Jana Zímová

Primář MUDr. Pavel Zíma

MUDr. Pavel Zíma se narodil v Přerově 27. srpna 1949 v rodině středoškolského profesora Ing. Josefa Zímy. Spolu se starším bratrem Jiřím vyrůstal na školním statku při Střední zemědělské škole (SZTŠ) v Přerově. Oba rodiče zde vyučovali odborné předměty a otec spravoval i školní statek. Povinnou školní docházku začal v Základní škole Za mlýnem v Přerově v roce 1955. Chodil tam až po 5. ročník, do roku 1960. Potom se rodina přestěhovala do Prostějova na Sídliště svobody III/8. V Prostějově začal chodit do Základní školy Rejskova (od 6. do 9. třídy, 1960—1964). Tam také začal navštěvovat Lidovou školu umění (1960—1964), hra na klarinet. Jeho velkým, celoživotním zájmem byl box, kterému se začal intenzivně věnovat již na základní škole a na střední škole aktivně boxoval v TJ Sokol Prostějov. Studia na Střední všeobecně vzdělávací škole v Prostějově, zaměření matematicko-fyzikální, (nynější Gymnázium Jiřího Wolкера, Prostějov) absolvoval v letech 1964—1967 (1.—3. ročník). V roce 1967 začal studovat Lékařskou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci. Těsně před ukončením studia, 6. prosince 1972, pro něj nastala těžká doba, protože mu umřela matka. Studia ale dokončil v termínu, v roce 1973, kdy byl promován doktorem medicíny.

Od září 1973 začal pracovat v Nemocnici s poliklinikou v Přerově na Kožním oddělení jako sekundární lékař. Od roku 1974 nastoupil k výkonu povinné vojenské služby do vojenského útvaru Strašice. Po ukončení této služby se vrátil zpět do Přerova. V roce 1977 vykonal atestaci I. stupně z oboru dermatovenerologie a v roce 1984 atestaci II. stupně z oboru dermatovenerologie. V roce 1981 (28. listopadu 1981, v Tovačově) se oženil (manželka Eva Šimková, učitelka cizích jazyků, aprobace ruština – angličtina). V roce 1982 se mu narodila první dcera Jana (9. 9. 1982) a v roce 1985 druhá dcera Pavčina (14. 9. 1985).

MUDr. Jana Zímová – lékařka se specializovanou způsobilostí v oboru dermatovenerologie, certifikovaný lékař lymfolog – pracuje na Kožním oddělení Fakultní nemocnice Ostrava.

Mgr. et Mgr. Pavčina Zímová, LL.M. – podniková právnička ve společnosti DL Centrum s. r. o. – středoškolská učitelka s aprobací historie a společenské vědy; lektorka medicínského práva na Lékařské fakultě Ostravské univerzity v Ostravě.

Pak pro něj nastala opět těžká doba, protože dne 1. října 1986 ztratil otce, kterého měl velmi rád. Rodina bydlela v Prostějově. Pro velkou ztrátu času denním dojížděním do práce do Přerova, což mělo za následek málo času pro děti a rodinu, se s manželkou rozhodl postavit rodinný dům blízko přerovské nemocnice, v Kozlovicích u Přerova (Přerov IV). Rodina se přestěhovala do novostavby 21. srpna 1991. Po smrti svého otce často vzpomínal na dětská léta na školním statku v Přerově. Jeho otec (Ing. Josef

V dětském věku

S rodinou

Zíma choval holuby (poštovní, pávíci). U rodinného domku v Kozlovicích si sám postavil holubník a od roku 1992 začal chovat holuby. Specializoval se na chov Ostravské bagdety, která byla téměř před vyhynutím. Stal se aktivním členem Klubu chovatelů Ostravské bagdety, který má sídlo v Polance nad Odrou. Podílel se na znovuoživení, propagaci a populariza-

Pracovní kolektiv Nemocnice Píerov

V práci

ci chovu mezi mladými chovateli. Jeho vytrvalé úsilí se neminulo účinkem. Vystavoval holuby na výstavách v Ostravě, Klimkovicích, Kojetíně, Píerově, Bochoři, Holicích v Čechách a Praze. Získal několik čestných cen.

Celý život, až do roku 2014, byl velkým fanouškem boxu. Již na základní škole se sportu začal věnovat a při středoškolských studiích aktivně boxo-

val. Sledoval tento sport, studoval techniku boxu a navštěvoval boxerské zápasy, hlavně v Prostějově, kde se koná extraliga boxu. Byl osobním poradcem boxerského klubu DTJ Prostějov a blízkým přítelem trenéra Mgr. Petra Novotného, který s ním konzultoval techniku zápasu. Mezi jeho další velkou zálibu také patřily motorky. Byl vášnivým obdivovatelem motorsportu. Od mládí jezdil na motorcích, a postupem času se začal věnovat motorkám – veteránům. Na těchto veteránech sám jezdil a opravoval je. Pořídil si Skútr ČZ, Mopeda a Jawu.

Jeho pracovní (kariérní) cesta: 1977 – atestace I. stupně z oboru dermatovenerologie; 1984 – atestace II. stupně z oboru dermatovenerologie. Dne 1. února 1985 byl jmenován primářem Kožního oddělení Nemocnice s poliklinikou v Přerově. V roce 1988 připravil a realizoval zahájení provozu na nově zrekonstruovaném Kožním oddělení Nemocnice Přerov.

Dne 31. prosince 2007 došlo ke zrušení lůžkové části Kožního odd. Nemocnice Přerov a uzavření budovy tohoto oddělení, od 1. ledna 2008 byl primářem/vedoucím lékařem ambulanci části a stacionáře Kožního oddělení Nemocnice Přerov. Od tohoto data se nemocnice stala členem Středomoravské nemocniční a. s., členem skupiny Agel. Kožní stacionář – fototerapie. Pracovní poměr v Nemocnici Přerov ukončil dne 30. června 2015.

Během své pracovní kariéry vychoval několik lékařů – dermatovenerologů: prim. MUDr. Dominiku Diamantovou, Ph.D., MUDr. Renatu Páskovou, MUDr. Michaela Makhoula, MUDr. Máriu Podstrelenou, MUDr. Radima Strnadela, MUDr. Lucii Petřů, MUDr. Evu Galnorovou, MUDr. Lucii Hanákovou, MUDr. Janu Zimovou.

Jako okresní dermatovenerolog se věnoval všeobecné dermatovenerologii, ale především se specializoval na terapii psoriázy a fototerapii kožních chorob. Pracoval na zákrokovém sálku, kde prováděl drobné kožní excize, kryalizace, elektrokoagulace a sklerotizaci varixů. Byl krajským konzultantem pro pohlavně přenosné choroby a okresním konzultantem pro diagnostiku a terapii lymeské borreliózy. Přednášel na odborných seminářích pro praktické lékaře a sestry přerovského a kroměřížského okresu. Je spoluautorem několika publikací v českém i anglickém jazyce (dva články s IF).

První zdravotní problémy nastaly 8. srpna 2004. Došlo k náhlému selhání ledvin vlivem špatně korigované hypertenze. Do listopadu 2004 byl na

V zahradě

V důchodovém věku

dlouhodobé pracovní neschopnosti a začal se intenzivně léčit. Od září 2004 začal chodit na pravidelnou hemodialýzu, nejprve jedenkrát za týden, ale postupem času a zákeřnosti choroby docházel pravidelně třikrát týdně na 4,5 hodiny. Jeho klinická diagnóza byla chronické selhání ledvin vlivem špatně korigované hypertenze. Tuto chorobu konzultoval nejen s lékaři Nemocnice Přerov, ale i s lékaři FN Olomouc, FN Ostrava a FN Brno. Změnil svůj přístup k životu. Těžká choroba ho zcela zasáhla. Postupně omezoval svoje zájmové aktivity. Veškerý svůj volný čas musel přizpůsobovat pravidelné hemodialýze. Odmítl částečný a pak i plný invalidní důchod a nadále pracoval v plném profesním nasazení. Nikdy si nepřipouštěl těžkosti choroby. V září 2012

prodělal první masivní plicní embolií. S touto embolií byl krátkodobě hospitalizován, ale na negativní reverz byl propuštěn do domácího léčení a po drobném zotavení začal opět plně pracovat. Jeho velkou oporou v práci mu byla dcera Jana, která začala pracovat v přerovské nemocnici od 13. května 2011. Dceři se plně profesně věnoval, předával jí své dlouholeté zkušenosti z praxe a umožnil jí v listopadu 2013 odatestovat z oboru dermatovenerologie. Rodina ho podporovala v jeho práci a také mu pomáhala v jeho těžké nemoci. Sil mu ubývalo. Sám se rozhodl, že odejde do starobního důchodu. Svoji profesní dráhu ukončil dne 30. června 2015. Po odchodu do důchodu doma odpočíval, četl knihy o holubech, motocyklech a boxu. Dne 30. září 2015, když vystupoval ze sanitky, která ho dovezla z dialýzy domů, zakopl při vystupování z auta a upadl. Zlomil si PDK v krčku. Ortopedická operace v Nemocnici Přerov byla nevyhnutelná. Po operaci byl hospitalizován na oddělení ARO a následně přeložen na kardiologickou JIP, kde prodělal dvakrát masivní plicní embolií a CMP. Ochrnul na pravou polovinu těla, obtížně komunikoval. Jeho velkou, celoživotní oporou mu byla manželka Eva, která se o něj krásně a svědomitě starala až do posledního dechu. S manželkou oslavil dne 28. listopadu 2015 krásných 34 let společného manželství a dne 29. listopadu 2015 v noci tiše odešel do dermatovenerologického nebe.

Jiří Lapáček

Karel starší ze Žerotína na přerovském zámku

Přerovský zámek v dnešní podobě je především dílem členů perňštejnského rodu, z nichž prvním byl Vilém z Pernštejna, který dostal přerovské panství v dědičné držení roku 1487. Po Vilémově smrti držel panství jeho syn Jan (1521—1548) a vnuk Vratislav (1548—1582), který v budování významně pokračoval, zatímco Vratislavův syn Jan II. prodal v roce 1596 přerovské panství Fridrichovi ze Žerotína. Panství tehdy tvořilo město se zámekem, předměstí, ulice Šířava a čtyři vesnice: Předmostí, Beňov, Kozlovice a Popovice. Pernštejnové zde trvale nesídlili a používali zámek pouze jako sídlo správy panství. Vzhledem k tomu jim poměrně skromné podmínky patrového renesančního zámku vyhovovaly.¹

Když v roce 1598 získal panství dědictvím po svém strýci Karel starší ze Žerotína, již nedaleko od Přerova vlastnil panství Dřevohostice, které mu a jeho bratru Divišovi ve své závěti z 20. června 1587 odkázal Bartoloměj Vanecký spolu s pavlavlovickým statkem a se vsí a tvrzí Oprostovice tím způsobem, aby hned po jeho smrti se toho ujali buď bratři ze Žerotína, nebo jejich poručníci. Nutno ještě uvést, že Bartoloměj Vanecký byl spolu se Smilem Osovským z Doubravice a na Třebíči a Fridrichem ze Žerotína a na Židlochovicích poručníky obou bratrů. První dva jmenovaní předali také na zámku v Náměšti dne 25. února 1588 oběma bratřím dědictví po jejich otci, totiž Náměšť, Rosice, Kralice a Brandýs nad Orlicí. Bartoloměj Vanecký zemřel podle Pilnáčka 8. září 1589 a závěť byla vložena do desek zemských v roce následujícím. Ale ještě téhož roku tomu učinil odpor Hynek Posadovský z Posadova a na Otaslavicích, který byl s Bartolomějem Vaneckým v rozepři o nějaký majetek. Výsledek sporu neznáme. Přátelské vztahy Vaneckých se Žerotínem pokračovaly i nadále, neboť pozůstalá vdova Vanecká byla chůvou Žerotínovy dcery Bohunky, která se narodila v červnu 1590. Podle toho dřevohostické panství držel Karel starší ze Žerotína v letech 1589—1617. Patřily k němu tehdy zámek a městečko Dřevohostice a vsi Turovice, Nahošovice, Hradčany, Šišma, Pavlovice, Prusínky, Kladníky, Bezuchov, Oprostovice, Žákovice, Mrlínek, Sovadina, Radkova Lhota, Radkovy.²

Dřevohostice patřily k Žerotínovým oblíbeným místům, není tedy divu, že původní středověkou vodní tvrz přeměnil v čtyřkřídlý vodní zámeček vignolovského stylu, s nádvořní arkádou, svedenou na bosované pilíře.³

1 O stavebním vývoji viz ŽUREK, Karel: *Stručné stavební dějiny zámku*. In: Přerovský zámek. Přerov 2010, s. 89—97. Srovnej Kašpárková, Slavomíra: Přerov zámek. Stavebně-historický průzkum. Olomouc 1990; INDRA, Bohumír: *K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku*. Časopis Slezského muzea, řada B XV/1956, č. 2, s. 128—148; PLAČEK, Miroslav: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001.

2 LAPÁČEK, Jiří: *Pavlovice do roku 1848*. In: Pavlovice u Přerova. Historie a přítomnost obce. Pavlovice u Přerova 1999, s. 35.

3 KNOŽ, Tomáš: *Renesanční zámek v Dřevohosticích*. Zpravodaj Muzea Kroměřížska, 1990, č. 2, s. 8—22; též: *Karel st. ze Žerotína*. Stavebník a jeho stavitelé. In: Cour d'honneur, Praha 1998, s. 19—22.

Děkuji vám za vše, co jste mi učinili a děkuji vám za vše, co jste mi učinili a děkuji vám za vše, co jste mi učinili...
31. July 1613. 1622

103. Mikulášovi Pitrušovi

Vlastní rukou Mikuláše Pitruše, který se jmenuje Mikuláš Pitruš, který se jmenuje Mikuláš Pitruš...
31. July 1613. 1622

104. Janu Hyntkovi Bruntálskému z Vrbova

Děkuji vám za vše, co jste mi učinili a děkuji vám za vše, co jste mi učinili...
31. July 1613. 1622

Žerotínův dopis, který adresoval Mikuláši Pitrušovi 31. července 1613. MZA Brno

Fridrich ze Žerotína zemřel 31. května 1598 bez dětí a byl pochován ve sklípku pod židlochovickým sborem. Karel starší ze Žerotína se ujal svého dědictví a nejstarší dochovaný text dopisu adresovaného do Přerova je z 8. srpna 1598, i když je v něm zmínka o dřívějším Žerotínovu dopisu psaném z Tovačova do Přerova, a to ve věci Pavla Karáka. Od té doby jsme o podobě přerovského zámku a jeho interiéru informováni v některých pasá-

žích Žerotínovy korespondence. Poprvé se tak stalo v roce 1605, kdy Žerotín psal Janu Volfovi 18. září před svým plánovaným příjezdem, vynuceným „morovým nakažením“ v Rosicích. Informoval jej, že hodlá odjet do Království českého s mrtvými těly své manželky a synka, tj. chtěl je pochovat v rodinné hrobce v Brandýse nad Orlicí. Volfovu dceru Juditu před morem poslal do Náměště, ale když i tam se objevila nákaza, poslal ji zpět do Přerova k rodině. On sám s dětmi se chtěl také odebrat do Přerova a za tou příčinou nařizoval, „*poněvadž jest na hradě málo pokojů, tak že by mi tam s čeládkou mou těsno bylo, aby mi v městě asi dva neb tři pokoje objednal, abych potom přijeda tam, je mezi čeládku svou, kterouž sebou přivezu, rozdělití mohl. Bratra Jana Lanecia ode mne velice pozdrav a že ho žádám, aby mi oznámil, brzo-li stroj v Přerově posluhování míti, abych se tam k tomu času dostati mohl*“.

O tři dni později v téže záležitosti chtěl po Volfovi, aby dal do sklepa složit pět věder vína poslaných ze Strážnice pro svou potřebu, aby nezhvětralo a nezkazilo se. Volf měl také dojednat s truhlářem udělení druhé stoličky ve sboru, tj. soukromé modlitebny na zámku, pro služebníky za stolicí, kde sedával sám Žerotín se členy své rodiny.

Dne 8. října 1605 vzkazoval, že souhlasí s umístěním kamen na přerovském hradě, tak jak to navrhl Volf, ale měla být instalována ještě před příjezdem Žerotína, podobně jako jakýsi schod. Žerotín chtěl zajet ještě do Rosic a k tomu požadoval od Volfa následující: „*Podlé toho poručím, aby ten menší šreibtyš /psací stůl/, kterýž na Přerově v pokoji mém stojí, od něhož jest ten bílý klíček mezi těma třema, kteréžť teď odsílám, otevřel, v němž najdeš v prostřední příhradě, kteráž se nezamíká, útraty Rosické, kteráž vezma odtud mně sem co nejdříve i s klíčky příležitostmi po naschválním poslu odešli a kuchmistrovi řekni, aby mi také útraty Přerovské poslal, tak abych věděti mohl, jaká se tam útrata vede. Klíče, kteréž na příležitici cedulce poznamenány jsou, zavázice je do nějakého papíru, mně sem, tolikéž i groše počtové stříbrné odešli, totiž tyto: Klíč hlavní, klíč od librarie /knihovny/, klíč od sborové světnice /pravděpodobně dnešní klenutá místnost s perňštejnským znakem ve svorníku, která sloužila jako kaple/, klíč od sklepu za touž světnicí, klíč od sklepu, kde stříbro, klíč od nové kvartroby /šatny/, klíč od staré kvartroby.*“

O kamnech, jejichž instalaci měl na starosti Volf, se zmiňoval Žerotín i v dopisu paní Mandaleně Gbelské 10. října, když ji žádal, aby Volfa napomenula, a hned o tři dni později psal Volfovi, že je spokojen s dílem, a povolil, aby dřevohostický úředník vyplatil dělníkům podle smlouvy, která s nimi snad byla učiněna. Zřejmě se jednalo o výše zmiňované úpravy na zámku. Volf měl nakoupit nějaké ryby, protože Žerotín předpokládal, že se na Rosice do Vánoc již nedostane. Vzkazoval, že přerovské útraty prohlédl a učinil k nim nějaké poznámky, podle nichž měl kuchmistr zjednat nápravu. Měl také starost o koroptve na svůj stůl. Nedoporučoval, aby byl do Přerova k jejich odchytu povolán Kolesa z Rosic, protože by mohl do města zavléct epidemii. Volf měl vyhledat někoho z místních, kteří se vyznali v myslivosti, případně zapojit školmistra, který se vydával za myslivce.

K situaci v přerovském zámku se vrátil v dopisu Volfovi ze 16. října 1605, protože mu paní Mandalena Gbelská napsala, že v tom jeho pokoji na Přerově „*velmi smrdí, čehož jsem se hned obával, že to bude; protož poně-*

Žerotínský lev na ostění zámeckého okna, 1997. Foto J. Hanáková

vadž jsi mne na ta kamna navedl, hled' to také nějak opatřiti, aby v témž pokoji, když bych přijel, více nesmrdělo“. Zároveň zde měl nechat udělat nové okno a do něj „sklo nějaké prohlédací vsaditi“. Volf s manželkou se měli postarat o Žerotínovy dcery Bohunku a Alenu: „A poněvadž srozumívám, že paní Manda jako dnes vyjeti strojila, ačkoliv nepochybuji, že Tobě od ní oznámeno jest, že jsem toho žádostiv, aby manželka Tvá v nebytnosti její zatím k dětem dohlídala; nicméně Tebe také napomínám, aby i Ty spolu s ní k nim dohlídal a poněvadž to sám soudím, že jim jak beze mě, tak bez paní Mandy teskno bude, kdybykoli pěkný čas byl, je někam na procházku neb na projížďku vodil, tak aby tím snázeji ten čas, až bych se k nim navrátil, přetrvati mohly.“ Dále Žerotín připomínal, aby mu Volf sehnal nějaké pachole k psaní, „kterýž by pěknou ruku měl a také smyslný byl, aby se o to přičinil, aby mi nějaké, kteréž bych k té práci obrátiti mohl, objednal“.

Poslední dopis adresovaný Janu Volfovi v roce 1605 je z 6. listopadu. Žerotín chtěl vědět, jak se daří jeho dceři Aleně, zprávu o jejím zdraví měl podat doktor Timin. Volf se měl postarat, aby do Žerotínova příjezdu byla zhotovena u jeho stolu ještě stolice a pokryta černým sukmem. Také obdržel klíč od Žerotínova pokoje, v němž měl vyhledat v nějaké příhrádce výtah z dřevohostických svatováclavských účtů a poslat je po poslu Žerotínovi. Naposledy mělo být vyřízeno pozdravení bratru Jindřichovi a Janovi a podána zpráva, jak se chovali rejtaři ve městě.⁴

Z výše uvedeného vyplývá, že místnosti na zámku nedostačovaly k ubytování celého Žerotínova doprovodu a že Žerotín prováděl v zámeckých místnostech drobné úpravy, např. opatření nových kamen. Víme o Žerotínově pokoji, knihovně, sborové světnici, sklepu za tou světnicí, sklepu, kde se ukládaly cennosti a nové a staré šatně.

V dochované české korespondenci z roku 1612 se objevuje problematiky stavebních úprav přerovského zámku, nebo, jak Žerotín důsledně psal, hradu. Dne 5. května toho roku se obracel na Mikuláše Pitrušove, s nímž řešil, „*co se peněz na stavení hradu přerovského dotýče*“. Při předchozím setkání v Dřevohosticích mu Pitruše zřejmě ukázal účty za práce provedené dělníky ve výši 700 zl., které Žerotín uznal. Nemohl se ale díky nemoci úředníků Krajíčka a Tomáše dostat k důchodním penězům, a proto žádal Pitrušeho, aby to s dělníky nějak vyřídil, aby nebyli zanedbáni. Sám Žerotín pak chtěl za dvě, tři neděle, až se jmenovaní úředníci vyléčí, od nich dostat vyúčtované peníze a ty zaslat Pitrušovi. Dále psal: „*Věřím, že to nějak opatříš, neb zde vydání jiných dosti mám. Co se toho dříví dotýče, znám to, kdyby tak dlouho ležeti mělo, že by nebylo beze škody; protož můžeš je dáti stesati a podlé uznání s tesařem smluviti. Dveře ku pecím za nejlepší soudím, aby dřevěny byly, nebo železné příliš se kříví, potom se mohou obarviti tou barvou, kterou se dveře budou barviti. Včerejšího dne od Bernarta mi psaní jest dodáno, též suplikacie od zedníka a druhá od Šimka žida; Bernartovi oznam, že když teď Bohdá na Dřevohostice přijedu, že ho konečně spokojím; zedníkovi, že já se chci smlouvy držeti, neb zle by to bylo, kdyby kdo měl v té naději smlouvati, aby potom smlouvy nedržel, než ukáže-li při mém tam příjezdu, že jest něco mimo smlouvu dělal, že ho nechci ve škodě nechávati.*“

Již na konci téhož měsíce, totiž 29. května, psal v té samé věci znovu Pitrušovi: „*Předěle jsem psaní rukou svou při začátku tohoto měsíce učinil, na kteréž jsi mi žádné odpovědi nedal a tak dostal-li's ho neb ne, nevím; ubezpečil jsem tě v něm, že tě v krátce penězi opatřím; to jsem těchto pomínutých dnův učinil a tobě u výběřích zemských 500 zl. na stavení ukázal: ty jestliže jsi přijal jakož i těch dvou tisíc panu z Vrbna poviných a jak jsi se při tom všem zachoval, nepomíjej mi oznámiti.*“

Témuž psal Žerotín z Rosic 1. srpna 1612: „*Co se při stavění hradu dělá, nepomíjej mi napsati...*“ . O týden později: „*... a jak jsem prve poručil oustně, aby mi, co posly vydáš, do počtu mezi stavění nekladl, tak ještě poručím; než odesílej každé čtyři neděle cedulky ouředníkovi a kaž sobě peníze navraceti.*“

Naposledy psal z Dřevohostic 22. prosince 1612 paní Magdaleně Gbelské z Gbelska (hospodyně v Rosicích) ohledně 500 zl., z nichž se bude muset zaplatit 100 zl. doktoru za léky: „*... o těch 500 zl. na dukátech jsem porozuměl; nebudete moci tu pečeť obrániti, abyste jich neotevřely; neb maje doktoru na apatyku 100 zl. odvésti, odkud jinud jich vzíti nemám, než odtud. Neb zde blízko tisíce zlatých z důchodů nynějších na dostavění hradu přerovského jsem vynaložiti musel, protož mu je odtud vyčísti moci budete.*“⁵

Výše uvedené pasáže z korespondence nás informují o stavebních aktivitách Karla staršího ze Žerotína na přerovském zámku. Jak již bylo dříve uvedeno, v roce 1605 si Žerotín stěžoval, že na hradě je málo pokojů, takže mu tam s jeho čeládkou bylo těsno. Nedá se přepokládat, že by se hned po získání přerovského panství v roce 1598 pouštěl do přestavby

4 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond G 78, Vs Bludov Žerotínové, 399 VI – 4138 Urb 29, č. kn. 25, Kopíř českých a jinojazyčných listů 1605, 98v–99r, 100v, 103v, 104r–105v, 105v–106r.

5 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA Brno), G 10, č. 558, Žerotín kopíř 1612–1614, česky, (též někdy uváděno jako 615), 7v, 12v–13r, 18, 30r.

v době, kdy bylo zpochybňováno jeho právo na dědictví po Fridrichu ze Žerotína. Jeho osobní situace a společenské postavení na začátku 17. století byly ohrožovány útoky na jeho osobu, vedenými politickými a náboženskými důvody. Teprve od roku 1607 můžeme předpokládat, že se jeho situace změnila tak, že získal pocit jistoty a vrátil se do společenského a politického života, čehož důkazem je jeho zvolení hejtmanem Markrabství moravského v roce 1608.

Někdy v té době je možné uvažovat o počátcích jeho stavební aktivity na přerovském zámku. Na Tři krále roku 1610 vystavil Karel starší ze Žerotína na Rosicích, Dřevohosticích a hradě Přerově, hejtman Markrabství moravského Přerovským revers, který se týkal nových hodin na půl orloje a cimbálu (zvonovitý kovový nástroj, běžná součást stroje věžních hodin, jehož kladívky je rezezníván v celé, půl a čtvrt hodiny), které v předchozím roce 1609 na svůj vlastní obecní náklad udělali přerovští měšťané a dali na věži přerovského hradu s vrchnostenským povolením postavit. Revers zajišťoval, že nikdo nesměl činit Přerovským překážky v užívání obojího. *„Než oni Přerovští, nynější i budoucí, ty hodiny i cimbál v své moci a opatrování jakožto své vlastní míti mají a jich tam na věži hradské zanechati a svobodně, jakž obyčej jest, užívati, k nim choditi a na svůj náklad tomu, kohož by oni k tomu nařídili, spravovati dáti mají a moci budou, tak aby ty hodiny i cimbál tam zůstávaly bez překážky a uplácování všelijakého mne i budoucím mým nyní i na časy budoucí.“* Měšťané mohli případně hodiny snést a umístit na obecní věži, naopak vrchnost měla včas dát vědět, pokud by již nechtěla dále mít hodiny na své věži.⁶

O závěrečné stavební fázi nás informuje Žerotín v dopisu, který adresoval Mikuláši Pitrušovi 31. července 1613 a který dosud nebyl zveřejněn. Karel starší se nejprve dotkl Barvínkovského gruntu v Předměstí, který měl být navrácen jeho ženě, a Pitruše na to měl dohlédnout. Delší pasáž se týkala dostavby přerovského zámku: *„Rád bych taky, aby ten počet tvůj od stavení přerovského zavřel, tak abych strany navrácení tobě peněz poručiti mohl, neb ačkoli sem ouředníku netoliko o doplnění restatu Matějovího, než taky o odvedení svého, a tak obojího v ruce tvé uvedl, při odjezdu svém poručil, však vím, že to nebude moci stačiti na splacení reštu tvého, než že budou se musiti peníze odjinud opatřiti. A poněvadž sem tak již mnoho na to stavení vynaložil, nechciť již na ostatek toho nákladu ohlédati, než povolují, aby ta věže obílená byla a krantz /věnec/ nějaký na ní udělán, toliko aby to bylo s křtaltem /hezkou podobou/ a formou, tak aby za náklad stálo. Poručím taky, aby ten horní pokoj v věži klenut byl, a k truhlářům aby o jejich dílo pilně dohlídal.“*⁷

Předpokládáme, že věnec na věži korunoval celou přestavbu, o níž se domníváme, že zahrnovala nástavbu druhého patra, zvýšení věže o další patro a stavbu zámecké konírny v hradním příkopu. Po provedených úpravách získal zámek v podstatě dnešní podobu jako dvoupatrový trojkřídlý objekt s mohutnou okrouhlou věží uprostřed západního křídla, ukončenou cimbuřím a kuželovou střechou, se vstupním portálem z doby Karla staršího na východní straně od Horního náměstí. Malý vnitřní zámecký dvůr uzavírala na severní straně přízemní otevřená loďie (loubí), vystavěná ještě za Vratislava z Pernštejna. Při dostavbě zámku roku 1612 ji ponechal Žerotín v původním stavu. V jihovýchodní části zámeckého příkopu vysta-

Detail okna se žerotínským lvem na ostění po opravě, 2010. Foto J. Lapáček

věl Žerotín konírnu z pálené cihly, přízemní, zaklenutou, o čtyřech polích, opatřenou kamennými mísami.

Z první třetiny 18. století se nám dochovalo několik vedut, na nichž je zachycena podoba přerovského zámku, které nám dávají dobrou představu o podobě žerotínských úprav, např. jsou dobře patrné hodiny. Projevem hrdosti stavebníka na dokončené dílo bylo umístění rodových symbolů na stavbě. V případě Žerotína máme takový projev zachován na ostění dvojdielného okna v druhém patře věže v pohledu od západu. Jedná se o drobný reliéf v podobě lva ve skoku, který je erbovním znamením Žerotínů, umístěný uprostřed horní části okenního ostění. Podařilo se jej objevit při rekonstrukci zámku v uplynulých letech. Na výše uvedené vedutě by to mělo být nejhořejší okno na věži.

Nabízí se otázka, kdo se podílel na stavbě zámku. Bohužel nám dochované archivní prameny na to nedávají uspokojivou odpověď. Tomáš Knoz předpokládá, že přestavbou, respektive dostavbou svého přerovského sídla se Karel starší ze Žerotína pustil svým způsobem na tenký led, protože se dostal mimo brněnský region i působnost brněnského zednického a kamenického cechu, jehož práce využíval již jeho otec v Náměšti a jehož služby převzal v Rosicích i na Lomnici i Karel. Nyní se musel obracet především na cechovní mistry a stavitele z Přerova, Olomouce a Kroměříže.

Již roku 1553 si koupil dům ve městě Mikuláš, zedník, roku 1564 Bartoš, zedník, roku 1573 Martin Hlava, zedník, 1577 Albrecht Polák, zedník. Roku 1568 měl dům v Přerově Jan, zedník, který se toho roku oženil v Hranicích. V letech 1580—1586 byl tu osedlý Rocus, zedník, 1574—1598 Michal Marek, zedník. Žerotín v listě psaném 25. března 1603 na Dřevohosticích se zmiňuje, že jeho poddaný Jeroným Vlach, zedník, se vrátil před týdnem z Itálie. V letech 1599—1616 jsou v dřevohostických městských knihách doklady o stavebních pracích Antonína Vlacha, zedníka v Přerově, roku 1605 zdržuje se ve městě Vilém Vlach, roku 1615 Petr Vlach. Označení

6 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, listina z 6. 1. 1610.

7 MZA Brno, G 10, č. 558, dopis č. 103, fol. 50v.

Přerovský zámek od západu, okno s žerotínským lvem v úrovni střechy, 2010. Foto J. Lapáček

Vlach dostávali zedníci, přicházející na Moravu z italského, příp. švýcarského prostředí. Mohlo jít také o osobu z Moravy, která byla na zkušené v jižní Evropě.

Blíže známý je nám Gregor Architector, který si dle zápisu v přerovské knize smluv svatebních vzal roku 1616 Kateřinu, dceru Jiříka Pražmy z Přerova. Ženichovými svědky byli Vojtěch Páral a Jan Třebovský z Přerova a Jan a Ondřej Brauml, oba z Mladějovic. Každý z manželů měl mít právo na majetek toho druhého, pouze nevěsta si vymínila spravedlnost, kterou měla ve Staré Vsi na gruntě Polámaného. Vznesené jméno ženicha lze do češtiny přeložit jako Řehoř architekt a není pochyby o tom, jaké bylo povolání jeho nositele.⁸

Další informace o využití zámku se objevují v souvislosti s válečnými událostmi po roce 1620. Z té doby se dochovalo několik dopisů, které Žerotín adresoval svému služebníkovi a tehdejšímu správci panství Mikuláši Pitrušovi do Přerova. Nejprve psal Pitrušovi 4. října 1621 z Náměšti o tom, že byl nemocen, a zval jej, aby přijel projednat důležité věci. Mimochodem uvedl, že jde po Moravě zpráva, že Uhři jsou okolo Přerova. Hned ale v dopisu z 10. října 1621 se dovidáme následující: „*O tom žalostivém vpádu lidu valašského a uherského, kterej se k vám pátého a sedmého dne tohoto přítomného měsíce stal, zulaště pak o škodě veliké od něho tam učiněné, jistě*

s nemalou žalostí z psaní tvýho sem porozuměl, avšak naproti tomu zase nemálo sem se nad tím potěšil, že jest vás Pán Bůh chrániti a pomoci své, abyš te se tomuž lidu obrániti, a tudy hrdla, manželky a dítky, ano i jmění a statky své z takovýho nebezpečnství vysvoboditi mohli, udělití ráčil, z čehož také před jinými okolními městy dobrého jména a pochvaly bohdá dosáhnete.“

Pitrušovi 13. října 1621 psal: „V psaní ouřadu cedulku tvou sem dostal. Že dědiny k Přerovu přináležející také již vyrabovány a dobytku zbaveny sou, nevím tomu, co říci, než Pánu Bohu to poručiti a jemu děkovati, že aspoň k vypálení nepřišly, jako i zámek že zachován jest. Tobě pak škody nepřejí a nerad sem tomu, že si těch rejster a listů, který si ode mě měl, aspoň na zámek předem schovati nedal. Ale však kdyby jiných větších škod nebylo, tak tatoť by se mohla snadno oželeti, poněvadž na těch škartách tak mnoho nezáleží.“

Z Pitrušeho dopisu z 12. října se dověděl, že Přerov byl opět stížen ohněm měl s městským úřadem posoudit míru nebezpečí dalšího napadení nepřitelem a dát Žerotínovi vědět, jestli potřebují, aby Žerotín zajistil vojenskou pomoc, nebo zda se ubrání sami. Žerotín zároveň upozorňoval, že pobyt císařské posádky by s sebou určitě nesl soužení vnitřní, zatímco zvnějšku by byli stíháni nepřitelem.⁹

Mikuláši Pitrušovi psal Žerotín také 8. listopadu 1621 a mezi jiným vzal na vědomí, že do města se dostal „lid papežský“, tj. zřejmě biskupští úředníci, kteří se zajímali o víno na hradě a zásoby obilí v něm: „Že pak ten nejvyšší papežskej to, což jest na zámku, inventovati a pokoje sobě zotvirati dali, o to panu kardinálovi píši, zdali by co pomohlo, aby mi do konce zámku neplundrovali.“¹⁰

Drobnou epizodu, ilustrující tehdejší poměry ve městě, obsahuje dopis ze 14. prosince 1621. Žerotín v suplice Kopeckých, tj. obyvatel Horního města, nalezl, že si Zdeněk Přepyský z Rychmburka zřídil na hradě šenkhaus (výčep), páčil pálenku, šenkoval mimo pořadí a vařil pivo v obecním pivovaru. Sám Žerotín tak nikdy nečinil, nabádal Pitruše, aby proti tomu zakročil, a vyhrožoval Přepyskému, aby nenapínal jeho trpělivost, když již dříve se choval Přepyský k Žerotínovi pohrdavě.¹¹

Z 11. července 1622 pochází dopis, v němž se děje zmínka o tehdejších osudech přerovského zámku: „Strany hradu přerovskýho povolujíš, aby při něm což potřebí, spraviti dal a mezi tím těm, kteříž tam své věci schované mají, poručil, aby sobě je pomalu odnosili, tak abych mohl, když bych tam přijel, nějakého pohodlí užítí a nemusil mezi smetím zůstávati. Avšak na žádnýho příliš tuze nenastupuj, než jak se k tomu míti budou, mně oznam...“¹² Také v následujícím dopise 26. července z Náměště dostal Tučinský příkázáno ohledně zámku: „Než strany vyprázdnění a vybilení pokojů na hradě přerovským nebylo jest mé mínění, aby jim všechněm napořád

8 Registra smluv svatebních C 11, 29, B 2, J 7, R 13. INDRÁ, Bohumír: *K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku*. Časopis Slezského muzea, řada B XV/1956, č. 2, s. 128—148. KNOZ, Tomáš: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*. Praha 2008, s. 147—150.

9 MZA Brno, G 10, č. 680, Žerotín kopíř 1621-1622, česky (též někdy uváděno jako 755), fol. 3, 4, 5v—6r.

10 MZA Brno, G 10, č. 680 (755), fol. 8v—9r.

11 MZA Brno, G 10, č. 680 (755), fol. 13. Srovnej Knoz, Tomáš: *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře*. Brno 2001, s. 181. Též Hrubý, František: *Moravské korespondence a akta z let 1620—1636*. Brno 1934, s. 155—158.

12 MZA Brno, G 10, č. 680 (755), fol. 43v.

*s věcmi jejich stěhovati se poručil, než toliko kteří v mejch pokojích a tu vokoło svý věci mají, aby ti pomalu je sobě uprazdňovali, tak abych, když bych tam přijel, mohl byt svůj prázdny najíti. Protož toho bude potřebí šetřití, aby toliko to uprazdněno bylo, co by mohlo zaměstknávati, co by pak bez zaměstnání zůstávati mohli, to ať zůstává. A mezi tím, poněvadž sem poručil, aby na žádnýho přílišně kvapil, a nesílil, toho při tom zanechávám. Však poněvadž pan Přepický se ženiti bude a bez pochyby svými věcmi domů se obrátí, buď toho příčina, aby ty pokoje, v nichž jeho věci sou složený, co nejdříve vyprázdněny byly.*¹³

Tato záležitost se opakovaně objevuje v dopisu z 23. září 1622: „Kdež mi pak píšeš, že se těm, kteří své svršky a jiný statek na hradě schovaný mají, nehrubě odtad chce, mohu souditi, dokud ještě lid vojenský u sebe měli, že sou k tomu nepospíchali, ale poněvadž již ho prosti sou, napomeň jich, ať mi pokoje, pokudž nejvýš možné vyprázdní, neb jakť sem prvý o tom psal, tak ještě toho oumyslu sem, s příjezdem svým do Přerova neprodlívati.“¹⁴

Přerované byli bezprostředně ohroženi také při průchodu Mansfeldova vojska Moravou v roce 1626. O tom psal Žerotín 3. listopadu 1626 kardinálu Františkovi z Ditrichštejna, přičemž uvedl, že Přerovské napomenul, aby zachovali věrnost, a radil, aby se měšťané uchýlili k obraně Horního města se zámekem (s hradem) a tam se bránili bez ohledu na možné škody, které by jim za bojů mohly povstat tím, že vyklidí Dolní město. Tento způsob bude prý vždy užitečnější a škoda menší, než možná pokuta a císařský trest, který by je postihl pro porušení povinné věrnosti. Císařští vojáci se ale násilím dostali koncem roku 1626 do radnice i do zámku a pobrali odtud cennosti, které si tam měšťané i lidé z okolí schovali.¹⁵

Drobnou epizodou v užívání zámeckých prostor představuje stěhování bratrské tiskárny a dalších bratrských věcí z Kralic do Polska. Valdštejnovo vítězství císařských vojsk ve Slezsku, zároveň se zlomením ozbrojeného odporu Valachů na východní Moravě, dokončilo českou porážku a umožnilo Ferdinandovi II. vydat Obnovené zřízení zemské, v jehož důsledku se rozhodl Karel starší ze Žerotína k odchodu z vlasti do exilu, a tak bylo třeba najít místo i pro bratrskou tiskárnu. Jakkoliv „*hoštění se pryč z vlasti naši milé*“ se jevilo bolestným a těžkým, odhodlal se k prodeji svých statků po vydání císařského patentu z 9. března 1628, podle něhož se měli i příslušníci vyšší šlechty, pokud se nechtěli stát katolíky, vystěhovat do půl roku ze země. V květnu 1628 jednal v Praze o prodeji náměšťského panství s Kralicemi, Rosicemi a Troubskem Albrechtovi z Valdštejna. Na sv. Václava bylo náměšťské panství odevzdáno zástupcům císařského rady hraběte z Werdenberka, jemuž je Valdštejn přenechal. Od 30. září byly už Žerotínovy listy datovány na Třebíči, kde bydlel v zámku své manželky. Protože se nový majitel nemínil stěhovat na Náměšť, mohly tam zůstat nějaké Žerotínovy věci a s nimi ještě půl roku zůstala v tomto úkrytu i bratrská tiskárna. Odklad jejího stěhování do exilu byl způsoben novým patentem Ferdinanda II. z 2. září 1628, jímž byla lhůta k přestoupení nebo odchodu ze země prodloužena o dalších šest měsíců. Následně 9. října toho roku se bratrská knihovna stěhovala do Žerotínem pronajatého domu ve Vratislavi spolu s Žerotínovými věcmi.¹⁶

O svěřený „klenot“ – „impressí“ – měl její ochránce největší starost. Už 28. prosince 1628 psal z Třebíče bratrskému biskupu Jiřímu Erastovi do

Detail veduty Přerova z r. 1727. MZA Brno

Olavy, aby rozhodl, kam mají být dopraveny „věci jednoty na Náměšti zůstávající“, ježto se přibližuje „termín našeho vypovědění z Moravy a ty věci před tím časem musejí odtud odvezeny bejtí“. Sám by je nejraději dal dopravit do Přerova, aby odtud mohly být odvezeny do Uher. V listu z 6. února 1629, poslaném z Brna, oznámil Jiřímu Erastovi do Olavy, že podle jeho přání dá tiskařský lis a typy z bratrské tiskárny zavézt do Přerova, kde by však neměly dlouho zůstávat. „Materie a pres podlé návěští Vašeho dám do Přerova odvézti, jak se bohdá navrátím na Třebíč... Já pak proto bych rád, aby nebyly v Přerově nechávány, že já ten statek v pronájmu pouštím panu Mezříckému, totiž panu Balcarovi, strejci svému, kterýž beztoho k nápadu právo má a již nyní také vedlé jiných přestoupil, obává se, kdybych umřel, aby potom jesuiti třebaš na ty věci nesáhli, jakož to předešle sou učinili s knihami.“

Ani ne za týden (12. února) psal Žerotín opět do Olavy, že věci jednoty dá z Náměště převézt na Přerov a znovu se zmínil o situaci v Přerově s Balczazarem ze Žerotína: „Proč pak na to tak nastupuji, aby nezůstávaly na Přerově, oznámil sem příčinu v předešlém psaní. Neb poněvadž strejce můj v něm jmenovaný přestoupil, jistý jest, že jesuiti nad ním všelikou moc míti budou, kteréž on, by chtěl odpírati, moci nebude, a když sou mne samého nešetřili, nýbrž z mého domu vlastního a za držení mého pokojného mocně věci cizí

13 MZA Brno, G 10, č. 680 (755), fol. 44.

14 MZA Brno, G 10, č. 680 (755), fol. 47r.

15 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond G 78, Vs Bludov Žerotínové, 411 VI – 3870 Urb. č. kn. 37, Kopiař německé korespondence 1621–1634, fol. 68 r. Viz DOSTÁL, František: *Město Přerov za třicetileté války 1620–1650*. In: Dějiny města Přerova. 2. díl. Přerov 1971, s. 21. Srovnej LEVÝ, František: *Přerovská Česko-Bratrská-Církev*. Přerov 1909, s. 103.

16 FIALOVÁ, Vlasta: *Přenesení bratrské tiskárny z Kralic do Lešna*. Archiv pro bádání o životě a díle J. A. Komenského. Sv. 21 (1962), s. 174–178.

Voráčienstvi na Kaprice a neb (odvill
 W.M. Pana Pana Karla z Hierotina v Marg,
 krabstvi Moravskem v zivutem Letha Panie
 1636

Nezameno Neživieticasi a blahoslavenne
 Erogtice Swatte Amen

Čakos sem In Carol z Hierotina na Hradie Prerovne a dian
 Deise nad Orliogy, Bohoriv Lysarje dzimneho, diadla a domov nel,
 dne xxviiiho, křtomneho Měsice Epriorenge, letka nny gdiagho,
 Lysarjho djetidého, Tyndgaleho djeteho, Jonadne Vorigentvi, v Cze,
 ken fuzpřti v apni, a cvicim. Netoliko neho pved nečtarmo leten,
 oratitilavri cvstionareho, a divjedi, teho Mista vrtitilavrie,
 vrti gegich dvojomu diadilnem vyznani, křtome dnye, a
 Bohorani odvedeného, Nimegatsého Vorigentvi, a (odvilli) vriede
 vrlitni vrtičby dotel. Ale také změtdlice sobe oryminal a
 zachoval dly to, gozbych tat, trany vnedplovco, a na ledigigog
 do kuzi, podjeti, a sadoro neb dvan vgtarvco vrtvco, neb dy,
 tiztych ledy vejeti, na křtvi vortti, a křmuz jerevi v dny stina
 Moravstenu Vorigentvi, jzilynti dal, nedmoř, Tab mrogo
 vltitilo, a moogy mield, gahod to cvotigener Vorigentvi, dvan
 od dlocva vrtavreno, a zařtano bylo
 vrtvovmirage sobe žic nečtice, vrtedessuren vrtitilavriken
 (odvilli) vrtavrene legatu, neb odvagy, jzřtiti vrtiti mery, ledy dčiči,

Úvodní strana Žerotínovy závěti. ZA v Opavě, pob. Olomouc

vzdvihli a odvezli, i což by pak nyní učiniti nesměli? Ale přistupuje k tomu jiná ještě příčina, a to taková, že se nám hrozí válkou s Turkem a Bethlem Gáborem, kterýchžto já se v příčině těchto věcí nebojím, než bojím se našich vojáků, kteří nepochybně, přijde-li k válce, po Moravě zase rozloženi jsouce, svobodně jako prve bráti, loupiti a plundrovati budou, před nimiž Prerov

neostojí, poněvadž prve neostál, a tak strach jest, že což by se tam složilo a schránilo, podobně by neobstálo.“

Kvůli zajištění převozu dával instrukci 16. února 1629 z Třebíče správci přerovského panství Martinu Kratovi: „Oznamuji Vám, že teď klíčnicka na Přerov posílám, jedno proto, aby mi tam vína letoší, která jsem na Náměšti měl, dovezl, a druhé, aby již tam při víních dokonale zůstával a je opatroval, o kterémžto příjezdu a bytu jeho tam prve vědomost máte.

Mezi tím před Vámi netajím, že jsem té vůle v krátkém čase, totiž tak asi od příštího pondělka v týdnu, pokudž se toliko cesty nepokazí, některé věci své odsud na Přerov poslati, z kterýchž příčiny Vy rozmluvte s bratrem Hladíkem (poslední správce bratrského sboru v Přerově), aby ten sklep, kterému se obecně kapla říká, v němž bratrské věci složené jsou, vyprázdni a tyž věci do nějakého jinšího místa buď na domě, neb jinde, kde by se mu koli vidělo, schrániti dal, tak aby se tyto mý tam dáti mohly. Nechtěl-li by jich pak na domě míti, neb že by se nějakého nebezpečení obával, mohou se do některého jiného sklepu na zámku zatím vundati, až by jistá resolucí z Volavy, kam by, jestli do Polska, čili do Uher měly bejti vezeny, přišla. Neb já toliko samý svůj věci v tom sklepe míti chci a žádné jiné, tak aby mi se nestalo jako prve, když chtěli na věci bratrské sáhnouti, že mé podlé toho vytrpěti musely. Ačkoli o žádném nebezpečení na ten čas nevím, avšak jestliže by co takového tak nenadále přijiti neb vojáci do země se dostati měli, o čemž, aby se tak brzy státi mělo, nesmejšlím, poněvadž jsem sobě zejména dva sklepy, jeden ten, o kterémž teď zmínku činím, a druhý, který sem před některým lítem nahoře udělati dal, na hradě vymínil, pokudž v tom druhým prve něco z mejch věcí složeno není, mohly by aspoň do téhož schráněny a složeny bejti, o čemž, že jemu bratru Hladíkovi oznámíte a sami také k tomu, jak by to mohlo opatřeno bejti, dohlídnete, Vám se důvěřuji. Tyto pak věci své, které odvážeti dám, z jistých příčin v obzvláštním místě a pospolu míti chci, zůláště poněvadž ven z země jeti a z nich některé s sebou vzíti a jiné potom rozdílně odtud odvážeti dáti musím, takže kdyby tam koliký jiný měly zůstávati, nemohla by než mejlka a překážka jedněm pro druhé následovati.“

Počátkem března 1629 se pak skutečně bratrská tiskárna stěhovala ze svého osmiletého úkrytu. V listě ze 6. března psal Žerotín v odpovědi na tři smutné Erastovi dopisy, co zařizuje pro své přesídlení do Vratislavi a že i s věcmi jednoty, zůstávajícími na Náměšti, se „již počíná hejbatí. Dnes odtud deset fůr se odpravuje, a když se z Přerova navrátí, ostatek se tam dodá. Mohou zatím tam v Přerově pobýti, až by se uhlídalo, odkad vítr váti bude. Bojíme se hrubě války, a to rozdílné, než ne odtad, kam se od mnohých patří. Ale to čas vysvětlí a ukáže.“

Devátého dubna Žerotín oznámil dalším dopisem: „Všecky Vaše věci náměštské jsou již na Přerově a dnes vzkazují bratru Hladíkovi, aby pomyslíl na příležitost, kterou by se mohly do Lednice dostati.“ Žerotín se ve svém listě Erastovi z 23. července při dotazu, jak mají být opatřeny věci jednoty, dosud složené na Přerově, už nezmiňoval o Lednici: „O Přerově nemohu tajiti, že se k němu hrubě šturmuje. Budeme-li odsouzeni poručení, čehož Pán Bůh rač uchovati, zle by věci Jednoty, který tam složený sou, opatřeny byly, neb by se pan Berka ve statek uvázal. Protož pomyslete, prosím, kam by dodány měly bejti, kdyby k nějakému neštěstí přišlo, ač věřím Pánu

Bohu, že nepřijde. Posílám Vám psaní od bratra Vavřince, kterého sem zde v mírném zdraví nalezl.“ Měl zprávu o „třech našich Moravcích“, kteří se ze Slovenska vypravili do Lešna, a chtěl vědět, co tam bylo dojednáno. „Tři Moravci“ byli nepochybně členové exulantské obce lednicko-púchovské a z jejich červenecové schůzky s lešenskými bratřími, již se zúčastnil i Erasmus a Komenský, pravděpodobně vzešel konečný plán přenést tiskárnu do Lešna, přičlenit ji k bratrské škole a uvést zase v činnost za předpokládané pomoci Karla ze Žerotína a Rafaela Leszczyńskiego.¹⁷

Nelze určit přesně datum, kdy byla tiskárna z Přerova do Lešna přestěhována, ale pravděpodobně k tomu došlo v souvislosti se stěhováním Žerotínových věcí z Přerova někdy v říjnu 1628.

Na jaře 1628 se Karel starší i se svou chotí cestou do Karlových Varů na léčení zastavili v Praze, protože paní Kateřina chtěla vyzkoušet rady věhlasného lékaře a Žerotín chtěl předstoupit před Ferdinanda II., jenž dlel v hlavním městě království, a požádat jej o to, aby směl žít na jeho území, kde bylo ve věcech náboženských volněji, buď ve Slezsku, nebo v Uhrách. Císař Ferdinand II. mu slíbil ochranu a prohlásil, že jeho věrností je si jistý.¹⁸

Karel starší ze Žerotína se rozhodl vystěhovat do Vratislavi. V listu ze 7. září 1628 psaném v Náměšti do Lešna Vilému Dobříkovskému z Malejovic se Karel starší zmínil o tom, že již má najatý dům ve Vratislavi. Pro „odvozování některých věcí zemských“ vydržel však Žerotín na Moravě ještě i roku 1629. V srpnu se ještě jednou setkal s císařem, aby se ujistil, že ten nemá nic proti jeho odjezdu ze země.

Ve dnech 30. září až 23. října 1629 pobýval Karel v Přerově s manželkou Kateřinou. Svou dceru Bohunku informoval o tom, že 2. října pronajal přerovské panství svému příbuznému Baltazarovi ze Žerotína z valašskomeziříčské větve: „*Nejmilejší cero etc. Oznamujiť, že sem se předčerejším díky Pánu Bohu v dobrém zdraví spolu s manželkou svou a se všemi svojimi sem na Přerov dostal, nyní zde zůstávám a dnešního dne panu Baltazarovi, strejci našemu, statku postupuji.*“ Podobně psal ve stejný den Karlu staršímu Maxmiliánovi z Kounic na Uherském Brodě. Žerotín si vymínil od Baltazara ze Žerotína, kterému panství pronajímal za 1000 zlatých ročně, pro sebe na přerovském hradě dva sklepy či klenuté světnice. V té době jej zde navštívili Václav Libán, původní správce bratrského sboru v Rosicích, a Mikuláš Drabík, správce sboru v Drahotuších. Rozloučil se i s Pavlem Hladíkem, posledním správcem sboru v Přerově, se kterým se domluvil na správě nemovitého bratrského majetku. Dne 23. října se z Přerova vydal přes Olomouc, Krnov, Břeh a Olavu do svého nového domova ve Vratislavi, kam dorazil 30. října 1629.¹⁹

Po Žerotínově odjezdu se katolický kněz domáhal majetku po jednotě bratrské. Dokonce na zámku došlo k nepřístojnostem, jak vysvítá z dopisu z 12. dubna 1630, který Žerotín adresoval Václavu Bejňovskému, svému hospodáři na přerovském hradě: „*Dále pak co mi o knězi přerovským a jezitech, kteří se tam do Přerova až i na hrad dostali, píšeš, taky sem porozuměl, a poněvadž nic sou tam na zámku před sebe nebrali, ani tobě neřikali, může to taky s ním při tom zůstatí. Než jestliže by dáleji buď týž kněz, neb jesuité, aneb kdo jiný na tebe se, proč tu na hradě se zdržuješ, domlouval, budeš moći oznámiti, že sám od sebe tu nezůstáváš, ale že sem já tebe*

tu z hospodáře a hradského ustanovil a zanechal. Pokudžt by pak k tomu odpověděli, že sem já učiniti toho moci neměl, můžeš se zase ohlásiti, že ty o tom nevíš, měl-li sem já tu moc nebo ne, než poněvadž si ty mým čeledínem a ode mne z malička vychován, že jsi tako povinen mne poslouchati a poručením mým se spravovati a přes to, že jsi ode mne panu Balcarovi z Žerotína, strejci mému, poručen, aby on nad tebou ruku držel; pročež, chtějí-li strany tebe co před sebe bráti, aby o to k němu hleděli a on že bude věděti, co v té věci učiniti.“ Z dalších řádků vysvítá, že knězi šlo hlavně o to, aby se zmocnil majetku bývalého sboru, zejména jeho pozemků, tak jako se dalo všude jinde, že bratrský majetek byl zabírán pro nové katolické fary. „Co se pak těch rolí bratrských dotějče – pokračoval Žerotín – budelit dále kdo a zvláště kněz co o ně říkati, můžeš taky pověděti, že sem já tobě dovolil, aby jich toliko za tento přítomný rok užívati mohl, potom že pan Balcar se jich ujíti chce, a tak soudím, že o ně pokoj míti budeš“.²⁰

Bránil je Václav Štefan, Žerotínův hospodář na bývalém bratrském domě. Proto mu Karel starší psal 2. prosince 1630, aby se nic neohlížel na kněze a řídil se prostě tím, co předešle v Brně ústně nařídil jemu i jiným. Kdyby ale přece něco horšího z toho chtělo následovat, aby okamžitě poslal rychlého posla do Vratislavi.²¹

V otázce bratrských pozemků ustupoval faráři i Baltazar ze Žerotína, kterému Karel starší předal správu panství. O tom, jaký vznikl vztah mezi Karlem starším, Baltazarem ze Žerotína a Přerovskými vypovídá vyjádření Žerotínovo v dopise Janovi Kralickému do Přerova z Třebíče 23. února 1629: „... Strany domu tvého takéť sem na tvé mně toho podání povolil, poněvadž ho žádnýmu z městského úřadu prodati nemůžeš a já proti zámluvě a přtipovědi své předešlé Přerovským, že lidem rytířským pro příčiny a nesnáze, které sem přeběhlých let s některými jmíti musel, domy více prodávány bejti nemají, učiněné, k tomu povoliti nesmím, ani pak jeho, stařeč již věkem sešlý, a nemíníc se v žádným hospodářství více obíratí, k tomu také stroje ven z země, nepotřebuji, aby se panem Balthazarem z Žerotína o to promluvil a pánu týž dům buď dal, prodal, neb nějakou směnu o něj s ním učinil. Čehož ještě při tom zanechávám a jakým koli způsobem o něj s týž panem Balthazarem narovnati a sněsti se moci budeš, tak aby se panu dostati mohl, s tím spokojen sem. A ačkoli dokládáš, že týž pan Baltazar pán dědičný na Přerově není, což pravda jest, a to toliko do mé smrti trvati má, avšak poněvadž žádného jiného pána z Žerotína, kromě jeho, o němž bych já věděl, v zemi nezůstane, nevím, na koho by jiného (kdyby mne Pán Bůh smrti uchovati neráčil) týž statek připadl, nežli na něho.“ Přerovským pak Karel starší ze Žerotína psal z Karlových Varů 25. května 1630: „... Ale já ač bych rád, však pomoci vám nemohu, ne tak dalece pro

17 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond G 78, Vs Bludov Žerotínové, 404 VI – 4137 Urb 28 č. kn. 30, Kopíř českých listů 1628—1629, fol. 131v—132r (16. 2. 1629). Tamtéž, 405 VI – 4142 Urb 33 č. kn. 31, Kopíř českých listů 1628—1631, fol. 32v—33r, 39r—40r, 44v—45v, 50, 70.

18 REICHERT, Jan: *Příspěvek k životu Karla st. z Žerotína. Příčiny, proč se Karel z žerotína odstěhoval z Moravy; jeho statky v Čechách a na Moravě; prodej státeků a jeho odstěhování do Vratislavě*. Časopis Matice moravské, 1912, s. 290 ad.

19 Viz LAPÁČEK, Jiří: *Předběžná zpráva o domu Karla staršího ze Žerotína ve Vratislavi*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*, 2013, s. 196—199.

20 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond G 78, Vs Bludov Žerotínové, 406 VI – 4139 Urb 30 č. kn. 32, Kopíř českých listů 1630, fol. 21.

21 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond G 78, Vs Bludov Žerotínové, 406 VI — 4139 Urb 30 č. kn. 32, Kopíř českých listů 1630, fol. 20v—21r, 30v, 97v.

*svůj vejjezd z země a od vás vzdálení, než více proto, že poněvadž sem vás panu Baltazarovi, strejci svému, postoupil, nesmím jemu již v to sahati, což k jeho správě přináleží, zvláště v těch příčinách, kde se dotýče náboženství. Avšak píši jemu a radím, co by učiniti měl a vy také mohly byste k němu se v takových potřebách svých utíkati a při něm ochrany žádati, ano i sami sobě pomáhati.*²² Žerotín využíval každé možnosti, aby se z Vratislavi, kde se necítil doma, vypravil na Moravu. Také paní Kateřina si připadala ve městě, jehož obyvatelům příliš nerozuměla, jako na nějaké poušti. Žerotín pobýval na Přerově ve dnech 25. 1. — 2. 2. 1629, 24.—25. 6. 1629, 12. až 15. 7. 1629, 1.—22. 10. 1629, 27. 2. — 2. 3. 1630, 26. 11. — 17. 12. 1631, 6.—12. 9. 1633, 12. 10. 1633 — 9. 10. 1636. V letech 1630 až 1636 pobýval Žerotín s manželkou vedle Přerova na těchto dalších místech: Vratislav 14. 1. 1630 — 20. 6. 1630; Olomouc 30. 6. 1630 — 7. 8. 1630; Brandýs nad Orlicí 11. 8. 1630 — 22. 8. 1630; Hrádek nad Sázavou 30. 8. 1630; Brno 13. 9. 1630 — 18. 9. 1630; Židlochovice 5. 10. 1630; Brandýs nad Orlicí 13. 10. 1630 — 10. 11. 1630; Olomouc 15. 11. 1630 — 22. 11. 1630; Vratislav 25. 11. 1630 — 12. 12. 1630; Krnov 19. 12. 1630; Vratislav 27. 12. 1630 — 30. 8. 1633; Brno 14. 9. 1633 — 10. 10. 1633.

Od 6. září 1633 dlel Žerotín opět na Moravě, a to nejdříve v Přerově, pak na zemském soudu v Brně, dne 12. října byl již opět v Přerově a zde zůstal až do své smrti, trápen různými chorobami. Žerotínovo zdraví se neustále zhoršovalo, jenom chvílemi okřívával a mohl se poněkud pohybovat. Roku 1635 onemocněl tak těžce, že se pochybovalo o jeho záchraně, a mezi exultanty se dokonce šířily zvěsti, že umřel. Přičiněním choti, lékařů a ošetřovatelů se však uzdravil a v létě občas vstal z lůžka.

Karel starší ze Žerotína již 17. dubna 1631 ve Vratislavi sepsal poslední vůli a nechal ji zanést do tamních městských knih. Univerzální dědičkou se podle ní stala jediná dcera Bohunka, v případě její smrti syn z jejího prvního manželství Karel Bruntálský z Vrbna. Když dcera Bohunka z Tiefenbachu zemřela 6./7. dubna 1636, Karel starší ze Žerotína následně dne 1. července 1636 sepsal na Přerově novou poslední vůli, kterou nechal vložit do moravských zemských desek. Zrušil svou předchozí poslední vůli a univerzálním dědicem veškerého jmění, hotových peněz i úpisů se měl stát jeho vnuk Karel Bruntálský z Vrbna, který byl ovšem povinen splatit rovněž všechny dluhy. Dne 24. července 1636 Karel starší ze Žerotína nechal sepsat dodatek ke své závěti, v němž pozměnil některé pasáže svého testamentu a anuloval původní vratislavský kodicil. Nově chtěl odměnit své služebníky, kteří mu zůstali věrni až do posledních chvil. Objevují se jména z Karlova přerovského dvora, s nimiž se setkáváme v Žerotínově korepondenci.²³

Karel starší ze Žerotína skonal v přerovském zámku dne 9. října 1636 mezi 11. a 12. hod. dopoledne. U jeho lože byla přítomna manželka Kateřina z Valdštejna a vnuk Karel Bruntálský z Vrbna.

22 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond G 78, Vs Bludov Žerotínové, 404 VI – 4137 Urb 28 č. kn. 30, Kopiař českých listů 1628 až 1629, fol. 135v–136r; Tamtéž, 406 VI – 4139 Urb 30 č. kn. 32, Kopiař českých listů 1630, fol. 30v–31r.

23 MÜLLER, Karel: *Poslední vůle Karla staršího ze Žerotína z roku 1636*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 1996, s. 9–15.

Karel Müller

„Poznamenání věci“ v kanceláři Karla staršího ze Žerotína dne 9. října 1636

Život a dílo velkého Moravana jsou předmětem vážného zájmu historiků již přinejmenším dvě století, a přesto lze k jeho biografii stále co nového přidávat, jak například nedávno ukázaly dvě studie Jiřího Lapáčka.¹ Nepochybně k tomu přispívá i rozsáhlá písemná pozůstalost, kterou po sobě Karel starší ze Žerotína zanechal.² Ta je dnes již značně probádaná a dokonce částečně edičně zpřístupněna, byť některé důležitější Karlovy rukopisy na své vydání teprve čekají,³ nicméně i zde se mohou vyskytnout nové objevy. Do Zemského archivu v Opavě byl před několika lety převzat z pozůstalosti Františka Dvorského, archiváře, historika a mimo jiné též editora Žerotínových listů⁴, konvolut dokumentů, který tvoří celkem 40 položek z let 1595—1644, přičemž naprostá většina jsou originály a jen ojediněle kopie. Dodatečné přípisky svědčí o tom, že písemnosti pocházejí z té části žerotínského archivu, která byla v roce 1893 zakoupena do českého zemského archivu od berlínského archiváře Stargardta a z níž byl později vytvořen archivní fond Archiv žerotínsko-vrbenský.⁵ Proč zůstaly v Dvorského pozůstalosti a nebyly připojeny k ostatním žerotínským a vrbenským archiváliím v zemském archivu, se už zřejmě nedozvíme.⁶ Obsahově jde o velmi různorodou materii, v naprosté většině ale o listy zaslané Karlovi staršímu. Až na pár starších jednotlivin pocházejí tyto listy z posledních deseti let Karlova života, nejmladší kusy se pak týkají vyrovnání pozůstalosti moravského magnáta, případně jeho hlavního dědice, vnuka z prvního manželství, Karla Bruntálského z Vrbna.⁷

- 1 LAPÁČEK, Jiří: *Předběžná zpráva o domu Karla staršího ze Žerotína ve Vratislavi*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov, 2013, s. 196—199; týž: *Kdy se narodil Karel starší ze Žerotína*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov, 2014, s. 13 až 15. Zatím poslední Karlův životopis uveřejnil KNOZ, Tomáš: *Karel starší ze Žerotína. Don Quiote v labyrintu světa*. Praha 2008.
- 2 MÜLLER, Karel: *Současné archivní uložení písemností Karla staršího ze Žerotína*. In: Karel starší ze Žerotína a jeho doba. Bludov 1995, s. 52—53.
- 3 Máme na mysli například Karlův deník z let 1588—1590 (Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, Rodinný archiv Žerotínů Bludov (dále jen RAŽB), inv. č. 395), využitý zatím bohatě vzhledem k záznamům počasí, viz např. MUNZAR, Jan: *Počasí, podnětí a životní prostředí v českých zemích v 16. století*. Historická geografie 29, 1997, s. 204—207.
- 4 František Dvorský (1839—1907) byl od roku 1892 do své smrti ředitelem Archivu země České. Žerotínské písemnosti objevil při pořádání archivu města Sobotka, Dvorského rodiště, Karol Bilek, dlouholetý vedoucí pracoviště Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech.
- 5 Fond byl v roce 1989 předán ze Státního ústředního archivu v Praze do Státního oblastního archivu v Opavě. K osudům této části žerotínských písemností podrobně HAAS, Antonín: *Archiv žerotínsko-vrbenský. Listiny a listy z let 1497—1624*. Praha 1948, s. 4—6; Müller, c. d., s. 52—53.
- 6 Nově získané listy mají navíc nalepeny štítky s čísly a vytaženy monogram (ID ?), jeden kus je dokonce v obalu označeném razítkem „Archiv sbírky Frant. Dvorský Praha“.
- 7 Například reflektují spor o dva prsteny s diamanty, které dostal Karel starší od císaře Matyáše a arcivévodý Ferdinanda a odkázal je Karlovi Bruntálskému. Prsteny byly zřejmě uloženy v Žerotínově domě ve Vratislavi, odkud si je ale vdova, Kateřina z Valdštejna, odvezla na Moravu a dědicovi je nevydala. Když Karel Bruntálský, předčasně zemřelý v lednu 1638, sepsával o rok dříve v listopadu svou závěť, odkázal prsteny Václavovi z Vrbna s upozorněním, že je má Kateřina stále u sebe (Kateřina však zemřela již v únoru 1637). Viz k tomu též HAAS, Antonín: *Karel Bruntálský z Vrbna*. Praha 1947, s. 128.

1636 Lit. D: H^o 2. ad Num 29.

Let Sa Panie 1636. o. dne ortobris, Večinieno gest to
to kromenonam, na pšlignich Amih xxixi fmg, xxixi fmg
vinnu, na draonitaji, Edom. Dobac a d. Jamih, Neda,
pita kano, Janamogo om kšfmggo žid na kuzivario
p naučajo, xxixi, a vsova kuzivari, onne avorenogadroo,
xxixi kaja kavaaginnu.

Prisednie Sedm. Dnih Prizipisnege,
vinnu, saim seligaba obona kšfmg, a vni,
kajde te Amihgo pšlignit na tuzivari.

1. Amiga, kuzivari za dok 1626. a 1627.
2. Amiga, kuzivari za dok 1628. a 1629.
3. Amiga, kuzivari za dok 1630.
4. Amiga, kuzivari za dok 1631.
5. Amiga, kuzivari za dok 1632. a 1633.
6. Amiga, kuzivari za dok 1634. a 1635.
7. Amiga, kuzivari za dok 1636. až do 7. stris.

Amiga Edna Amiga kuzivari, na pšlignich lipau, obad,
ku Brandichogo a do kuzivari, od 7. julij, leta
1616. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31.
32. 33. 34. 35. a 36. až do 8. stris

Registrit kuzivari Em Jamo, od leta 1610. až do
leta 1632.

Registrit, na pšlignich kuzivari, voblongu kuzivari
Em. Jan, za kuzivari, vavino, go kuzivari,
kuzivari, a za kuzivari, vavino, kuzivari, od
leta 1616. až do leta 1627.

~~Registrit kuzivari. 1. a kuzivari. kuzivari. 2. do.~~

Dvostranica z. Lm. 1636

Zinnolui, Almbua,

Kalendarz za Rok 1636.

N. Luzka Dymnicka, porodilani Custodij
Dobrych: Ten gal Em. Jan dne 1636 dne 1636
Poukaly konali wazil, yaf Ergim: Jam
Em. Janu Jarobna, ad omne odvoden.

N. Kladivo Pilezno

N. Pilez namem, jo Kladivo

Čajka para Slojicna, porodilani Ergim: Jam
na gypu

H 1636. 9. Xbr. Tzpts Dymnicka, porodilani wazil, yaf Em. Janu
Janu Karlobu Dymnicku, porodilani ad omne odvoden.

Em. Janu Jarobna, ad omne odvoden.

S ohledem na letošní kulaté výročí smrti Karla staršího z Žerotína jsme pro náš příspěvek z výše uvedeného souboru vybrali papírový dvoulist, který vznikl právě v den skonu moravského politika na přerovském hradě. Sepsal jej Žerotínův pisář Vavřinec Dvořáček a zaznamenal v něm všechny písemné a tištěné dokumenty, které měl Karel ve své kanceláři, a to včetně pečetidla a pomůcek k pečetění.⁸

8 Je otázkou, o jaké Karlovo pečetidlo šlo, a není jasné, zda má Dvořáček na mysli sekret, nebo hlavní pečeť. URBÁNKOVÁ, Libuše: *Kancelář Karla staršího ze Žerotína*. Sborník archivních prací 4, 1954, č. 2, s. 65, píše o dvou Karlových sekretech, ale blíže je nepopisuje, ani problematiku Karlova pečetnictví neřeší. Dva typy Karlových sekretů popisuje a vyobrazuje MASÁK, Antonín: *Pečetí šlechty české, moravské a slezské*. Rada I. Praha 1911, s. 25, tab. XI, č. 2 a 3. Další eviduje NOVÁK, Jozef: *Rodové erby na Slovensku I. Kubínyho zbierka pečatí*. Martin 1980, s. 275-276, tab. XXII.6. Mohlo jít ovšem i o zřejmě nejmladší typář hlavní pečeti, jehož otisk je například připojen k listině z roku 1610 ve fondu Archiv města Přerov, inv. č. 45 (KÜTNER, Dušan: *Soupis pečatí ve Státním okresním archivu v Přerově*. Přerov 2003, s. 49, č. 76).

Léta Páně 1636 9. dne Octobris učiněno jest toto poznamenání všechněch knih přípisných i jiných věcí v kanceláři Jeho Milosti, dobré a svaté paměti nebožtíka pána, pána mého milostivého zde na Přerově se nacházejících a v opatrování mne, Lorence Dvořáčka zůstávajících.

Předně sedm knih přípisnejch, v nichž jsou všelijaká obecní psaní, a při každé té knize jest rejstřík na táž psaní.

1. *Knih přípisův za rok 1626 a 1627.*

2. *Knih přípisův za rok 1628 a 1629.*

3. *Knih přípisův za rok 1630.*

4. *Knih přípisův za rok 1631.*

5. *Knih přípisův za rok 1632 a 1633.*

6. *Knih přípisův za rok 1634 a 1635.*

7. *Knih přípisův za rok 1636 až do 7. Octobris.*

Více jedna knih přípisná všelijakých listův statku Brandejského se dotýkajících, od 7. Julii léta 1616.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.334.35. a 36. až do 8. Octobris

Rejstřík dluhův Jeho Milosti páně od léta 1610 až do léta 1632.

Rejstřík všelijakých zápisův, v kterých nebožtík Jeho Milost pán za rukojmí stavě(n) bejti, je pečeti, též za koho a za jaké sumy slibovati ráčil, od léta 1616 až do léta 1627.

Titulář český 1. Německý titulář 2. NB

Kalendář za rok 1636.

NB. Lůžko dřevěný pro dělání custodii

Sekryt: Ten, jak Jeho Milost pán dnešního dne život svůj dokonati ráčil, jest Její Milosti paní a Jeho Milosti pánu z Vrbna ode mne odveden.

NB. Kladivo železný

NB. Železo, na němž se pečeti

Taška stará kožená pro knihy přípisný na cestu

Anno 1636. 9. Octobris tyto svrchu psané věci jsou Jeho Milosti pánu, panu Karlovi Bruntálskému z Vrbna ode mne odvedeny

Lorenc Dvořáček manu propria

Pozoruhodný dokument především potvrzuje přítomnost Žerotínovy poslední manželky, Kateřiny z Valdštejna, stejně jako vnuka, Karla Bruntálského z Vrbna, u úmrtního lože Karla staršího. Z Dvořáčkem sepsaných písemností a tiskovin lze jednoznačně identifikovat dodnes dochovaný kopiář českých listů zasílaných úředníkům na panství Brandýs nad Orlicí, z něhož pochází též poslední list, který Karel nadiktoval den před svou smrtí.⁹ Rejstřík Karlových dluhů se zřejmě nedochoval, zato druhý zmíněný rejstřík lze snad ztotožnit s rukopisem evidujícím dluhy po Janu Divišovi ze Žerotína zemřelém v roce 1616, u nichž jeho bratr Karel starší figuroval jako rukojmí.¹⁰ Soubor na počátku jmenovaných sedmi „knih přípisův“ zřejmě s žádnými dochovanými Žerotínovými rukopisy spojitelný nelze.¹¹

Z Dvořáčkova textu je patrné, že byl vyhotoven bezprostředně po Karlově úmrtí, poněvadž poslední věta o předání všech sepsaných věcí Karlovi Bruntálskému ještě téhož dne je evidentně vepsána až po nějakém čase. Dodatečně vznikl rovněž německý regist na poslední straně dvoulistu, který charakterizuje obsah dokumentu a připojuje poznámku o obou zmíněných titulářích, o jejichž novém nabyvateli nebylo zatím rozhodnuto.¹²

Pečeť s podpisem písaře. ZA v Opavě

Osoba písaře Vavřince Dvořáčka figuruje v kodicilu Žerotínovy závěti z července 1636, v němž mu chleboďárce odkazuje částku 200 zlatých moravských. Ve službách rodiny, resp. Kateřiny z Valdštejna, ve vratslavském exilu byla také Dvořáčková manželka Veruška Albinovská a Karel starší na ni v závěti pamatoval sumou 40 zlatých.¹³ Peníze jim byly Karlem Bruntálským z Vrba skutečně vyplaceny, a to již necelé dva měsíce po smrti Karla staršího, jak dokládá originál Dvořáčkem podepsané a zpečetěné kvitance, vystavené na Přerově 29. listopadu 1636.¹⁴

Pečeť písaře. ZA v Opavě

- 9 RAŽB, inv. č. 403. URBÁNKOVÁ, Libuše: *Kancelář Karla staršího ze Žerotína*. Sborník archivních prací 4, 1954, č. 2, s. 97, č. 34. List vydal HRUBÝ, František: *Moravské korespondence a akta z let 1620—1636*. 2. 1625—1636. Brno 1937, s. 520—522, č. 304.
- 10 RAŽB, inv. č. 435. Rejstřík byl před připojením k RAŽB v roce 1989 součástí Sbírký rukopisů SÚA Praha, Urbánková, c. d., jej proto neeviduje.
- 11 Jediným z dochovaných tzv. Žerotínských kopiářů, který svými zápisy sahá do roku 1636 (s výjimkou rukopisu citovaného v poznámce 8), je kopiář německé korespondence z let 1626—1636 (RAŽB, inv. č. 412; Urbánková, c. d., č. 15). Poslední v něm zaznamenaný Žerotínův list je však datován 1. 7. 1636 a po něm následuje nedokončený dopis kardinálovi z Dittrichštejna.
- 12 *Des Lorentz Dworžiaczek verzeichnus derer böhmischen ordinari abschriften und dergleichen, so sich in I. G. des herrn Carlis herr von Zerotin see. canzlei befunden und dero eheliche erben, I. G. dem herrn Carl von Würben, den 9. Decembris 1636 eingehendigt worden sind. Was aber mit NB auf dem rand notirt, das bleibt noch unausgeantwortet, sowohl alß die böhmische und die alte teutsche titularbuch, welche auch dem herren erben gehören.*
- 13 RAŽB, inv. č. 435a. MÜLLER, Karel: *Poslední vůle Karla staršího ze Žerotína z roku 1636*. Sborník Státního okresního archivu Přerov, 1996, s. 9—15. Urbánková, c. d., Dvořáčka jako Žerotínova písaře vůbec nezmiňuje, ostatně nezná ani jméno písaře Pavla Předmostského, kterého rovněž jmenuje kodicil k Žerotínově závěti.
- 14 Zemský archiv v Opavě, Archiv žerotínsko-vrbský, č. 1185. HAAS, Antonín: *Archiv žerotínsko-vrbský. Listiny a listy z let 1625—1744*. Opava 1993, s. 92. Dvořáček se zde označuje „z Troubska“ (u Brna), avšak není známo, že by byl erbovníkem. To ostatně nepotvrzuje ani jeho sekretní pečeť, v níž je zobrazena oválná kartuš s kotvou ovinutou hadem a nad ní iniciály LDT (Haas uvádí chybně LDZ). Tento znak eviduje právě na základě zmiňované kvitance PILNÁČEK, Josef: *Občanské znaky*. Brno 2009, s. 33, č. 263.

O autorech

PhDr. Zdeněk Fišer

historik Moravského zemského muzea v Brně, české dějiny 1815—1948,
biografie osobností
zfiser@mzm.cz

RNDr. Ing. Milan Geryk, DrSc.

vědecký pracovník Přerovských strojíren a pedagog katedry matematiky
UTB Zlín v důchodu, člen KRUHu občanů ČR vyhnaných v roce 1938
z pohraničí

Mgr. Petr Jirák

archivář Státního okresního archivu Přerov
p.jirak@pr.archives.cz

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního archivu Přerov
j.lapacek@pr.archives.cz

PhDr. Miroslav Marada

archivář Státního okresního archivu Přerov
m.marada@pr.archives.cz

PhDr. Karel Müller

ředitel Zemského archivu v Opavě
k.muller@za.archives.cz

Mgr. Hana Seichterová, DiS.

archivářka Zemského archivu v Opavě, pobočky Olomouc
h.seichterova@ol.archives.cz

Bc. Eva Slováková

archivářka Státního okresního archivu Přerov
e.slovakova@pr.archives.cz

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.

archivář Zemského archivu v Opavě, pobočka Olomouc
j.stepan@ol.archives.cz

MUDr. Jana Zímová

Kožní oddělení Fakultní nemocnice Ostrava
zimovajana@atlas.cz

Mgr. et Mgr. Pavlína Zímová, LL.M.

Lékařská fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, podniková právnička
společnosti DL Centrum s. r. o.
zimovap@atlas.cz